Aldona VASILIAUSKIENĖ

Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios atgavimo 30-metis

Nuotraukos iš autorės archyvo

Kalbant apie vienintelį Lietuvoje įkurtą Šv. Bazilijaus Didžiojo ordiną, minimas ir šio ordino lopšys – Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčia ir prie jos esantis bazilijonų vienuolynas. 1514 m. kunigaikščio Konstantino Ostrogiškio pastatyta Švč. Trejybės bažnyčia iš pradžių priklausė stačiatikiams ir tik 1609 m. karalius Zigmantas III Vaza karališkuoju ediktu Švč. Trejybės bažnyčią ir vienuolyną perdavė graikų apeigų katalikams – unitams. Būtent čia Ivanas Kuncevičius (1580–1623) – būsimasis šventasis Juozapatas (1867 m. popiežius Pijus IX Juozapatą paskelbė šventuoju) – ir Josyfas Veljaminas Rutskis (1574–1637) rengė Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino, įkurto 1617 m., įstatus. Tuomet Rūtos dvare prie Naugarduko buvo sukviesti bazilijonų vienuolynų (Vilniaus, Bitėnų, Žyrovičų, Minsko ir Naugarduko) vyresnieji ir buvo įkurtas Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas – Švč. Trejybės kongregacija su centru Vilniuje. Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas tapo pagrindiniu 1596 m. priimtos Brastos unijos nutarimų įgyvendintoju.

Būtina pabrėžti, kad Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia yra tarp 62 šiuo vardu tituluotų šventovių Lietuvoje: Kaišiadorių vyskupijoje (6), Kauno arkivyskupijoje (10), Panevėžio vyskupijoje (10), Šiaulių vyskupijoje (8), Telšių vyskupijoje (10), Vilkaviškio vyskupijoje (9), Vilniaus arkivyskupijoje (9) (žr. priedą, 1 lentelę). Beje, viena iš bažnyčių tituluota dviem vardais: Švč. Trejybės ir Šv. Kazimiero – tai Vilniaus arkivyskupijos Naujosios Vilnios dekanato Medininkų parapijos bažnyčia. Pažymėtina, kad Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia yra viena iš seniausių šį vardą turinčių bažnyčių, 2014 m. paminėjusi 500 metų jubiliejų.

Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas labai svarbus ir Šiaulių kraštui. Dvasine, moksline, kultūrine ir švietėjiška veikla išgarsėjęs ordinas tapo plačiai žinomas. Vienuoliai bazilijonai buvo kviečiami į įvairias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) vietas. Taip 1749 m. broliai žemvaldžiai Jonas ir Antanas Beinoriai iš Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios ir vienuolyno į Padubysį pasikvietė brolius bazilijonus.

Rytų (graikų) apeigų katalikai – unitai vienuoliai bazilijonai – pastatė bažnyčią, vienuolyną, įkūrė mokyklą, o pradėjęs augti miestelis buvo pavadintas vienuolių vardu Bazilionais. Bažnyčia buvo pavadinta Šv. Bazilijaus Didžiojo vardu (šiuo vardu tituluojama ir šiandieną).

Lietuvos ir Lenkijos Respublikos (Žečpospolitos) padalijimai itin apsunkino Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino vienuolynų ir vienuolių padėtį – prasidėjo susidorojimas, o po sukilimų, caro valdžiai naikinant lotynų apeigų vienuolijas, o ypač unitų kongregacijas ir ordinus, vienuolių bazilijonų

beveik nebeliko. 86 metus (1749–1835) darbavęsi Bazilionuose, buvo priversti išvykti į Vilnių. Iš čia jų laukė tolimesnės tremtys. Ilgiausiai bazilijonų vienuolynas išsilaikė Varšuvoje – jį imperatorius Aleksandras II panaikino 1872 m. Bažnyčia dar kelerius metus buvo parapijinė, o 1875 m. ji buvo atiduota stačiatikiams. Vienuoliai bazilijonai ir visi unitai buvo prievarta verčiami pereiti į stačiatikybę, nepaklusę – tremiami ar kitaip su jais susidorojama. Unitai pasitraukė į gilų pogrindį, savo veikla galėjo užsiimti išvykę į užsienį.

Apie Bazilionų Šv. Bazilijaus Didžiojo bažnyčią ir parapiją, priverstinai išvykus vienuoliams, plačiai rašyta straipsnyje „Šv. Bazilijaus Didžiojo bažnyčiai – 270 metų“[1]. Šiaulių kraštas dėkingas vienuoliams bazilijonams už jų indėlį į vietovės dvasinį, kultūrinį brendimą ir suklestėjimą. Bazilionai – vienintelė vietovė pasaulyje, įamžinusi šių vienuolių vardą. O bažnyčia, išvykus vienuoliams, kurį laiką priklausė stačiatikiams, o dabar priklauso katalikams, tačiau išsaugojo titulą „Šv. Bazilijaus Didžiojo bažnyčia“ – tai vienintelis Lietuvoje toks bažnyčios pavadinimas. Bazilionų Šv. Bazilijaus Didžiojo parapijos kunigai kartu su Bazilionų mokykla organizuoja ir aktyviai dalyvauja vienuolius bazilijonus, šv. Juozapatą ir Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino vardą garsinančiuose renginiuose.

Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios istorijos fragmentai

Sudėtinga Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios ir vienuolyno istorija. Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčia ir vienuolynas tiek carinės imperijos laiku, tiek okupacijų, o ypač sovietinės okupacijos, metu atliko daug įvairių funkcijų, visai nederančių su dvasine veikla.

Caro valdžiai uždraudus bazilijonų veiklą, Švč. Trejybės bažnyčia buvo perduota stačiatikiams, dalyje vyrų vienuolyno buvo įkurtas kalėjimas politiniams kaliniams. Jame kalinti Vilniaus universiteto Filomatų organizacijos nariai Adomas Mickevičius (1798–1855), Ignotas Domeika (1802–1889), Aleksandras Boreika Chodzka (1804–1891), 1831 m. sukilimo dalyviai, tarp jų ir Simonas Konarskis (1808–1839) ir daugelis kitų. 1839 m. buvusio vyrų vienuolyno pastatai atiteko stačiatikiams. Iš pradžių čia veikė stačiatikių vienuolynas, o nuo 1845 m. – Maskvos patriarchato stačiatikių seminarija.

Moterų vienuolynas 1842 m. buvo panaikintas, o pastatai – perduoti Stačiatikių bažnyčiai. 1919–1944 m. vyrų vienuolyno patalpose įsikūrė Baltarusių gimnaziją, o nuo 1921 m. – Ivano Luckevičiaus gudų muziejus.

Vėliau bazilijonų vienuolyno patalpose veikė Pedagoginis institutas (1946–1960), Kauno politechnikos instituto Vilniaus filialas (1964–1969), o nuo 1969 m. iki Nepriklausomybės pradžios – Vilniaus inžinerinio statybos instituto (VISI) IV rūmai.

Vienuolyno patalpos naudotos kaip auditorijos, užmūrytas išėjimas į Aušros Vartų gatvę (tada Gorkio). Bažnyčioje sunaikinti vidaus įrengimai: joje veikė sporto salė, buvo įkurta fizikos laboratorija. Sugriauti požeminiai įrengimai: piktavaliai, ieškodami lobių, naikino kriptas, iš karstų išmėtė XVII–XVIII a. palaidotų vienuolių kaulus. Varpinė, išlaužus grindis, naudota šiukšlėms laikyti. Senasis varpas nežinia kur dingo[2]. Dingo ir stebuklinga Dievo Motinos ikona[3].

Neįgyvendinti Vilniaus inžinerinio statybos instituto projektai

1984 m. Vilniaus inžinerinio statybos instituto (toliau – VISI) prašymu Lietuvos kultūros ministerijos Paminklų restauravimo institutas parengė buvusio vienuolyno pastatų ansamblio Vilniuje (Gorkio g. 73) eskizinio restauravimo-pritaikymo projektą (komp. Nr. N-193; obj. Nr. 02), kurį pasirašė vyr. architektas V. Dvariškis, skyriaus viršininkas A. Milkevičius ir projekto vyr. architektas A. Samukienė. Pastebėtina, kad VISI dėl objekto – buvusios Švč. Trejybės cerkvės ir varpinės – restauracijos ir paminklo pritaikymo dokumentų kreipėsi dar 1982 m. rugsėjo 29 d. (raštas Nr. 050-07-685)[4].

Varpinę planuota pritaikyti dėstytojų retų pomėgių klubui, koplyčioje įrengti konferencijų salę, o cerkvėje – VISI retų iškilmių salę, kurioje

[1] Vasiliauskienė A., Šv. Bazilijaus Didžiojo bažnyčiai – 270 metų, *Padubysio kronikos. Istorijos ir kultūros žurnalas*, 2020, Nr. 1 (14), p. 7–35.

[2] Авраменко А., *Церква святої Трійці у Вільні на тлі історії українців Литви*, Київ, 1994, с. 56–57.

[3] Janonienė R., Vilniaus Dievo Motinos ikona ir jos kultas Švč. Trejybės cerkvėje, *Menotyra*, 2017, t. 24, Nr. 1, p. 1–16.

[4] Vasiliauskienė A., Neužbaigti įgyvendinti Vilniaus inžinerinio statybos instituto numatyti projektai, *XXI amžius*, 2021-05-07, Nr. 18, p. 14.

Vilniaus bazilijonų vienuolynas nuo Lietuvos nacionalinės filharmonijos pusės

numatyta rengti ir kilnojamąsias parodas. Be to, reikėjo suprojektuoti šildymą, vandentiekį (kanalizaciją, karštą vandenį), elektrą, telefono ryšį, radiją, priešgaisrinę apsaugos signalizaciją.

Numatyta sutvarkyti praėjimus į kiemelį – tarp vartų įrengti dekoratyvinę dangą bei kiemo ir tarpuvartės apšvietimą. Suplanuota ir daug kitų darbų, tarkim, atlikti sienų mūro skiedinių ir freskų cheminius, petrografinius bei kitus tyrimus. Darbus atliekančioms Vilniaus restauravimo dirbtuvėms apskaičiuota orientacinė restauravimo darbų kaina – 920 tūkst. rub.

1984 m. balandžio 29 d. Paminklų konservavimo instituto mokslinės ir techninės tarybos posėdyje (svarstyta cerkvės ir varpinės architektūriniai ir polichrominiai tyrimai ir varpinės eskizinis restauravimo ir pritaikymo projektas) nutarta:

1) pripažinti, kad cerkvės ir varpinės architektūriniai tyrimai atlikti gerai;

2) pritarti varpinės eskiziniam pritaikymo ir restauravimo projektui;

3) priimti užsakovo pasiūlymą projektuoti cerkvėje iškilmių salę;

4) rengiant cerkvės restauravimo ir pritaikymo projektą, atkreipti dėmesį į paminklinių lentų ir atidengtos sieninės tapybos eksponavimą.

Buvo parengtas ir 3 lapų aiškinamasis raštas, iš kurio matyti, kas ir kur bus išgriauta, tarkim, bus išgriautas įėjimas į Šv. Luko koplyčią, šioje koplyčioje 50 cm nuleistos grindys ir įrengta nedidelė rūbinė bei tualetas; bus išgriautos vėlyvos pertvaros po chorais, laiptai į chorus rytinėje cerkvės sienoje, užmūrytos durys į koridorių prie Šv. Kryžiaus pastatymo koplyčios pietinėje sienoje. Dokumente rašoma: „Išgriovus vėlyvas – pertvaras po chorais vakarinėje cerkvės dalyje, restauravus gotikinius portalus bei barokinį portalą, susidaro graži, vientisa cerkvės vidaus erdvė, pereinanti į šoninius koplyčių tūrius."

Reikia tik pasidžiaugti atliktais architektūriniais tyrimais, detaliais aprašais, o svarbiausia – neįgyvendintais darbais. Apie kitokius restauracinius darbus imta galvoti Švč. Trejybės bažnyčią sugrąžinus tikriesiems šeimininkams – graikų apeigų katalikams (unitams). O per 30 metų jau atlikta įvairių darbų. Vienuoliai bazilijonai ir ukrainiečiai tikisi palaikymo ir iš visų šventovėje apsilankančių atsakingų asmenų.

Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia sugrąžinta šeimininkams

Tik atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę ir tikintiesiems atgavus įvairius maldos namus, Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčia 1991 m. buvo sugrąžinta ukrainiečiams – graikų apeigų katalikų tikintiesiems – tikriesiems šeimininkams. Kad

susigrąžintų bažnyčią, graikų apeigų katalikų tikintieji – ukrainiečiai – turėjo atlikti keletą reikšmingų darbų. Pirmiausia teisę susigrąžinti bažnyčią turėjo tik religinė bendruomenė. Burtis į tokią bendruomenę ukrainiečius intensyviai ragino lietuvis kun. Vaclovas Aliulis *MIC* (1921-03-14–1944-05-11–2015-05-26) ir ukrainietis kunigas dr. Volodymyras Prokopivas (1912-11-23–1938-04-03–1996-12-11)[5] (žr. priedą „Glaustos biografijos“). Primename, kad šįmet minimos kun. V. Aliulio *MIC* 100-osios gimimo metinės, kun. prof. V. Prokopivo 25-osios mirties metinės, o 2022 m. minėsime 110-ąsias gimimo metines.

Rytų apeigų katalikų kunigas dr. Volodymyras Prokopivas už pogrindžio dvasinę katalikišką veiklą kentėjo Sibiro lageriuose (žr. priedą „Glaustos biografijos“), buvo ištremtas į Kazachstaną ir dirbo misijų darbą Achmolinske. Nors po Stalino mirties jam buvo leista sugrįžti į Ukrainą, tačiau uždrausta atlikti dvasininko pareigas. 1956 m. grįžęs į Rolevą dirbo darbininku sovietiniuose ūkiuose. Pradėjus suiminėti kunigus, pasitraukė į Lietuvą ir čia, fiziškai dirbdamas, galėjo tik slapta patarnauti Vilniaus ir Ukrainos tikintiesiems.

1958–1996 m. dirbo Lietuvoje, iš pradžių – Vilniaus Panerių daržininkystės ūkio elektrinėje. Paaiškėjus, kad jis kunigas, buvo atleistas iš darbo. Įsidarbino Antakalnio karių kapinėse duobkasiu, vėliau – Lietuvos mokslų akademijos Socialinių mokslų skyriuje vertėju.

Kunigas dr. V. Prokopivas dažnai vykdavo į įvairias Sibiro vietoves patarnauti tikintiesiems (nuveždavo devocionalijų, religinės spaudos), lankydavosi ir Ukrainoje, veždavo religinę literatūrą, rinkdavo duomenis apie pogrindžio Graikų apeigų katalikų bažnyčios veiklą.

Ukrainoje 1960 m. valdžios atstovai jam įsakė per 24 valandas apleisti miestą. Kunigas sugrįžo į Vilnių ir čia ieškojo seserų bei kunigų, kurie galėtų vykti į Kazachstaną, patarnauti tikintiesiems. Jam patariant Kūdikėlio Jėzaus kongregacijos seserys nuvyko į Makinską (Kazachstanas). 1964 m. kunigas dr. V. Prokopivas ne kartą vyko į Makinską aplankyti seserų vienuolių. Be to, Vilniuje t. Volodymyras 1961 m. įkalbėjo kapuciną t. Serafimą Kašubą vykti tarnystei į Kazachstaną ir davė jam vietinių tikinčiųjų adresus.

1967 m. vyskupas Julijonas Steponavičius (1911-10-18–1936-06-21–1955-05-22–1991-06-18) kun. dr. V. Prokopivą paskyrė Šv. Pranciškaus Asyžiečio trečiojo reguliariojo ordino Vilniaus seserų vienuolijos (bernardinų) dvasios tėvu – šias pareigas ėjo iki mirties, o susirgęs buvo seserų vienuolių globojamas. Ir dabar seserys rūpestingai saugo kunigo likusius asmeninius daiktus, fotoalbumą, jo labai brangintą Švč. Jėzaus Širdies paveikslą.

1972 m. „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ (toliau – LKB kronika) pranešimuose rašoma, kad Baltijos šalyje gyvenantis unitų dvasininkas dr. V. Prokopivas Ukrainos unitams platino laiškus, kuriuose kaltino Unitų bažnyčios vadovus išdavus katalikybę.

Kun. dr. V. Prokopivas ne kartą sovietinės valdžios pareigūnų buvo suimtas ir nuteistas kalėti. Paskutinis jo suėmimas buvo Lvove. LKB kronikoje nurodoma, kad 1973 m. gruodžio mėn. kun. dr. V. Prokopivas už aktyvią pogrindžio veiklą ir savo knygos „Pastangos įteisinti Rytų apeigų Katalikų Bažnyčią“ platinimą Lvovo srities prokuratūros buvo suimtas . Be to, jis, lankydamasis pas draugą, kratos metu nuo išniekinimo labai aktyviai gynė Švenčiausiąjį Sakramentą. Kalbama, kad po suėmimo kun. dr. V. Prokopivas buvo nugabentas į Kijevo psichiatrinę ligoninę. Tardymai tęsėsi 8 mėnesius, tačiau, nesuradus kaltės įrodymų, jis buvo paleistas.

Kun. dr. V. Prokopivas 1993 m. gruodžio 27 d. Lvovo srities prokuratūros buvo reabilituotas.

Kaip rašoma LKB kronikoje, Lvovo srities ukrainiečiai katalikai buvo surinkę 1 200 parašų, reikalaudami leisti atidaryti Katalikų bažnyčią pagal veikiančius TSRS įstatymus. Šiuos žmones į Maskvą lydėjo kun. dr. V. Prokopivas. Sugrįžęs iš Maskvos į Vilnių, rado savo butą Mildos g. 13-3 iškratytą. Panašus likimas ištiko ir tuos ukrainiečius, kurie vežė prašymą į Maskvą.

Nuo 1980 m., kiek apsilpus ateistų išpuoliams, kun. dr. V. Prokopivas Vilniuje neoficialiai pavaduodavo išvykusius Vilniaus arkivyskupijos parapijų klebonus, talkindavo atlaiduose, rekolekcijose.

[5] Vasiliauskienė A., Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios atkūrėjas. Kunigas, kalinys, tremtinys, daręs gera Ukrainos ir Lietuvos, Baltarusijos ir Kazachstano katalikams dr. t. Volodymyras Prokopivas (1912 11 23–1938 04 05–1996 12 11), *XXI amžius*, 2020-08-14, Nr. 31, p. 15.

Rudaminos Švč. Mergelės Marijos Gerosios Patarėjos bažnyčios šventoriuje, prie kun. dr. Volodymyro Prokopivo (1912-11-23–1938-04-03–1996-12-11), Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios atgavimo iniciatoriaus, kapo. Iš kairės: t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) OSBM, t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) OSBM ir parapijos klebonas kun. Viktoras Bogdevičius. 2020 m. birželio 3 d.

Nuo 1988 m. iki mirties jis buvo globojamas Vilniaus arkivyskupijos Rudaminos parapijoje, seserų bernardinių name.

Laidotuvių pamaldose Rudaminos Švč. Mergelės Marijos Gerosios Patarėjos bažnyčioje, kurioms vadovavo JE vysk. Juozas Tunaitis (1928-10-25–1954-09-12–1991-05-19–2012-06-01), dalyvavo Šv. Bazilijaus Didžiojo vienuolių ordino atstovybės Lietuvoje vadovas igumenas t. Pavlo (Petro Jachimecas) *OSBM*, kiti graikų ir lotynų apeigų katalikų kunigai, gausus būrys tikinčiųjų.

Kun. dr. V. Prokopivas palaidotas Rudaminos bažnyčios šventoriuje. Nekrologe vysk. J. Tunaitis rašė: „Šiam tvirto tikėjimo, gabiam, labai darbščiam ir uoliam kunigui Apvaizda lėmė daug kentėti dėl Dievo ir Bažnyčios."

Antkapiniame paminkle yra toks įrašas lietuvių kalba: „Čia ilsisi kunigas tremtinys, daręs gera Ukrainos ir Lietuvos, Baltarusijos ir Kazachstano katalikams", toliau ukrainiečių kalba: «О. Володимир Прокопів 1912–1996 Професор семінарії Перемишля».

Kaip jau minėta, ukrainiečio kunigo dr. V. Prokopivo ir lietuvio marijono V. Aliulio nemažomis pastangomis susibūrė Lietuvoje gyvenančių ukrainiečių katalikų bendruomenė, kuri kreipėsi į Vilniaus miesto Liaudies deputatų tarybą, kad ją įregistruotų kaip organizaciją. 1990 m. rugsėjo 28 d. Nr. 74B ji buvo įregistruota. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. vasario 18 d. nurodymu Nr. 61p įregistruota Vilniaus graikų (Rytų) apeigų katalikų bažnyčios religinė bendruomenė, vadovaujama Aleksandro Lisovskio. Dokumentą pasirašė Ministras Pirmininkas Gediminas Vagnorius. Minėta data ir bendru numeriu buvo įregistruotos 6 religinės bendruomenės: Alytaus Šv. Kazimiero lotynų apeigų katalikų; Alytaus stačiatikių cerkvės; Žukų evangelikų liuteronų bažnyčios (Pagėgių savivaldybė); Klaipėdos Krišnos sąmonės išpažinėjų; Vilniaus graikų apeigų katalikų ir Šiaurės Reino-Vestfalijos krašto Naujoji apaštalų religinė bendruomenė Vilniuje.

Bažnyčios atšventinimas, susitikimas su kardinolu Vincentu Sladkevičiumi

Kitas svarbus faktas – iš Ukrainos (Ivano Frankivsko) į Vilnių mašina atvyko vyskupas Sofronas (Stepanas Dmiterko) *OSBM* (1917-06-01–1942-05-14–1968-11-30–2008-11-05) su vienuoliais bazilijonais Antonijumi Masiuku, Makarijumi Fliačoku, Stepanu Bondarenko. Kartu į Lietuvą atvyko ir graikų apeigų katalikų laikraščio „Naujoji Aušra" redaktorius kun. Igoris Pelechatyjus. Jau sugrįžęs jis laikraščio puslapiuose detalizavo pirmąją vyskupo kelionę į Lietuvą.

Autorius rašė, kad vyskupas atšventino nuniokotą bažnyčią, su vienuoliais kunigais ir kun. dr. V. Prokopivu aukojo šv. Mišias. T. I. Pelechatyjus džiaugėsi, kad po 152 metų čia vėl aukotos šv. Mišios. Tą pačią dieną, kaip rašė autorius, svečiai, lydimi mons. A. Svarinsko (1925-01-21–1954-10-03–2014-07-17), Sibiro lageryje kalėjusio kartu su kardinolu Josyfu Slipyjumi, važiavo į Kauną, ten susitiko su kardinolu Vincentu Sladkevičiumi (1920-08-20–1944-03-25–1957-12-25–1988-05-29–2000-05-28). Vyskupas Sofronas *OSBM* kalbėjo apie vienuolių bazilijonų šventovės atgimimą Vilniuje, jis buvo laimingas girdėdamas kardinolo Vincento nuoširdų pritarimą ir palaikymą.

Straipsnio autorius dar rašė, kad vyskupas grįžo į Vilnių ir kitą dieną po pietų išvyko į Ivano Frankivską, kad suspėtų į Kristaus Prisikėlimo šv. Mišias (šis faktas leidžia nustatyti istorinio įvykio datą). Lietuvoje kuriam laikui buvo palikti vienuoliai bazilijonai Antonijus Masiukas ir Makarijus Fliačokas.

Iš Stepano Luščevičiaus prisiminimų

Pirmosios vyskupo Sofrono kelionės metu susitikime dalyvavęs ukrainietis ekskursijų vadovas, pedagogas Stepanas Luščevičius prisiminė, kad atšventinant bažnyčią dalyvavo vos keli žmonės. Po šv. Mišių vysk. Sofronas religinės bendruomenės pirmininko Aleksandro Lisovskio paklausė, ar jis krikštytas. Išgirdęs neigiamą atsakymą, paragino nedelsti. Būti krikšto tėvais paprašyti tuo metu bažnyčioje buvę Stepanas Luščevičius ir ponia Olena (jos pavardės Stepanas neprisimena, žino, kad apie 1992 m. ji išvyko į Ukrainą, kitų žinių neturi). Tad pirmosios kelionės metu, atšventinus bažnyčią, vyskupas Sofronas (Stepanas Dmiterko) *OSBM* pakrikštijo ukrainiečius Aleksandrą Lisovskį su žmona Tatjana. Šioje šventėje dalyvavo ir Ivanas Juzičius (tą liudija nuotrauka) – iki išvykimo į Izraelį buvęs ukrainiečių bendruomenės pirmininkas, vėliau su šeima iš Izraelio išvykęs į Kanadą, ten ir dabar gyvenantis.

1991 m. šv. Velykos (lotynų apeigų katalikų) buvo kovo 31 d., Rytų apeigų katalikų – savaitę vėliau – balandžio pradžioje (7 d.). Galima teigti, kad pirmasis ukrainiečio vyskupo vizitas Lietuvoje buvo 1991 m. balandžio 3–4 d., kurio metu ir buvo atšventinta Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia.

Į Vilnių užsiimti pastoracine veikla atsiunčiami vienuoliai bazilijonai

Vilniaus graikų apeigų katalikų bažnyčios religinės bendruomenės narių prašymu tuometinis Galicijos provincijos protoigumenas t. Vasylis (Bogdanas Mendrunis) *OSBM* (žr. priedą, 2 lentelę) į Lietuvą išsiuntė du vienuolius bazilijonus: t. Pavlo (Petro Jachimecą) *OSBM* ir br. Vladimirą Pelešką *OSBM*. Laikinai paskirtas t. Pavlo *OSBM*, 1991 m. birželio 27 d. atvykęs į Lietuvą, čia dirbo daugiau kaip 25 metus. Pirmąsias šv. Mišias aukojo 1991 m. liepos 6 d. (žr. priedą „Glaustos biografijos“).

1991 m. liepos 5 d. Švč. Trejybės bažnyčia buvo perduota graikų apeigų tikintiesiems, o dirbant t. Pavlo (Petro Jachimecui) *OSBM* Vilniuje įsitvirtino Bazilijonų ordinas ir graikų apeigų katalikų parapija. 1992 m. vasario 14 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės potvarkiu Nr. 1966p, kurį pasirašė Ministras Pirmininkas Gediminas Vagnorius, Lietuvoje oficialiai įregistruota Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino atstovybė – ordinas pripažintas religiniu centru Lietuvoje. 1999 m. birželio 8 d. bendruomenė buvo perregistruota į Graikų apeigų katalikų bažnyčią. 2000 m. gruodžio 27 d. ordino atstovybė, laiminant kardinolui Audriui Juozui Bačkiui, tapo Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolynu.

Dar 1994 m. sausio mėn. Lietuvos Vyriausybė Romos katalikų bažnyčios Vilniaus kurijai sugrąžino dalį t. bazilijonų vienuolyno, o 2002 m. gruodžio mėn. t. bazilijonams sugrąžinta ¼ viso buvusio vienuolyno komplekso.

Sovietmečiu bažnyčia ir vienuolynas buvo labai nuniokoti. Tik nedidelės parapijos maldomis, pastangomis ir aukomis pavyko suremontuoti zakristiją (kadaise tai buvo koplyčia) ir Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelės Marijos koplyčią, kur ilgą laiką buvo aukojamos šv. Mišios, jos šaltuoju metu aukojamos ir dabar. Tai neginčytinas t. Pavlo *OSBM* nuopelnas ir didžiulis jo asmeninis rankų darbas. Jis savo rankomis (nebuvo lėšų samdyti darbininkus) nuardė VISI „palikimą“ – medinius, nuo stovėjimo perdžiūvusius pastolius bažnyčios viduje.

Parapijiečiai ir t. Pavlo *OSBM* dėkingi geradariams – organizacijoms, privatiems asmenims, o ypač „Kirche in Not“, – už paramą – aukas koplyčios remontui. Pagalbą tuomet teikė ir Ukrainos ambasada.

Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios altorius 2014 m.

Kultūros paveldo departamentas (toliau – KPD) prie Kultūros ministerijos (direktorė Diana Varnaitė) 2013 m. savo lėšomis parengė Švč. Trejybės bažnyčios stogo ir bokštelių tvarkybos darbų projektą. Šiems darbams reikėjo apie 800 tūkst. Lt, tačiau valstybė iš biudžeto jiems skyrė tik kiek daugiau nei 300 tūkst. Lt, tad buvo suplanuoti darbų atlikimo etapai[6].

Tvarkomųjų paveldosaugos darbų metu numatyta remontuoti stogo medines konstrukcijas, keisti skardos dangą, suremontuoti lietaus vandens nuvedimo sistemą, bokštelių ir karnizų fragmentinį mūrą ir tinką, įrengti žaibosaugą.

Bažnyčios restauravimo darbai prasidėjo 2014 m. Iš pradžių pradėti bažnyčios stogo tvarkybos darbai. Darbus iš biudžeto, kaip jau minėta, finansavo valstybė kartu su bažnyčia. Pradėti ir archeologiniai tyrimai, numatyta išleisti plačios apimties monografiją, skirtą Švč. Trejybės bažnyčiai.

Pirmasis pasitarimas dėl kompleksinio bažnyčios ir vienuolyno tyrimo įvyko 2014 m. spalio 29 d. Jame dalyvavo Vilniaus universiteto (toliau – VU) Istorijos fakulteto dekanas prof. Rimvydas Petrauskas, prodekanas dr. Salvijus Kulevičius, KPD direktorė Diana Varnaitė, komisijos pirmininkė Audronė Vyšniauskienė, vienuoliai bazilijonai t. Pavlo (Petro Jachimecas) *OSBM* ir t. Vinkentijus (Vasylis Janickis) *OSBM* (1973-05-07–1998-06-07–2015-03-04). T. Pavlo *OSBM* pakviesta pasitarime dalyvavo ir Lietuvių, ukrainiečių istorikų asociacijos prezidentė dr. Aldona Vasiliauskienė. Pasitarime buvo pristatytas detalus būsimosios monografijos planas. Vieningai pritarta dr. A. Vasiliauskienės siūlymui įtraukti III dalį, skirtą Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino istorijai.

2015 m. rugsėjo mėn. VU Istorijos fakulteto archeologai pradėjo Švč. Trejybės bažnyčioje rastos kriptos tyrimus. Tyrimų vadovas buvo žinomas archeologas, VU Istorijos fakulteto prof. Albinas Kuncevičius. Archeologinius Švč. Trejybės bažnyčios rūsių tyrimus finansavo KPD (darbų užsakovas – valstybės įmonė „Lietuvos paminklai“). KPD iniciatyva 2015 m. taip pat buvo parengtas bažnyčios fasadų tvarkybos darbų projektas[7].

Iš Vilniaus apskrities archyvo buvo gautos 1982–1985 m. dokumentų kopijos (kopijos saugomos Vilniaus vienuolyne) dėl bažnyčios remonto

[6] Prieiga internete: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/vilniaus-unitu-baznycia-kurioje-meldziamasi-tik-ukrainietiskai-500-metu-jubilieju-pasitinka-saltuose-muruose-ir-varvanciu-stogu-582-414819?copied.

[7] Prieiga internete: https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/istorija/po-vilniaus-baznycia-xvii-xviii-a-kripta-su-simtu-vienuoliu-parapijieciu-ir-geradariu-palaiku-582-527770?copied.

ir restauracijos darbų, jos pritaikymo VISI reikmėms[8].

Pirmaisiais darbo Lietuvoje metais t. Pavlo *OSBM* susipažino su skulptoriumi Eduardu Podberiozkinu ir jo sukurtomis žmogaus dydžio Švč. Mergelės Marijos statulomis. Vienuoliai bazilijonai, susidomėję šiomis skulptūromis, prašė jų atvežti į Ukrainą. T. Pavlo *OSBM* savo transportu daugiau kaip 10 Švč. Mergelės Marijos statulų nuvežė į Ukrainą: Červonohradą, Pidhircius, Bučačą, Užkarpatę ir kt. Mažesnių statulų nuvežė daugiau kaip 20 – jų pageidavo ir vienuolynuose, ir bažnyčiose, ir tikinčiųjų namuose[9].

Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios parapijai ilgą laiką talkino baltarusių kunigas Ivanas Davkšis (1952-08-19–2009-12-07). Kun. t. Pavlo *OSBM* talkino iš Ukrainos atsiųsti broliai ir kunigai bazilijonai (žr. priedą, 4 lentelę). Kai kurie broliai studijavo Vilniaus Šv. Juozapo kunigų seminarijoje, tai Ilja (Ivanas Sirukas) *OSBM*, Severinas (Andrijus Suddja) *OSBM*, Natanailas (Igoris Šturmachas) *OSBM* ir Terentijus (Romanas Tertula) *OSBM*. Pastarasis, labai gerai išmokęs lietuvių kalbą, savo stropumu ir labai gerais žinių įvertinimais tapo pavyzdžiu visiems seminarijos klierikams. Dabar jis baigia studijas Romoje ir rengia doktoratą[10].

Lietuvoje, atgavus Nepriklausomybę, leidykla „Katalikų pasaulis“ kasmet leidžia leidinius „Katalikų kalendorius žinynus“. Kun. T. Pavlo *OSBM* iniciatyva nuo 1998 m. kalendoriuje pirmąkart įrašyta Švč. Trejybės Rytų apeigų bendruomenė, nurodytas adresas ir joje dirbantis kun. „Pietro Petro Jachim EC OSBM“, pabrėžta, kad šiai bendruomenei priklauso kun. Aleksandras Lisovskis (studijuoja Romoje)[11]. Ir toliau kasmet minima Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia ir Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolynas.

Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje, kaip ir lotynų apeigų katalikų bažnyčiose, buvo atliekamos krikšto, tuoktuvių, laidojimo apeigos, rengiama Pirmajai Šv. Komunijai, teikiamas Ligonių patepimo sakramentas. Bažnyčioje, dirbant t. Pavlo *OSBM*, buvo įšventinti du diakonai ir kunigas, br. Natanailas davė amžinuosius įžadus[12].

Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje paminėti svarbūs Ukrainos ir Bažnyčios įvykiai, asmenybės. Keletą paminėsime: šv. Juozapatas[13], Krikšto jubiliejus[14], iškilūs Ukrainos dvasininkai: kardinolas Josyfas Slypijus[15], palaimintasis Klementijus Šeptyckis[16], daug dėmesio skirta Tarasui Ševčenkai[17] ir kitiems garbiems pasauliečiams bei dvasininkams, susitikimams su Ukrainos Švenčiausiojo Išgelbėtojo provincijos bazilijonų vadovais – protoigumenais (žr. priedą, 2 lentelę).

Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia t. Pavlo *OSBM* rūpesčiu 2005 m.[18] ir 2015 m.[19] gavo šv. Juozapato relikvijas, įspūdingą ikoną.

Klebonas labai troško dvasinio pakilimo parapijiečiams: kvietėsi žinomus vienuolius bazilijonus ir seseris vienuoles rekolekcijoms, organizavo

[8] Vasiliauskienė A., Neužbaigti įgyvendinti Vilniaus inžinerinio statybos instituto numatyti projektai, *XXI amžius*, 2021-05-07, Nr. 18, p. 14.

[9] Vasiliauskienė A., Praturtino Ukrainą bažnytiniu menu, *Vienuoliai bazilijonai ir Bazilionai. Specialus „Mūsų dienų“ priedas tarptautinei mokslinei praktinei konferencijai „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: Švietėjiška veikla“*, 2003, p. 3.

[10] Vasiliauskienė A., Rekolekcijose linkėta melstis ir tada, kai nieko ypatingo nejaučiame, *XXI amžius*, 2019-04-12, Nr. 15, p. 15.

[11] Aleksandras Lisovskis (g.1955-08-13) į kunigus įšventintas 1994-04-03, pastaruoju metu dirba Anglijoje.

[12] Vasiliauskienė A., Per Šv. Juozapato šventę – amžinieji įžadai, *XXI amžius*, 2002-11-22, Nr. 88, p. 3.

[13] Vasiliauskienė A., Šv. Juozapato šventė Vilnius – Roma, *Katalikas. Laikraštis apie katalikų gyvenimą Lietuvoje ir pasaulyje*, 2013-12-13, Nr. 23, p. 3–4.

[14] Vasiliauskienė A., Švč. Trejybės bažnyčioje ukrainiečiai paminėjo Kijevo Rusios krikšto 1025-ąsias metines, *Lietuvos aidas*, 2013-07-20, Nr. 157–159, p. 7.

[15] Vasiliauskienė A., Unitų kankinio pagerbimas. Kardinolo Josifo Slypijaus (1892-02-17–1984-09-07) šimtas dešimtosioms gimimo metinėms, *XXI amžius*, 2002-03-15, Nr. 21, p. 7; Vasiliauskienė A., 2012-ieji – kardinolo Josyfo Slipyj metai Ukrainoje, *XXI amžius*, 2012-04-06, Nr. 14, p. 9.

[16] Vasiliauskienė A., Palaimintasis Klementijus Šeptyckis: kelias į Altoriaus garbę, *XXI amžius*, 2011-02-04, Nr. 10, p. 14.

[17] Vasiliauskienė A., Įamžintas Ukrainos dvasios milžinas Tarasas Ševčenka, *XXI amžius*, 2011-09-07, Nr. 6, p. 1; Vasiliauskienė A., Taraso Ševčenkos paminklas Vilniuje, *Lietuvos aidas*, 2011-09-07, Nr. 199–201, p. 1, 5; Vasiliauskienė A., Paminėtas Tarasas Ševčenka, *Lietuvos aidas*, 2012-03-14, Nr. 61–63, p. 7; Vasiliauskienė A., Festivalis „Taraso aušros“, *Lietuvos aidas*, 2012-06-16, Nr. 139–141, p. 8; 2012-06-20, Nr. 142–144, p. 8.

[18] Vasiliauskienė A., Lietuvoje – šv. Juozapato šventė: atvežta ikona ir relikvijos, *Lietuvos aidas*, 2005-11-15, Nr. 265, p. 5.

[19] Vasiliauskienė A., Ypatinga šventojo Juozapato šventė Vilniuje, *XXI amžius,* 2015-12-04, Nr. 45, p. 14; Vasiliauskienė A., Ukranietis vyskupas iš Romos Lietuvoje, *XXI amžius*, 2016-01-15, Nr. 2, p. 13; Vasiliauskienė A., Ukrainietis vyskupas Irinėjus Bilyk *OSBM* – Lietuvoje (2): šventasis Juozapatas ir jo relikvijos, *Lietuvos aidas*, 2016-01-26, Nr. 19–21, p. 6–7.

susitikimus su lietuviais dvasininkais. Ne kartą pas ukrainiečius lankėsi Anykščių dekanas, vėliau – Dusetų Švč. Trejybės bažnyčios klebonas kan. Stanislovas Krumpliauskas, kuris su savo parapijiečiais t. Pavlo *OSBM* buvo kviečiamas į Dusetose organizuojamas šventes[20].

Atšventintos Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios ir Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyno 30 metų veikla neatsiejama nuo bendradarbiavimo su Bazilionų vidurine mokykla (dabar tai daugiafunkcis centras)[21], Bazilionų Šv. Bazilijaus Didžiojo parapija ir Šiaulių vyskupija[22].

Ilgametis svarbiausias šios veiklos iniciatorius ir vykdytojas vienuolyno igumenas (vyresnysis) t. Pavlo *OSBM*, laikinai paskirtas į Lietuvą, dirbo nuo 1991 m. birželio 27 d. iki 2016 m. lapkričio 23 d. (kurį laiką dirbo vikaru). T. Pavlo *OSBM* Lietuvos periodikoje skirta nemaža straipsnių, kurie tapo šaltiniu rengiant mokslinę publikaciją[23]. Straipsnyje detalizuojama dvasininko veikla: bažnyčios remonto ir restauraciniai darbai, darbai organizuojant Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui skirtų konferencijų ciklą Lietuvoje ir Ukrainoje, pranešimai konferencijose, pasirengimas artėjančioms šventėms: 2014 m. – 500 metų bažnyčios ir 2017 m. – 400 metų ordino jubiliejams, Marijos radijo laidos, susitikimai su mokslo ir kultūros atstovais, pedagogais, rajonų valdžios žmonėmis, dėmesys Bazilionų mokyklos kolektyvui – susitikimai su pedagogais, pamokos moksleiviams, ypatingas dėmesys abiturientams ir kita veikla[24], Bazilionų kolektyvų viešnagės Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje[25].

[20] Vasiliauskienė A., Ukrainos šventėje – Anykščių dekanas, *Anykšta. Laikraštis Anykščių krašto visuomenei*, 2008-09-13, Nr. 104, p. 1, 4; Vasiliauskienė A., Tarnystės Dievui ir žmonėms keturiasdešimtmetis. Dusetų klebono kan. Stanislovo Krumpliausko kunigystės sukakčiai, *XXI amžius*, 2014-05-09, Nr. 19, p. 12–13.

[21] Vasiliauskienė A., Bazilionų vidurinės mokyklos ryšiai su ukrainiečiais, *Lietuvos aidas*, 2005-10-03, Nr. 229, p. 8.

[22] Vasiliauskienė A., Svečias iš Ukrainos Šiaulių krašte, *XXI amžius*, 2014-01-04, Nr. 1, p. 13.

[23] Vasiliauskienė A., Ketvirtis amžiaus tarnystės Dievui ir žmonėms Lietuvoje, *Padubysio kronikos*, 2017, Nr. 1 (8), p. 68–98.

[24] Vasiliauskienė A., Adventas su vienuoliais, *XXI amžius*, 2014-12-19, Nr. 48 („Žvilgsniai“, p. 4).

[25] Vasiliauskienė A., Bažnytinės šventės svarba stiprinant mokslinius ryšius, *Mokslo Lietuva*, 2002-11-21–12-04, Nr. 20, p. 13.

Ukrainiečiai Skapiškyje, prie koplytstulpio archivyskupui Mečislovui Reiniui. Iš dešinės: t. Pavlo (Petro Jachimecas) OSBM, jo sesuo vienuolė Miroslava Jachimec SSMI, t. Ivanas Majkovičius OSBM, t. Vikentijus Pelychas OSBM. 2009 m. lapkričio 16 d.

T. Pavlo *OSBM*, pradėjęs bendradarbiauti su Marijos radiju, skleidė žinias visiems Lietuvoje ir užsienyje gyvenantiems lietuviams apie vienintelį Lietuvoje įkurtą ordiną – Šv. Bazilijaus Didžiojo ordiną, vienuolius bazilijonus, vienuolių ryšius su Bazilionų (Šiaulių rajonas) mokykla, Šiaulių universitetu, Šiaulių vyskupija, papasakojo Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios ilgą ir sudėtingą istoriją. Ne kartą tiesiogiai iš Aušros Vartų koplyčios ukrainiečių bei lietuvių kalbomis kalbėtas Švč. Mergelės Marijos rožinis, tiesiogiai transliuotos šv. Mišios iš Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios. Ypač daug melstasi sunkiomis Ukrainai dienomis: Oranžinės revoliucijos metu, prasidėjus Rusijos invazijai į Ukrainą (Krymą, Donecko sritį). O 2013 m. lapkričio 13 d. transliuotos iškilmingos šv. Mišios, minint šv. Juozapato palaikų perkėlimo į Vatikano Šv. Petro Baziliką 50-metį. 2014 m. sausio 5 d. šv. Mišios tapo įžangine malda, rengiantis Švč. Trejybės bažnyčios 500 metų jubiliejui. Visas šv. Mišias, transliuotas iš Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios, lietuviškai komentavo Vasylis Kapkanas.

Svarbūs Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios ryšiai su Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios parapija. T. Pavlo *OSBM* kartu su Šv. Mikalojaus

parapijos kunigais aukojo šv. Mišias, bažnyčioje arba parapijos salėje kalbėjo apie ukrainiečiams opias problemas, paminėjo Ukrainos graikų apeigų katalikų bažnyčios (UGKC) išėjimo iš pogrindžio 25-metį, Kijevo Rusios krikšto 1025-metį, Šv. Mikalojaus dieną, šv. Juozapato palaikų perkėlimo į Vatikano Šv. Petro Baziliką 50-metį, kitus svarbius įvykius. Pabrėžtina, kad Šv. Mikalojaus bažnyčios parapijiečiai pradėjo lankytis ukrainiečių šventovėje šv. Mišiose ir įvairiuose renginiuose.

Kun. t. Pavlo *OSBM* iniciatyva nuo 2000 m. Švč. Trejybės bažnyčia ukrainiečių kalba leidžia laikraštį „Parapijos žodis“ (redaktorius Vasylis Kapkanas). Be to, jis prisidėjo ir prie dr. Aldonos Vasiliauskienės monografijos „Vasilijaus Zinko studija „Sesuo Rafaila“: istorinis biografinis kontekstas, moksliniai komentarai ir teologinė terminologija“ rašymo idėjos ir jos įgyvendinimo (mokslo monografija išleista 2014 m.). Labai laukė jos išleidimo – siekė, kad t. Vasilijaus (Volodymyro Eugenijaus Zinko) *OSBM* asmenybė užimtų deramą vietą bazilijonų istorijoje. Jis dalyvavo monografijos pristatymuose Lietuvoje, Ukrainoje, Lenkijoje (jų buvo 13).

Nuo 2001 m. buvo pradėtos organizuoti Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui skirtos tarptautinės mokslinės konferencijos: penkios vyko Ukrainoje, dešimt – Lietuvoje (paskutinė – XV – organizuota 2019 m. rugsėjo 20 d.). Organizuojant konferencijas itin svarbi buvo t. Pavlo *OSBM* veikla (kol dirbo Lietuvoje), parapijiečių pagalba.

Kai kurios tarptautinės mokslinės konferencijos buvo skirtos Bazilionų miestelio, bažnyčios ir mokyklos istorijai ir vyko ne tik Vilniuje, Šiaulių universitete, bet ir Bazilionuose: „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: švietėjiška veikla“ (2003 m., III konferencija); „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: *tėvų bazilijonų kultūrinei veiklai Bazilionuose 260 metų*“ (2009 m., IX konferencija); „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas ir Bazilionų mokykla: *15 metų bičiulystės keliu*“ (2016 m., XII konferencija); „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas: *Bazilionų Šv. Bazilijaus Didžiojo bažnyčiai – 270 metų*“ (2019 m., XV konferencija)[26].

Konferencijų svarba labai didžiulė: skleistos žinios apie Šv. Bazilijaus Didžiojo ordiną ir vienuolius bazilijonus, Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčią, suburti mokslininkai, padėtas pamatas pasirašyti bendradarbiavimo sutartis. 2004 m. rugsėjo 30 d. Šiaulių universitetas pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Metropolito Josyfo Veljamino Rutskio filosofijos ir teologijos studijų bazilijonų institutu, o 2005 m. gegužės 25 d. – su Lvovo nacionaliniu Ivano Franko universitetu. Nors kunigas nebuvo tiesioginis šių sutarčių pasirašymo inspiratorius, tačiau visi, žinantys jo veiklą, dėkingi už pasirašytas sutartis, o kad jos būtų įgyvendintos, t. Pavlo *OSBM* tiesė visus įmanomus, o kartais, rodos, sunkiai įveikiamus tolesnio bendradarbiavimo kelius.

Ryški t. Pavlo *OSBM* pagalba Rietavo „Aušros“ katalikiškai vidurinei mokyklai (gaila, kad ji 2009 m. buvo uždaryta), organizuojant Lietuvos ir Ukrainos katalikiškų mokyklų atstovų susitikimą, sprendžiant tikėjimo klausimus mokyklose. Be to, t. Pavlo *OSBM* ir broliai bazilijonai dalyvavo mokykloje organizuotose konferencijose „Tėvynės labui įnešu savąją dalį...“[27]

Reikšminga t. Pavlo *OSBM* veikla rengiant „Vienuolių palapines“ Vilniaus bernardinų sode[28], Skapiškyje atidarant parodą „Pažintis su Ukrainos kultūra“ (2012)[29], Bazilionų mokykloje atidarant dr. Aldonos Vasiliauskienės klasę (2013)[30].

Ruošiantis jubiliejiniams renginiams vyko susitikimai LMA Vrublevskių bibliotekoje dėl kilnojamosios parodos – dėl stendų bazilijonų istorijai, jubiliejams paminėti, dėl archyvinės medžiagos, saugomos bibliotekos archyve, skirtos vienuolių bazilijonų istorijai publikuoti bibliotekos stenduose, ir pranešimų būsimose jubiliejinėse konferencijose.

[26] Vasiliauskienė A., Vienuoliai bazilijonai Šiaulių krašte, *Šiaulių naujienos*, 2021-05-13, Nr. 52, p. 6; 2021-05-20, Nr. 55, p. 6; 2021-05-27, Nr. 58, p. 6.

[27] Vasiliauskienė A., „Tėvynės labui įnešu savąją dalį...“, *Gimtinė*, 2005-06-01–30, Nr. 6, p. 6; Vasiliauskienė A., Jaunimo pažiūrų raiška: Rietavo katalikiškos „Aušros“ vidurinės mokyklos pavyzdys, *Lietuvos aidas*, 2005-04-30, Nr. 99, p. 4; 2005-05-02, Nr. 100, p. 4; Vasiliauskienė A., Į Rietavą vėl sukvietė „Aušros“ katalikiška vidurinė mokykla, *Draugas. Menas. Literatūra. Mokslas*, 2006-05-13, Nr. 93 (19), p. 1–3, 8; Vasiliauskienė A., XII jaunųjų istorikų konferencija, *Lietuvos aidas*, 2006-05-26, Nr. 118, p. 8–9.

[28] Vasiliauskienė A., Pašvęstojo Gyvenimo metai: vienuoliai bazilijonai (1), *Lietuvos aidas*, 2015-08-22, Nr. 184–186, p. 6–7; Vasiliauskienė A., Pašvęstojo Gyvenimo metai: vienuoliai bazilijonai Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyne (2), *Lietuvos aidas*, 2015-08-25, Nr. 187–189, p. 6–7; Vasiliauskienė A., Neįprasta Lietuvos šventė, *Lietuvos aidas*, 2015-09-05, Nr. 196–198, p. 6–7.

[29] Vasiliauskienė A., Skapiškis pažindinamas su Ukrainos kultūra, *Mokslo Lietuva*, 2012-09-06, Nr. 15, p. 10–11.

[30] Brikas A., Mokykloje atidaryta istorikės klasė, *Šiaulių kraštas. Šiaulių apskrities ir miesto laikraštis*, 2013-12-23, Nr. 295, p. 1, 6.

Be gausaus darbo Lietuvoje, t. Pavlo *OSBM* ne vienus metus aptarnavo graikų apeigų katalikų tikinčiuosius Latvijoje ir Estijoje.

Už aktyvią veiklą t. Pavlo *OSBM* sulaukė padėkų, garbės raštų, valstybinių apdovanojimų: 1996 m. rugpjūčio 24 d. jam buvo įteiktas Ukrainos Prezidento Leonido Kučmos sveikinimo raštas „Už svarų indėlį kuriant Ukrainos nepriklausomybę“, 2002 m. lapkričio 26 d. – atminimo medalis „Dešimt metų nepriklausomai Ukrainai“ (Ukrainos Aukščiausiosios Rados (parlamento) vadovas Volodymyras Litvinas), 2003 m. rugsėjo 18 d. – Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso atminimo medalis, 2009 m. rugpjūčio 18 d. – Ukrainos Prezidento Viktoro Juščenko medalis „Už darbą ir laimėjimus“, 2013 m. – Kijevo Rusios krikšto 1025-mečio ir UGKC Kijevo Kristaus Prisikėlimo patriarchalinio soboro pašventinimo medalis, 2014 m. – Graikų apeigų katalikų bažnyčios išėjimo iš pogrindžio – legalizacijos – 25-mečio medalis. T. Pavlo *OSBM* yra gavęs daug padėkų: Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino protoigumenų, Šiaulių vyskupo Eugenijaus Bartulio, Šiaulių universiteto rektorių, Šiaulių rajono savivaldybės vadovų, Kupiškio rajono savivaldybės administracijos, Lietuvos Respublikos Seimo įvairių komitetų, Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko pirmosios pavaduotojos Rimos Baškienės... T. Pavlo *OSBM* džiaugiasi 2013 m. gruodžio 4 d. popiežiaus Benedikto XVI suteiktu vardiniu palaiminimu, minint kunigystės 25-metį. T. Pavlo *OSBM* vardas įrašytas 2015 m. biografiniame žodyne „Kas yra kas Lietuvoje 2015“[31].

2012 m. lapkričio 23 d. į Vilniaus Švč. Trejybės graikų katalikų apeigų bažnyčią ir vienuolyną talkinti klebonui ir igumenui t. Pavlo (Petro Jachimecui) *OSBM* buvo paskirtas t. Vinkentijus (Vasylis Janickis) *OSBM* (1973-05-07–1998-06-07–2015-03-04), kuris po metų 2013 m. balandžio 28 d. buvo paskirtas bažnyčios klebonu ir vienuolyno igumenu[32]. Deja, jo pradėtą darbą nutraukė tragiška mirtis. Jis žuvo Šv. Kazimiero dieną – ankstų 2015 m. kovo 4 d. rytą, grįždamas iš Ukrainos į Lietuvą, autoavarijoje netoli Augustavo (Lenkija).

[31] [Autorius nenurodytas]. Jachimec Petro Pavlo, *Kas yra kas Lietuvoje 2015. Biografinis žinynas*, vyr. red. Linas Pupelis, Kaunas: UAB „Leidybos studija“, 2015, p. 537–538.

[32] Vasiliauskienė A., Žuvusį bazilijonų vienuolį prisimenant. T. Vinkentijus (Vasylis Janickis) OSBM (1973-05-07–1998-06-07–2015-03-04), *XXI amžius*, 2015-07-17, Nr. 28, p. 8, 16.

T. Pavlo (Petro Jachimecas) OSBM (stovi kairėje) dr. Aldonos Vasiliauskienės (sėdi dešinėje) klasės atidaryme Bazilionų mokykloje 2013 m.

Žuvo, eidamas 42 metus, iš kurių 25 metus buvo vienuolis bazilijonas, o 17 metų – kunigas (žr. priedą „Glaustos biografijos“).

Iškilmingose (archijerėjiškose) laidotuvių šv. Mišiose Hošivo Kristaus Atsimainymo bazilijonų vienuolyno bažnyčioje už žuvusį kunigą t. Vinkentijų *OSBM* meldėsi per 60 kunigų, Ukrainos Švenčiausiojo Išgelbėtojo provincijos protoigumenas t. Pantaleimonas (Mychailo Salamacha) *OSBM* ir Šv. Mikalojaus provincijos protoigumenas t. Pavlo (Vasylis Rajčynecas) *OSBM*, du vyskupai – t. Vasylis (Volodymyras Tučapetsas) *OSBM* (Charkovo ekzarchas) ir Juozapatas Moščyčas (Ivano Frankivsko archieparchijos vyskupas pagalbininkas). Palaidotas 2015 m. kovo 7 d. Hošivo Kristaus Atsimainymo bazilijonų vienuolyno vienuolių bazilijonų kapinėse. Prie kapo duobės protoigumeno t. Pantajeimono (Mychailo Salamachos) *OSBM* pakviesta „Viešpaties Angelą“ lietuviškai kalbėjo šio straipsnio autorė. Hošivo vienuolių bazilijonų kapinėse pirmąsyk lietuviškai nuskambėjo malda už mirusiuosius.

2014 m. Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia iškilmingai minėjo 500 metų jubiliejų. Igumenas kunigas t. Vinkentijus *OSBM* tęsė t. Pavlo *OSBM* atliktus didžiulius ilgamečius pasirengimo jubiliejui darbus.

Tolesnis pasirengimas jubiliejui vyko keliomis kryptimis. *Žinių sklaida* – Marijos radijo laidų klausytojams t. Vinkentijus *OSBM* pradėjo pokalbių ciklą apie šv. Juozapatą, supažindino su jo gyvenimu, veikla, Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino įkūrimu, papasakojo apie artėjantį 500 metų bažnyčios jubiliejų. Buvo parengti specialūs didžiuliai plakatai apie Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčią, veikiančią netoli Aušros vartų, ir jos gražų jubiliejų, spalvoti bukletai lietuvių ir ukrainiečių kalbomis, teikiantys svarbiausių istorinių žinių apie bažnyčią ir ordiną.

Kita veiklos kryptimi – *mecenatų paieška* – buvo siekiama paremti artėjančią šventę ir atlikti neatidėliotinus bažnyčios remonto darbus.

Be šios veiklos, buvo *siekiama sudominti* valstybines institucijas ir pavienius asmenis bažnyčios vertybių išsaugojimu, dalyvaujama Vilniaus ukrainiečių ir Ukrainos ambasados organizuojamuose renginiuose. Buvo surengtas Taraso Ševčenkos 200-ųjų gimimo metinių jubiliejaus minėjimas, bažnyčioje organizuoti koncertai, labdaros renginiai.

Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios 500 metų jubiliejaus proga koncertavo t. Vinkentijaus *OSMB* pakviesti iš Ivano Frankivsko atvykę solistai ir choras „Cantemus“ (dirigentas Igoris Demjanicas).

T. Vinkentijus *OSMB* buvo didelis Ukrainos ir Lietuvos patriotas, ypač išgyveno dėl įvykių Ukrainoje, dažnai ragindavo melstis už žuvusiuosius Maidane ir Rytų Ukrainoje. Marijos radijo laidose ir Lietuvos bažnyčiose dėkojo lietuviams už jų maldas.

Žuvus kun. Vinkentijui OSBM, kurį laiką bažnyčios klebono ir vienuolyno igumeno pareigas vėl ėjo t. Pavlo *OSBM*.

2016 m. spalio 3 d. Švenčiausiojo Išgelbėtojo provincijos Ukrainoje protoigumeno t. Joano (Rostyslavo Školyko) *OSBM* dekretu Nr. 533/16 Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyno igumenu paskirtas mgr. t. Vinkentijus (Vasylis Pelychas) *OSBM* į Vilnių atvyko spalio 25 d.[33] Vilniuje dirbo iki 2020 m. kovo mėn. (žr. priedą „Glaustos biografijos“).

Per trejetą metų, be tiesioginių kunigo darbų parapijoje, sėkmingai dirbo ir kitose srityse: tebesitęsiantys bažnyčios remontai ir jos puošimas ypatingais sietynais, dalies vitražų įrengimas, teisinių problemų reguliavimas, jubiliejinių renginių – konferencijų ir parodų – organizavimas, atlikėjų – vokalistų, instrumentalistų, chorų, žinomų Ukrainoje, – koncertai ir pan. Į iškilmingas šv. Mišias kun. Vinkentijus kvietė dvasininkus iš Ukrainos, Lenkijos, Baltarusijos – šv. Mišiose dalyvavo Lietuvos kunigai, vyskupai, nunciatūros atstovai.

Kun. Vinkentijus *OSMB* čia, Lietuvoje, paminėjo kunigystės 10-metį.

Švč. Trejybės bažnyčioje prasmingai švenčiama Šv. Juozapato diena. 2019 m. į šventę atvyko ir šv. Mišias aukojo svečiai iš Ukrainos: Drohobyčo Šv. apaštalų Petro ir Povilo vienuolyno igumenas (vyresnysis) t. Josyfas (Igoris Kralka) *OSBM*, Lvovo Šv. Andrijaus bažnyčios klebonas t. Mychailas (Mykola Lučkivas) *OSBM* ir Ukrainos Švenčiausiojo Išgelbėtojo provincijos protoigumenas t. Joanas (Rostyslavas Školykas) *OSBM*, Červonohrado Šv. Jurijaus vienuolyno vienuolis t. Irinėjus (Igoris Pelychas) *OSBM*, t. Artūras (iš Lenkijos) ir kun. Evhenas iš Baltarusijos. Jau ne pirmą kartą įspūdingą pamokslą pasakė t. Mychailas (Mykola Lučkivas) *OSBM*, ragindamas sekti šv. Juozapato pavyzdžiu.

Šv. Mišiose giedojo, o po šv. Mišių koncertavo ir gausiai susirinkusius maldininkus ir muzikos mylėtojus žavėjo per 40 muzikantų ansamblis, atvykęs iš Ukrainos.

Šv. Juozapato šventei Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčia pasipuošė net keturiais vitražais: Švč. Trejybės (centre), Šv. Bazilijaus Didžiojo (dešinėje altoriaus pusėje), Šv. Juozapato (kairėje pusėje) ir Josyfo Veljamino Rutskio (bažnyčios kairės pusės vidurinis langas).

Kijeve veikia kūrybinė Ukrainos vitražistų susivienijimo grupė, kurios vadove iki mirties buvo šviesios atminties menininkė Irina Makuseva. Ji, būdama Vilniuje (gydėsi), užėjo į Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčią, pamatė šventovę ir nutarė ją papuošti, padaryti kažką gražaus, palikti atminimą.

Sietyno ir vitražų koncepciją Irina Makuseva aptarė, derino ir konsultavosi su bažnyčios klebonu t. Vinkentijumi (Vasyliu Pelychu) *OSBM*, Diana Varnaite, kuri savo širdį ir žinias atiduoda

[33] Vasiliauskienė A., Šv. Juozapato Bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyno igumenas, *XXI amžius*, 2019-11-29, Nr. 46, p. 15.

Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino istorijos sklaidai ir bažnyčios remonto reikalams, ir Lvovo katalikų universiteto prorektoriumi prof. Ihoriu Skočiliasu (1967-04-05–2020-12-20)[34].

Pirmiausia Irina suprojektavo sietyną (jame vitražai su degančiu krūmu – Bazilijonų ordino ženklu). Sietyno gamybą rėmė Miroslavas Polio iš Ukrainos, Rivno srities. Sietynas 2019 m. kovo 22 d. pagamintas Kijeve, dalimis atvežtas į Vilnių, čia surinktas ir pakabintas.

Vieną centrinį vitražą „Švč. Trejybė“ menininkė Irina Makuseva padovanojo bažnyčiai. Tai ne tik jos, bet ir jos visos šeimos auka. Kitiems trims vitražams Irina surado mecenatus. Dabar šį mamos menininkės darbą tęsia sūnus Jurijus Makusevas, gyvenantis Vilniuje[35].

2015–2020 m. buvo sutvarkyti bažnyčios fasadai, stogas, įrengta gaisrinė signalizacija[36].

Į Vilnių paskirti nauji bazilijonai

Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje 2020 m. kovo 8 d. Ukrainos Švenčiausiojo Išgelbėtojo provincijos vyriausiojo (protoigumeno) t. Joano (Rostyslavo Školyko) *OSBM* buvo pristatyti nauji vienuoliai bazilijonai, kovo 4 d. paskirti darbuotis į Lietuvą[37]. Tai Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyno igumenas lic. t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* (kartu ir Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios klebonas)[38] (žr. priedą „Glaustos biografijos“) ir jo talkininkas vikaras mgr. t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) *OSBM*[39] (žr. priedą „Glaustos biografijos“). Jie pakeitė t. Vinkentijų (Vasylį Pelychą) *OSBM* ir t. Anastasijų (Andrijų Pankevičių) *OSBM*[40]. Po kelių mėnesių jiems į talką

Skapiškyje prie sodybos, kurioje veikia paroda „Pažintis su Ukrainos kultūra“. Iš kairės: Irena Mockuvienė, Povilas Puronas, Onutė Leknickienė, t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) OSBM, Kupiškio meras Dainius Bardauskas ir t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) OSBM

buvo paskirtas ir br. Markijanas (Romonas Korolis) *OSBM*[41] (žr. priedą „Glaustos biografijos“).

Reikia tik stebėtis, kad jau gegužės 17 d., sekmadienį, t. Tadas *OSBM*, pasakęs pamokslą ukrainiečių kalba, jo santrauką pasakė lietuviškai. Tai buvo negirdėtas įvykis šioje 500 metų sukaktį minėjusioje bažnyčioje – ukrainietis pamokslą sako lietuviškai[42]. Be abejo, visi jautė kunigo jaudinimąsi, tačiau gana taisyklingai kirčiuojami ir raiškiai tariami žodžiai buvo maloniai priimti klausančiųjų. Kunigas po šv. Mišių su dėkingumu prisiminė savo lietuvių kalbos mokytoją, Šiaulių universiteto profesorę Genovaitę Kačiuškienę, dirbusią Ukrainoje, Metropolito Josyfo Veljamino Rutskio filolosofijos ir teologijos studijų bazilijonų institute Briuchovyčuose, ir dabar, kunigui atvykus į Lietuvą, neatsisakančią padėti spręsti iškylančius kalbinius klausimus.

Naujai paskirti vienuoliai bazilijonai turi gražius, kilnius tikslus: kuo greičiau susipažinti su parapijiečiais ukrainiečiais, su lietuviais, besilankančiais Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų

[34] Vasiliauskienė A., Ukrainietis mokslininkas – Šiaulių krašto bičiulis, *Šiaulių naujienos*, 2021-01-19, Nr. 7, p. 5; 2021-01-26; Nr. 10, p. 5; 2021-02-02, Nr. 13, p. 6; Vasiliauskienė A., Mirė Bažnyčios istorijos tyrinėtojas prof. Igoris Skočiliasas, *XXI amžius*, 2021-01-15, Nr. 2, p. 15.

[35] Vasiliauskienė A., Šv. Juozapato Bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyno igumenas, *XXI amžius*, 2019-11-29, Nr. 46, p. 15.

[36] Prieiga internete: https://madeinvilnius.lt/vilniaus-istorija/vilniaus-svc-trejybes-baznycios-ir-vienuolyno-500-metu-istorija-maldos-namai-kalejimas-svietimo-istaigos/.

[37] Vasiliauskienė A., Pirmosios naujųjų kunigų ukrainiečių dienos Lietuvoje, *XXI amžius*, 2020-05-22, Nr. 21, p. 14.

[38] Vasiliauskienė A., Pirmasis kunigo ukrainiečio pamokslas lietuviškai, *XXI amžius*, 2020-06-05, Nr. 23, p. 15.

[39] Ten pat.

[40] Vasiliauskienė A., Pakeitimai greičiau kaip po dviejų metų, *XXI amžius*, 2020-03-20, Nr. 12, p. 15.

[41] Vasiliauskienė A., Laukiant šv. Juozapato kankinystės 400 metų jubiliejaus, *XXI amžius*, 2021-03-13, Nr. 10, p. 15.

[42] Vasiliauskienė A., Pirmasis kunigo ukrainiečio pamokslas lietuviškai, *XXI amžius*, 2020-06-05, Nr. 23, p. 15.

katalikų bažnyčioje, užsiimti pastoracine veikla, tęsti remonto darbus ir intensyviai rengtis trims jubiliejams: 2021 m. bažnyčios atšventinimo 30-mečiui, 2022 m. vieno iš bažnyčios atgavimo iniciatorių kun. dr. Volodymyro Prokopivo 110-osioms gimimo metinėms ir didžiausiai šventei – 2023 m. artėjančiam jubiliejui – 400-osioms kankiniškos Šv. Juozapato mirties metinėms.

Atvykę 2020 m. kovo 8 d. „pataikė“ į karantiną, kas labai apsunkino veiklą, pažintis su Lietuvos žmonėmis, besidominčiais vienuoliais bazilijonais, su Lietuvos dvasininkais. Tačiau jie suspėjo aktyviai pasinaudoti tarpkarantininiu laiku: atliko piligrimystę į Šiluvą[43], Rudaminos Švč. Mergelės Marijos Gerosios Patarėjos bažnyčios šventoriuje meldėsi prie Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios sugrąžinimo tikintiesiems iniciatoriaus ukrainiečio kun. dr. Volodymyro Prokopivo (1912-11-23–1938-04-03–1996-12-11) kapo[44]. Liepos 4 d. dalyvavo Dukstynos kapinėse (Ukmergės rajonas) – kasmetinėje Lietuvos laisvės kovotojų šventėje Mūšios Didžiosios kovos apygardos partizanų parke (Vidiškių seniūnija, Kadrėnų kaimas)[45] – pagerbė partizanus ir monsinjorą Alfonsą Svarinską (1925-01-21–1954-10-03–2014-07-17). Dera priminti, kad mons. A. Svarinskas sovietiniame lageryje artimai bendravo su Josyfu Slipyjumi (1892-02-07–1917-09-30–1939-12-22–1965-01-25–1984-09-07), kuris, paleistas į laisvę, Romoje buvo pakeltas kardinolu. Sugrąžinus Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčią ukrainiečiams, mons. A. Svarinskas tapo dažnu šios nedidelės parapijos svečiu.

Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios nauji dvasininkai – klebonas kun. t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* ir vikaras kun. t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) *OSBM* – birželio 16 d. Kupiškyje susitiko su meru Dainiumi Bardausku, pabuvojo Skapiškyje, aplankė Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčią ir autorės sodyboje veikiančią parodą „Pažintis su Ukrainos kultūra“[46].

2021 m. Šiaulių vyskupijoje vyko svarbūs susitikimai su vyskupu Eugenijumi Bartuliu, kancleriu kun. Rimantu Žaromskiu, profesoriais Donatu Jurgaičiu ir Irena Ramaneckiene; vėliau – susitikimas Bazilionų mokykloje (daugiafunkciame centre) su mokyklos direktoriumi Rimantu Goriu, pavaduotoja Irena Vaičiuliene ir, laikantis karantininių nurodymų, keliais pedagogais[47].

Kunigų ukrainiečių iniciatyva Vilniuje 2020 ir 2021 m. buvo organizuota stovykla „Linksmos atostogos su Dievu“. Stovyklautojus įvairiausių darbelių mokė savanorės iš Ivano Frankivsko Irina Krisiak ir Ivanna Fedorak. Stovykloje vaikai išmoko šokių ir katalikiškų dainų, ratelių. Visą savaitę nuo 9 val. ryto iki 18 val. su šešių–dešimties metų vaikais dirbo ir vienuoliai kunigai[48].

Kunigai organizavo susitikimą su Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos tarnaičių kongregacijos (popiežiaus teisių) seserimi Dalia Liutkevičiūte (*PAMI*) iš Panevėžio (ten seserų motininis namas)[49].

2020 m. rugpjūčio 7–9 d. Skapiškyje (Kupiškio rajonas) šurmuliavo jau tradicine tapusi IX senjorų liaudies teatrų šventė „Pienės pūkas“ – tai kartu ir XXIV pienių festivalio šventė. Kun. Tadas (Volodymyras Godovanecas) *OSBM* dalyvavo šventėje: kartu su kitais lietuviais kunigais aukojo šv. Mišias, atskleidė ypatingus savo kulinarinius sugebėjimus[50].

Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje, dalyvaujant vysk. Dariui Trijoniui, iškilmingai paminėtas metropolitas Andrejus Šeptyckis (1865-07-29–1892-09-03–1899-02-02–1900-12-17–1944-11-01), atidaryta paroda

[43] Vasiliauskienė A., Pirmoji kunigo ukrainiečio piligrimystė Šiluvoje, *XXI amžius*, 2020-09-25, Nr. 37, p. 11.

[44] Vasiliauskienė A., Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios atkūrėjas. Kunigas, kalinys, tremtinys, daręs gera Ukrainos ir Lietuvos, Baltarusijos ir Kazachstano katalikams dr. t. Volodymyras Prokopivas (1912-11-23–1938-04-05–1996-12-11), *XXI amžius*, 2020-08-14, Nr. 31, p. 15.

[45] Vasiliauskienė A., Iš Utenos kilęs kunigas apie monsinjorą Alfonsą Svarinską, *Utenos apskrities žinios*, 2020-08-22, Nr. 61, p. 13–14.

[46] Vasiliauskienė A., Pirmasis oficialus vienuolių bazilijonų vizitas Lietuvoje, *XXI amžius*, 2020-08-07, Nr. 30, p. 15.

[47] Ramaneckienė I., Nuoširdžių nuoširdžiausia dėkonė, tik... nelengvai išlaikoma rankose, *Šiaulių naujienos*, 2021-06-05, Nr. 62, p. 4, 2021-06-12, Nr. 65, p. 4; Vasiliauskienė A., Vienuoliai bazilijonai Šiaulių vyskupo ir Bazilionų mokyklos svečiai, *Atolankos (Šiaulių kraštas)*, 2021-06-12, Nr. 65, p. 3–8.

[48] Vasiliauskienė A., Tituliniai Švč. Trejybės atlaidai, *XXI amžius*, 2020-07-24, Nr. 28, p. 15.

[49] Vasiliauskienė A., Susitiko su vienuole, *XXI amžius*, 2020-08-07, Nr. 30, p. 15.

[50] Pajedaitė V. [Vasiliauskienė A.], Pašventinta pirmoji M. Reinio alėja Lietuvoje, *XXI amžius*, 2020-09-11, Nr. 35, p. 13; Vasiliauskienė A., Skapiškio „Pienių“ festivalyje – vargonininkas iš Rokiškio, *Rokiškio sirena*, 2021-03-02, Nr. 18, p. 1, 4–5.

Į Lietuvą paskirtų naujų kunigų bazilijonų pirmasis oficialus vizitas pas Kupiškio merą Dainių Bardauską. Iš kairės: Skapiškio Švč. Hiacinto (Jackaus) parapijos klebonas kun. Albertas Kasperavičius, dr. Aldona Vasiliauskienė, Kupiškio meras Dainius Bardauskas, t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) OSBM, t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) OSBM

„Andriejus Šeptyckis. Didysis. Nepažintas“, skirta metropolito 155-osioms gimimo metinėms[51].

2020 m. spalio 1–5 d. Lietuvoje viešėjo Ukrainos graikų apeigų katalikų bažnyčios (UGKC) vyskupas Stepanas Susas. Jis susitiko su Vilniaus arkivyskupu Gintaru Grušu, vyskupu Arūnu Poniškaičiu. Tai buvo pirmasis vyskupo vizitas Lietuvoje, Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų parapijoje. 1981 m. spalio 7 d. gimęs vyskupas, 2019 m. lapkričio 15 d. buvo paskirtas Kijevo ir Haličo didžiojo arkivyskupo kurijos vyskupu ir tituliniu Zihriso vyskupu, o 2020 m. sausio 16 d. – Patriarcho kurijos UGKC Pastoracinio ir migracinio skyriaus vadovu[52].

2021 m. balandžio 29 d. Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda susitiko su tradicinių krikščioniškų bendrijų, šv. Velykas švenčiančių pagal Julijaus kalendorių, vadovais ir pasveikino juos artėjančių švenčių proga. Susitikime dalyvavo Vilniaus ir Lietuvos stačiatikių arkivyskupijos metropolitas Inokentijus, Lietuvos sentikių bažnyčios vadovas, Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas t. Grigorijus Bojarovas, Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyno vyresnysis – igumenas ir Švč. Trejybės bažnyčios klebonas t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM*.

Igumeno t. Mykalojaus *OSBM* iniciatyva vienuolius bazilijonus aplankė kultūros ministras Simonas Kairys, viceministras Rimantas Mikaitis, ministro patarėja Viktorija Vitkauskaitė, Kultūros paveldo departamento direktorius Vidmantas Bezaras, Kultūros infrastruktūros centro direktorius Šarūnas Šoblinskas, to paties centro Projektavimo priežiūros tarnybos projektavimo vadovė Elena Kazlauskaitė[53].

Naujai paskirti kunigai – vienuoliai bazilijonai – tęsia bendrystę su Šv. Mikalojaus bažnyčios kunigais, parapijiečiais. Ukrainiečiai ir bazilijonai kunigai t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* ir t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) *OSBM* kartu su Šv. Mikalojaus bažnyčios klebonu kun. Aušvydu Belicku meldėsi už į Amžinybę iškeliavusį ukrainiečių bičiulį Šiaulių universiteto prof. Vytenį Rimkų (1930-01-17–2020-11-12)[54]. Ukrainiečiai kunigai giedojo specialią mirusiesiems skirtą giesmę

[51] Vasiliauskienė A., Paroda apie Dievo tarną Andrejų Šeptyckį, *XXI amžius*, 2020-08-21, Nr. 32, p. 12–13; Vasiliauskienė A., Didysis ir neapžintas, *Katalikas*, 2020-08-28, Nr. 16, p. 4.

[52] Vasiliauskienė A., Ukrainos vyskupo Stepano Suso vizitas Lietuvoje, *XXI amžius*, 2020-10-16, Nr. 40, p. 1, 14.

[53] Vasiliauskienė A., Svečiavosi kultūros ministras Simonas Kairys ir ministerijai pavaldžių įstaigų vadovai, *XXI amžius*, 2021-04-30, Nr. 17, p. 6.

[54] Vasiliauskienė A., Profesorius Vytenis Rimkus, vienuoliai bazilijonai, Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčia, *Šiaulių naujienos*, 2020-11-19, Nr. 132, p. 1, 4–5.

„Panichidą“, panašią į lotynų apeigų giesmę „Viešpaties Angelas“.

Kunigų bazilijonų iniciatyva įvairių Lietuvos vyskupijų parapijose buvo aukojamos šv. Mišios už šviesios atminties Ukrainoje, Lietuvoje, Lenkijoje ir Baltarusijoje gerai žinomą bažnyčios istoriką prof. Igorį Skočiliasą (1967-04-05–2020-12-20)[55]. Vienuolių bazilijonų vardu t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* visiems aukojusiems šv. Mišias parašė specialias padėkas[56].

Be dvasinės ir pastoracinės veiklos, reikšmingi ir fiziniai kunigų bazilijonų darbai Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, ukrainiečiams buvo sugrąžinta bažnyčia ir, kaip jau rašyta, prasidėjo bažnyčios remontai. Kriptose rasti vienuolių palaikai mokslininkų buvo atidžiai išnagrinėti, suregistruoti, sudėti į specialias dėžutes.

Naujasis igumenas t. Mykolajus (Ruslanas Kozelkyvskis) *OSBM* baigė tvarkyti palaikus[57]. Talkinant antropologėms ir darbininkams rugsėjo 16–17 d. sudėjo į karstus Vilniaus Švč. Trejybės Rytų (graikų) apeigų katalikų bažnyčios Šv. Luko koplyčioje ir centrinėje kriptoje saugotus mumifikuotus vienuolių palaikus (dalis jų dar dirbant ankstesniam igumenui buvo sudėti į 33 mažas dėžes). Be 20 karstų, buvo padaryta ir 30 specialių dėžių – tai vieno parapijiečio, norėjusio likti nežinomam, dovana – auka bažnyčiai.

Palaikai sudėti į 18 karstų, kiti saugomi beveik 90 dėžučių. Palyginti gerai išsilaikę drabužiai sudėti į atskiras dėžes, kad ateityje prireikus juos būtų galima eksponuoti parodose.

Rugpjūčio mėnesio pabaigoje kriptoje, esančioje po centriniu altoriumi, buvo padarytos trijų aukštų lentynos, į kurias sudėti karstai, dėžutės. Dabar lentynos jau užmūrytos.

Igumenas t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* džiaugiasi užbaigta tvarkyti Šv. Iljos koplyčia (įėjus į Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčią ji yra kairėje pusėje), išskirdamas didžiulį br. Markijano (Romono Korolio) *OSBM* nuopelną. Šioje koplyčioje kadaise mėgo melsti šv. Juozapatas. Dabar į šią koplyčią užeina parapijiečiai ir svečiai, uždega žvakeles, meldžiasi.

Klebonas t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* džiaugiasi, kad Ukrainos Švenčiausiojo Išgelbėtojo provincijos (jai priklauso ir Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolynas) vadovybė 2020 m. rugsėjo mėn. talkinti tėvams į Vilnių paskyrė br. Markijaną *OSBM*.

Bažnyčioje igumeno iniciatyva, talkinant kitiems bazilijonams ir pasauliečiams, įrengtas muziejus – tai pirmas gana sėkmingas bandymas surasti ir sugrupuoti nuotraukas, leidinius, periodiką, kunigų naudotus šv. Mišių reikmenis. Muziejus bus plečiamas, o įrengus jam patalpas varpinėje bus ten perkeltas. Muziejus buvo atidarytas 2021 m. gegužės 23 d. – per Švč. Trejybės ir Sekminių šventę, pradėjus švęsti bažnyčios atgavimo ir atšventinimo 30-metį[58].

Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios 30-mečiui skirti renginiai[59]

2021 m. minimas Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios atšventinimo 30-metis. Jam skirti renginiai tęsis pusę metų nuo Švč. Trejybės atlaidų ir Sekminių (gegužės 23 d.) iki šv. Juozapato kankiniškos mirties (lapkričio 12 d.).

Pirmoji šventė, kuria pradėti renginiai, – gegužės 23-oji. Ji turėjo kelias dalis: šv. Mišias, meninę programą, dr. Aldonos Vasiliauskienės mokslo studijos „LIETUVA – UKRAINA: religija, mokslas, kultūra Vilniaus vienuolių bazilijonų veikloje“[60] pristatymą, bažnyčios muziejaus atidarymą.

Šv. Mišios

Šv. Mišias aukojo ukrainiečiai kunigai: klebonas t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* ir vikaras t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) *OSBM*. Kadangi į ypatingą šventę atvyko nemaža grupė

[55] Vasiliauskienė A., Mirė Bažnyčios istorijos tyrinėtojas prof. Igoris Skočiliasas, *XXI amžius*, 2021-01-15, Nr. 2, p. 15; Vasiliauskienė A., Ukrainietis mokslininkas – Šiaulių krašto bičiulis, *Šiaulių naujienos*, 2021-01-19, Nr. 7, p. 5; 2021-01-26, Nr. 10, p. 5; 2021-02-02, Nr. 13, p. 6.

[56] Vasiliauskienė A., Ukrainietis mokslininkas – Šiaulių krašto bičiulis, *Šiaulių naujienos*, 2021-01-19, Nr. 7, p. 5; 2021-01-26, Nr. 10, p. 5; 2021-02-02, Nr. 13, p. 6.

[57] Vasiliauskienė A., Bazilijonų darbai Vilniuje, *XXI amžius*, 2020-10-23, Nr. 41, p. 11.

[58] Vasiliauskienė A., Bažnyčioje atidarytas muziejus, *Tautinių bendrijų naujienos*, 2021, Nr. 2, p. 27–28.

[59] Vasiliauskienė A., Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje prasidėjo 30-mečiui skirti renginiai, *Lietuvos aidas*, 2021-06-05–12, Nr. 21, p. 12; 2021-06-12–19, Nr. 22, p. 12.

[60] Vasiliauskienė A., *Lietuva – Ukraina: religija, mokslas, kultūra Vilniaus vienuolių bazilijonų veikloje. Mokslo studija*, Lvovas, 2021, 1112 p.

lietuvių, todėl Evangeliją lietuviškai skaitė kun. Tadas, lietuviškai buvo kalbama ir malda „Tėve mūsų“. Sakydamas pamokslą kun. Mykalojus akcentavo, kad svarbiausia ne šventės puošnumas, pasirengimas jai, svarbiausia – Dievas, jis yra centras. Kalbėjo apie Šventąją Dvasią: kada mes meldžiamės, Šventoji Dvasia yra ramintoja. Tai yra Dievo esmė, nes Dievas nori, kad žmogus būtų laimingas. Pamokslininkas kalbėjo apie Švč. Trejybę, Dievą trijuose asmenyse, apie jo nedalomumą. Kad suvoktume tą nedalomumą, klebonas kaip pavyzdį pasitelkė ugnį, išskirdamas tris jos dalis: šilumą, šviesą ir ugnies liežuvius. Negalima nuo liepsnojančios ugnies atskirti ugnies liežuvių, negalima atskirti ugnies teikiamos šilumos, negalima atskirti ir teikiamos šviesos.

Meninė programėlė, sveikinimai

Po šv. Mišių parapijos vaikai atliko trumpą programėlę lietuvių ir ukrainiečių kalbomis. Tris giesmes pagiedojo parapijoje susibūręs jaunimo ansamblis „Dievo garbei“. Jame giedojo br. Markijanas (Romonas Korolis) *OSBM*, ukrainiečiai, atvykę iš Ukrainos dirbti į Lietuvą ir šiuo metu gyvenantys Vilniuje.

Po šv. Mišių su savo iškeptu ukrainietišku pyragu „karavajumi“ kleboną ir visus šventės dalyvius pavaišino Mychailo Maksimjukas.

Su atgautos bažnyčios 30-mečiu sveikino Ukrainos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Lietuvos Respublikai Volodymyras Jacenkivskis – kalbėjo apie vienuolių bazilijonų ryšius su ambasada, apie Lietuvos ir Ukrainos ryšius. Ambasadorius padovanojo Taraso Ševčenkos gausiai iliustruotą knygą „Kobzarius“, o muziejui – ukrainietiškais motyvais išsiuvinėtą rankšluostį. Klebonas su knygos autore ambasadoriui įteikė mokslo studiją „LIETUVA – UKRAINA: religija, mokslas, kultūra Vilniaus vienuolių bazilijonų veikloje“.

Mokslo studijos prezentacija

Mokslo studijos prezentacijos renginiui vadovavo igumenas klebonas t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM*, kalbėjo Vilniaus ukrainiečių bendrijos pirmininkė Natalija Šertvytienė, knygos autorė. Pasisakymus apibendrino renginio vedantysis. Vertė Ruslanas Skrobačius.

Po šv. Mišių Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje, prie Šventojo Juozapato ikonos. Iš kairės: t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) OSBM, br. Markijanas (Romanas Karolis) OSBM, t. Mykalojus (Ruslanas Kazelkivskis) OSBM

Klebonas t. Mykalojus *OSBM* džiaugėsi, kad Švč. Trejybės bažnyčia, minėdama titulinius atlaidus, kartu mini ir svarbų jubiliejų – Bažnyčios sugrąžinimo graikų apeigų katalikų tikintiesiems ir atšventinimo 30-metį. Priminė, kad prie bažnyčios sugrąžinimo daug prisidėjo ukrainiečių kunigas, lagerių kankinys, sovietmečiu radęs prieglobstį Lietuvoje, dr. Volodymyras Prokopivas ir lietuvis kunigas Vaclovas Aliulis *MIC*.

Klebonas priminė daugiau kaip 25 metus Lietuvoje dirbusio t. Pavlo (Petro Jachimeco) *OSBM* įvairialypę veiklą, akcentuodamas jo nutiestus kelius, primindamas gražias paraleles: Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia mini bažnyčios atgavimo ir pašventinimo 30-metį, o t. Pavlo (Petro Jachimecas) *OSBM* – gyvenimo 60-metį.

Klebonas džiaugėsi, kad tėvai bazilijonai Ukrainoje išleido šiandien pristatomą mokslo studiją „LIETUVA – UKRAINA: religija, mokslas, kultūra Vilniaus vienuolių bazilijonų veikloje“, nors leidykla susidūrė su įvairiais sunkumais – knygoje daugiau teksto lietuvių negu ukrainiečių kalba, tačiau visos kliūtys ir nesklandumai buvo įveikti ir mes turime,

kaip vyskupas Irinėjus (Igoris Bilyk) *OSBM* iš Romos rašė, unikalų kapitalinį – titanišką – darbą, kuriame atskleista bazilijonų veikla Lietuvoje, atgavus Nepriklausomybę, nušviesti Vilniaus ukrainiečių draugijos atlikti darbai, pateikta nemažai biografinių duomenų (bazilijonų, mokslininkų, parapijiečių).

Klebonas t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* džiaugėsi, kad pristatoma mokslo studija išleista 2021 m., kai švenčiame 500 metų istoriją turinčios bažnyčios grąžinimo 30-metį, kad su knyga jau buvo supažindinta Skapiškyje, Šiauliuose ir Bazilionuose.

Natalija Šertvytienė – Vilniaus ukrainiečių bendrijos pirmininkė, medikė – dėkojo visiems per 30 metų dirbusiems kunigams, sveikino su pradėtu švęsti bažnyčios atšventinimo 30-mečiu. Kalbėjo apie Vilniaus ukrainiečių bendrijos atliktus ir numatytus darbus, džiaugėsi, kad daugelis šių darbų buvo aprašyti Lietuvos periodikoje, kai kurie įtraukti ir į mokslo studiją.

Prelegentė išskyrė Lietuvių ir ukrainiečių istorikų asociacijos svarbą ir jos veiklos rezultatą – mokslo studiją. Pasidžiaugusi gera, didelės apimties knyga, apgailestavo, kad joje nėra fotografijų, o autorės visi straipsniai, spausdinti periodikoje, gausiai iliustruoti nuotraukomis. Tačiau N. Šertvytienė pabrėžė, kad nuotraukos būtų dar labiau išplėtusios knygos apimtį – būtų reikėję spausdinti du tomus, tai būtų pareikalavę papildomų išlaidų, be to, knygoje gausu lentelių ir schemų, kurios sukonkretina Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino, Vilniaus ukrainiečių bendrijos, Lietuvių ir ukrainiečių istorikų asociacijos istoriją ir veiklą.

Dr. Aldona Vasiliauskienė, mokslo studijos „LIETUVA – UKRAINA: religija, mokslas, kultūra Vilniaus vienuolių bazilijonų veikloje“[61] autorė, džiaugėsi ir dėkojo igumenui klebonui Mykalojui (Ruslanui Kozelkivskiui) *OSBM*, kad jo dėka knygos pristatymas vyksta ypatingų švenčių metu: Švč. Trejybės atlaidai, Sekminės ir bažnyčios atgavimo ir pašventinimo 30-mečio pirmasis renginys. Kalbėjo apie knygoje įrašytas tris dedikacijas: Ukrainoje, Lenkijoje, Baltarusijoje ir Lietuvoje gerai žinomam bažnyčios istorikui prof. Igoriui Skočiliasui, pralaimėjusiam itin sunkią akistatą su COVID-19, Ukrainos ir Lietuvos mokslui daug nusipelniusiai šviesios atminties dr. Nadijai Neporožniai bei Lietuvių ir ukrainiečių istorikų asociacijai, mininčiai savo veiklos 20-metį. Priminė, kad Kijevo ir Lvovo istorikai labai skatino įkurti asociaciją, o Lietuvoje itin daug prisidėjo Natalija Šertvytienė – padėjo kurti įstatus, veiklos planus, tvarkyti dokumentus, dabar finansines ataskaitas (nors tai ir ne pelno organizacija) padeda tvarkyti buhalterė Olena Charčenko.

Autorė kalbėjo apie pačios knygos idėją, kurią ne tik pasiūlė, bet ir jos įgyvendinimą primygtinai „kontroliavo“ bičiulė – Šiaulių universiteto doc. dr. Irena Ramaneckienė. Surinkti 2001–2017 m. Lietuvos ir iš dalies Ukrainos periodikoje spausdintus straipsnius bei juos sugrupuoti pagal temas buvo labai sudėtinga, nes iš anksto apie tai nebuvo galvota. Daug problemų kėlė ukrainiečių kalba spausdinti tekstai „Parapijos žodyje“. Vieni vienuolyno kompiuteriai buvo pavogti, kiti nepataisomai sugedo – nebeliko elektroninių straipsnių variantų: juos bandyta perspausdinti iš laikraštinių tekstų, bet tai buvo titaniškas darbas. Dr. A. Vasiliauskienė dėkojo Ruslanui Skrobačiui, kad jis nepagailėjo laiko nuskenuoti kai kuriuos tekstus, jog juos būtų galima taisyti.

Iš numatytų 17 temų liko 13. Šiame neįprastame darbe itin daug vertingų patarimų teikė tuometinis Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčios rez. kun. dr. Mindaugas Ragaišis, kiti mokslininkai – jiems visiems įrašytos padėkos. Svarbios ir recenzentų – kun. dr. Gedimino Jankūno, prof. Genovaitės Kačiuškienės, prof. Liudmilos Filipovič, kun. dr. Pavlo (Mychailo Krečuno) *OSBM* ir, aišku, redaktorės doc. dr. Irenos Ramaneckienės – pastabos.

Daug dėmesio skirta Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui, vienuoliams bazilijonams, Bazilionų bažnyčiai, miesteliui ir mokyklai, Lietuvos periodikoje pristatytoms Ukrainos mokslininkų monografijoms, Ukrainoje vykstančioms tarptautinėms mokslinėms konferencijoms, apžvelgta lietuvių,

[61] Zakarevičiūtė J., Nepažintas Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas, *Voruta*. *Lietuvos istorijos žurnalas*, 2021, birželis, Nr. 2, p. 87–89; Jankūnas G., Lietuvos ir Ukrainos nuoširdus artumas dr. Aldonos Vasiliauskienės ilgametėje mokslinėje veikloje, *Padubysio kronikos*, 2021, Nr. 16, p. 118–124; Kačiuškienė G., Aldonos Vasiliauskienės mokslo studija „Lietuva – Ukraina“ (Lvovas, 2021) – paminklas Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino vienuoliams, *Šiaulių kraštas*, 2021-08-28, Nr. 96, p. 7; Ramaneckienė I., Nuoširdžių nuoširdžiausia dėkonė, tik... nelengvai išlaikoma rankose, *Šiaulių naujienos*, 2021-06-05, Nr. 62, p. 4, 2021-06-12, Nr. 65, p. 4.

gyvenančių Ukrainoje, veikla, ukrainiečių veikla Lietuvoje, dėmesys skirtas ir dvasininkams, pasauliečiams. Daugelyje straipsnių minimas t. Pavlo (Petro Jachimecas) *OSBM*, daugiau kaip 25 metus dirbęs Lietuvoje ir dabar labai laukiamas ne tik Vilniuje, Šiauliuose, Bazilionuose, bet ir Kupiškyje bei Skapiškyje. Reikia pasakyti, kad daugelį straipsnių galima priskirti ne vienai tematikai. Dr. A. Vasiliauskienė pasidžiaugė, kad bažnyčioje yra Mychailo Maksimjukas, kuris tris kartus buvo vežtas į Sibirą, papasakojo apie jo, nepilnamečio, pabėgimą – ne vieno tūkstančio kilometrų kelionę pėsčiomis iš Sibiro kartu su senute... Knygoje dėmesys skirtas ir Vilniaus ukrainiečių bendrijos pirmininkei Natalijai Šertvytienei – aprašyta, kaip ji pateko į Lietuvą ir įsitraukė į visuomeninę veiklą, kokius atliko darbus...

Šv. Mišiose kartu meldėsi ir Utenos krašto garbės pilietis Antanas Vilūnas. Jo kaip mecenato dėka Utenos krašto tautodailininkai galėjo nuvežti savo darbus į Lvovą ir ten Religijų istorijos muziejuje surengti parodą „Su meile Lietuvai“ (2011 m. spalis)[62], o grįždami iš Lucko parsivežti unikalią parodą „Ikonos ant stiklo“, kuri buvo eksponuota Utenos Antano ir Motiejaus Miškinių bibliotekoje, kitose Utenos krašto salėse. Ant stiklo nupieštos ikonos – tai reprodukcijos kopijų, kurių originalai saugomi privačiose kolekcijose Ukrainos ir Prancūzijos muziejuose. Parodą Utenoje atidarė Ukrainos nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Lietuvos Respublikai Valerijus Žovtenko – tai buvo pirmas Ukrainos ambasadoriaus vizitas Utenoje[63].

Prelegentė pastebėjo, kad asmenų, minimų mokslo studijoje, skaičius, gana didelis: asmenvardžių rodyklėje vien lotynų kalba įrašyta per 2 000 pavardžių, neskaičiuojant minimų ukrainiečių kalba.

Knyga parašyta dviem kalbomis, tad autorė nuoširdžiai dėkojo vertėjams – jų gausą liudija padėkos, įrašytos beveik 20-iai asmenų, parapijiečiams, džiaugėsi, kad Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje tarp ukrainiečių jaučiasi sava.

[62] Vasiliauskienė A., Lvovo muziejus laukia uteniškių, *Utenis*, 2011-09-24, Nr. 76, p. 7; Vasiliauskienė A., Uteniškiai – Lucko vienuolyno svečiai, *Utenis*, 2011-10-19, Nr. 83, p. 4, 5.

[63] Vasiliauskienė A., Pirmoji ikonų paroda ant stiklo Lietuvoje, *Utenis*, 2011-11-12, Nr. 89, p. 3, 7.

Plakatas

Autorė dėkinga visų laikraščių redakcijoms, kurios spausdino straipsnius, skirtus ukrainistikos tematikai, o ypač trijų laikraščių – „Lietuvos aido“, „XXI amžiaus“ ir „Vorutos“ – redakcijoms, išspausdinusioms daugiausia straipsnių minėta tematika. Dėkinga visiems, dalyvavusiems šv. Mišių aukoje ir knygos prezentacijoje. Dėkojo į šventę atvykusiems lietuviams, tarp jų ir savanorės Ivankos Fedorak pakviestiems pedagogams. Kai kurie jų pirmąsyk meldėsi Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje aukotose šv. Mišiose. Ne vienam tai buvo pirma pažintis su vienuoliais bazilijonais. Viena savanorė buvo net ir iš Ispanijos.

T. Mykalojus, apibendrindamas renginį, pasakė, kad bazilijonai, dėkodami už publikacijas, „Lietuvos aido“, „XXI amžiaus“ ir „Vorutos“ laikraščių redakcijoms lietuvių ir ukrainiečių kalbomis parašė padėkas, kurias pasirašė igumenas t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* ir visi Bazilijonų ordino vienuoliai.

Specialią padėką klebonas Mykalojus *OSBM* įteikė mokslo studijos „LIETUVA – UKRAINA: religija, mokslas, kultūra Vilniaus vienuolių bazilijonų veikloje“ autorei.

Programos vedantysis visus pakvietė į pirmojo muziejaus Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje atidarymą.

Šiluvoje po šv. Mišių. Iš kairės: kun. Albertas Kasperavičius, kan. Stanislovas Krumpliauskas, t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) OSBM, kardinolas Sigitas Tamkevičius SJ, kun. Kęstutis Vosylius ir br. Mykalojus (Vasilijus Hošivskis) OSBM

***Muziejaus atidarymas*[64]**

Atidaryti muziejų – perkirpti juostelę – buvo pakviesti du asmenys: seniausias parapijietis Mychailo Maksimjukas ir rūpestingas jaunuolis Zacharas Rimžius. Muziejaus kūrėjas t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* atskleidė dalyviams svarbiausias eksponuojamų nuotraukų istorines kryptis, parodė spintose saugomus kun. dr. Volodymyro Prokopivo unikalius reikmenis, šv. Mišioms naudotus ir pogrindyje, ir Sibiro lageriuose...

Ateityje, restauravus bažnyčios varpinę, numatyta ten perkelti nuolat plečiamą muziejų. O kol kas visi mielai laukiami ir kviečiami apsilankyti Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje, susipažinti su bažnyčioje atliktais darbais ir su muziejumi.

Būtina paminėti, kad br. Markijanui (Romonui Koroliui) *OSBM* 2021 m. liepos 26 d. išvykus į Ukrainą tęsti studijų Metropolito Josyfo Veljamino Rutskio filosofijos ir teologijos studijų bazilijonų institute, į Vilnių buvo paskirtas naujas brolis – Michailas (Vasilijus Hošivskis) *OSBM*, kuris čia pradėjo darbuotis nuo 2021 m. rugpjūčio 20 d.[65] 2021 m. į Lietuvą paskirtas dar vienas bazilijonas kunigas – poetas t. Mykalojus (Ruslanas Mykosovskis), į Vilnių jis atvyko rugsėjo 20 d.[66]

Lietuvoje įkurto vienintelio ordino – Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino – vienuoliai bazilijonai paliko reikšmingų dvasinių, kultūrinių, švietėjiškų ir mokslinių darbų.

500 metų atšventusi Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčia, kadaise, 1514 m., kunigaikščio Konstantino Ostrogiškio pastatyta stačiatikiams, 1609 m. perduota graikų apeigų katalikams – unitams (Brastos bažnytinė unija buvo sudaryta 1596 m.), tapo Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino centru.

1991 m. ukrainiečiams – graikų apeigų katalikams – sugrąžinus nuniokotą šventovę, prasidėjo daug lėšų ir laiko reikalaujantys atstatymo darbai.

Per 30 metų Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyno igumenais (vyresniaisiais) ir Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios klebonais dirbo keturi dvasininkai: t. Pavlo (Petro Jachimecas) *OSBM*, t. Vinkentijus (Vasylis Janickis) *OSBM* (1973-05-07–1998-06-07–2015-03-04), t. Vinkentijus (Vasylis Pelychas) *OSBM* ir nuo

[64] Vasiliauskienė A., Bažnyčioje atidarytas muziejus, *Tautinių bendrijų naujienos*, 2021, Nr. 3; 2021, Nr. 2, p. 27–28.

[65] Vasiliauskienė A., Šiluvoje meldėsi ir vienuoliai bazilijonai, *XXI amžius*, 2021-09-17, Nr. 36. p. 18.

[66] Vasiliauskienė A., Kaune – ukrainiečių šv. Mišios, į Lietuvą atvyko naujas kunigas Bazilijonas, *XXI amžius*, 2021-10-15, Nr. 39, p. 1, 6.

Po šv. Mišių Ukrainos Nepriklausomybės 30-mečio dieną Skapiškio Šv. Hiacinto (Jackaus) bažnyčioje prie malonėmis garsėjančio Švč. Mergelės Marijos paveikslo. Iš kairės: Leliūnų Šv. Juozapo parapijos klebonas teol. lic. Andrius Šukys, Vilniaus arkivyskupijos Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo parapijos klebonas Vytautas Rapalis, Kauno Kristaus Prisikėlimo parapijos vikaras kun. doktorantas Nerijus Pipiras, šv. Mišioms vadovavęs Joniškėlio Švč. Trejybės parapijos klebonas kun. Virgilijus Liuima, dr. Aldona Vasilliauskienė, Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios vikaras, Šv. Juozapato bazilijonų ordino vienuolyno vienuolis mgr. t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) OSBM, minėto vienuolyno igumenas ir bažnyčios klebonas lic. t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) OSBM ir Dusetų Švč. Trejybės bažnyčios klebonas kan. Stanislovas Krumpliauskas

2020 m. lic. t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM*. Jiems talkino į Vilnių paskirti kunigai ir broliai bazilijonai.

Rengiantis 2014 m. minėti Švč. Trejybės bažnyčios 500 metų jubiliejų, 2017 m. – Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino 400 metų jubiliejų, 2021 m. – atšventintos bažnyčios 30-metį, 2023 m. – šv. Juozapato kankiniškos mirties 400-metį, plačiai skleistos žinios apie vienuolius bazilijonus.

Prie žinių sklaidos daug prisidėjo buvęs Šiaulių universitetas, Bazilionų mokykla-daugiafunkcis centras, Lietuvių ir ukrainiečių istorikų asociacija, Vilniaus ukrainiečių bendrija: parašyti moksliniai straipsniai, publikuoti straipsniai periodikoje, išleisti mokslo leidiniai, organizuotos konferencijos, parodos, mokslininkų ir dvasininkų susitikimai.

Atlikta reikšmingų bažnyčios tvarkymo ir puošybos darbų. 2014 m. prasidėjo bažnyčios restauravimo darbai – pirmiausia stogo tvarkybos darbai (juos iš biudžeto finansavo valstybė kartu su bažnyčia). Pradėti archeologiniai tyrimai, sutvarkyti perlaidojimai kriptose. Bažnyčia papuošta ypatingu sietynu ir įrengtais keturiais vitražais, sutvarkyti vidaus apšvietimai, sureguliuotos teisinės problemos, atlikta kitų svarbių darbų.

Igumeno lic. t. Mykalojaus (Ruslano Kozelkivskio) *OSBM* iniciatyva prie bažnyčios esančioje parapijos salėje atidarytas Bažnyčios istorijos muziejus. Patirties, kaip įkurti Bažnyčios muziejų, igumenas t. Mykolajus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* sėmėsi iš Bazilionų mokykloje-daugiafunkciame centre, dr. Aldonos Vasiliauskienės klasėje, sukauptų, ukrainistikai skirtų eksponatų, Skapiškyje veikiančios parodos „Pažintis su Ukrainos kultūra“, kitų šaltinių.

Ateityje, restauravus bažnyčios varpinę, numatyta ten perkelti nuolat plečiamą muziejų.

Dabar (2021 m. lapkričio mėn.) Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje ir Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolijoje darbuojasi trys kunigai: t. Mykolajus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* – vienuolyno igumenas ir bažnyčios klebonas bei vikarai t. Tadeušas (Volodymyras Godovanecas) *OSBM* ir t. Mykalojus (Ruslanas Mykosovskis) *OSBM* bei brolis Michailas (Vasilijus Hošovskis) *OSBM*. Jie jau dabar įtemptai dirba rengdamiesi iškilmingam Šv. Juozapato kankiniškos mirties 400 metų jubiliejui 2023 m.

PRIEDAI
I. LENTELĖS

1 lentelė[67]. Švč. Trejybės vardu tituluotos bažnyčios Lietuvoje

Eil. Nr.	Vyskupija	Dekanatas	Parapija
1.	Kaišiadorių vyskupija	Alytaus	Alovės
2.		Elektrėnų	Kietaviškių
3.		Širvintų	Musninkų
4.		Merkinės	Nedzingės
5.		Molėtų	Skudutiškio
6.		Birštono	Stakliškių
1.	Kauno arkivyskupija	Raseinių	Alėjų
2.		Kauno II dekanato	Čekiškės
3.		Ukmergės	Deltuvos
4.		Jurbarko	Jurbarko
5.		Kauno rektorato	(seminarijos)
6.		Ukmergės	Pabaisko
7.		Kėdainių	Šėtos
8.		Ukmergės	Ukmergės
9.		Kauno II dekanato	Vandžiogalos
10.		Ukmergės	Vidiškių
1.	Panevėžio vyskupija	Zarasų	Dusetų
2.		Pasvalio	Joniškėlio
3.		Biržų	Pabiržės
4.		Utenos	Pakalnių
5.		Rokiškio	Panemunio
6.		Panevėžio–Krekenavos	Panevėžio rektorato
7.		Panevėžio	Spirakių
8.		Kupiškio	Subačiaus (miestelis)
9.		Anykščių	Troškūnų
10.		Utenos	Užpalių
1.	Šiaulių vyskupija	Radviliškio	Baisiogalos
2.		Šiaulių	Gruzdžių
3.		Pakruojo	Klovainių
4.		Pakruojo	Lygumų
5.		Pakruojo	Pašvintinio
6.		Radviliškio	Sidabravo
7.		Kelmės	Šaukėnai
8.		Radviliškio	Šaukoto
1.	Telšių vyskupija	Mažeikių	Laižuvos
2.		Plungės	Medingėnų
3.		Tauragės	Nemakščių
4.		Šilalės	Pajūrio
5.		Mažeikių	Pikelių
6.		Skuodo	Skuodas

[67] Lentelė sudaryta remiantis 2020 m. Katalikų žinynu. *Katalikų žinynas 2020*, Vilnius: UAB „Katalikų pasaulio leidiniai“, 2019, 336 p.

Eil. Nr.	Vyskupija	Dekanatas	Parapija
7.		Tauragės	Tauragės
8.		Telšių	Tryškių
9.		Tauragė	Varlaukio
10.		Telšių	Viešvėnų
1.	Vilkaviškio vyskupija	Aleksoto	Garliavos
2.		Vilkaviškio	Lankeliškių
3.		Lazdijų	Liškiavos
4.		Marijampolės	Liubavo
5.		Alytaus	Miroslavo
6.		Vilkaviškio	Pilviškių
7.		Lazdijų	Rudaminos
8.		Alytaus	Rumbonių
9.		Vilkaviškio	Vištyčio
1.	Vilniaus arkivyskupija	Ignalinos	Linkmenų
2.	Švč. Trejybės ir Šv. Kazimiero	Naujosios Vilnios	Medininkų
3.		Ignalinos	Rimšės
4.		Trakų	Rykantų
5.		Šalčininkų	Rudninkų
6.		Kalvarijų	Sudervės
7.		Ignalinos	Tverečiaus
8.	Vilnius graikų apeigų katalikų	Vilniaus I dekanato	Vilnius graikų apeigų katalikų
9.		Vilniaus rektorato	Vilniaus (Trinapolio)

2 lentelė. Ukrainos Švč. Išgelbėtojo provincijos protoigumenai (1987–2021 m.)

Eil. Nr.	Vienuolinis vardas	Pasaulietiškas vardas, pavardė	Protoigumeno pareigos (darbo laikotarpis)
1.	t. Vasylis *OSBM*	Bogdanas Mendrunis	1987–1996 m.
2.	mgr. t. Viktoras *OSBM*	Vasylis Batigas	1996–1997 m.
3.	t. Teodozijus *OSBM*	Tarasas Jankivas	1997–2000 m.
4.	t. Josyfas *OSBM*	Ivanas Budajus	2000–2004 m.
5.	t. Grigorijus *OSBM*	Kevinas Grynkivas	2004–2007 m.
6.	t. Joanikijus *OSBM*	Mychailas Čverenčiukas	2007–2012 m.
7.	t. Pantalejmonas *OSBM*	Mychailas Salamacha	2012–2016 m.
8.	t. Joanas *OSBM*	Rostislavas Školykas	nuo 2016 m.

3 lentelė. Metropolito Josifo Veljamino Rutskio filosofijos ir teologijos studijų bazilijonų instituto rektoriai (2002–2021 m.)

Eil. Nr.	Vienuolinis vardas	Pasaulietiškas vardas, pavardė	Rektoriaus pareigos (darbo laikotarpis)
1.	t. Martynas *OSBM*	Martynas-Borysas Chaburskis	2002–2004 m.
2.	t. Dionysijus *OSBM*	Stepanas Zavediukas	2004–2005 m.
3.	t. Dionysijus *OSBM*	Pavlo Liachovičius	2005 m.
4.	t. Pavlo *OSBM*	Andrijus Jasynovskis	2006–2007 m.
5.	t. Robertas *OSBM*	Romanas Lysiejko	2007–2012 m.
6.	t. Juozapatas *OSBM*	Andrijus Chajmykas	2012–2016 m.
7	t. Pantelejmonas *OSBM*	Denysas Trofimovas	nuo 2016 m.

4 lentelė. Vienuoliai bazilijonai Vilniuje (1991–2021 m.)

Eil Nr.	Vienuolinis vardas	Krikšto vardas, pavardė	Laikotarpis
1.	br. Volodymyras *OSBM*	Peleška	1991 m.
2.	br. Bernardas *OSBM*	Petro Majukas	
3.	br. Ilja *OSBM*, seminaristas	Ivanas Sirukas	2006–2009 m. Ukrainoje įšventintas į kunigus
4.	br. Severinas *OSBM*, seminaristas	Andrijus Suddja	2006–2008 m.
5.	br. Natanailas *OSBM*, seminaristas	Ihoris Šturmakas	2006–2012 (2011?) m. 2006 m.? Ukrainoje įšventintas į kunigus
6.	br. Terentijus *OSBM*, seminaristas	Romanas Tertula	2006–2013 m. 2013 m. Ukrainoje įšventintas į kunigus; 2017 m. primicijos Vilniuje
7.	br. Teodoras *OSBM*	Ihoris Dudčakas	
8.	br. Franciškus *OSBM*	Ivanas Hurniakas	
9.	br. Pachomijus *OSBM*	Jurijus Levčunas	2015–2017 m.
10	br. Robertas *OSBM*	Ihoris Lenivas	2017–2019 m.
11.	br. Markijanas *OSBM*	Romonas Korolis	2020 m. rugsėjo 8 d. – 2021 m. liepos 26 d.
12.	br. Michailas *OSBM*	Vasilijus Hošovskis	nuo 2021 m. rugpjūčio 20 d.
13.	diakonas t. Maksymas *OSBM*	Mychailas Pišta	2014 m. lapkritis – 2015 m. rugsėjis; 2016 m. Ukrainoje įšventintas į kunigus; 2017 m. primicijos Vilniuje
14.	vienuolyno igumenas klebonas t. Pavlo *OSBM*	Petro Jachimecas	1991–2013, 2015–2016, 2014–2015 m.
15.	t. Augustinas *OSBM*	Andrijus Zapotočnyj	2010–2011 m.
16.	t. Irinėjus *OSBM*	Bohdanas Valiavka	2011–2012 m.
17.	t. Vinkentijus *OSBM*	Vasylis Janickis	2012–2013 m.
18.	vienuolyno igumenas t. Vinkentijus *OSBM*	Vasylis Janickis	2013–2015 m.
19.	t. Jaokymas *OSBM*	Jaroslavas Kovalčukas	2015–2017 m.
20.	vienuolyno igumenas klebonas t. Vinkentijus *OSBM*	Vasylis Pelychas	2016–2020 m.
21.	t. Dominykas *OSBM*	Marijanas Nalysnikas	2017–2018 m.
22.	t. Atanazijus *OSBM*	Andrijus Pankevičius	2018–2020 m.
23.	t. Mykalojus *OSBM*	Ruslanas Kozelkivskis	nuo 2020 m.
24.	t. Tadeušas *OSBM*	Volodymyras Godovanecas	nuo 2020 m.
25.	t. Mykalojus *OSBM*	Ruslanas Mykosovskis	nuo 2021 m. rugsėjo 20 d.

II. *GLAUSTOS BIOGRAFIJOS*

Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios atkūrėjas – kun. dr. Volodymyras Prokopivas (1912-11-23–1938-04-03–1996-12-11)[68]

Volodymyras Prokopivas gimė 1912 m. lapkričio 23 d. Rolevo kaime, Drohobyčo apskrityje, gausioje keturių brolių ir trijų seserų šeimoje. Tėvas buvo Korovnikų kaimo parapijos (Peremyšlio dekanatas) administratoriumi. Volodymyras, 1931 m. baigęs vidurinę mokyklą Drohobyče, įstojo į Peremyšlio (Lenkija) kunigų seminariją (1932–1933). Po metų tęsti mokslų išvyko į Romą (1933–1939). Čia po šešerių mokslo metų, 1938 m. balandžio 3 d., buvo įšventintas į kunigus, o 1939 m. apgynė doktoratą.

Atvykus atostogoms pas tėvus, užklupo karas. Volodymyrui nebegalint sugrįžti į Italiją, dr. vyskupas Josafatas Kocilovskis (1876-03-03–1907-10-06–1917-01-29–1947-11-17) jį paskyrė Bykovo parapijos (Lučansko dekanatas) klebonu (1939-09-26–1942-03) ir Peremyšlio kunigų seminarijos profesoriumi. Tačiau karo metu iš Bykovo į Peremyšlį važinėti buvo sudėtinga, tad kun. dr. V. Prokopivas 1942 m. kovo–rugsėjo mėnesiais darbavosi Drogove (Radimniano dekanatas), vėliau – netoli Peremyšlio esančioje Korovnikų parapijoje (1942–1947).

1944 m. sovietams pradėjus Rytų apeigų katalikų bažnyčios likvidaciją ir kun. dr. V. Prokopivui nesutikus pereiti į stačiatikių tikėjimą, 1945 m. spalio mėn. jis buvo areštuotas ir mėnesį laikytas Peremyšlio kalėjime. Paleistas į laisvę, neilgai ja džiaugėsi.

1947 m. balandžio 15 d. Peremyšlyje, Bolonės cerkvėje, per Velykas, po šv. Mišių, jis lenkų saugumo buvo suimtas ir žiauriai kankintas Peremyšlio kalėjime. Rašoma, kad jam į burną kišo pastipusią žiurkę. Po ilgų kankinimų buvo deportuotas į sovietinę Ukrainą – perduotas Lvovo NKVD organams.

1947 m. rugsėjo 8 d. „už pagalbą antivalstybiniams nusikaltėliams-sukilėliams“ nuteistas penkeriems metams ir ištremtas į Kazachiją. Gyveno Krasnoarmeisko rajone. Kunigas ir tremtyje atliko dvasinius patarnavimus, todėl 1949 m. sausio 22 d. jis buvo areštuotas ir nuteistas 25 metams. Bausmę atliko Urale ir Chakasijos autonominės srities darbo lageriuose – šachtose. Kaip liudija t. Serafimas Kašuba *OFM Cap*, atvykęs į Kazachstaną, jis gyveno Krasnoarmeisko rajone, lenkų šeimoje. Tainčo ir aplinkinių kaimų gyventojams, ypač vokiečiams, slapta aukojo šv. Mišias Rytų apeigomis. Viename iš kaimų kun. dr. V. Prokopivas netgi galvojo pastatyti koplyčią. Deja, kaime buvo sulaikytas vokiečių, jam buvo skirta didžiulė bauda ir kunigas buvo priverstas išvykti.

Dirbdamas anglies kasyklose susirgo ir tapo invalidu. Vienus metus buvo perkeltas į „klipatų“ (invalidų) lagerį. Kiek atsigavęs, jis vėl grąžintas prie ankstesnių darbų ir dirbo iki 1953 m., iki Stalino mirties.

Nors ir labai trumpai, kaip dvasininkas galėjo dirbti Celinograde. Per tą trumpą laiką gebėjo įrengti koplyčią. Vėliau šv. Mišias pradėjo aukoti ir lotynų apeigomis.

T. Pavlo (Petro Jachimecas) *OSBM* – ketvirtis amžiaus tarnystės Dievui ir žmonėms Lietuvoje[69]

Starjavos kaime, Mostyskos rajone (Lvovo sritis), Rytų apeigų katalikų kolūkiečių Ivano (1913-09-27–1995-03-11) ir namų šeimininkės Praskovijos Kazak (1924-10-16–1991-01-30) Jachimecų šeimoje 1961 m. birželio 8 d. gimęs ketvirtas vaikelis buvo pakrikštytas Petro vardu. Be Petro, šeimoje augo dar keturi vaikai: Stepanas (gimęs 1955-11-27, gyvena Lvove), Anna (1957-03-16–2014-06-02), Volodymyras (gimęs 1959-04-01, gyvena Starjavoje) ir Marija (gimusi 1966-06-25, s. Miroslava *SSMI*).

1947 m. Starjavos kaimas ne tik pateko į pasienio zoną – per jį buvo nutiesta valstybinė siena. Vienas trečdalis kaimo teko Lenkijai, o du trečdaliai – sovietų okupuotai Ukrainai. Pasienio riba buvo nutiesta ties Jachimecų namo slenksčiu, tad juos, kaip ir kitus gyventojus, perkėlė vieną kilometrą

[68] Tunaitis J., A+A kunigas jubiliatas Vlodimir Prokopiv (1912–1938–1996), *Katalikų kalendorius žinynas 1998*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1998, p. 282–283; Vasiliauskienė A., Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios atkūrėjas. Kunigas, kalinys, tremtinys, daręs gera Ukrainos ir Lietuvos, Baltarusijos ir Kazachstano katalikams, dr. t. Volodymyras Prokopivas (1912 11 23–1938 04 05–1996 12 11), *XXI amžius*, 2020-08-14, Nr. 31. p. 15.

[69] Vasiliauskienė A., Ketvirtis amžiaus tarnystės Dievui ir žmonėms Lietuvoje, *Padubysio kronikos*, 2017, Nr. 1 (8), p. 68–98; [Autorius nenurodytas], Jachimec Petro Pavlo, *Kas yra kas Lietuvoje 2015*, biografinis žinynas, vyriausias redaktorius Linas Pupelis, Kaunas: UAB „Leidybos studija“, 2015, p. 537–538.

tolyn nuo pasienio. Kai namą ardė, dalį geros naujos stogo dangos pasiėmė viską reguliavę kariai. Ivano Jachimeco brolis Andrijus Stryko net per Maskvą gebėjo atgauti pasisavintą stogo dangą (deja, ne visą...). Po tokio kreipimosi net į Maskvą vietinė okupacinė valdžia tapo atsargi ir Jachimecų šeimai, galima teigti, buvo kažkiek lengviau.

1930 m. Strajavoje pastatyta Šventojo Kryžiaus išaukštinimo bažnyčia sovietmečiu buvo paversta stačiatikių cerkve, kuri priklausė Maskvos patriarchui. Graikų apeigų katalikams ji sugrąžinta 1991 m.

Jachimecų šeimoje vaikai buvo auklėjami katalikiškai. Tėvai ir visi vaikai bendravo su dvasininkais, nepaisant, kad Graikų apeigų katalikų bažnyčia Ukrainoje sovietinės okupacijos valdžios 1946 m. oficialiai buvo panaikinta, o patys tikintieji – žiauriai persekiojami. Tad pamaldos vykdavo slapta privačiuose butuose. Tokio tėvų auklėjimo rezultato gražūs vaisiai: du vaikai pasirinko tarnystės Dievui ir žmonėms kelią. Petro pavyzdžiu, nors nieko apie tai nežinojo, pasekė ir jauniausioji sesuo Marija: artimiesiems nieko nesakiusi, 1981 m. sausio 12 d. įstojo į Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo graikų apeigų katalikių kongregaciją (*SSMI*), pasirinkdama vienuolinį vardą – Miroslava. 1991 m. rugpjūčio 28 d. s. Miroslava *SSMI* davė amžinuosius įžadus.

1976 m. Petras, baigęs Starjavos aštuonmetę mokyklą, 48-ojoje Lvovo profesinėje mokykloje mokėsi staliaus specialybės. 1979 m. ją baigęs, pagal paskyrimą dirbo Lvovo statybinių medžiagų gamykloje. Tačiau kas dieną dalyvaudavo šv. Mišiose Lvovo lotynų apeigų katalikų bažnyčioje (dabar tai katedra).

Į pamaldų rimtą dvidešimtmetį jaunuolį atkreipė dėmesį vienuoliai. Kartą vienas jų paklausė, ar Petras nenorėtų tarnauti Dievui, tapti vienuoliu, o vėliau ir kunigu. Jaunuolis apsidžiaugė. Jis buvo supažindintas su naujokų magistru (dvasios vadu) kun. Vasyliumi (Bogdanu Mendruniu) *OSBM*, kuris jaunuolį pakvietė į susitikimus su kitais vienuoliais. Susitikimai vykdavo kas savaitę: jie kartu meldėsi, vyko įvairios dvasinės konferencijos. Taip Petras tapo kandidatu į vienuolius, o 1980 m. rugsėjo 5 d. jis įstojo į Šv. Bazilijaus Didžiojo ordiną. Po metų įstojo į Lvovo pogrindinę kunigų seminariją (1983–1988). 1983 m. spalio 9 d. davė pirmuosius, o 1988 m. sausio 12 d. – amžinuosius įžadus.

Įstojęs į Šv. Bazilijaus Didžiojo ordiną pasirinko vienuolinį vardą – Povilas (Pavlo). Kad sūnus įstojo į vienuoliją ir mokosi pogrindžio seminarijoje, niekas iš artimųjų, netgi tėvai, nežinojo. Taip pat ir t. Pavlo nežinojo, kai į vienuoliją įstojo jo jaunylė sesuo Marija.

Kad turėtų daugiau laiko dvasiniam gyvenimui, P. Jachimecas pakeitė darbą. Įsidarbino Lvovo geležinkelio pašto skyriuje staliumi. Čia dirbo iki 1989 m., kol Bažnyčia Ukrainoje galėjo išeiti iš pogrindžio.

Pogrindžio seminarija Lvove veikė daugelyje vietų, t. y. patikimų žmonių butuose, ir buvo griežtai įslaptinta: seminaristai net nepažinojo besimokančiųjų kituose kursuose. Kun. Pavlo kurse pradėjo mokytis septyni jaunuoliai, o baigė tik penki.

Dar mokydamasis pogrindžio seminarijoje klierikas P. Jachimecas nuo 1987 m. pabaigos pradėjo keliones iš Ukrainos į Lietuvą ir atgal, tapo kurjeriu – į Ukrainą slapta gabendavo religinę literatūrą: religinio turinio knygas, maldaknyges, kurios buvo spausdinamos pogrindyje. Šiame darbe P. Jachimecui daug talkino Vilniaus arkivyskupijos Švč. Jėzaus Širdies (Dievo Apvaizdos) bažnyčios klebonas kun. Jonas Vaitonis (1941-02-03–1970-05-23–1999-08-30), būsimasis Lietuvos Respublikos Seimo narys Petras Gražulis ir kiti. P. Jachimecui ne kartą tik Dievo Apvaizdos dėka pavyko išvengti saugumiečių, jau „belipančių jam ant kulnų“.

Baigęs pogrindžio seminariją 1988 m. gruodžio 4 d. t. Pavlo (Petro Jachimecas) *OSBM* vyskupo Sofrono (Stepano Dmyterko) *OSBM* buvo įšventintas į kunigus. Tačiau šv. Mišias, dalyvaujant tėvams ir artimiesiems, galėjo paaukoti tik beveik po pusės metų.

Bažnyčiai išėjus iš pogrindžio kun. Pavlo *OSBM* buvo paskirtas pirmuoju Pidhircių Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai vienuolyno igumenu. Sovietinės valdžios vienuolynas buvo uždarytas 1946 m. kovo mėn. 1990–1991 m. klebonaudamas Pidhirciuose, aptarnavo ir gretimų kaimų tikinčiuosius, stengėsi, kad greičiau būtų sugrąžintas ir vienuolynas. Pirmosios šv. Mišios buvo aukotos prie uždarytų bažnyčios durų 1989 m. gruodžio 24 d., o 1990 m. sausio mėn. jau buvo atgauta bažnyčia.

Pidhirciuose t. Pavlo *OSBM* dirbo iki 1991 m. birželio mėn., kol buvo paskirtas į Lietuvą. Pirmąsias

šv. Mišias Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčioje aukojo liepos 7 d.

2016 m. lapkričio 22 d. t. Pavlo (Petro Jachimecas) *OSBM*, gavęs paskyrimą į Ivano Frankivsko Kristaus Karaliaus vienuolyną, išvyko iš Lietuvos, čia dirbęs daugiau kaip ketvirtį amžiaus.

Ivano Frankivske kunigas globojo „Cantus Vita" giesmininkus, atvykusius iš Kupiškio į kalėdinių giesmių tarptautinį festivalį „Kalėdos Maizliuose"[70]. Iš Ivano Frankivsko t. Pavlo *OSBM* ne kartą atvyko į Lietuvą dalyvauti konferencijose Bazilionuose, Panevėžyje, Kupiškyje, Skapiškyje ir Vilniuje.

Nuo 2020 m. t. Pavlo (Petro Jachimecas) *OSBM* darbuojasi Švč. Mergelės Marijos globėjos vienuolyne Pokotylivkoje.

Vasyliaus Janickio (1973-05-07–1998-06-07–2015-03-04) kelias į dvasinę seminariją, vienuolyną[71]

Vasylis Janickis gimė 1973 m. gegužės 7 d. Stankovo kaime (Kalusko rajonas, Ivano Frankivsko sritis), Mychailo (1944–1993) ir Stefanijos Kuziv (1944–2012) Janyckių šeimoje. Šioje šeimoje išaugo penkis vaikai: trys broliai (Zenovijus, Vasylis, Viktoras) ir dvi seserys (Galina ir Katrusia). Vasylis – vidurinis vaikas, jis pasirinko tarnystės Dievui ir žmonėms kelią.

1980 m. pradėjo mokslą aštuonmetėje mokykloje, o 1990 m., baigęs vidurinę mokyklą, įstojo į Ivano Frankivsko dvasinę seminariją, o 1990 m. rugpjūčio 27 d. – į Hošivo bazilijonų vienuolyną, tapęs naujoku pasirinko Vinkentijaus vardą. 1992 m. vasario 15 d. davė pirmuosius, o 1996 m. gruodžio 29 d. Hošivo vienuolyne – amžinuosius įžadus.

1992 m. spalio 15 d. Vinkentijus Janickis įstojo į Varšuvos popiežiškojo instituto Šv. Jono Krikštytojo teologijos skyrių, kurį su pagyrimu baigė 1998 m., jam buvo suteiktas dogmatinės teologijos magistro laipsnis. 1992–1994 m. studijavo filosofiją, o 1994–1998 m. – teologijos mokslus.

Kijevo Šv. Mikalojaus cerkvėje (prie Askoldo kapo) atliko dvasinę diakonato praktiką. Čia 1997 m. liepos 12 d. buvo įšventintas į diakonus. T. Vinkentijus *OSBM* grįžo į Varšuvą užbaigti mokslų. Praktiką atliko Vengoževe. 1998 m. birželio 7 d. Lvovo Šv. Juro sobore (tuometinio Lvovo vyskupo pagalbininko Julijano Gbur) buvo įšventintas į kunigus.

Jauno kunigo darbai

Jaunas kunigas bazilijonas t. Vinkentijus *OSBM* 1998 m. birželio 8 d. buvo paskirtas į Lvovo Šv. Onufrijaus bažnyčią. Netrukus tapo Bučačo licėjaus (Ternopilio sritis) prefektu. 1992 m. sausio 21 d. paskirtas į Červonohrado Šv. Juro kankinio vienuolyną dvasinei tarnystei.

T. Vinkentijus *OSBM* talkino kunigams Drohobyčo Šv. apaštalų Petro ir Povilo vienuolyne (2000-03-27–2001-05-03). Iš čia buvo pervestas į Lvovo Šv. Onufrijaus vienuolyną ir paskirtas jaunimo dvasiniu vadovu parapijoje. Be Šv. Onufrijaus bažnyčios, darbavosi Šv. Olgos ir Elžbietos parapijose. Vadovavo piligrimų iš Lvovo kelionei į Lurdą (Prancūzija) ir Paduvą (Italija).

Nuo 2005 m. birželio 22 d. t. Vinkentijus *OSBM* iš Lvovo buvo perkeltas į Ivano Frankivsko Kristaus Karaliaus vienuolyną prie Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino (igumenu (vienuolyno vyresniuoju) tuo metu dirbo t. Volodymyras (Vasylius Palčynskis) *OSBM*). Čia jis aktyviai dirbo su jaunimu: moksleiviais ir studentais.

Ivano Frankivsko Kristaus Karaliaus vienuolyno igumeno t. Juozapato (Mychailo Fitel) OSBM mintys apie t. Vinkentijų Janickį OSBM

Nuo 2009 m. Kristaus Karaliaus vienuolyno igumenu paskirtas t. Juozapatas (Mychailas Fitel) *OSBM* papasakojo apie kun. Vinkentijų.

T. Vinkentijus *OSBM* Ivano Frankivske dirbo septynerius metus, palikdamas savo darbų reikšmingą pėdsaką. Jis turėjo įvairių pareigų. Pirmiausia buvo klebono padėjėjas, atsakingas už jaunavedžių parengimą santuokai, vienuolinių namų tarybos III konsultantas, vienas pagrindinių giesmininkų vienuolyno bendruomenėje (*protopsalt*), dvasios vadas 19-ojoje vidurinėje mokykloje, Priekarpatės nacionalinio Vasilijaus Stefaniko universiteto Teisės fakulteto dvasinis vadovas, atsakingas už šv. Mišias Švč. Mergelės Marijos globos koplyčioje (Stepano Banderos gatvėje).

[70] Vasiliauskienė A., „Cantus Vita" Lietuvą garsino Ukrainoje, *Kupiškėnų mintys*, 2017-01-21, Nr. 9, p. 5.

[71] Vasiliauskienė A,. Žuvusį bazilijonų vienuolį prisimenant. T. Vinkentijus (Vasylis Janickis) *OSBM* (1973 05 07–1998 06 07–2015 03 04), *XXI amžius*, 2015-07-17, Nr. 28, p. 8, 16.

Igumenas t. Juozapatas (Mychailas Fitel) *OSBM* t. Vinkentijų *OSBM* prisimena kaip didelio tikėjimo, džiaugsmo, meilės Dievui ir žmonėms vienuolį. Jis mylėjo gyvenimą ir dažnai apie jį kalbėjo. Savo asmenybe jis įkvėpdavo žmones džiaugsmui, kėlė viltį ir liudijo Kristų, buvo ištikimas Dievo tarnas, mylėjo ordiną ir Bažnyčią. Daug žmonių patraukė į Bažnyčią – mokėjo ypatingai kiekvieną prakalbinti. Mylėjo Ukrainą, kalbėjo apie savo krašto grožį ir dažnai kvietė melstis už tėvynę.

T. Vinkentijus *OSBM* dėmesio sulaukdavo ne tik iš jaunimo, bet ir vyresnių žmonių, kuriuos lankė ir teikė dvasinius patarnavimus. Rodė ypatingą dėmesį laidojamiesiems, teikdamas giminaičiams viltį. Jį gerbė net „graboriai“.

„Tai buvo dvasininkas, skelbęs Kristaus Prisikėlimo jėgą, ir visada optimistas“, – kalbėjo Ivano Frankivsko Kristaus Karaliaus vienuolyno igumenas t. Juozapatas (Mychailas Fitel) *OSBM*.

Deja, 42 metų dvasininką Viešpats pasišaukė į Amžinybę.

T. Vinkentijus (Vasylis Pelychas) *OSBM*[72]

Ternopilio srityje, Gusiatovsko apskrityje, nedideliame Sorokos miestelyje, 1981 m. birželio 23 d. Anos Olchoveckos ir Michailo Pelycho šeimoje gimęs jauniausias sūnus buvo pakrikštytas Vasyliaus vardu. Be jo, šeimoje augo dar du sūnūs: Joroslavas ir Ivanas.

Jauniausias sūnus Vasylis Pelychas baigė devynmetę gimtojo miestelio Sorokos mokyklą. Vėliau 10 ir 11 klasėse mokėsi Čortkive (apie 50 km nuo namų). Čia jis gyveno nemokamame bendrabutyje. 1998 m. pavasarį Vasylis, baigęs Čortkivo vidurinę mokyklą, tą patį rudenį (rugsėjo 22 d.) įstojo į Krechivo Šv. Mikalojaus bazilijonų vienuolyną. Pirmus metus per 30 įstojusiųjų buvo kandidatais. Po pirmųjų metų jau galėjo pasirinkti vienuolinį vardą ir gavo vienuolinius drabužius – tapo naujokais. Vasylis pasirinko Vinkentijaus vardą. Kandidatų ir naujokų magistru tuo metu buvo t. Vasylis (Bohdanas Mendrunas) *OSBM*.

Po dvejų metų, 2000 m. rugpjūčio 28 d., Krechive br. Vinkentijus kartu su 21 naujoku davė laikinuosius įžadus.

[72] Vasiliauskienė A., Šv. Juozapato Bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyno igumenas, *XXI amžius*, 2019-11-29, Nr. 46, p. 15.

Renginį „Kultūros naktis“ Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčioje veda igumenas t. Vinkentijus (Vasylis Pelychas) OSBM. 2017 m. birželio 16 d.

Iš Krechivo br. Vinkentijus (Vasylis Pelychas) *OSBM* buvo išsiųstas paruošiamiesiems kursams į Zoločivą, Kristaus Žengimo į dangų vienuolyną.

Iš Zoločivo buvo pasiųstas į Bučačą dirbti Šv. Juozapato kolegiumo prefektu. Tuo metu šios mokyklos rektoriumi buvo t. Ivanas (Teodozijus Majkovičius) *OSBM*. Čia br. Vinkentijus *OSBM* dirbo vienus metus.

2001 m. išsiųstas į Lenkiją, į Peremyšlio bazilijonų seminariją, mokėsi šešerius metus. Mokydamasis seminarijoje, nuvyko į Žovkvos Kristaus Gimimo vienuolyną ir 2005 m. liepos 24 d. davė amžinuosius įžadus protoigumenui (pareigas ėjo 2005–2007 m.) t. Grigorijui (Kevinui Hrinkivui) *OSMB*.

Baigęs seminariją, br. Vinkentijus (Vasylis Pelychas) *OSBM* vienus metus dirbo Červonohrado Šv. Jurgio vienuolyne. Po to – pusę metų Briuchovyčų Šv. Juozapato vienuolyne, iš kur buvo paskirtas į Lvovo Šv. Onufrijaus vienuolyną. Atvykęs į Šv. Onufrijaus vienuolyną kaip brolis, čia buvo įšventintas į kunigus, vėliau – paskirtas vienuolyno igumenu (vyresniuoju).

T. Vinkentijui *OSBM* itin svarbus įvykis – įšventinimas į diakonus, nes jis su dar vienu broliu iš Argentinos tapo pirmaisiais, kurie buvo įšventinti Briuchovyčuose tik ką į vyskupus įšventinto dabartinio Aukščiausiojo (vyriausiojo) Ukrainos graikų

apeigų katalikų bažnyčios arkivyskupo Sviatoslavo Ševčiuko. Ir vėliau pirmieji diakonai buvo archivyskupo globojami.

Į kunigus 2009 m. rugpjūčio 30 d. diakoną Vinkentijų įšventino vyskupas Sofronas (Stepanas Mudryj) *OSBM* (1923-11-27–1958-12-25 –1996-05-12–2014-10-31) Bučače. Pirmąsias šv. Mišias aukojo gimtinėje

Lvovo Šv. Onufrijaus vienuolyne t. Vinkentijus *OSBM* dirbo broliu, vėliau – kunigu ir pagaliau, kaip jau minėta, – igumenu. Dirbdamas Šv. Onufrijaus vienuolyne turėjo galimybę studijuoti Liublino katalikiškame universitete: 2009 m. apgynė teologijos magistro darbą, o 2013 m. – antrąjį magistro darbą iš kanoninės teisės. Tęsdamas tyrinėjimus 2013 m. apsigynė kanoninės teisės licenciatą.

Iš Lvovo Šv. Onufrijaus vienuolyno pusę metų dvasios vadu dirbo Ivano Frankivske, seserų bazilijonių vadovaujamoje mokykloje.

1916 m. buvo atkeltas į Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčią ir Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyną.

2019 m. lapkričio 19 d. Lietuvos mokslo akademijos Didžiojoje salėje, minint Tolerancijos dieną, Vilniaus Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios klebonui Vinkentijui (Vasyliui Pelychui) *OSBM* buvo įteikta Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko Sauliaus Skvernelio speciali padėka.

Lic. kun. t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM*[73]

T. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) *OSBM* gimė 1983 m. gegužės 5 d. Zalukvos kaime, Galycko rajone, Ivano Frankivsko srityje. Tėvai dirbo Zalukvoje. Mama Halina Josyfovna Blynčuk (gimusi 1961 m. lapkričio 15 d.), baigusi agronomijos technikumą, dirbo agronome. Tėvas Mykolas Romanovičius Kozelkivskis (gimęs 1959 m. gruodžio 18 d.) buvo inžinierius mechanikas, dabar jau pensijoje. Ruslanas turi vieną brolį Romaną.

1989–1999 m. Ruslanas mokėsi Zalukvos trijų pakopų (tuo metu taip vadinta) vidurinėje mokykloje (11 klasių). 1999 m. gerais pažymiais baigęs 10 klasių įstojo į Bučačo šv. Juozapato istorijos filosofijos licėjų, veikiantį prie tėvų bazilijonų vienuolyno. Tačiau licėjaus direktorius t. Ivanas (Teodozijus Majkovičius) *OSBM* pasiūlė jam dar kartą mokytis 10 klasėje. Tad susidarė 12 metų mokslas. Bučače mokėsi dvejus metus (1999–2001).

Licėjus greitai tapo Šv. Juozapato kolegiumu. Mokydamasis Bučače Ruslanas redagavo kolegijos laikraštį „Tautos žiedai“ (*Цвіт Нації*).

2001 m. liepos 10 d. Ruslanas Kozelkivskis įstojo į Krechivo bazilijonų vienuolyno noviciatą. Noviciato magistras buvo t. Vasylis (Bohdanas Mendrunis) *OSBM*. 2002 m. birželio 13 d. gavo vienuolinius drabužius. Laikinuosius įžadus davė 2003 m. rugpjūčio 28 d. 2002–2003 m. Krechivo mokykloje žemesniosioms klasėms vedė katechetinius užsiėmimus.

2003–2008 m. studijavo Metropolito Josyfo Veljamino Rutskio filosofijos ir teologijos studijų bazilijonų institute Briuchovyčuose. Kartu 2005–2007 m. lankė Ukrainos katalikų universiteto organizuotus trimečius vasaros anglų kalbos kursus, buvo 2005 m. Briuchovyčų institute leidžiamo žurnalo „Viešpats ir aš“ (*Господь і я*) redkolegijos narys.

2005 m. rugsėjo mėn. buvo pasiųstas į Drohobyčo bazilijonų vienuolyną (čia buvo tik savaitę), o po to išsiųstas į Kijevo Šv. Bazilijaus Didžiojo bazilijonų vienuolyną.

2006 m. rugsėjo – 2008 m. birželio mėn. tęsė mokslus Briuchovyčuose. Ne kartą vadovavo įvairių vaikų ir jaunimo organizacijų („Marijos draugijos“, ministrantų, „Dievo akis“) renginiams, stovykloms „Linksmos atostogos su Dievu“.

2008 m. liepos 12 d. (pagal Julijaus kalendorių Šv. Petro ir Povilo dieną) davė amžinuosius įžadus Bučačo Kristaus Kryžiaus vienuolyne.

2008 m. rugsėjo 21 d. bazilijonų vadovybės buvo pasiųstas mokytis į Kanadą. 2008–2009 m. Alberto universitete Edmontone klausė intensyvią anglų kalbos programą.

2009–2012 m. Niumano teologijos kolegiume Edmontone studijavo bakalauro teologinę programą, o 2012 m. spalio mėn., sėkmingai ją baigęs, gavo teologijos bakalauro laipsnį.

2013 m. sausio 14 d. Briuchovyčuose gavo žemuosius – pirmuosius iki diakono – šventimus (vysk. Benediktas Aleksijčukas – Lvovo metropolito

[73] Vasiliauskienė A., Pirmosios naujųjų kunigų ukrainiečių dienos Lietuvoje, *XXI amžius*, 2020-05-22, Nr. 21, p. 14; Vasiliauskienė A., Pirmasis kunigo ukrainiečio pamokslas lietuviškai, *XXI amžius*, 2020-06-05, Nr. 23, p. 15; Vasiliauskienė A., Pirmoji kunigo ukrainiečio piligrimystė Šiluvoje, *XXI amžius*, 2020-09-25, Nr. 37, p. 11.

pagalbininkas). 2013 m. vasario 12 d. Šv. Onufrijaus vienuolyne to paties vyskupo buvo įšventintas į diakonus.

2013 m. gegužės 25 d. iš vyskupo Dmytro (Bohdano Grigorako) *OSBM* rankų Ivano Frankivsko Kristaus Karaliaus bazilijonų vienuolyne Maizliuose kartu su t. Terentijumi (Romanu Terutula) *OSBM* (apie jį rašyta laikraštyje „XXI amžius“) gavo kunigystės šventimus.

2012–2016 m. su kitais vienuoliais bazilijonais Ukrainoje ir Europoje dalyvavo beveik 70 savaitinių misijų.

2017–2019 m. Romoje, Popiežiškajame Grigaliaus universitete, apgynė licenciatą iš vienuolinės ir dvasinės formacijos.

Mgr. kun. t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) *OSBM*[74]

Tokarivkos kaime, Dergačivsko rajono Charkovo srityje, Katerinos Mychailovnos Oščipok-Godovanec (gimusi 1953 m. rugsėjo 8 d.) ir Viktoro Omeljanovičiaus Godovaneco (1949–2019) šeimoje augo trys vaikai: Michailas (gimęs 1973 m. lapkričio 12 d.), Ruslana (gimusi 1975 m. rugsėjo 9 d.) ir jaunylis Tadas (gimęs 1979 m. liepos 5 d.). 1994 m. baigęs savo kaimo mokyklos 9 klases, Tadas dirbo įvairius darbus.

2001 m. rugsėjo 2 d. kaip kandidatas įstojo į Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino Krechivo vienuolyno noviciatą. Atliko įvairius darbus virtuvėje, kepė duoną, pjovė galvijus.

Po metų (2002 m.) gavo vienuolinius drabužius – abitą.

Paraleliai 2003 m. birželio 21 d. Červonohrade (Lvovo sritis) baigė vidurinį mokslą.

2003 m. rugpjūčio 28 d. Krechive kartu su t. Mykalojumi (Ruslanu Kozelkivskiu) davė pirmuosius – laikinuosius – įžadus. 2003 m. Tadas buvo pervestas į Bučačo vienuolyną, kuriame dirbo prefektu (kolegiumo auklėtoju, kur tuo metu buvo maždaug 150 mokinių – mokėsi tik berniukai). Bučačo kolegiumui ir vienuolynui vadovavo t. Ivanas (Teodozijus Majkovičius) *OSBM*.

Čia, be studijų, dirbo ir virtuvėje. Dalyvavo įvairiose bioetikai skirtose konferencijose. Domėjosi bioetika, moraline teologija, kanonų teise, pedagogika (ikimokykline, specialia korekcine pedagogika), psichologija (šeimos, nukrypimų nuo normos) ir kt.

2008 m. rugpjūčio 24 d. Lvovo Šv. Onufrijaus vienuolyne davė amžinuosius įžadus. Juos priėmė t. Kornilijus (Viktoras Jeremachas) *OSBM*.

Vyskupas Sofronas (Stepanas Mudryj) *OSBM* 2009 m. liepos 26 d. Ivano Frankivske t. Tadą (Volodymyrą Godovanecą) *OSBM* įšventino į diakonus, o po metų – 2010 m. rugpjūčio 19 d. – Ivano Frankivsko metropolitas vyskupas Volodymyras Vyjtyšinas Hoševo Kristaus Atsimainymo vienuolyne įšventino jį į kunigus.

Jaunas kunigas t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) *OSBM* buvo pasiųstas į Švč. Mergelės Marijos Globėjos Pokotylivkos vienuolyną (Charkovo sritis). Čia 2010–2014 m. jis dirbo parapijoje su jaunimu, vedė Biblijos valandas, be to, darbavosi virtuvėje. 2011 m. t. Tadui teko laimė dalyvauti bioetikos tarptautinėje konferencijoje Kijeve, kuri vyko laive.

Dirbdamas Pokotylivkoje įstojo į Charkovo G. S. Skovorodos nacionalinį pedagoginį universitetą, Socialinės pedagogikos ir psichologijos fakultetą, – apie tai jis svajojo nuo pat vaikystės. Universitete mokėsi 2012–2018 m.

2014 m. eiti prefekto pareigas buvo paskirtas į Metropolito Josyfo Veljamino Rutskio filosofijos ir teologijos studijų bazilijonų institutą Briuchovyčuose.

Po dvejų metų, 2016 m., buvo paskirtas į Švč. Jėzaus Širdies Zvanivkos vienuolyną (Donecko sritis). Čia trejus metus dirbo parapijoje, vedė katechizaciją, Biblijos valandas, kalbėjosi su žmonėmis, nukentėjusiais nuo karo, teikė jiems dvasinę pagalbą; o šeimoms, patekusioms į kritinę situaciją, – dvasinę ir psichologinę pagalbą. Be to, kaip ir visur, darbavosi virtuvėje. T. Tadas *OSBM* buvo karo kapelionas, tad važinėjo pas kareivius, klausė jų išpažinčių, teikė dvasinę paramą. Dirbo su skautais. Dalyvavo mokslinėse pedagoginėse konferencijose Bachmute (buvusiame Artemivske).

2018 m. raudonu diplomu su pagyrimu baigė Charkovo universitetą, įgijo socialinio darbo magistro laipsnį. Profesinė kvalifikacija – socialinis

[74] Vasiliauskienė A., Pirmosios naujųjų kunigų ukrainiečių dienos Lietuvoje, *XXI amžius*, 2020-05-22, Nr. 21, p. 14; Vasiliauskienė A., Pirmasis kunigo ukrainiečio pamokslas lietuviškai, *XXI amžius*, 2020-06-05, Nr. 23, p. 15.

LRS atidarius parodą „Mes jūsų laukiame, ieškome, nepamirštame“. Iš kairės: t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) OSBM, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen, t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) OSBM, Seimo Pirmininkės pavaduotoja Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė ir Užsienio reikalų komiteto pirmininkas Žygimantas Povilionis

darbuotojas, socialinių ir pedagoginių disciplinų dėstytojas.

2019 m. balandžio 22 d. buvo paskirtas dirbti į Bučačo Kristaus Kryžiaus vienuolyno parapiją ir vadovauti jaunimo bendruomenėms „Marijos vaikai“, „Meilės žiedai“, „Marijos bendruomenė“.

2020 m. kovo 3 d. bazilijonų vadovybė mgr. t. Tadą (Volodymyrą Godovanecą) *OSBM* perkėlė į Vilnių – jis tapo Švč. Trejybės graikų apeigų katalikų bažnyčios klebono pagalbininku ir Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyno vienuoliu. Turėdamas didžiulę darbo virtuvėje praktiką, kunigas ir dabar darbuojasi virtuvėje.

Mgr. kun. t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) *OSBM* 2015 m. gruodžio 15 d. buvo apdovanotas Karo kapeliono ir Sviatoslavo kryžiumi (Nr. 33).

Brolis Romonas Korolis *OSBM* – kelias į vienuoliją[75]

Romonas Korolis gimė 1997 m. balandžio 17 d. Ivano Frankivsko srityje, Rožniativskio rajono Perehinskės miestelyje, Vasylio Korolio (gimęs 1966 m. liepos 2 d.) ir Nadijos Krailo-Korol (gimusi 1974 m. gegužės 12 d.) šeimoje. Romanas buvo jauniausias vaikas, šeimoje dar augo vyresnė sesuo Tatjana.

Perehinskės miestelis – gyvenvietė – gana didelis. Joje yra trys Graikų apeigų katalikų bažnyčios, Rytų apeigų Švč. Nekaltosios Mergelės Marijos seserų tarnaičių kongregacijos vienuolynas, kelios vidurinės mokyklos. Mokantis Romanui seserys vienuolės 7–8 klasių moksleiviams organizavo įvairią religinę veiklą ir toms grupelėms sumaniai vadovavo. Romanas lankė tokius užsiėmimus. Tėvai buvo giliai tikintys, o ypač tėvo tėtis – senelis. Jis beveik kasdien lankė bažnyčią ir daug meldėsi. Vienuolių bazilijonų Perehinskėje nebuvo, artimiausia jų vieta – Hošivas – už 40 km.

Romanas 2014 m. baigė Perehinskės 2-osios vidurinės mokyklos vienuolika klasių ir įstojo į Lvovo profesinę mokyklą mokytis staliaus amato. Mat vidurinėje mokykloje jam labai patiko matematika, ypač piešimas, drožyba – meno darbai. Tačiau specialios meno mokyklos Perehinske negalėjo lankyti, nes nebuvo pinigų mokėti už mokslą.

Lvovo profesinėje mokykloje per dvejus metus (2014–2016 m.) Romanas įgijo staliaus kvalifikaciją. Mokydamasis lankėsi pas saleziečius, dirbo įvairiose saleziečių jaunimo grupelėse.

Baigęs profesinę mokyklą, Romanas nutarė stoti į vienuolyną. Tada rinkdamasis noviciatą Romanas lankėsi pas saleziečius, redemptoristus ir bazilijonus. Labiausiai jam patiko bazilijonai.

[75] Vasiliauskienė A., Laukiant šv. Juozapato kankinystės 400 metų jubiliejaus, *XXI amžius*, 2021-03-13, Nr. 10, p. 15.

Mokslo studijos „LIETUVA–UKRAINA: religija, mokslas, kultūra Vilniaus vienuolių bazilijonų veikloje“ pristatymas Šiaulių vyskupijoje. Iš kairės: t. Mykalojus (Ruslanas Kozelkivskis) OSBM, br. Markijanas (Romonas Korolis) OSBM, t. Tadas (Volodymyras Godovanecas) OSBM, prof. Donatas Jurgaitis, doc. dr. Irena Ramaneckienė, Šiaulių vyskupas Eugenijus Bartulis, Lietuvos Respublikos Seimo narė Rima Baškienė

2016 m. spalio 4 d. Romonas Korolis įstojo į Krechivo naujokyną. Čia per dvejus metus atliko kandidatūrą – noviciatą. Magistras buvo t. Augustinas (Igoris Stryžykas) *OSBM*. Tais metais į noviciatą įstojo šeši. Šeši naujokai buvo įstoję ir 2015 m. Tad jie visi 12 kartu lankė užsiėmimus.

2017 m. liepos 9 d. šeši naujokai gavo vienuolinius drabužius, pasirinko vienuolinį vardą. Romonui Korolui patiko kankinio Markijano gyvenimas, jo gebėjimas pritraukti daug žmonių į tikėjimo kelią, į bažnyčią. Šio kankinio atminimui Romonas ir pasirinko vienuolinį Markijano vardą.

2018 m. rugpjūčio 19 d. Ukrainos Švč. Išgelbėtojo provincijos protoigumenas t. Joanas (Rostyslavas Školykas) *OSBM* Krechive davė pirmuosius – laikinuosius – įžadus. Br. Markijanas *OSBM* buvo pasiųstas studijuoti į Metropolito Josyfo Veljamino Rutskio filosofijos ir teologijos studijų institutą Briuchovyčuose. Į seminariją iš jų noviciato kurso įstojo penki. Vienas liko Krechive. Briuchovyčuose filosofijos mokslų mokėsi penki bazilijonai, trys redemptoristai ir du orionistai.

Po metų – 2019 m. – br. Markijanas *OSBM* buvo pervestas į Krechivą. Čia jis dirbo virtuvėje, cerkvėje, mokykloje vykdė vaikų katechizaciją.

2020 m. rugsėjo mėn. buvo paskirtas į Šv. Juozapato bazilijonų ordino Vilniaus vienuolyną. Br. Markijanas *OSBM* vykdo vaikų katechizaciją, dirba zakristijoje, tvarko bažnyčią, gieda, užsiima mėgstamu staliaus darbu, yra pagaminęs dailiai išraižytų dėželių, gražius rėmus Kristaus paveikslui.

Br. Markijanas (Romonas Korolis) *OSBM* į Lietuvą atvyko pirmą kartą, jam čia labai patinka. Siauros sostinės gatvelės primena Lvovo miestą, Vilniuje irgi daug bažnyčių, o jose gausu tikinčių žmonių – džiaugėsi, kad tokį vaizdą galėjo pamatyti dar iki antrojo karantino.

Vaidotas KANIŠAUSKAS

Semba – bojų žemė!

Mums primestas baltų vardas *Baltia*, pirmą kartą paliudytas IV a. pr. Kr. istorikų Pitėjo ir Timajo ir užrašytas I a. Plinijaus Vyresniojo veikale „Naturalis Historia“, greičiausiai žymi bojų pakrantę, nes kitoje to kūrinio vietoje paminėta, kad vienos dienos atstumu nuo Skitijos kranto yra sala, vadinama *Baunonia*, kur, kaip praneša Timajas, pavasarį bangos išmeta gintarą. Į tą žinutę ankstesni tyrėjai nekreipė dėmesio, bet tai, kad, anot Kazimiero Būgos, senasis Sembos vardas *Boyan*, paliudytas 1258 m., *Boyenseme*, *Boyensemme* (1253 m.), *Boyenseme* (1338 m.) – *Boyen* žemė, verčia pasitikėti Timajo informacija. K. Būga aptarė šį žodį, sugretino jį su latvių *buoju* ir kuršių *Buojun zeme* ir laikė visiška baltų toponimika. Pirmą kartą istorijoje *Bononia* vardas paminėtas II a. pr. Kr. pradžioje, kaip municipalinis romėnų centras Šiaurės Italijoje (1 pav.), kur buvo romėnų nukariauta bojų gentis. Vėliau *Bononia* vardas buvo pakeistas į Boloniją, kuris išliko iki šių dienų. Kartu *Semba*, kaip asmenvardis *Sembus* (gen. *Sembi*), yra paliudytas romėnų laikų antkapių užrašuose Prancūzijos pietuose, Akvitanijoje. Kaip tik tose vietose buvo atsikėlę bojai per Gajaus Julijaus Cezario karus Galijoje. Panašu, kad pats žodis *Semba* yra dvikamienis ir sudarytas iš pr. *Seme-* (Žemė) ir *Bo-* (Bojus).

1. Tradiciniai *Sembos* vardo kilmės aiškinimai

Anot kalbininko Simo Karaliūno, „*Sembų* vardo tikroji forma ir kilmė dar nėra paaiškėjusi, ir, reikia pasakyti, tai vienas iš sunkiausiai apibrėžiamų baltų etnonimų“[1]. *Sembos* vardo kilmės tyrinėjimų apžvalgą pradėti reikėtų nuo K. Būgos: „*Sembų* vardo tikroji lytis ir ištarmė mums nežinoma ir vargu besusekama. Dusburgas šią Prūsų žemės sritį vadina *Sambia*, o jos gyventojus – *sambitae*. <...> *Sambią* lietuviškai buvau vadinęs *Zambija*, artindamas tą vardą su žodžiu *žambas* „kampas“ (prūsai sakytų *zambas*). Adomo Brėmiškio vardas *Sembi* rodo, kad *Sambia* negali būti gimine ir su *žambu:* iš lyties **zambi* (*sambi*) nebūtų galėję atsirasti **zembi* (*sembi*). *Sambo* varde garsas *a* yra jaunesnis už *e*. Nežinodami tikrosios ištarmės, mes tarkim taip, kaip turime parašyta senovės šaltiniuose, t. y. *sambai* (lot. *sambi*, *sambitae*) arba *sembai* (lot. *sembi*).“[2]

Pirmą kartą *Sembos* vardas paminėtas 1073 m. Adomo Brėmiškio: „Tertia est illa, quae Semland dicitur, contigua Ruzzis et Polanis; hanc inhabitant Sembi vel Pruzzi, homines humanissimi <...>“ – „Trečioji sala, vadinama Semba, ribojasi su Rusija ir Lenkija; joje gyvena sembai, arba prūsai,

[1] Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose II*, Vilnius, 2005, p. 145.
[2] Būga K., *Rinktiniai raštai*, I t., Vilnius, 1958, p. 420.

1 pav. Bononios miestas Šiaurės Italijoje
Šaltinis: Gaius Julius Caesar, Galų karo užrašai, Vilnius, 1998, p. 223

2 pav. Prūsų žemės, Semba XIII a.
Šaltinis: By I, Renata3, CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2229222

labai paslaugūs žmonės <...>."[3] Pagal tą pastraipą yra manančių, kad Pruzzi iš pradžių vadinosi tik Sembos pusiasalio gyventojai, o vėliau į prūsų politinę ir karinę įtaką pateko sritys, vėliau vadintos „žemėmis" (*terrae*), Pamedė, Pagudė, Notanga, Barta ir Nadruva[4].

Šaltiniuose ši prūsų sritis vadinama taip: „1224 m. *Samblandia*, 1231 m. *Zambia*, 1238 m. *Samia*, 1242 m. *Samlandia*, 1246 m. *Sambia*. 1357 m. Varmės srityje būta prūso, vardu Gunther *Sambe* (vok.). Nuo asmens vardo *Sambo* (< *Sémbas*) turime kaimo vardą *Sambalauks* > 1390 m. vok. *Sambelauken* 'dabar Samlack Kr. Rössel'. *Sembo* vardą aš kildinu iš nebevartojamo žodžio *sembas* 'saviškis, Sippenangehöriger, socius', su kuriuo rišu slavėnų žodį *sębrъ* 't. p.': rus. *сябр*, s. sirb. *себръ* 'laisvas ūkininkas'. Vardo pirmykščias šaltinis yra įvardis *se-||sē-* 'savas, save, savęs' greta su *swe-||swē*, iš kurio turime keletą tautovardžių, pvz.: lot. *Sabīni*, *Sabelli*, germ. *Swēba-* 'lot. *Svēbi*, vok. Schwaben', s. isl. *Suīar* (lot. Tacito *Sviones*) 'švedai'. Ide. *sēbho-* 'savas, savybė' bus greta turėjusi ir lytį su įterptu *n*: *sē-n-bho-*, iš ko lietuvių kalboje būtų išriedėjęs žodis **sémbas*."[5]

S. Karaliūnas, apžvelgęs daugelį *Sembos* vardo kilmės versijų, linkęs jį sieti su žmonėmis, dirbančiais žemę. Tą mintį kalbininkui davė prūsų–lietuvių žodynų paliudytas senovės lietuvių žemės dievas *Žemberys* (variantas *Žembarys*). *Žemberys* kamienas *Žember-*, kuris nuo lietuvių toponimų ir hidronimų *Žémbrė*, *Žembrė*, *Žembra*, „aiškiai turinčių baltų apeliatyvą **žembr-* 'iš rudens suarta žemė (pavasario sėjai)', skiriasi tik kitu kamiengalio balsių kaitos laipsniu, sutampa su vienuolio Alberiko [Albericus] sudarytoje „Pasaulio kronikoje" [Weltchronik] randamu Sembos pavadinimo variantu *Sambria* su *-r-* (< **Zembr-*)"[6].

Gali būti, kad S. Karaliūnas, nagrinėdamas dievo vardą *Žemberys / Žembarys*, atsekė tik vieną žemės dievo funkciją – žemdirbių globėjo, nors turėjo egzistuoti ir kita, nes analogiškai galų deivė *Litavis* yra ir žemės, ir karo deivė[7]. Panašu, kad dievo vardas *Žembarys* yra dvikamienis, sudarytas iš žodžio *Žemė* ir šaknies *bar-*, kuri, anot Zigmo Zinkevičiaus, „siejama su *bár-ti* 'sen. lie. kovoti' (plg. rus. *borotjsia* 'kovoti'). Turėjo prūsai, nesvetimas ir kitoms indoeuropiečių kalboms, taigi veldinys. Tai matyti ir iš reikšmės išblukimo bei senovinės balsių kaitos, plg. *Bar-* : *Ber-* : *Bir-* : *Bur-*"[8]. Taigi, tautovardis *Semba / Sambria* reiškė *kovotojų žemę* arba *Žemės dievo karius*. Anot Rimanto

[3] Karaliūnas S., *Baltų etnonimai*, Vilnius, 2015, p. 246.
[4] *Ten pat*, p. 246–247.
[5] Būga K., *Rinktiniai raštai*, III t., Vilnius, 1961, p. 115.
[6] Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose II*, p. 155, 158.
[7] Karaliūnas S., *Baltų etnonimai*, p. 335.
[8] Zinkevičius Z., *Lietuvių asmenvardžiai*, Vilnius, 2008, p. 77.

Matulio, būtų truputį kitaip – jam *sam-* reiškia ‘žema’ ir todėl Semba yra ‘žema, prie jūros esanti žemė’[9].

Iš sen. liet. žodžio *bar-ti* ‘kovoti’ galėjo kilti prūsų genties *Bartų* ir germanams priskiriamų *Langobardų* vardai. Kad tai artimas mums žodis, rodo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino sūnaus kunigaikščio *Liùbarto*, mirusio apie 1385 m., vardas. Iš ‘kovotojo’ šaknies *bar- / ber-* su priesaga *-n-* nesunkiai padaromas lietuvių liaudies dainų ir pasakų apdainuotas jaunas kareivėlis *ber-n-as* (bernelis), kurio pradinė senoji vardo reikšmė ‘kovotojas’ labiau nei tikėtina.

Dėl kitų Sembos vardo aiškinimų, tai, anot A. Brücknerio, „vardas *Sembi* pasikartojąs slaviškame žodyje **sęb-rъ* ‘draugas’, o jų sufiksas *-b-* esąs tas pats kaip ir Trautmanno išdėstytų bendrašaknių žodžių sl. **svoboda* ‘laisvė’, pr. *subs* ‘pats’“[10]. P. Kušneris (Knyševas) *Sambia* kildina iš pr. *semme* ‘žemė’ + skandinavų kalbų *by* ‘sodyba, gyvenvietė, kaimas’ (**semby*)[11], o V. Mažiulis – iš pr. **sem-* ‘apsemti, užlieti’ (plg. liet. *semti [ia, sėmė]*) + priesaga **-ba-* (**semba* ‘tai, kas apsemta’)[12]. Anot S. Daukanto, P. Pakarklio, K. Jablonskio, Sembos srities ir jos gyventojų pavadinimai yra *Žemija* ir *žemiai*[13]. V. Grinaveckis mano, kad „vienas baltų genties kraštas, vadinamoji *Semba*, *Sambija*, iki istorinių laikų greičiausiai vadinosi *Žemė* (*Žemija*) <...>. Užrašymai su *b* po *m* (*Samblandia*, *Zambia*, *Sambia*, *Sambe*, *Semborum* ‘žemių’), galimas daiktas, rodo vėlesnį vardo pavidalą, atsiradusį, įterpus *b* tarp *m* ir *l*. Vėliau galėjo būti su *b* rašomas ir vienas pirmasis sudurtinio žodžio *Samblandia* dėmuo – *Sambia*.“[14]

2. *Sembos* vardas IV amžiuje prieš Kristų – Bounonia

I a. romėnų autorius Plinijus Vyresnysis veikalo „Naturalis Historia“ IV knygoje, aprašydamas Baltijos jūros pakrantę, sako: „Tose vietose yra daugybė bevardžių salų, iš kurių per vienos dienos plaukimą priešais Skitiją yra viena, vadinama Baunonia, į kurią, anot Timėjo, pavasarį srovės išmetančios gintarą“[15] (lot.: *insulae complures sine nominibus eo situ traduntur, ex quibus ante Scythiam quae appellatur Baunonia unam abesse diei cursu, in quam veris tempore fluctibus electrum eiciatur, Timaeus prodidit*[16]). S. Karaliūnas tą pastraipą išvertęs kitaip: „Kita žinutė (*Nat. hist.* IV 94) sakanti, kad gintaro sala esanti per vienos dienos kelią nuo „skitų“ vietovės *Baunonia*.“[17] Čia Timėjas (Timajas iš Tauromenijo, apie 350–260 m. pr. Kr.) yra miesto valdovo sūnus ir žymiausias Sicilijos istorikas, kuris „apie 50 gyvenimo metų praleido Atėnuose, kur rinko medžiagą savo 38 knygų istorijai; joje aprašė Sicilijos ir Vakarų geografiją, etnografiją bei kultūros istoriją ligi Pyro iš Epyro mirties 272 m. pr. Kr. ir patvirtino Pitėjo žinias apie Europos šiaurę. Iš jo didžiojo veikalo teišlikę fragmentai.“[18] Tais laikais Skitija buvo vadinamas visas kraštas nuo Baltijos iki Juodosios jūros ir iki Vyslos upės vakaruose. Panašu, kad čia Baunonia žymėjo Sembos pusiasalį, kuris tais laikais buvo laikomas sala, nes iš visų pusių buvo ribojamas vandeniu (kai kur – upių vandeniu) (2 pav.).

Toliau savo tekste Plinijus Vyresnysis, kalbėdamas apie tas vietas ir perduodamas IV a. pr. Kr. graikų geografo Ksenofonto iš Lampsako informaciją, sako, kad „per tris dienas plaukimo nuo Skitijos [kranto] yra milžiniško dydžio sala *Baltia*; tą pačią salą Pitėjas vadina *Basilia*“[19]. Čia minimas „Pitėjas iš Marselio (*Massilia*), graikų geografas ir keliautojas, gyvenęs, kaip manoma, Aleksandro Didžiojo laikais, tarp 350 ir 320 m. pr. Kr., atliko didelę kelionę (gal ir keliones) po Šiaurės Vakarų Europą, kuri jį nuvedusi gerokai už žinomų tada Vidužemio jūros pasaulio ribų. Per Iberiją keliavęs ligi Bretanės pusiasalio, Atlanto pakrante vykęs toliau į Britų salas ir po šešių dienų kelionės pasiekęs net Thulę (kaip spėjama, Islandiją), ištyrė Europos šiaurę ir visa tai aprašė savo, deja, neišlikusiame pranešime

[9] Matulis R., Kas trukdo spręsti lietuvių kilmės problemas?, *Sava Lietuva*, 2008. Prieiga internete: https://on.lt/kas-trukdo-tirti-lietuviu-kilme.
[10] Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose II*, p. 146.
[11] *Ten pat*, p. 147.
[12] *Ten pat*, p. 147.
[13] *Ten pat*, p. 147.
[14] Grineveckis V., Dėl žemaičių vardo kilmės, *Kalbotyra*, t. 19, 1968, p. 47. Cituota iš: Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose II*, p. 147.
[15] Jovaiša E., *Aisčiai. Raida*, II knyga, Vilnius, 2014, p. 159.
[16] Plinijus Vyresnysis, *Naturalis Historia*, IV knyga, 94 sk. Prieiga internete: http://ancientrome.ru/antlitr/t.htm?a=1327004000.
[17] Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose I*, Vilnius, 2004, p. 102.
[18] *Ten pat*, p. 100.
[19] *Ten pat*, p. 93.

apie Okeaną. Nors bendraamžiai jo pranešime matė pramanytų dalykų, bet išsamūs tyrinėjimai naujausiais laikais daugeliu atveju Pitėjo informaciją patvirtino. Negana to, jis keliavo tyrinėdamas ir išilgai Šiaurės jūros krantų, paminėjo salą *Abalus*, kur iš jūros išplaunamas gintaras.“[20]

Dar kitoje vietoje (IV, 37 sk.) Plinijus Vyresnysis rašo: „Sotakas tikina, kad Britanijoje [bangos] išskalauja akmenis, kuriuos vadina gintarais. Pitėjas mano, kad gutai (gutonai), germanų gentis, gyvena palei 6000 stadijų ilgio Okeano įlanką, vadinama *Metuonis*. Nuo jos per vienos dienos plaukimą esanti nutolusi sala *Abalus*; ten pavasarį vilnys išplauna sutirštėjusias jūros išmatas [gintarą]. Gyventojai jas vartoja kaip kurą vietoj malkų arba parduoda kaimynams teutonams. Ir Timajas tikina tokią salą esant, bet ją vadina *Basilia*.“[21] Čia „Sotokas, IV a. pr. Kr. pabaigos graikų rašytojas, turėjo platų geografijos horizontą, buvo parašęs knygą apie brangakmenius“[22]. Jei Tacitas aisčių kalbą laiko artima britų kalbai, tai aisčių kraštą galėjo laikyti Britanijos dalimi.

Truputį toliau (IV knyga, 61 sk.) Plinijus Vyresnysis priduria: „Metrodoras iš Skepso, kiek aš žinau, yra vienintelis, kuris teigia, kad [deimantas] Germanijoje randamas toje pačioje *Basilia* saloje, iš kur ateina ir gintaras <...> ar kas nors abejoja tuo, kad tai yra pramanyta?“[23] Čia „Metrodoras iš Skepsio, II a. pr. Kr. graikų filosofas ir retorius, mokytojavo Rodo saloje ir Romoje, parašė, be kita ko, ir istorinių raštų, kurie visi yra žuvę“[24].

Čia paminėti Plinijaus Vyresniojo knygos „Naturalis Historia“ tekstai buvo nagrinėti ne vieno tyrinėtojo. Tų tyrinėtojų apžvalgą ir išsamų savarankišką tyrimą yra atlikęs mūsų kalbininkas S. Karaliūnas knygoje „Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose I“. Tik gaila, kad nei S. Karaliūnas, nei kiti tyrinėtojai deramai neįvertino pastraipos, kur gintaro sala, šiuo atveju Semba, vadinama Baunonia, kas sutampa su bojų žemės vardu, paminėtu III a. pr. Kr. Šiaurės Italijoje[25]. Dabar mes turime gintaro salos pavadinimus originalo kalba: *Baunonia*, *Basiliam*, *Baltiam*, *Abalum*. Krinta į akis, kad visi žodžiai turi dalelytę, galbūt šaknį, *ba-*. Nereikia manyti, kad aš pirmas tuos Sembos vardus pastebėjau. Tačiau aš pirmas prie tos grupės prijungiau *Baunonia* vardą – kiti autoriai tą vardą ignoravo, nors jis nurodytas ir visiškai, aiškiai ir patikimai aprašytas.

Toliau reikia išsiaiškinti, kokie viduramžiais buvo kiti Sembos pusiasalio vardai, ir juos palyginti su šiais keturiais vardais. Tik taip mes galėsime matyti seniausio vardo tęstinumą ir atspėti, kuris tikrasis Sembos vardas buvo Antikos laikais. Senuose vokiškiuose tekstuose 1258 m. yra paliudytas senasis Sembos vardas *Boyan*. Taip pat čia minima *Boynseme*, *Boyensemme* (1253 m.) ir *Boyenseme* (1338 m.) – *Boyen* žemė. K. Būga aptarė šį žodį, laikė *bo*, kilusiu iš *ba*, sugretino jį su latvių *buoju* ir kuršių *Buojun zeme* ir laikė jų sandarą **Buoja* (lit. *bojus*) pagrįstą lietuvių ir latvių hidronimais Drúoja, Krúoja, Srúoja, Šúoja / Suoja, jotvingių Sōjā[26]. Taigi, XIII–XIV a. užfiksuotas Sembos vardas *Buojų* (liet. *bojų*) *žemė* arba trumpai ***Baseme***, arba sukeitus dėmenis vietomis ***Sem-ba***.

Plačiau žodį *bojus* aptarė kalbininkas S. Karaliūnas savo knygoje „Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose I“. Anot S. Karaliūno, liet. *bojus* ‘pelkė, klampynė’ yra iš aktualiosios vartosenos pasitraukęs A. Juškos užfiksuotas žodis, bet „išlikęs vietovardžiuose *Bojus* (be kirčio, laukas), *Bojẽlis* (upelis ir pelkė Jaciūnų k., Pušaloto apyl., Pasvalio r.) ir, matyt, turėjęs atitikmenį latvių kalboje – tai rodytų *Bājas* (sodyba, Irlava, Tukumo r.). Mat *bojus* su priesaga *-iu-* gali būti išsivestas iš **bhā-* ‘šviesti, žibėti, spindėti’ <...>. Tad veiksmažodį **bā-* ‘šviesti, žibėti, spindėti’ galėjo turėti taip pat probaltiški dialektai, ir iš jo su priesaga *-l-* galėjo būti išvestas baltų **bāla-* ‘baltas’ (plg. lat. *bãls* ‘blyškus, blankus’ ir liet. *bolėti [bõli, -ėjo]* ‘boluoti, baltuoti’ <...>. Baltų šaknis **bā-* ‘šviesti, žibėti, spindėti’ galėjo būti išplėsta ne tik *-l-*, bet, atrodo, ir *-n-*. Upėvardžių *Bónė* ([vok. *Bahne*] Danės kairysis intakas, Kretinga), *Bonãlė* (Danės intakas, Plikiai, Klaipėdos r.), *Bona-raistis* (be kirčio, pieva, Rasališkių k., Želva) ir priesagos *-ava* *Bõnava* (vok. *Bahnau*, *Banow* [1334 m.], upė, įtekanti į Aismares, buv. Karaliaučiaus aps.) pagrindu

[20] *Ten pat*, p. 99–100.
[21] *Ten pat*, p. 94.
[22] *Ten pat*, p. 100.
[23] *Ten pat*, p. 94.
[24] *Ten pat*, p. 100.
[25] Titus Livius, *Ab Urbe condita*. Prieiga internete: http://ancientrome.ru/antlitr/livius/index.htm.
[26] Būga K., *Rinktiniai raštai*, I t., p. 522–523.

galima rekonstruoti baltų **bā-na-* adj. ‘baltas’ su atitikmeniu airių kalboje *bān* ‘t. p.’“[27]

„Jau K. Johanssonas atkreipė dėmesį į tai, kad lietuvių ir latvių gentys žodžiu **baltas*, kuris tapatus s. sl. *blato*, pradžioje vadinę upių žiotis bei jų išsišakojimus, daugiausia pelkėtas Aismares ir Kuršių marias. Iš čia šis pavadinimas Baltijos jūros pakrantėmis pamažu plitęs vakarų kryptimi, kol tapęs Baltijos jūros pietinės dalies vardu.“[28]

Dabar galima įvertinti IV a. pr. Kr. Sembos vardus: *Baunonia*, *Basiliam*, *Baltiam*, *Abalum*.

Pirmasis – *Baunonia* – sulietuvintai skambėtų *Bononia / Banonia*, kuri galėjo turėti hidroniminę kilmę iš Prūsijos upės Bonava, įtekančios į Aistmares. Antrasis žodis – *Basiliam* – gali būti visiškai nesusijęs su graikišku žodžiu, reiškiančiu karalių, o būti sudurtiniu: *ba* + *siliam*, t. y. bojų + šilas / miškas. Kaip sako Rimantas Matulis, „be termino *giria* baltų žemių etnonimuose yra plačiai išplitusi ir kitokio miško sąvoka – *šilas*, ji reiškia pušyną, spygliuočių mišką“[29]. Apie tai, kad Semba Antikos laikais buvo apaugusi miškais, pušynais, galime spręsti pagal tai, jog tos vietos dar XVI–XVII a. buvo ištisai apaugusios miškais, kurie saugojo smėlio plitimą į žmonių gyvenamąsias vietas[30].

Vardas *Baltiam* kalbiniu požiūriu, kaip buvo parodyta, yra sinonimiškas vardui *Bononia*. Galima paminėti, kad antikinis bojų žemių (ir miesto) vardas *Bononia* po romėnų užkariavimo po kiek laiko pavirto į *Bolonia* – toks vardas liko iki šių dienų, o juk, anot S. Karaliūno, *bona / bana* ir *bola / bala* kalbiniu požiūriu yra gimininigi žodžiai.

Paskutinis vardas – *Abalum* – galėjo būti *Pabalum*, analogiškas pabalusiam, baltam. Kita vertus, *Abalus* gali būti iškreiptas baltų žodis *Apvalus* dėl galimos *b–p* kaitos – Semba dėl upių tekėjimo panaši į salą, kuri buvo gana apvali. Tokia mintis kilo dėl tokių S. Karaliūno pastebėjimų: „Vietovardis *Apuõlė* (Skuodo r.), paliudytas istoriniuose šaltiniuose *Apulia* (854–855 m.), *Appule* (1253 m.), *Opole* (*Оноле*), *Opule* (*Онуле*) (XVI a. [Spruogis]),

3 pav. Gdansko įlanka
Šaltinis: https://lt.wikipedia.org/wiki/Gdansko_%C4%AFlanka#/media/Vaizdas: Bay_of_Gda%C5%84sk_Zatoka_Gda%C5%84ska.png

greičiausiai yra substantyvizuotas būdvardis liet. *apvalùs*, dial. *ãpvalias*, *ãpvalas*, *apalùs*, *ãpalias*, *ãpalas*, *apuolus* (LKŽ I 183, 276, 278), lat. *apaļš*, dial. *apals*, *apuols* (be kirčio) (< **apvalus*).“[31]

Plinijaus Vyresniojo pastraipose apie Sembos antikinius vardus minima 6 000 stadijų ilgio Okeano įlanka, vadinama *Metuonis*[32]. Antikos laikais stadijos ilgis buvo apie 185 m[33], todėl 6000 × 185 = 1110 km, vadinasi, tūkstančio kilometrų įlanka Baltijos jūroje negali būti. Akivaizdu, kad tai korektūros klaida. Panašu, kad netyčia buvo pridėtas vienas nulis – iš tikro turėjo būti 600 stadijų, arba 111 km. Prie Sembos pusiasalio yra Gdansko įlanka. Galbūt tai ir yra senovėje minima Metuonio įlanka? Ir iš tikro jos ilgis yra idealiai panašus (žr. 3 pav.) – dabar sudaro 105 km, o anksčiau galėjo būti ir didesnis, nes jūros pakrantės laikui bėgant keičiasi. Metuonis, o gal tiksliau – Meduonis, gali būti susietas su medumi, kuris geltonas, kaip ir gintaras, kurio čia buvo apsčiai. Toje pastraipoje paminėta gentis gutai (gutonai), kurią daug kas norėtų vadinti gotais. Bet greičiausiai tai tie patys bojai, kurių tautovardis *Baunonia* buvo anksčiau paminėtas. Tokią mintį kelia tyrinėtojai Toddas B. Krause’ė ir Jonathanas Slocumas studijoje „Gothic Online“. Nagrinėdami *Gutones* paminėjimą Strabono veikale „Geography“ sako:

[27] Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose I*, p. 135–136.
[28] *Ten pat*, p. 129.
[29] Matulis R., *Lietuvių tautos kilmė*, Vilnius, 2017, p. 201.
[30] Brukas A., Naureckaitė V., Kuršių Nerijos miškai: nuo atsiradimo iki XX a. pradžios, *Gimtasai kraštas*, 2013, p. 102. Prieiga internete: http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/15-brukas.pdf.
[31] Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose II*, p. 323.
[32] Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose I*, p. 94.
[33] Jovaiša E., *Aisčiai. Raida*, II kn., p. 150.

4 pav. Boruskai Ptolemajo europinėje Sarmatijoje
Šaltinis: Jovaiša E., Aisčiai. Raida, II kn., p. 160

„The manuscript reads ***B****outones*, which scholars emend to ***G****outones*.“[34] Gali būti, kad čia ir glūdi paslaptis, kaip *bojų* vardas išnyko iš oficialiosios Prūsų istorijos ir vietoj jų įsitvirtino keliaujantys iš Skandinavijos *gotai*, kurių istoriją aprašo Jordanas[35].

Gotų kilmė sukasi apie Skandzos[36] vietovę, kuri gali būti susieta su vietomis prie Vyslos žiočių, bent yra nemažai taip manančių žmonių. Vienas iš Sembos pavadinimų, apie kuriuos kalbame, – *Baltai* – gali būti iš tikro susiję su antikiniais gotais, nes Jordano „Getikoje“ paminėta galinga gotų giminė turėjo *Baltų*[37] vardą (iš gotų kalbos žodžio *balta* ‘drąsus’, plg. anglų *bold* ‘drąsus; pasitikintis savimi’[38]). Kad gotai kilę iš Sembos, dar reikia įrodyti, bet kad jų viena iš galingiausių giminių – *Baltai* – kilę iš jos, yra visiškai įmanoma, nes dėl savo didžiulių gintaro išteklių ir prekybos juo Sembos gyventojai visais laikais turėjo užimti aukštą padėtį aplinkinių tautų atžvilgiu. Tada ir kitas antikinis Sembos vardas *Basilia* (sen. graikų monarchai vadinosi basilėjais) gali būti laikomas gotų giminės vardo *Baltai* sinonimu, nes žymėjo tam tikra prasme gotų karalius.

[34] Krause T. B., Slocum J., *Gothic Online*. Prieiga internete: https://lrc.la.utexas.edu/eieol/gotol/10.
[35] Jordanas, *Apie getų kilmę ir žygius arba Getika*, Vilnius, 2017.
[36] *Ten pat*, p. 79.
[37] *Ten pat*, p. 109.
[38] Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose II*, p. 85.

3. Prūsų bojai – borusai

Sembos vardas, jį laikant dvikamieniu ir sudarytu iš pr. *Seme-* (Žemė) ir *Bo-* (Bojus), koreliuoja su vienu iš rašytiniuose šaltiniuose užfiksuotu Prūsijos vardu *Borussia*, laikant jį dvikamieniu ir sudarytu iš *Bo-* (liet. *ba-*) ir *rus*. Tokiu pavidalu Prūsijos vardas užfiksuotas senajame K. Sirvydo žodyne (apie 1620 m.): „Prussia, Borussia (kraštas)“ ir *prūsas* „Borussus, Prutenus“[39] bei K. Sapūno ir T. Šulco 1673 m. gramatikoje „Compendium Grammaticae Lithvanicae“: *Pruſa* „Boruſſia, Pruſſia, regio“ greta *prūsas* „Borussus“[40]. „Iš viduramžių šaltinių anksčiausiai prūsų vardą, – atrodo, kaip tautos, o ne kaip atskiros kilties ar genties – galima rasti paminėtą „Šiaurės Dunojaus pusės miestų ir kraštų aprašymo“, arba vadinamojo Bavarų Geografo [IX a.]: „Bruzi plus est undique, quam de Enisa ar Rhenum“ („*Bruzi* iš visų pusių yra didesnės platybės negu (atstumas) nuo Enisos ligi Reino“ (Enisa dar neidentifikuota).“[41] Kitoje vietoje Bavarų Geografas tuoj po slavų genčių mini gentį *Prissani*: „Prissani [habent] civitates LXX“ – *Prissani* [turi] 70 pilių.“[42]

Anksčiausiai istorijoje *Borusijos* vardą paminėjo II a. antrojoje pusėje Ptolemajas savo „Geografijoje“: „Toliau prie Venedų įlankos palei vandenyną gyvena

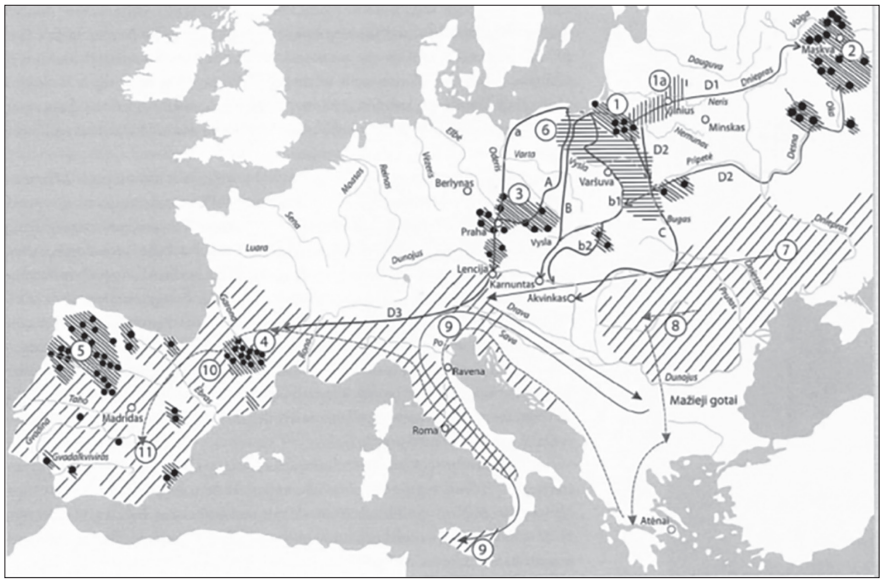
[39] Karaliūnas S., *Baltų etnonimai*, p. 226.
[40] *Ten pat*, p. 227.
[41] *Ten pat*, p. 233.
[42] *Ten pat*, p. 230.

veltai. Už jų hosijai, toliau karbonai, kurie labiausiai krypsta į šiaurę [...]. Nuo jų kiek į rytus yra kareotai ir salai, už kurių agatyrsai. Toliau aorsai ir pagaritai. Už jų savarai ir boruskai ligi pat Rifėjų kalnų.“[43] Eugenijus Jovaiša savo trilogijoje „Aisčiai“, įdomiai tyrinėdamas baltų gentis Ptolemajo „Geografijoje“, Borusiją pavaizdavo prie Okos upės (4 pav.). Tą užrašą apie borusus kartu su Erazmo Stelos veikalu „Apie Prūsijos senybes“ nagrinėjo Gintaras Beresnevičius, laikydamas paliudytą boruskų gentį baltiška, nes buvo Ptolemajo paminėta grupėje kartu su kitomis baltiškomis gentimis[44]. Verta paminėti, kad E. Stela rašė: „O vėliausiai į sritį atsikraustė prūsai – tautos, kurios, Ptolemajo liudijimu, gyveno prie Rifėjų kalnų, kur jie plačiai nusidriekia į šiaurę, netoli tos vietos, kur iš jų išteka Tanaidė (*Tanais*). Savo skurdo vejami (nes ten žemė yra sustingusi dėl nepaliaujamo sniego bei šalčio ir neteikia jokių gamtos dovanų), jie iš tėvynės iškeliavo užimti naujos vietos gyvenimui ir atkako į šį kraštą, kuris jiems iš karto patiko tiek žemės derlumu, tiek ganyklų ir ežerų grožybe. Toliau nebeėjo, vieningai sutarė čia apsistoti, o žemę, kad amžinai išliktų ir ainiams, pavadino genties vardu – Borusija. Iki šių dienų, iškritus vienai raidei, šnekamojoje kalboje ji vadinama Prūsija (*Brussia*).“[45] Lenkų lingvistas L. Bednarczukas, remdamasis Ptolemajo „Geografijoje“ paliudyta forma *Borusia*, manė, kad „tai vis dėlto gali būti autentiškas vardas, ir beveik nepaisydamas formalių skirtumų bei jo lokalizacijos nebuvimo jį tapatino su etninio prūsų gentivardžio vediniu *prūsiskan* acc. sing., *prūsiškai* adv.“[46].

Dar vieną Prūsijos vardo, prasidedančio *B-*, paminėjimą pateikė žymus keliautojas Ibrahimas ibn Jakubijus, kurio pasakojimas „išliko arabų geografo al Bekrijaus (*Al-Berkrī*) visuotinės geografijos vadove. Jame minima Mieško (pirmojo istorinio lenkų kunigaikščio, valdžiusio 960–992 m.) valstybė, kuri rytuose ribojasi su *Rus* (Rusija), o šiaurėje – su *Bᵘrūs* arba *Burus*.“ Toliau taip rašoma: „Prūsų (*Bᵘrūs*) sodybos yra prie Okeano. Jie turi atskirą kalbą ir savo kaimynų kalbų nemoka. Jie garsūs savo didvyriškumu. Kai juos užklumpa kuri nors kariuomenė, nė vienas jų nesitraukia, (nelaukia), kad prisijungtų jo draugas, bet kovoja nieko nežiūrėdamas, kapoja kalaviju, kol žūva. Juos puldinėja rusai (*Rūs*) laivais iš vakarų.“ Šioje informacijoje svarbu tai, kad nurodomos prūsų gyvenamosios vietos – „prie Okeano, tai yra Baltijos jūros, nuo Šiaurės Lenkijos sienos ligi Rusios. Iš vakarų juos puldinėja *Rūs* = *Ruotsi*, švedų vikingai.“[47]

Keltų bojai gali būti migrantai iš Prūsijos (Borusijos) priešistoriniais laikais, nes Vidurio Europoje, Antikos rašytiniuose šaltiniuose istoriškai paliudytose bojų žemėse Čekijoje ir Slovakijoje, sutinkamas *Prūsų* vardo toponimas (5 pav.), tiksliau: „Čekijos, Moravijos ir Slovakijos šaltiniuose fiksuojami tokie pavadinimai, kaip antai: *Prusy* (1046), *Prusi* (1078, 1160), *Prusy* (*ad viam de Prus*) (1208), *Prusice* (*villaz Prussecz*) (1339), *Prusiny* (*de Prussyn*) (1355), *Prusinovice* (1349), *Prusinky* (1368). Moravijoje į pietvakarius nuo Moravų vartų, Pršerovo rajone, taigi ten, kur lokalizuojami *Golensizi*, istoriniuose šaltiniuose randama vietovardžių *Prusy* (1046), *Prusi* (1078, 1160), *Prusci* (1126), *Prusinky* (1368), *Prusinovice* (1349). Nuo Pršerovo apie 100 km Čekijos pusėje, Banovo apylinkėse, 1208 m. dokumente vartojama *Prusy* (*ad viam de Prus*). Čekijoje, Kosteleco apylinkėse, būta *Prusice* (*villaz Prussecz*) 1339 m. dokumente. Šios rūšies toponimų randama ir kaimyninėje Silezijoje: *Prusice* (1253), *Pruznicz* (1370). Iš prūsų etnonimo kilusių toponimų XI ir XII a. pradžios arealą Moravijoje ir Slovakijoje, taip pat Silezijos Pietų Lenkijos arealą, matyt, reikia vertinti iš baltiškos perspektyvos, nes įvairių šaltinių paliudyta onomastinė medžiaga erdvės ir laiko atžvilgiais remia viena kita. Seniausias slavų šaltinis – Nestoro metraštis – mini *Prousi* (*Проусu*) „prūsai“. Rusų tarmių (Smolenskas) *pruss* (*прусс*), *prus* (*прус*) reiškia „tarakonas, prūsokas“, o Pamaskvėje, Kolomensko ir Maskvos valsčiuose, esama toponimo *Prusy* (*Прусы*).“[48] V. Toporovas nemažai atitikmenų prūsų etnonimui aptinka Balkanų vardyne[49].

[43] *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, I t.: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, Vilnius, 1996, p. 151.
[44] Beresnevičius G., *Erazmo Stelos paraštėse*. Prieiga internete: https://www.lhpa.net/index.php/mitologija/182-erazmo-stelos-parastese.
[45] Stela E., *Apie Prūsijos senybes*, Vilnius, 2004, p. 39.
[46] Karaliūnas S., *Baltų etnonimai*, p. 232.
[47] *Ten pat*, p. 233–234.
[48] *Ten pat*, p. 236–237.
[49] Топоров В. Н. К фракийско-балтийским языковым параллелям, *Балканский лингвистический сборник*, Москва, 1977, с. 81–83.

*5 pav. Toponimo *galind- paplitimas Europoje (pavaizduotas juodais taškais):*
1 – Mozūrijos Galinda, 2 – Pamaskvio Голядь, 3 – lenkų ir čekų pasienio galindai, 4 – Tulūzos apylinkės,
5 – Pirėnų galindai; a, b1, b2, A, B, C – Gintaro keliai
Šaltinis: Jovaiša E., Aisčiai: lietuvių ir Lietuvos pradžia, Vilnius, 2016, p. 183

Iš pateiktų duomenų matyti, kad patys Sembos ir platesne prasme Prūsijos gyventojai save vadino prūsais, bent naujesniais laikais, o kitų tautų žmonės juos nuo seno vadino borusais arba trumpai – bojais! Pabaigoje verta pažymėti, kad S. Karaliūnas, sugaišdamas daug laiko prūsų vardo etimologijos apžvalgai ir aiškinimui, daro išvadą, jog „baltų ir kitų ide. kalbų medžiaga grindžiamas ir ryškinamas istorinis lyginamasis kontekstas leidžia pakankamai argumentuotai rekonstruoti **prūsai* 'vyrai; žirgai, eržilai'"[50] ir todėl, pritariant kitiems tyrinėtojams, teigti, kad „prūsai greičiausiai buvo socialinio prestižo grupė, vitingų rūšis, kariai raiteliai, susiję su žirgais bei jų auginimu, dresiravimu (bet ne su kokia nors sritimi, žeme)"[51]. Tokia nuomonė pagrindžiama ir archeologiškai: lenkų archeologas J. Okuliczius „neabejotinu dalyku laikė, kad vardą prūsams davę jų kaimynai lenkai ir kad pradžioje jų vardas buvęs pravardė, žymėjusi arba gyvenamo krašto pobūdį, arba jo gyventojų ūkinę veiklą. Tiek archeologijos duomenys, tiek ir istoriniai šaltiniai liudijantys, kad prūsai užsiėmę arklininkyste ir šis jų užsiėmimas siekiantis ankstyvąjį geležies amžių (J. Okuliciaus manymu, apie 550 m. pr. Kr. – I a. – *aut. past.*). Nuo tada arklių kaimenių laikymo tradicija nenutrūkstamai tęsusis ligi viduramžių ir atsispindėjusi papročiuose. Taigi labai galimas daiktas, kad tautos vardas *prūsai* reiškęs 'arklininkai, arklių augintojai'; tai patvirtinąs gotų kalbos žodis *prus* '(romytas) arklys'; taip pat senosios slavų kalbos *prus*, reiškęs 'kumelė'."[52]

Toliau S. Karaliūnas pateikia N. Wagnerio nuomonę apie tai, kad Jordano VI a. veikale „Apie gotų kilmę ir darbus" pateiktoje gotų legendoje, jog gotai buvę paversti vergais Britanijoje ar kokioje kitoje saloje ir paskui kažkieno išpirkti už vieno žirgo kainą, kalba apie Prūsiją, nes „istoriniuose šaltiniuose nėra duomenų, kad gotai kada nors būtų buvę Britanijoje – jų būta tik prie Kaspijos ir Juodosios jūrų. Tai atsitikę lotynizuotą prūsų vardą *Pruteni* sutapatinus su Britanijos gyventojų pavadinimu *Brittones*"[53]. Tai gal čia glūdi paslaptis I a. romėnų rašytojo Kornelijaus Tacito pasakyme: „Dešiniajame savo krante Svebų jūra skalauja aisčių gentis, kurių papročiai bei apdaras kaip ir svebų, o kalba artimesnė britaniškajai (*lingua Britannicae propior*)."[54] Gal čia britai suprantami analogiškai kaip prūsai, o tiksliau – kaip Sembos gyventojai *Brittones*? Tada visiškai suprantamu tampa pasakymas, kad aisčių, t. y. Baltijos pakrančių

[50] Karaliūnas S., *Baltų etnonimai*, p. 259.
[51] *Ten pat*, p. 249.
[52] *Ten pat*, p. 242.
[53] *Ten pat*, p. 259–260; Wagner N., *Getica. Untersuchungen zum Leben des Jordanes und zur frühen Geschichte der Goten*, Berlin, 1967, S. 91–95.
[54] Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose II*, p. 36–37.

gyventojų, kalba artima Sembos prūsų / britonų kalbai. Nereikia pamiršti, kad I a. pabaigoje, kada Tacitas rašė tuos žodžius, Semba turėjo būti gana gerai žinoma romėnams, nes su ja jūra jau prekiauta šimtas metų (žr. mano straipsnį *Romėnų atvykimo į priešistorinę Lietuvą 2030 metų jubiliejus*[55]), ir ji galėjo būti skiriama nuo aplinkinių žemių, nors visų tų žemių žmonių kalba ir buvo panaši.

Kaip matyti, *prūsų* vardas savo prasme gali sutapti su Lietuvos didžiųjų kunigaikščių *leičių* vardu. Tai, kad prūsų, galindų ir lietuvių (su šaknimi *lit-*, *liet-*) toponimai sutinkami tose pačiose vietose Čekijoje, Slovakijoje prie gintaro kelio ir Pamaskvėje (5 pav.), gali reikšti, kad jei prūsų vardas reiškė tik karius, kaip ir jo analogas – žodis *bojus* – keltų ir slavų teritorijoje, tai *laičiai* (vns. *Laitus*, lot. rašoma *Laetus*) greičiausiai buvo lydintys kariai, palydovai ir svarbių kelių saugotojai bei kontrolieriai, kurių pavadinimas *laičiai* giminingas antikiniam graikų žodžiui *πωληταί* / *pōlētaí*, reiškiančiam prekeivius ir valstybės tarnautojus, kurie renka mokesčius, kontroliuoja prekybą ir išduoda leidimus prekybai[56]. S. Karaliūnas pastebėjo, kad su fonetiškai būdingu inicialų pakitimu (su *p-* vietoj *b-* < *bh-*) *balta* virsta *palta*, o toks žodis sutinkamas ne tik Pietų Alpėse Šiaurės Italijoje, bet ir Lietuvos bei Latvijos vietovardžiuose, daugiausia hidronimuose[57]. Gal tai leistų kalbininkams liet. *báltas*, atstatant prolytę **boletos*, susieti su graikišku žodžiu *pōlētaí*? Jei mūsų tautose įprasta kai kurių žodžių pradžioje naudoti *p-* vietoj *b-*, tai iš vardo *borussia* galima atstatyti *porussia* ir galiausiai – *prussia* – dabartinį Prūsijos vardą!

Borusijos pavadinimo antroji dalis *rus*, visai galimas dalykas, siejasi su Rusnės sala Nemuno deltoje. Čia pat turime Leitos ir galbūt Laitos tarminį vardą, nes „viena Leita yra Graumenos intakas, įtekantis į Nemuną. Žinoma ir upė Leitė bei jos intakas Leitelė yra Nemuno intakas prie Rusnės.“[58] O juk tai – teritorija šalia Sembos, antikinės didžiausios gintaro telkinių saugyklos. Iš čia gintaro keliu patenkame į Čekiją ir Slovakiją, kur „išliko daugybė vietovardžių su šaknimi Lit- ir Liet- ir priesagomis -uva ir -ava: pietryčių Čekijoje, pietų Moravos regione, teka 58 km ilgio Litavos upė[59], turinti Litavkos intaką; žemiau Prahos, Pietvakarių Čekijoje, teka 55 km ilgio Litavkos upė, dešinysis Beronkos intakas; Čekijoje yra Litenčice, Letošova, Letonice, Letovice, Litomyšl, Letohrad, Litovel, Litultovice, Litomeriče, Litvinov, Liten, Litohlavy, Lety miestai ir miesteliai, paminėti X–XIV a. laikotarpiu, taigi, negalėjo būti Jogailaičių dinastijos įtakos pasekmė. Panašiu atstumu (45–65 km) nuo Dunojaus vidurio pietų Slovakijoje teka 44 km ilgio Litavos upė (Krupnicos intakas), turinti 9,3 km ilgio Mala Litava intaką. Ant Litavos upės kranto yra Litavos-Litva gyvenvietė[60], 7,6 km atstumu į pietus nuo jos stovinti Litavos / Čabrados pilis[61], pastatyta XIII a., už kurios 3 km į rytus prie Cerovo kaimo stovi pilies antrininkės Litavos / Cerovos griuvėsiai.“[62] Visa tai – antikinių bojų teritorijos, kur yra didžiausia pasaulyje hidronimų ir vietovardžių koncentracija su šaknimi *Lit-*, *Let-* ir *Liet-*. Natūralu tas vietas laikyti giminingomis lietuviams, prūsams / borusams.

6 pav. Lietavos pilis Slovakijoje
Šaltinis: https://lt.advisor.travel/poi/Lietava-pilis-9786/photos

[55] Kanišauskas V., Romėnų atvykimo į priešistorinę Lietuvą 2030 metų jubiliejus, Šiaulių kraštas, *Atolankos*, 2017-08-25.
[56] *Poletai*. Prieiga internete: https://referenceworks.brillonline.com/entries/brill-s-new-pauly/poletai-e1000290.
[57] Karaliūnas S., *Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose I*, p. 126–127.
[58] Dundulienė P., *Lietuvos etnologija*, Vilnius, 1991, p. 30.
[59] Prieiga internete: *https://g.denik.cz/50/83/svratka_voda_info.jpg*.
[60] *Historické mapovanie do polovice 18. storočia*. Prieiga internete: https://okresvk.wordpress.com/2014/06/10/historicke-mapovanie-do-polovice-18-storocia/.
[61] Prieiga internete: *http://www.rondel.sk/hrad/historia/*.
[62] Kanišauskas V., Per antikinį Ispanijos miestą Salduvę legendiniais lietuvių keliais, Šiaulių kraštas, *Atolankos*, 2018-05-25.

Viktorija JANCIŪTĖ

Jaunimo nesmurtinė rezistencija Šiauliuose (XX a. 7–8 deš.)

Nuotraukos iš Petro Kaminsko archyvo

XX a. buvo kupinas sukrečiančių įvykių. Vienas iš tokių buvo geležinės uždangos nusileidimas ant Rytų Europos po to, kai Vinstonas Čerčilis pasakė kalbą Fultone. Šis įvykis palietė ir Lietuvą, kurią dar 1940 m. aneksavo Sovietų Sąjunga, o 1944 m. įvykdė šalies reokupaciją, besitęsusią iki 1990 m. Nuo 1944 iki 1953 m. vyko partizaninis karas, partizanams aktyviai talkino ir jaunimas. Nesėkmingai pasibaigus karui, jaunimas pakeitė kryptį – pasirinko nesmurtinę rezistenciją, kuriai įtakos turėjo Vengrijos ir Čekoslovakijos įvykiai, jaunimo mados už Atlanto, roko muzika, tėvų moralinės vertybės ir kiti dalykai. Jaunimo nesmurtinę rezistenciją sovietinėje Lietuvoje jau tyrinėjo kai kurie Lietuvos autoriai: Laima Anglickienė aprašė Kauno žygeivių klubą „Ąžuolą“[1], Egidija Ramanauskaitė nagrinėjo Kauno hipių judėjimą[2], Juozapas Romualdas Bagušauskas išleido net atskirą monografiją[3], bet Šiaulių jaunimo rezistencijai nebuvo skirta dėmesio. Šiame straipsnyje bus aptarta jaunimo nesmurtinė rezistencija Šiauliuose, kas ir kaip ją paveikė, kokie buvo Romo Kalantos susideginimo atgarsiai Šiauliuose, kaip Šiauliuose buvo persekiojamas katalikiškas jaunimas, platinami atsišaukimai ar antisovietiniai pasisakymai, nukreipti prieš tuometinę valdžią, ir niokojama sovietinė simbolika. Rašant straipsnį buvo remtasi „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika“[4], dokumentais, rastais Lietuvos ypatingajame archyve ir tinklalapyje *kgbveikla.lt*, ir Jono Sireikos knyga „Šiaulių miesto istorija 1940–1995“[5].

Katalikiško jaunimo persekiojimas Šiauliuose

Jaunimas sekdamas tėvų pėdomis net ir ateistiniais sovietinės Lietuvos metais neatsižadėjo savo tikėjimo. Jie nepasidavė okupantams ir rado būdų, kaip priešintis, ir už tai buvo persekiojami. Tai vyko ne tik buvusioje laikinojoje sostinėje Kaune, bet ir Šiauliuose.

Šiaulių V vidurinės mokyklos klasės auklėtoja paprašė X b klasės mokinių atsinešti pareiškimus tėvų, kurių atžalos atsisakė stoti į komjaunimą. Juozo Šileikio parašymas skambėjo taip: „Mano

[1] Anglickienė L., *Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: žygeivių klubas „Ąžuolas“*. Prieiga internete: http://wiki.azuolas.org/_media/know:failu_saugykla:azuolopriesistore.pdf [žiūrėta 2021-09-09].

[2] Ramanauskaitė E., Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: hipių kultūrinės idėjos Lietuvoje, *Kauno istorijos metraštis*, Kaunas: VDU leidykla, 2003, t. 4, p. 127–163.

[3] Bagušauskas J. R., *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999.

[4] *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1974–1979, t. 1–5.

[5] Sireika J., *Šiaulių miesto istorija 1940–1995*, Šiauliai: Saulės delta, 2007.

Šiaulių Pergalės aikštėje (dabar – Prisikėlimo) 1970 m.

duktė Virginija Šileikytė yra tikinti ir, nenorėdama veidmainiauti, į komjaunimą nestos.“[6] Šis atvejis yra geras pavyzdys, kaip mergina priešinosi ateizmo politikai ir įsitraukė į jaunimo nesmurtinę rezistenciją Šiauliuose per religiją.

Zenonui Mištautui, kuris mokėsi Šiaulių K. Didžiulio politechnikume, buvo sumažintas elgesio pažymys ir diplomo gynimasis nukeltas metams dėl to, kad jis atsisakė vesti, kaip rašoma, „ateistinę paskaitą“. Vaikinas prašė, kad diplomo gynimo nenukeltų, bet ministras, kuris buvo atsakingas už aukštąjį ir specialųjį mokslą, nepakeitė nutarimo, nes Šiaulių politechnikumas jam pranešė, kad studentas tiki[7].

1974 m. šv. Kalėdų proga Šiaulių pedagoginiame institute studentai, priklausę II defektologų kursui, atėjo šventiškai pasipuošę. Vėliau jiems buvo liepta užrašyti pamokslą ir perduoti jį komjaunimui, bet jie atsisakė ir motyvavo, kad tai „į studentų pareigas neįeina“[8].

Mokytoja Šiaulių II internatinėje mokykloje paėmė iš mokinės rožančių ir jį sudraskė, bet jai mokinė atsakė: „Aš turiu 10 pirštų vietoje rožančiaus karoliukų ir visur galiu kalbėti poterius – ir pertraukos metu, ir patale, ir kelionėje.“[9]

1975 m. rugsėjo 16 d. profesinėje mokykloje, kuri buvo Šiauliuose, įvyko susirinkimas, kurio metu tekintojų grupę norėta užrašyti į komjaunimą. Mokiniai, atsisakę stoti į komjaunimą, įvairiais būdais buvo pašiepiami ir terorizuojami, pvz., verčiami stovėti pakeltomis rankomis, vadinami „chuliganais, fašistais“. To pasekmė – pusė klasės taip ir neįstojo į komjaunimo organizaciją[10].

Mirus Šiaulių IX vidurinės mokyklos septintokės tėvui ir sužinojus, kad laidotuvėse bus atliekamos religinės apeigos, klasės auklėtoja Elena Baškienė mokinių neišleido į laidotuves[11]. Pasipriešinimas ateistinei politikai vyko ir religinių apeigų metu, tad mokytoja, palaikydama oficialiąją ideologiją ar nenorėdama jai prieštarauti, neleido vaikams eiti į laidotuves, kas irgi galėjo būti traktuojama kaip tam tikra nesmurtinės rezistencijos forma.

1976 m. Šiaulių V vidurinėje mokykloje mokytoja rado maldaknygę, kuri priklausė II c klasės mokinei. Mokytoja įžeidinėjo mokinę, vadino ją „sena boba“. Toji pati mokytoja Jasiūtė liepė atsistoti mokiniams ir pamatė, kad dalis klasės neturi spaliuko

[6] *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1975, t. 2, p. 95.
[7] *Ten pat*, p. 140.
[8] *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1976, t. 3, p. 54.
[9] *Ten pat*, p. 208–209.
[10] *Ten pat*, p. 342.
[11] *Ten pat*, p. 343.

ženklelio. Ji grasino sumažinti drausmės pažymį, jei ir kitą dieną mokiniai ateis be ženklelio[12].

1976 m. per šv. Kalėdas Šiaulių VI vidurinės mokyklos mokinys Jonas Jurevičius iš VIII a klasės pasišalino iš pamokų tam, kad galėtų šv. Kalėdų proga nueiti į bažnyčią. 29 d. klasės auklėtoja po pamokų pasilikusi mokinį jį „auklėjo“, bet jaunuolis nepasidavė ir drąsiai gynė savo įsitikinimus[13].

Tais pačiais metais V vidurinės mokyklos mokytoja Jasiūtė-Braziūlienė išdalijo mokiniams anketas su tokiais klausimais, kaip antai: „Ar tiki?“, „Ar eini į bažnyčią?“ ir kt. Kai mokiniai užpildė anketas, mokytoja radusi tikinčių moksleivių atsakymus pašiepdama juos privertė kalbėti maldą „Sveika, Marija“. Taip ji tyčiojosi iš mokinių, kurie buvo religingi. Išgąsdinti mokiniai atsisakė vykdyti mokytojos paliepimą[14].

Šiaulių VIII vidurinėje mokykloje prieš pat 1977 m. šv. Kalėdas ateistų vadovė pavarde Grebeničenkaitė rengė vaidinimą, kuriame buvo liepiama vaidinti davatkas ir pan. Toks vaidinimas buvo skirtas Kūčių dienai. Ypač buvo pašiepiami tie, kurie lankė bažnyčią. Mokytoja gąsdino vaikus, kad tie, kurie neis į ateistinį vakarą, turės mažesnius pažymius už elgesį ir matematiką[15].

Šiaulių IX vidurinės mokyklos direktorius 1978 m. domėjosi, kodėl dar 10 moksleivių klasėje yra ne komjaunuoliai. Paaiškėjo, kad dalis jų, merginų, nestoja į komjaunimą dėl „savo religinių įsitikinimų“. Direktorius įžeidinėjo merginas bei pagrasino jas išbraukti iš matematikos klasės[16].

Šiaulių XII vidurinėje mokykloje 1978 m. mokyklos direktorė ir auklėtoja tardė dešimtoką Zigmą Lemkį, kokių paskatų vedamas jis lanko bažnyčią ir patarnauja šv. Mišių metu. Direktorė jo klausė, kaip jis įsivaizduoja savo ateitį ir ar žino, kad mokyklose besimokantis jaunimas neturėtų lankyti bažnyčios ir pan. O mokinys atsakęs: „Ėjau į bažnyčią ir eisiu.“ Mokyklos administracija net buvo išsikvietusi moksleivio motiną ir po pokalbio Z. Lemkio motina apsiverkė[17].

Šiauliuose tikintis jaunimas buvo persekiojamas už savo pažiūras. Nepaisant visko, jaunimas nepasidavė ir rado būdų kovoti su visuotine ateizmo politika tuometinėje sovietų Lietuvoje: nestojo į komjaunimą dėl religinių įsitikinimų, švenčių metu lankė bažnyčią, atsisakė vaidinti religiją pašiepiančiuose vaidinimuose ir pan.

Antisovietiniai pasisakymai Šiauliuose

Įvairūs pasisakymai yra laikomi vieni iš svarbiausių nesmurtinės rezistencijos apraiškų. Jų būta ne tik Kaune ar Vilniuje – Šiaulių jaunimas taip pat aktyviai pasisakė prieš sovietinę santvarką.

1969 m. saugumas pasikalbėjo su Šiaulių pedagoginio instituto studentais: 24 metų Judita Tekaryte, 21 metų Jadvyga Šveikauskaite ir 22 metų Stasiu Vozbutu ir sužinojo, kad vasarą būdami stovykloje šie studentai organizavo, kaip KGB tvirtino, „nacionalistinio turinio pokalbius“[18], taip pat teigė, kad Lietuva nėra laisva, ir „rodė nepasitenkinimą tuo“[19].

J. Tekorytė vilkėjo darbinę striukę su išpieštu „buržuaziniu“, kaip KGB įvardijo, ženkliuku „Gedimino bokštai“[20], nors KGB tai taip įvardijo, tačiau iš tiesų tai buvo lietuviškas simbolis – Gedimino stulpai, kuris nuo LDK laikų yra itin svarbus.

Studentė J. Tekorytė Valstybės saugumo komiteto, kuris buvo geriau žinomas kaip saugumas, arba KGB, buvo priversta prisipažinti, kad suprato klaidas, kurias padarė, ir tai atsitiko dėl jos nerūpestingumo. Likę du studentai teigė, kad J. Tekorytės nepalaikė, tačiau sutiko su tuo, kad rusų tautybės studentai nenoriai kalba lietuviškai. Saugumui studentai pažadėjo, kad, jei mergina dar kalbės antisovietinėmis temomis, tai „jie duos tinkamą atsaką ir padės pasiklydusiam žmogui“[21], t. y. saugumui bus pranešta apie tai, ir mergina galbūt bus priversta išsižadėti savo minčių dėl daromo spaudimo ar baimės dėl savo ir šeimos ateities.

1975 m. buvo gautas operatyvinis pranešimas apie trečiojo kurso lituanistes iš Šiaulių pedagoginio

[12] *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1978, t. 4, p. 160–161.
[13] *Ten pat*, p. 207.
[14] *Ten pat*, p. 207–208.
[15] *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika*, Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1979, t. 5, p. 116.
[16] *Ten pat*, p. 165.
[17] *Ten pat*, p. 345.
[18] Lietuvos TSR KGB spec. pranešimas apie antisovietinius veiksmus, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – *LYA*), f. 18, ap. 1, b. 503, p. 1.
[19] *Ten pat*.
[20] *Ten pat*, p. 2.
[21] *Ten pat*, p. 2.

Šiaulių „Saulės“ kino teatras 1976 m.

instituto. Jos skleidė „nesveiką ideologiją“[22] ir studentų ekskursijos „Čiurlionio vietomis“ metu dainavo tautines dainas[23]. 1975 m. spalio 25 d. ta pati grupė studenčių vedė komjaunimo susirinkimą, kurio tema – „Būsimas mokytojas – ar visada būsi pavyzdžiu savo mokiniams?“. Studentė Violeta Petrulytė sakė, jog Lietuvoje vykdoma rusinimo politika, todėl mokiniams reikia aiškinti, kad Lietuva, o ne Sovietų Sąjunga yra tėvynė ir t. t.[24]

Po gauto pranešimo saugumas organizavo papildomus patikrinimus Virginijos Kalkutės, Nijolės Urbonaitės, Irenos Šimanauskienės ir Vaidilutės Barzdonytės namuose. Patikrinimo metu pas jas ar jų tėvus kompromituojančios medžiagos nerasta. Taip pat nustatyta, kad merginos organizuotos veiklos nevykdė, todėl buvo priimtas sprendimas – kalbėtis su jomis. Pokalbio metu V. Kalkutė, N. Urbonaitė ir V. Brazdonytė prisipažino, kad komjaunimo susirinkimo metu V. Petrulytė aptarinėjo tautinius sprendimus. Tolimesnio pokalbio metu pati V. Petrulytė prisipažino, kad pasisakė tautine tema. I. Šimanauskienė viską neigė, nors kitos studentės teigė ir apie jos „neteisingą mąstymą“. V. Kalkutei, N. Urbonaitei, V. Brazdonytei ir V. Petrulytei iš esmės prisipažinus apie „nesveiką ir neteisingą mąstymą“, buvo nuspręsta informuoti komjaunimo organizaciją ir Šiaulių pedagoginio instituto rektoratą[25].

1976 m. birželio 1 d. ši studenčių grupė buvo svarstoma komjaunimo susirinkime. Susirinkimo metu buvo nuspręsta I. Šimanauskienę pašalinti iš komjaunimo organizacijos, V. Kalkutei ir V. Petrulytei pareikšti griežtą papeikimą, kuris buvo įrašytas į studento kortelę, atleisti iš užimamų pareigų komjaunimo organizacijoje, N. Urbonaitei pareikšti papeikimą, V. Brazdonytei – įspėjimą[26].

1976 m. KGB pranešime apie antisovietinį jaunuolių elgesį Šiauliuose rašoma, kad studentas Raimondas Urnikas, kuriam buvo 22 metai ir jis buvo komjaunuolis bei Šiaulių Kazio Preikšo pedagoginio instituto IV kurso studentas, išvykęs į Vokietijos Federacinę Respubliką, kaip rašė KGB, „skleidė ten ideologiškai žalingus pasisakymus“ ir „pažeidė tarybinio turisto elgesio taisykles užsienyje“[27]. Po kelionės jau būdamas Šiauliuose R. Urnikas draugams ir universiteto studentams

[22] Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus raštas LKP Šiaulių m. komiteto 1-ajam sekretoriui dėl gautų duomenų apie antisovietiškai nusiteikusius studentus, *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 517, l. 24–26. Prieiga internete: http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3357/from:694 [žiūrėta 2019-10-28], p. 2.

[23] *Ten pat*, p. 2.

[24] *Ten pat*, p. 2.

[25] *Ten pat*, p. 2.

[26] *Ten pat*, p. 3.

[27] Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus, *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 517, l. 13.

pasakojo apie kapitalistinį gyvenimo būdą, išsakė mintis apie varžomą tarybinio turisto laisvę ir, pasak KGB, „skleidė ideologiškai žalingus sprendimus“[28], kas galėjo būti ne kas kita, o prieš sovietinį gyvenimo būdą nukreiptos idėjos, kurios vaikiną įkvėpė Vokietijoje.

Šiauliuose jaunimas taip pat pasisakydavo antisovietine tematika. Dažniausiai tai darydavo Šiaulių pedagoginio instituto studentai. Jie pasisakydavo prieš sovietus, kritikuodavo nutautinimo politiką ir pan. Saugumas priešingą sovietinei ideologijai mąstymą aršiai kritikuodavo. Dėl to studentams grėsė būti pašalintiems iš mokymo įstaigų.

Atsišaukimai, sovietinės atributikos niokojimas ir kiti atvejai

Atsišaukimų platinimu, draudžiamos vėliavos kėlimu ir kitais įvykiais išsiskyrė ne tik Kaunas ar kiti miestai, bet ir Šiauliai. Pavyzdžiui, Šiauliuose taip pat buvo platinami įvairūs atsišaukimai, niekinama sovietinė simbolika ir kt.

1962 m. KGB pažymoje minima, kad Šiaulių pedagoginio instituto studentija parašė 50 antisovietinio turinio klausimų ir sumetė juos į dėžutę klausimų ir atsakymų vakarui Instituto Marksizmo-leninizmo katedroje. Buvo išsiaiškinta, kad šio įvykio organizatorius buvo Juchnevičius. Jis teigė, kad antisovietinius klausimus parašė dėl to, kad „dėstytojai kritikavo jo eilėraščius“. Toliau pažymoje rašoma, kad susirinkimo metu, kuris buvo skirtas I ir II kurso studentams, dalyvavo 150 Pedagoginio instituto studentų ir dėstytojų. Dėl „politiškai žalingos veiklos“ buvo pasmerkti šie jaunuoliai : Juchnevičius, Šukis, Šnelis ir Valiavičius. Jaunuoliams neliko jokios kitos išeities, kaip tik „pripažinti savo kaltę“, – jie buvo priversti tai padaryti, jeigu norėjo išlikti Institute, bet, nepaisant to, komjaunimas iš savo organizacijos pašalino Juchnevičių, Šukį ir Šnelį. Jie taip pat buvo pašalinti ir iš Instituto. O Valiavičiui iš komjaunimo buvo skirtas įspėjimas[29].

Pažymoje rašoma, kad Šiaulių pedagoginio instituto trečiakursė Irena Šeduikytė kalbėdama su kitais studentais išreikšdavo nepasitenkinimą rusais ir įvardydavo klaidingus sovietinės valdžios „sprendimus“. Saugumas nutarė, kad ji išsako tokias mintis dėl „politinio nebrandumo“. Mergina prisipažino klydusi ir „kad jai ne pakeliui su nacionalistais“[30]. Galima daryti išvadą, kad I. Šeduikytė, kuri turbūt norėjo tęsti mokslus, buvo priversta „pakeisti“ savo politines pažiūras į labiau tinkančias tuo laikotarpiu.

Tais pačiais metais saugumas išsiaiškino, kad jaunuoliai skleidė antisovietinius pasisakymus ir „provokuojamus politinius klausimus“. Tai padarė, pasak saugumo, Aleksas Didžpetris, dirbęs parduotuvės darbuotoju, Darius Jasaitis, „Elnio“ kombinato darbininkas, ir Algirdas Čepulis, kuris buvo statybos ir remonto darbininkas. Kai vaikinai buvo iškviesti saugumo, jie „pasmerkė savo poelgį ir pažadėjo daugiau to nekartoti“[31]. Galima manyti, kad vaikinai pabijojo turėti daugiau problemų su saugumu ir nutarė daugiau nebekritikuoti okupacinės valdžios. Okupacinės valdžios kritika galėjo sunkiai paveikti visų jaunuolių likimus.

1962 m. lapkričio 16 d. Šiaulių mieste buvo išplatinta 30 tautinio turinio atsišaukimo lapelių, tų pačių metų lapkričio 17 d. – 60 antisovietinių lapelių. Anoniminių lapelių autoriui atskleisti buvo pasitelkta agentūra ir „patikimi žmonės“. Lapelių autore pagal rankraštį buvo įtarta VI klasės mokinė keturiolikmetė Veronika Janeliūnaitė, kuri mokėsi VIII vidurinėje mokykloje. Rankraštis buvo nusiųstas grafiniam rašto tyrimui atlikti ir jis patvirtino įtarimus, kas yra autorė. Penkis lapelius parašė kitas žmogus. Su V. Janeliūnaite buvo pokalbis, ji neigė, kad rašė ir platino lapelius. Po pokalbio su V. Janeliūnaite buvo rastas vienas lapelis ir pionierių kaklaraištis su smurtiniu užrašu. Yra žinoma, jog agentė Lilija informavo, kad lapelius rašė ne V. Janeliūnaitė, o grupė mokinių[32].

1963 m. vasario 3 d. mieste buvo rasti prie tvorų ir stulpų priklijuoti šeši lapeliai, turėję panašumų į lapelius, rastus 1962 m. lapkričio 16 d. Sugretinus agentės Lilijos ir „patikimo žmogaus“

[28] *Ten pat*.

[29] Lietuvos SSR KGB pažyma apie Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus atliktą profilaktinį darbą 1962 m., *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 488, l. 49–61. Prieiga internete: http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3330/from:694 [žiūrėta 2021-04-10], p. 2–3.

[30] *Ten pat*, p. 5.

[31] *Ten pat*, p. 10.

[32] Lietuvos SSR KGB Šiaulių miesto skyriaus pranešimas apie antisovietinių atsišaukimų platinimą mieste 1963 m., *LYA*, f. K-41, ap. 1, b. 629, l. 12–15. Prieiga internete: http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4563/from:694 [žiūrėta 2019-10-28], p. 1–2.

Šiaulių 5-oji vidurinė mokykla (dabar – Didždvario gimnazija) 1975 m.

duomenis buvo prieita prie išvados, kad lapelius galėjo rašyti V klasės mokiniai iš VIII vidurinės mokyklos: Kęstutis Kirša, Edvardas Eiberkas ir aštuntokas Vygaudas Jatulis. Su mokiniais buvo kalbama dalyvaujant mokytojui. Pokalbio su Vygaudu Jatuliu metu paaiškėjo, kad 1962 m. rudenį Kęstutis Kirša, kuris buvo gimęs 1950 m., atsinešė paskaityti antisovietinę knygą ir pasiūlė rašyti lapelius. Lapelių platinimu užsiėmė vienas K. Kirša[33]. Jo tėvas klausydavosi Amerikos radijo, o tėvams nebūnant namie, tai darydavo ir vienas K. Kirša, nes įsidėmėjo radijo bangas, kurių klausydavosi tėvas. Atradęs pas tėvą antisovietinę knygą „Čekisto naguose“, jis sugalvojo platinti lapelius ir taip atkeršyti už nukankintus lietuvius. K. Kirša pasakojo, kad ketino susprogdinti kokį nors traukinį ir tuo tikslu ieškojo sprogmenų. Buvo radęs senų šovinių, iš kurių rinko paraką. Kadangi nebuvo galvučių, tai savo plano negalėjo įgyvendinti, todėl ėmėsi platinti atsišaukimus. Saugumas įtikino mokinius, kad jie tariamai blogai elgėsi. Iš K. Kiršos buvo paimti du sprogmenys, parakas, o iš V. Jatulio – knyga „Čekisto naguose“[34].

Reikia paminėti, kad 1968-aisias Šiauliuose aktyviai reiškėsi moksleiviai. Padedant Onai Lukauskaitei-Poškienei pavasarį susikūrė moksleivių grupelės Juliaus Janonio ir Felikso Žemaičio mokyklose. Nariai užsiėmė savišvieta, kritikavo sovietinį socializmą ir kūrė programas, kaip pakeisti santvarką. O 1969-aisiais grupė šeštokų, kurie mokėsi Juliaus Janonio vidurinėje mokykloje, ant kino teatro „Saulė“ stendo užrašė tokį užrašą: „Šalin, rusai, iš Lietuvos.“ Neilgai trukę saugumiečiai surinko sąsiuvinius ir kaltininkai buvo išaiškinti. Kadangi vaikų nebuvo galima bausti, tai nukentėjo jų tėvai – juos išbraukė iš eilių butams gauti, taip pat pažemino pareigas[35].

Tų pačių metų spalio 30 d. saugumiečiai tardė V vidurinės mokyklos septintoką Leoną Šileikį. Berniukas miesto centre paskleidė atsišaukimus su tokiais užrašais: „Šalin tarybų valdžią!“, „Von, ruskiai, iš Lietuvos!“, „Laisvę Lietuvai!“ Jo tėvai buvo tardomi ir jie buvo nubausti trisdešimties rublių bauda[36].

1969 m. Šiauliuose buvo minimos 25-osios metinės „išvadavimo nuo fašistų-vokiečių“ ir buvo iškabintos Lietuvos TSR valstybinės vėliavos. Birželio 27 d. buvo gauta informacija, jog „Draugystės“ prospekte prie namų 9 ir 9a tos vėliavos buvo nuplėštos

[33] *Ten pat*.
[34] *Ten pat*, p. 3–4.
[35] Sireika J., *Šiaulių miesto istorija 1940–1995*, Šiauliai: Saulės delta, 2007, p. 187.
[36] *Ten pat*, p. 188.

Gegužės 1-osios demonstracija Šiauliuose apie 1970 m.

ir pakabintos prie nuosavo namo tualeto[37]. KGB nustatė, kad tai padarė 18 metų jaunuolis Anatolijus Asačiovas, 20 metų Vladimiras Nudelis, kuris buvo „Vairo“ darbininkas, 17 metų Sigitas Simonaitis, kuris dirbo kariniame dalinyje, 18 metų Ričardas Griškevičius, kuris, kaip ir A. Asačiovas, dirbo kombinate „Elnias“, ir Silva Ivaškevičiūtė, kuriai buvo 17 metų ir ji mokėsi Šiaulių III vidurinėje mokykloje, vakarinėje XI klasėje[38]. 1969 m. spalio mėn. už šią veiklą V. Nudelis ir A. Asačiovas buvo nuteisti: V. Nudelis – 1 metams ir 6 mėnesiams, o A. Asačiovas – 1 metams griežta laisvės atėmimo bausme. Su S. Simonaičiu, S. Ivaškevičiūte ir R. Griškevičiumi buvo vesta „profilaktika“[39].

1969 m. lapkričio mėn. Šiauliuose buvo aptikti lapeliai su patriotiniais užrašais, ką saugumas įvardijo kaip „nacionalistinius šūkius“. Visi užrašai buvo pagaminti su vienodais užrašais. Lapeliams buvo panaudotas mokyklinis sąsiuvinis langeliais ir jame buvo nupiešta penkiakampė žvaigždė, o žvaigždės apačioje – svastika. Taip pat tušinuku buvo parašyta: „Lauk rusus okupantus iš Lietuvos, šalin diktatūrą!“ Lapeliai buvo įmetami į pašto dėžutes, užklijuojami ant nuosavų namų. Iš viso pavyko rasti ir paimti 8 lapelius. Įtarimą, kad tai galėjo atlikti mokiniai, saugumiečiams kėlė faktas, jog lapeliai buvo išplatinti I vidurinės mokyklos rajone[40]. 13-metis Antanas Skiauteris per pokalbį prisipažino, kad parašė laišką bendraklasiui Saidui Uogintui, kuriame skatino platinti lapelius kaip anonimas „Erelis“. A. Skiauteris buvo VII klasės mokinys. Saugumui moksleivis taip pat paaiškino, kad gamino ir platino lapelius su šūkiais Šiauliuose kartu su savo bendraklasiu Saidu Uogintu. Iš berniukų tėvų buvo gautas leidimas „pravesti su jais pokalbį“[41].

1972 m. gegužės mėn. Dubijos ir Vytauto gatvėse buvo aptikti lapeliai, kurie buvo „nacionalistinio turinio“. Saugumas nustatė, kad gegužės 23 d. rankdarbių pamokos metu X vidurinės mokyklos septintokės Livaitė, Valatkaitė ir Jamantaitė (iš viso 10 žmonių dalyvavo šioje akcijoje) rašė lapelius ir platino juos vakare klijuodamos ant butų durų ir dėdamos į pašto dėžutes. Saugumas pabrėžė, kad su visomis mokinėmis buvo „pravesta profilaktika“[42].

[37] Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus duomenys apie antisovietines apraiškas Šiaulių KGB aptarnaujamoje teritorijoje 1969 m., *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 503, l. 50–56. Prieiga internete: http://www.kgbveikla.lt/docs/show/2493/from:694 [žiūrėta 2021-04-03], p. 1–2.

[38] *Ten pat*, p. 2.

[39] *Ten pat*, p. 2.

[40] *Ten pat*, p. 3.

[41] *Ten pat*, p. 3–4.

[42] Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie atliktus darbus 1972 m., *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 511, l. 195–210. Prieiga internete: http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3343/from:694 [žiūrėta 2021-04-06], p. 14.

Šiauliuose, Žemaitės gatvėje, prie centrinio „univermago“, 1970 m.

1973-aisias buvo suorganizuota jaunimo eisena po eilinio Kryžių kalno nusiaubimo. Žinoma, kad gegužės 19 d., apie 24 valandą, iš Šiaulių pajudėjo grupė jaunų žmonių, kurie nešė kryžių, skirtą R. Kalantai atminti. Jis buvo 3 metrų aukščio, puoštas ornamentu – širdis, perverta dviem kalavijais, ant vieno iš jų rankenos – svastika, o ant kito – penkiakampė žvaigždė. 2 valandą 30 minučių kryžius jau buvo pastatytas kalne. Žmonės meldėsi, bet atvažiavę saugumiečiai vieną iš procesijos organizatorių – M. Jurevičių – suėmė. Taip pat buvo tardomi ir kiti kryžiaus nešėjai, vienas iš jų Zenonas Mištautas, Šiaulių politechnikumo IV kurso moksleivis. Jam buvo sumažintas elgesio pažymys, atidėtas metams diplomo gynimas, taip pat jis buvo išsiųstas tarnauti į kariuomenę, kad, pasak saugumiečių, negalėtų įstoti į kunigų seminariją[43].

1974 m. lapkričio mėn. Šiauliuose nuo nuosavo namo Talšos gatvėje Nr. 5 buvo „nuplėšta valstybinė sovietų Lietuvos vėliava“. Saugumas greitai susekė, kas tai padarė. Tai buvo Juozas Paškus – 22 metų jaunuolis, gyvenantis Šiauliuose. Saugumas pabrėžė, kad jis praeityje buvo teistas už „chuliganiškus“ veiksmus[44].

1976 m. kovo mėn. saugumas išsiaiškino, jog vasario 16 d. vidurinėje mokykloje, kurios pavadinimas nebuvo minimas, buvo rasti „nacionalistinio turinio“, arba tautiškumą skatinantys, kaip dabar pasakytume, lapeliai. Buvo sužinota, jog tų metų vasario 16 d. pertraukos metu ant sienų, trečio aukšto durų ir langų atsirado lapeliai su šūkiu „Laisvė Lietuvai!“[45]. Tai padarė VII d klasės mokiniai, kurie buvo Šiaulių miesto gyventojai ir nepriklausė partijai: Juozas Ašmantas, Algirdas Jokubaitis, Algis Bernotas. Berniukai prisipažino apie šį savo sumanymą ir parašė pasiaiškinimus (turbūt ne savo noru – *aut. past.*). J. Ašmantas prisiminė, kad vasario 16 d. yra „Lietuvos diena“, ir ta proga jis nutarė pagaminti atsišaukimus. Saugumas kalbėjosi su vaikų tėvais, o imtis kokių kitų „profilaktinių priemonių“ nematė reikalo[46].

1976-ųjų balandžio mėn. Lieporiuose esančioje rinkimų apygardoje nenustatytas asmuo „išniekino valstybinę SSRS vėliavą“ nuplėšdamas gabalą vėliavos medžiagos. Saugumas išsiaiškino, kad tai buvo 20 metų jaunuolis Romas Norvainis. Jis mokėsi Šiaulių politechnikumo trečiajame kurse[47]. Apie tai, koks buvo tolimesnis jaunuolio likimas, ar buvo vestas „profilaktinis“ pokalbis, nėra minima

[43] Sireika J., *Šiaulių miesto istorija 1940–1995*, Šiauliai: Saulės delta, 2007, p. 188.
[44] Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus, *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 517, l. 13.
[45] *Ten pat*, l. 10.
[46] *Ten pat*, l. 11–12.
[47] *Ten pat*, l. 14.

pranešime, išskyrus tai, kad į prokuratūrą buvo perduoti duomenys[48].

1979 m. balandžio mėn. Šiaulių miesto KGB buvo informuota, kad paimti laiškai iš Dano Jankausko, kurie buvo skirti antisovietinei radijo stočiai „Laisvė". Laiškuose rašoma, kad Šiauliuose egzistuoja „Helsinkio grupė", kuri leidžia informacinį lapelį „Tęsiame kovą"[49]. Trylikametis Danas Jankauskas buvo iš VI b klasės, mokėsi XVI vidurinėje mokykloje ir gyveno Šiauliuose. Berniuko tėvas dirbo bitininkystės reikmenų parduotuvėje pavaduotoju, o mama – kino mechanike „Palydovo" kino teatre. Abu tėvai nepriklausė partijai. Pokalbio su saugumu metu D. Jankauskas atskleidė, kad klausosi antisovietinių radijo stočių, tokių kaip „Amerikos balsas", „Laisvė" ar „Vatikano radijas". Pasak saugumo, „radijo stočių skleidžiamos propagandos įtakoje Jankauskas kartu su draugais nutarė teikti pagalbą teistiems už antisovietinę veiklą žmonėms, rinkti ir siųsti į užsienį žinias apie žmogaus teisių pažeidimus Lietuvoje"[50]. Dėl to ir buvo sukurta „Helsinkio grupė" Šiaulių mieste. Grupės nariai gamino ir platino antisovietinio turinio lapelius, pagamino 3 kaklaraiščius su užrašu „TGSV – TEGYVUOJA GERIAUSIA SMETONOS VALDŽIA"[51]. D. Jankauskas tvarkė vykdomos veiklos dokumentaciją 4 sąsiuviniuose ir turėjo paruošęs antisovietinio turinio albumą. Visa tai pasiėmė saugumas, o D. Jankauskas įvardijo, kas jam padėjo. Tai buvo trylikamečiai iš XVI vidurinės mokyklos VI b klasės: Vladas Šiukšteris, Gediminas Lapė, Rimantas Zokas, Artur Levikov ir aštuntokė Ilona Armonavičiūtė. Ji D. Jankausko prašymu atspausdino keletą antisovietinio turinio lapelių, kuriuos jis ketino siųsti į užsienį[52]. Kitame pranešime apie tą pačią „Helsinkio grupę" buvo rašoma, kad informacinio leidinio „Tęsiame kova" buvo išleisti 6 numeriai ir kad D. Jankausko „neigiamas požiūris" atsirado tada, kai jis perskaitė namuose buvusią literatūrą apie „buržuazinę" Lietuvą[53].

Jaunimas Šiauliuose buvo labai aktyvus tiek 7-ajame, tiek 8-tajame dešimtmetyje, pradedant nuo atsišaukimų platinimų, baigiant bandymu įkurti „Helsinkio grupę" Šiauliuose. Tai rodo, kad ne tik laikinojoje sostinėje jaunimas stengėsi priešintis sovietų valdžiai, bet ir periferijoje, atokiau nuo centro.

Hipiai ir Romo Kalantos susideginimo atgarsiai Šiauliuose

19 metų jaunuolis Romas Kalanta sovietinėje Lietuvoje pasirinko drastiškiausią pasipriešinimo formą – susideginimą. Tai sukėlė atgarsius Kaune, kurie pasiekė ir Šiaulius. Kaip reagavo Šiaulių jaunimas į įvykius Kaune, ar Šiauliuose buvo hipių, kurių populiarumas atėjo iš Vakarų, ar Kaune buvo sekama jų madomis ir kaip saugumas juos suprato, analizuojama šiame skyrelyje.

1972 m. gegužės 22 d. saugumo agentas informavo saugumą, kad autobuse, kuris vyko iš Kauno į Šilutę, nenustatytas studentas iš Kauno pasakojo apie tai, kodėl susidegino R. Kalanta. Jis teigė, kad R. Kalanta nusižudė dėl politinių motyvų, nes siekė atkreipti Amerikos prezidento Ričardo Niksono dėmesį į tai, kad Lietuvoje nėra laisvės[54].

Pranešime taip pat rašoma, jog Šiauliuose buvę hipiai „turėjo susirinkti į savo susirinkimą, bet susirinkimą perkėlė į trečiadienį gegužės 24 d.", taip pat nurodoma, kad saugumiečių įvardytas „susirinkimas" turėjo įvykti Kaune. Pasak vieno iš agentų, į tą „susirinkimą" išvyko Šiaulių buitinio kombinato orkestrui priklausęs gitaristas Vygantas Zaksas. Saugumiečių agentas nesugebėjo tam sutrukdyti[55].

1972 m. gegužės 24 d. agentas informavo saugumą, kad aštuoniolikos metų jaunuolis Evaldas Zatorskis, kuris gyveno Šiauliuose ir buvo saldainių fabriko „Rūta" krovikas, atrodo kaip „hipis, ilgaplaukis", „tariamai dalyvavęs „chuliganiškuose" išpuoliuose Kaune". Pasak saugumo, tai Kauno hipiai ketino surengti „neramumus Šiauliuose, o gegužės 28 d. pakartoti neramumus Kaune". Į Šiaulius turėjo atvykti hipiai iš Kauno ir čia sukelti „neramumus" apie 23 valandą vakaro. KGB pranešime nurodė, kad „atliekamas darbas tiriant hipius, jų ketinimus ir taikomos priemonės jų chuliganiškų užmačių stabdymui"[56].

[48] *Ten pat*.
[49] *Ten pat*, b. 528, l. 1.
[50] *Ten pat*, p. 1–3.
[51] *Ten pat*, p. 1–3.
[52] *Ten pat*, p. 1–3.
[53] *Ten pat*, p. 13.
[54] Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietines jaunimo nuotaikas, *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 511, l. 123.
[55] *Ten pat*.
[56] *Ten pat*, l. 126.

1972 m. saugumas gavo informacijos, kad viename Šiaulių mikrorajone buvo pastebėti trys vaikinai ilgais plaukais, ant vieno iš jų marškinėlių buvo nupieštas nepriklausomos Lietuvos herbas, o saugumas tai įvardijo kaip „buržuazinės Lietuvos herbas“. Tokius marškinėlius vilkėjusio vaikino pavardė buvo užtušuota, bet buvo žinoma, kad jis buvo šešiolikos metų amžiaus ir dirbo staliumi baldų kombinate. Saugumas siekė, kad vaikinas „nutrauktų politinius išsišokimus, nepageidautinas apraiškas savo bendradarbių tarpe“. Saugumiečiams pavyko išsiaiškinti, kad vaikinas augo be tėvo, 1972 m. kovo mėn. nustojo lankyti mokyklą, susidraugavo su „hipiais“, klausėsi tuo laiku draudžiamo užsienio radijo ir to įkvėptas ant savo marškinėlių nusipiešė herbą. Pranešime rašoma, kad vaikinas „gailisi savo poelgio ir prašo jam dovanoti“[57]. Iš pažiūros atrodo nekaltas dalykas – marškinėliai, bet ir tai užkliūdavo saugumui, jeigu tik ant jų pastebėdavo ką nors iš, kaip jie patys sakydavo, „nacionalistinių apraiškų“.

1972 m. gegužės 20 d. Šiaulių miesto centre grupė jaunuolių, kurie savo išvaizda priminė hipius, tarpusavyje kalbėjosi, jog Kaune du studentai nusprendė susideginti, kad Kaune sukilo visi miesto hipiai, siautėja, daužo pastatų langus, parduotuvių vitrinas, mušasi su milicininkais. Kai kurie iš jaunuolių grupės kalbėjo, kad ketina vykti į Kauną ir pagal situaciją prisijungti prie einančių prieš sistemą. Buvo priimtas sprendimas išsiaiškinti šių jaunuolių asmenybes. Operatyvininkų grupė, vykdžiusi Šiaulių miesto geležinkelio stotyje savo tarnybą, padedant milicininkams, apie 23 valandą sulaikė tris iš minėtų vaikinų, kurie ruošėsi išvykti į Kauną. Tai buvo Šiaulių miesto gyventojai: Romualdas Šablinskas (išsilavinimas – 8-ios klasės, odos fabriko „Elnias“ darbininkas, tuo metu nedirbantis dėl ligos – turėjo ligonlapį), Vytautas Kekša (tuo metu niekur nedirbo ir nesimokė), Valentin Koknaev (mokėsi vakarinėje mokykloje, VI klasėje). R. Šablinskas ir V. Kekša buvo gimę 1954 m., o V. Koknaev – 1955 m. Pastarasis niekur nedirbo. Visi trys jaunuoliai buvo sulaikyti ir atsidūrė išblaivinimo įstaigoje. Gegužės 21 d. rytą

Gaisras Šiaulių Šv. Jurgio bažnyčioje 1976 m.

milicijos pareigūnai skyrė baudas po 5 rublius. Buvo profilaktinis-perspėjamojo pobūdžio pokalbis su jaunuoliais ir jų tėvais. Jaunuoliai patvirtino, kad kalbėjosi apie Kauno įvykį, bet neigė ten ketinę vykti. Saugumas teigė, jog „daugiau negatyvių reiškinių Šiaulių mieste ir aplinkiniuose rajonuose neužfiksuota“[58].

Vieno saugumo agento pranešime buvo rašoma, kad tarp šiauliečių jaunimo, kuris priklausė „hipiams“, plito eilėraštis apie R. Kalantą. KGB duomenimis, panašus eilėraštis buvo platinamas ir Kaune. Jis buvo parašytas „ant dvigubo popieriaus lapo iš sąsiuvinio eilutėmis“[59].

Saugumo užverbuota mergina šį eilėraštį teigė gavusi iš dvidešimtmetės Virginijos Margytės, automobilių mokymo operatorės, kuri prašė eilėraštį padauginti. Taip saugumas surado eilėraštį ir jį paėmė[60].

[57] Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie atliktus darbus 1972 m., *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 511, l. 195–210. Prieiga internete: http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3343/from:694 [žiūrėta 2021-04-06], p. 12.

[58] Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus raštas LSSR KGB pirmininkui dėl Šiaulių m. jaunimo reakcijos į R. Kalantos susideginimą, *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 511, l. 119–120. Prieiga internete: http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3340/from:694 [žiūrėta 2019-10-28], p. 1–2.

[59] Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas Lietuvos SSR saugumo komiteto pirmininkui dėl Kauno m. platinamo eilėraščio apie R. Kalantą, *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 511, l. 151–152. Prieiga internete: http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3342/from:538[žiūrėta 2021-05-09], p. 151.

[60] *Ten pat*, p. 151.

Šiaulių kolūkinėje turgavietėje 1960 m.

Saugumas aiškinosi, kaip eilėraštis pateko į Šiaulius iš Kauno. Jie taip pat paėmė eilėraščio kopiją iš keturiolikmečio Aloyzo Margio, Šiaulių VII vidurinės mokyklos mokinio, jis buvo V. Margytės brolis. Eilėraščio kopija buvo parašyta ranka. Jis teigė, kad kopiją gavo iš draugo Edvardo Tikniaus, kuris buvo septyniolikmetis šiaulietis, besimokantis 29-ojoje profesinėje technikos mokykloje[61].

Iš Juditos Kurkevičiūtės, šiaulietės merginos, kuri mokėsi IX klasėje, pasiaiškinimo saugumui sužinome, kad eilėraštį apie R. Kalantą ji nusirašė būdama Šiaulių sporto mokyklos stovykloje, kuri buvo surengta Elektrėnuose 1972 m. liepos mėn. Jai eilėraštį „Laisvė Lietuvai“ pasiūlė viena mergaitė iš stovyklos. J. Kurkevičiūtė teigė, kad eilėraštyje rašoma apie R. Kalantos savižudybę, apie tai, kad reikia kovoti prieš rusus ir kad Lietuva turi būti vėl laisva. Eilėraščio ji niekam nerodė, nes Šiaulių X vidurinės mokyklos mokinė iš VIII c klasės Violeta Tabokaitytė prašė, kad J. Kurkevičiūtė jo niekam nerodytų, o V. Tabokaitytei eilėraštį davė jos sesuo Irena Tabokaitytė, kuri nedirbo ir nesimokė. Grįžusi iš stovyklos moksleivė eilėraštį nusiuntė į Kauną savo draugei, kuri taip pat buvo moksleivė. Vėliau Judita suplėšė eilėraštį, kad tėvai nesužinotų apie jį. Pasiaiškinime mergina teigė, kad nebendrauja „su taip vadinamaisiais hipiais“. Ji minėjo, kad jos buvusi draugė Violeta Tabokaitytė dabar „draugauja su taip vadinamaisiais hipiais“ ir jos yra nutolusios viena nuo kitos, bendrauja tik kaip pažįstamos. J. Kurkevičiūtė pasiaiškinime teigė, kad jeigu pamatys kur platinimą eilėraštį „Laisvė Lietuvai“, praneš mokytojams ir pan., o eilėraštis merginai nepaliko jokių minčių, t. y. ji nemano, kad santvarka bloga ir ją reikėtų keisti ar stengtis, kad rusai pasitrauktų iš Lietuvos[62]. Galime daryti išvadą, kad mergina bijodama nukentėti ar paveikta saugumo daromo spaudimo atsisakė toliau bendrauti su V. Tabokaityte ir teigė, kad eilėraštis jai nesukėlė jokių minčių.

Pagal ką saugumas nusprendė, kad jaunimas priklausė hipiams, nėra aišku, bet galima daryti prielaidą iš ankstesnių saugumo pranešimų, kad tai galėjo būti ilgaplaukiai bei gitaromis groję jaunuoliai, su kuo hipiai ir asocijavosi KGB. Po R. Kalantos savižudybės eilėraščiai apie jį pradėjo plisti po visą Lietuvą neaplenkdami ir Šiaulių miesto. Šiauliuose aktyviai plito eilėraštis, skirtas R. Kalantai. Pasitaikydavo atvejų, kad eilėraščių platintojai būdavo priversti atsisakyti savo pažiūrų nenorėdami pakenkti savo tolimesnei ateičiai ar šeimai.

XX a. 7–8 deš. Šiauliuose jaunimo nesmurtinė rezistencija buvo aktyvi – jie neatsiliko nuo kitų savo bendraamžių didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kaip Vilniuje ar Kaune. Šiauliuose jaunuoliai buvo persekiojami už tai, kad laikėsi tėvų papročių ir tikėjo Dievą. Jie nebijojo išreikšti savo tikėjimo ir dėl to nestojo į oficialias sovietines jaunimo organizacijas. 7 deš. pab. – 8 deš. pr. Šiaulių pedagoginiame institute aktyviai reiškėsi studentai. Žinoma, reiktų išsamesnių tyrimų apie jaunimo aktyvumą 7 deš. Šiauliuose. Mieste buvo platinami atsišaukimai ir per sovietinės simbolikos niekinimą buvo siekiama pabrėžti, kad Šiaulių jaunimas nesusitaikė su sovietine okupacija, taip pat ir per vadinamuosius hipius, jie sovietiniam saugumui asocijavosi su vaikinais ilgais plaukais, kurie dažniausiai muzikuodavo ir perimdavo madas iš Vakarų pasaulio. R. Kalantos įvykių atgarsiai palietė ir Šiaulius. Tai buvo eilėraščiai, dedikuoti R. Kalantai.

[61] *Ten pat*, p. 151–152.

[62] Baudžiamoji byla dėl antisovietinio turinio eilėraščių, skirtų R. Kalantos atminimui, platinimo 1972 m. gegužės–birželio mėn. Kauno ir Šiaulių miestuose, t. 1, *LYA*, f. K-52, ap. 1, b. 184, l. 124–125.

Jonas SIREIKA

Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika

Kazimieras Ubeika – tarpukario Šiaulių asmenybė, menkai žinoma tiek miesto, tiek ir visos šalies visuomenei. Kitaip ir būti negali, nes, nors Šiaulių miesto istorijoje[1] jis paminėtas kelis kartus, prestižinėje „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ K. Ubeikai, kaip ir dar trims Šiaulių miesto burmistrams, Juozui Orlauskiui, Antanui Mikševičiui, Juozui Valančiui, vietos nė kiek neskirta. „Lietuvių enciklopedijoje“ yra trumpas, bet netikslus ir mažai informacijos apie K. Ubeiką suteikiantis tekstas[2]. Besidominčiam šia asmenybe geriau tinka Zarasų rajono savivaldybės viešosios bibliotekos parengta labai glausta, bet tiksli žymiojo kraštiečio biografija[3]. 2019 m. kraštotyrininkas rašytojas Vytautas Indrašius parašė ir „Lietuvos aide“ paskelbė apybraižą apie K. Ubeiką[4], kurioje pateikė nemažai naudingos informacijos, gana išsamiai apžvelgė K. Ubeikos gyvenimą ir veiklą, bet neišvengė ir klaidų, netikslumų, liudijančių jo nepakankamą įsigilinimą į Šiaulių istorinę tikrovę. V. Indrašius, remdamasis mano darbu[5], kažkodėl jo autorių vadina žurnalistu, teisininką Peliksą Bugailiškį – švietėju, teigia, kad K. Ubeika įkūrė Kalinių globos draugijos Šiaulių skyrių[6], nors iš tikrųjų jį įkūrė Stanislovas Lukauskis, K. Ubeiką priskiria Miesto tarybos Biudžeto komisijai, bet 1935 m. gruodžio 1 d. Miesto tarybos sprendimu jis tapo Susidėvėjusio, seno turto nurašymo komisijos nariu. V. Indrašius sukūrė idealizuotą literatūrinį K. Ubeikos asmenybės ir veiklos paveikslą.

K. Ubeika – rytų aukštaitis, atsidūręs Šiauliuose, istoriškai priklausančiuose Žemaitijai, ir tapo neatskiriama miesto ir krašto praeities dalimi.

Jis gimė 1884 m. gegužės 26 d. Padustėlio kaime, priklausiusiame Zarasų apskrities Dusėtų valsčiui[7], neturtingų ūkininkų šeimoje[8]. Baigęs Dusėtų dviklasę mokyklą, atvyko į Šiaulius, kurį laiką mokėsi Šiaulių gimnazijoje. Neaišku, kodėl važiavo į Šiaulius, kai Vilnius gerokai arčiau? Gal kad Šiauliai buvo daug lietuviškenis miestas negu Vilnius?

[1] *Šiaulių miesto istorija (iki 1940 m.)*, atsak. red. L. Mulevičius, red. A. Gumuliauskas, Šiauliai, 1991.
[2] Ubeika Kazimieras, *Lietuvių enciklopedija*, t. 32, p. 194.
[3] *Ubeika, Kazimieras (1884–1942), Pedagogas, visuomenės veikėjas*. Prieiga internete: http://www.krastotyra.zvb.lt/lt/krastieciai_1/ubeika_kazimieras_1884_-_1942.html.
[4] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.
[5] Sireika J., K. Ubeika: „Gana šnekų...“, *Šiaulių naujienos*, 1992-07-21, p. 3.
[6] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.
[7] *Ten pat*.
[8] Kazys Ubeika, *Šiaulių naujienos*, 1924-06-27, p. 1.

Panevėžio mokytojų seminarija XX a. pradžioje. Nuotrauka iš Romualdo Ozolo lituanistikos centro archyvo

1905 m. pabaigoje prasidėjus Rusijos revoliucijos neramumams, lietuviai pakilo į kovą už savo laisvę. Jaunuolis paliko Šiaulius, bet, žinoma, tuomet nenumanė, kad daugiau kaip po dešimtmečio grįš, čia susikurs prasmingą ir patogų gyvenimą.

Grįžęs namo Antalieptės ir Antazavės valsčiuose jis platino revoliucinius atsišaukimus, organizavo susirinkimus ir pats juose kalbėdavo apie laisvę, prieš carinę priespaudą[9]. Deja, revoliucija netrukus pralaimėjo, nors valdžia ir padarė šiokių tokių nuolaidų. Reikėjo galvoti, ką daryti toliau.

Anksti išryškėjus polinkiui į pedagoginę ir visuomeninę veiklą, K. Ubeika pasinaudojo caro valdžios 1906 m. lietuviams katalikams duota teise įgyti Kauno gubernijos pradžios mokyklų mokytojo išsilavinimą ir tais metais įstojo į Panevėžio mokytojų seminariją. Kaip ir kitos valdiškos mokyklos, taip ir ši seminarija savo dvasia buvo rusiška, ugdanti lojalius valdžiai žemesnės pakopos švietimo specialistus (1907 m. joje mokėsi tik 7 lietuviai iš 137 moksleivių). Bet jaunuoliui, jau turėjusiam aiškų požiūrį į carinę valdžią, labai pasisekė. Mat lietuvių kalbos jį mokė pats Jonas Jablonskis (1860–1930), kuris Seminarijoje dirbo kaip neetatinis, laisvai samdomas mokytojas[10]. Kaip žinome, J. Jablonskis, vėliau pavadintas lietuvių kalbos tėvu, buvo ne paprastas pedagogas, bet talentingas mokslininkas ir Lietuvos patriotas, anksčiau represuotas už savo lietuvišką veiklą[11]. Su keliais darbščiais mokiniais lietuviais J. Jablonskis dirbdavo ir po pamokų, priimdavo juos savo bute. Kad valdžia neprisikabintų, vertė rusų vieno rašytojo kūrinį[12] ir kartu papildomai mokė lietuvių kalbos. J. Jablonskis turėjo didelę įtaką K. Ubeikos ir dar dviejų mokinių – Jono Murkos (1889–1945), Antano Vireliūno (1887–1925) – visuomeninei brandai ir politinių pažiūrų susiformavimui. Visi jie vėliau tapo labai kvalifikuotais švietimo specialistais, žinomais Lietuvoje, nors K. Ubeika kur kas labiau nei buvę jo draugai Seminarijoje įsitraukė į visuomeninį politinį gyvenimą. Seminarijos valdžia, sužinojusi apie savo mokinio veiklą, nukreiptą prieš caro valdžią, norėjo jį pašalinti, bet, kaip rašo

[9] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

[10] *Jonas Jablonskis – Juozas Balčikonis – Petras Būtėnas*. Prieiga internete: https://sekunde.lt/leidinys/sekunde/jonas-jablonskis-juozas-balcikonis-petras-butenas/.

[11] Sabaliauskas A., Jonas Jablonskis, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga internete: https://www.vle.lt/straipsnis/jonas-jablonskis/.

[12] *Jonas Jablonskis – Juozas Balčikonis – Petras Būtėnas*. Prieiga internete: https://sekunde.lt/leidinys/sekunde/jonas-jablonskis-juozas-balcikonis-petras-butenas/.

V. Indrašius, mokytojas J. Jablonskis jam padėjo to išvengti[13].

Baigęs mokslus seminarijoje K. Ubeika buvo paskirtas dirbti Panevėžio apskrities Spirakių pradžios mokykloje, o iš ten 1915 m. rugsėjo 1 d. paimtas į caro kariuomenę. Didelių vargų ten nepatyrė, jam pasisekė: tarnavo Minsko intendantūroje* raštininku[14]. Netrukus po 1917 m. spalio mėnesį bolševikų įvykdyto valstybės perversmo caro kariuomenės neliko, pradėjo kurtis nacionaliniai kariniai daliniai. Sužinojęs apie susidariusį Lietuvių atsargos batalioną Smolenske[15], 1918 m. pradžioje K. Ubeika prisidėjo prie jo[16]. Po to, kai 1918 m. pavasarį Rusija su Vokietija pasirašė Bresto taikos sutartį, bolševikų paleisto Lietuvių atsargos bataliono lietuviams buvo leista grįžti namo, į savo Tėvynę. Sugrįžo ir K. Ubeika. Tačiau, nors Nepriklausomybė jau buvo paskelbta, Lietuvoje tuomet dar šeimininkavo vokiečiai. Okupacinė valdžia jauną mokytoją „paskiria Zarasų** pradžios mokyklos vedėju“[17].

K. Ubeika mokyklos vedėju padirbėjo trumpai: pasikeitė okupantai – Rytų Lietuvą užėmė Raudonoji armija, buvo įkurta bolševikų valdžia. 1919 m. sausio mėnesį jis buvo paskirtas Ežerėnų (Zarasų) „Saulės“ draugijos progimnazijos*** laikinuoju direktoriumi[18]. Nenorėdamas vykdyti jų reikalavimų, skleisti komunistinę ideologiją, 1919 m. gegužės mėnesį K. Ubeika pasitraukė iš mokyklos ir apsigyveno pas tėvus.

Lietuvai sunkiai kovojant su užsienio priešais, K. Ubeika nutarė stoti į šalies kariuomenę savanoriu. 1919 m. vasarą rizikuodamas gyvybe jis nuvyko į Kauną. Tačiau ant kojų besistojančiai naujajai valstybei labai reikėjo ir mokytojų. Lietuvos vyriausybė jau nuo 1919 m. pradžios ėmėsi organizuoti švietimo darbą, siuntė savo įgaliotinius į vietas, kurias kontroliavo. Todėl į kariuomenę K. Ubeika nebuvo priimtas, bet 1919 m. rugsėjo 1 d. buvo nukreiptas į Šiaulių regioną, „paskirtas Šiaulių apskrities pradžios mokyklų instruktoriumi – organizatoriumi“[19].

Nors buvo malonu grįžti* į jaunystės miestą, karo nuniokotoje Šiaulių apskrityje, ypač Šiauliuose, normaliai pradėti mėgstamo, įprasto mokytojo ir neįprasto, naujo pradinio švietimo organizatoriaus darbo iš karto nepavyko. Tuomet ne tai buvo svarbiausia. Dar 1919 m. vasaros pabaigoje į Lietuvą iš Latvijos įsiveržė bermontininkai, paskutiniai besikuriančios Lietuvos valstybės priešai šalies šiaurėje. Rugsėjo 29 d. jie užgrobė buvusios Mergaičių gimnazijos** pastatą, o kitą dieną jiems pasipriešinusius mokinius, mokytojus ir net miesto burmistrą J. Orlauskį, kuris narsiai gynė moksleivius, apstumdė, sumušė.

Apie padėtį mieste ir apskrityje, jam atvykus į Šiaulius, vėliau K. Ubeika rašė: „Tada ne mokymo reikalai buvo svarbiausi – ruoštasi partizaniniam karui su okupantais bermontininkais.“[20]

Nelaukdami, kol Lietuvos kariuomenė juos išvaduos, šiauliečiai patys organizavo pasipriešinimą plėšikaujantiems ir smurtaujantiems bermontininkams, rinko ir Lietuvos kariuomenei perduodavo žvalgybinę informaciją. Pasipriešinimo kovoje ypač svarbus vaidmuo teko mokytojams, kuriems vadovavo J. Murka***, geras K. Ubeikos pažįstamas iš Panevėžio mokytojų seminarijos laikų. K. Ubeika užėmė pasitraukusio iš savo pareigų J. Murkos, apskrities instruktoriaus ir organizatoriaus, vietą, ir iš jo gavo instrukcijų dėl kovos su bermontininkais. Istorikas Jonas Matusas (1899–1962) rašė,

[13] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

* Intendentūra – kariuomenės materialinio aprūpinimo įstaiga.

[14] *Ubeika, Kazimieras (1884–1942), Pedagogas, visuomenės veikėjas*. Prieiga internete: http://www.krastotyra.zvb.lt/lt/krastieciai_1/ubeika_kazimieras_1884_-_1942.html.

[15] *Lietuvių batalionas Smolenske*. Prieiga internete: https://web1.mab.lt/karas/batalionas-smolenske.

[16] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

** Tuomet Zarasai vadinti Ežerėnais.

[17] *Ten pat*.

*** Bolševikai mokyklą vadino „Škola vtoroj stepeni“ (Antrojo laipsnio ar pakopos mokykla), t. y. aukštesnė už pradinę.

[18] *Zarasų „Ąžuolo“ gimnazijai – 100 metų*. Prieiga internete: www.azuolas.info/failai/gimnazijai100–8.pdf.

[19] *Ubeika, Kazimieras (1884–1942), Pedagogas, visuomenės veikėjas*. Prieiga internete: http://www.krastotyra.zvb.lt/lt/krastieciai_1/ubeika_kazimieras_1884_-_1942.html.

* K. Ubeika į Šiaulius atvyko 1919 m. rugsėjo 1 d.

** Dabar – Didždvario gimnazijos pastatas.

[20] Sireika J., K. Ubeika: „Gana šnekų...“, *Šiaulių naujienos*, 1992-07-21, p. 3.

*** J. Murkos bute, miegamajame, buvo įrengtas specialus aparatas, kuris įgalino mokančius vokiečių kalbą klausytis bermontininkų štabe vykstančių pokalbių. Išgirstą svarbią informaciją perduodavo Lietuvos kariuomenei.

kad „jo papėdininkas Ubeika sėkmingai traukė pradėtą darbą“[21].

Ką K. Ubeika veikė kovų su bermontininkais metu, yra iš dalies papasakojęs jis pats. Savo atsiminimuose[22], kuriais pasidalijo su savaitraščio „Šiaurės Lietuva“ skaitytojais, jis rašė, kad nuo lapkričio vidurio ar pabaigos jis su J. Murka išvyko į apskritį organizuoti ir koordinuoti partizanų veiklą. Po pasitarimo Amalių pradžios mokykloje dėl veiklos plano K. Ubeika išėjo „Kuršėnų, Papilės pusėn organizuoti jaunimą“[23]. Oficialiai jis veikė kaip švietimo instruktorius, lankėsi jam pavestose pradžios mokyklose, bet faktiškai jo apsilankymo tikslas buvo susitikti su pasipriešinimo kovoje dalyvaujančiais aktyviais mokytojais: J. Marčiu Kuršėnuose, Staugaičiu Papilėje, Bartkevičiumi Kušleikiuose, Baltučiu Šipyliuose, Indruliu Šakynoje. K. Ubeika prisiminė: „Man su šiais mokytojais prisiėjo susidurti ir kartu veikti. Vakarais slaptai rinkdavosi kaimo jaunimas, tardavomės, kur užpulti, kur ir kaip gintis.“ Neaišku kodėl, bet savo prisiminimuose, paskelbtuose „Šiaurės Lietuvoje“, K. Ubeika praleido kai ką svarbaus iš savo ankstesnės veiklos. Apie tai žinome iš aktyvaus kovų su bermontininkais dalyvio A. Klupšo* ir, atrodo, žurnalistui Rapolui Šalteniui, dirbusiam šio savaitraščio redakcijoje 1931–1933 m., papasakoto ar perduoto kito atsiminimų pluošto. A. Klupšas rašė: „ Aš tada buvau savo ūky Smilgiuose ir veikiau partizanų būryje apie Gruzdžius, Žagarę. Su manim tam būry buvo <...> dabartinis mokyklų inspektorius Ubeika.“[24] Pasak R. Šaltenio, „K. Ubeika kelis kartus ir pats su ginklu rankose dalyvavo susirėmimuose su bermontininkais Gruzdžių ir Žagarės apylinkėse“[25].

1919 m. lapkričio mėnesį, prasidėjus lemiamoms kovoms su bermontininkais, kai jau puolė ir Lietuvos kariuomenė, J. Murka K. Ubeikos veiklą apibūdino taip: „Kovų metu K. Ubeika buvo Šakynoje.

[21] Matusas J., *Šaulių sąjungos istorija*, Vilnius, 1966, p. 32.
[22] Ubeika K., Taip Šiaulių partizanai naikino Lietuvos grobikus, *Įdomus mūsų momentas*, 1936-04-12, p. 4.
[23] *Ten pat*.
* K. Ubeikos atsiminimuose Klupšo vardo inicialas nurodytas P., nors iš tikrųjų turi būti A., nes Klupšas buvo Antanas.
[24] Šiauliai prieš 15 metų, *Šiaurės Lietuva*, 1933-02-26, p. 3.
[25] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

Jonas Murka.
Nuotrauka iš Romualdo Ozolo lituanistikos centro archyvo

Iš ten vyko į Papilę ir Šipylius sudaryti užtvarų, kad bermontininkai neišsiskleistų“[26], t. y. kad negalėtų plėšti gyventojų ir daryti kokių nors karinių manevrų. Pats K. Ubeika kovų su bermontininkais pabaigą apibūdino taip: „Atsimenu šiurpią naktį Papilėje, kur ir aš asmeniškai turėjau dalyvauti viename puolime prieš vokiečius, bet tas puolimas buvo sulaikytas mūsų dalių vadovybės įsakymu.“[27]

Su puolančios Lietuvos kariuomenės II pulko kariais K. Ubeika susitiko būdamas Šakynoje, iš ten grįžo į išvaduotus Šiaulius.

K. Ubeika ne tik dalyvavo ginkluotuose susidūrimuose su bemontininkais, bet ir prisidėjo gelbėjant nuo mirties Aleksandrą Šemetą, vieną iš trijų brolių partizanų, išgarsėjusių savo žygdarbiais Šiaulių krašte. Šis 16-metis drąsuolis dėl išdavystės pateko į nelaisvę, buvo primuštas ir atvestas į Amalių dvarą pas I raitelių pulko vadą, neįtikėtina, bet, paties A. Šemeto liudijimu, padorų pulkininką rusą, kuris su juo elgėsi kultūringai. Pulkininkas savo medikui liepė sutvarstyti sužalotą jaunuolio galvą ir, sužinojęs, kad jo belaisvis jau keturias dienas nevalgęs, davė nurodymą atnešti maisto. Pulkininkas, turėdamas žinių, kad anksčiau jo belaisvis kartu

[26] Murka J., Kaip partizanai kovojo su bermontininkais, *Įdomus mūsų momentas*, 1936-04-05, p. 2.
[27] Ubeika K., Taip Šiaulių partizanai naikino Lietuvos grobikus, *Įdomus mūsų momentas*, 1936-04-12, p. 4.

su savo dviem broliais paėmė į nelaisvę septynis vokiečius bermontininkus, įskaitant karininką, pasakė gerbiąs savo priešus. Pasak A. Šemeto, jo akyse net pasirodžiusios ašaros. Tai būta seno ir jautraus karininko. Tačiau jautrumas nesutrukdė jam ar jo viršininkui priimti sprendimą sušaudyti A. Šemetą. Visa laimė, kad tuo metu į Šiaulius buvo atvykusi Antantės misija*, vadovaujama prancūzų gen. Henrio Alberto Nyselio (Henri Albert Niessel), kuri rūpinosi vokiečių karinių dalinių iškraustymu iš Baltijos šalių. K. Ubeika, sužinojęs apie A. Šemeto paėmimą į nelaisvę ir grėsmę gyvybei, kartu su kitais kreipėsi į šią instituciją, kad ji padarytų atitinkamą spaudimą bermontininkų vadovybei Lietuvoje. Dėl to A. Šemetas po savaitės atgavo laisvę. 1934 m. jis prisiminė apie savo stebuklingą išsigelbėjimą: „Kiek dabar man yra žinoma, į buvusią Šiauliuose Antantės komisiją mano reikalu kreipėsi pp Ubeikai ir kiti. Jiems aš turiu būti dėkingas, kad iki šiol dar esu gyvas.“[28]

1919 m. pabaigoje, išsivadavus iš bermontininkų gniaužtų, pagaliau buvo galima imtis laikinai atidėtų švietimo darbų. Be to, kadangi nuo pat jaunystės K. Ubeika negalėjo apsieiti be visuomeninės politinės veiklos, jis ir Šiauliuose nuo pat pradžių buvo labai aktyvus: įstojo į Lietuvos krikščionių demokratų partiją, dirbo su jos globojama Darbo federacija**, rašė į periodinę spaudą. 1921 m. balandžio 19–21 d. įvykusiuose Miesto tarybos rinkimuose buvo išrinktas į Miesto tarybą, joje vadovavo vienai svarbiausių, Socialinės apsaugos, komisijai[29].

Politinis sprendimas dalyvauti miesto valdyme liudija K. Ubeikos apsisprendimą pasilikti Šiauliuose, mieste, kurio būklė tuomet buvo labai prasta, bet atsivėrusios didelės augimo perspektyvos, kovų su bermontininkais metu susiklostę geri santykiai su daugeliu šiauliečių, miesto ir kaimo žmonių, rytų aukštaitį turėjo nuteikti optimistiškai. Turimas pradinių mokyklų inspektoriaus ir mokytojo darbas, galimybės plėtoti visuomeninę ir kultūrinę veiklą, manau, jį taip pat tenkino. Asmeninis gyvenimas pamažu normalizavosi. K. Ubeika Šiauliuose įsikūrė su šeima, turėjo dar prieš karą gimusį sūnų. Būdamas iš prigimties energingas, aktyvus, atsakingas, jis gerai jautė miesto pulsą, po truputį vis labiau įsitraukė į visapusišką jo gyvenimą, tapdamas tikru šiauliečiu.

Su fraku ir katiliuku

1920 m. kovo 28 d. Šiaulių miesto tarybos rinkimus pirmą kartą laimėjo dešiniosios (katalikiškos) krypties politikai[30]. Naujuose, 1921 m., rinkimuose jie išlaikė savo pozicijas. Naujam Miesto tarybos nariui, pradžios mokyklų instruktoriui Šiaulių apskrityje K. Ubeikai, nuo mažens tėvų auklėtam krikščionybės, lietuvybės[31] ir meilės savo kraštui dvasia, tai buvo palanki aplinkybė, leidusi savo politinėje veikloje laikytis savo požiūrio, kad pirmiausia reikia paisyti savo tautos interesų, – tai padėjo jam tapti lyderiu.

Nuo 1920 m. rudens miestą valdė Antanas Mikševičius, nepartinis politikas, kilęs iš lenkų bajorų šeimos. Savo kaip burmistro veikla 1922 m. pradžioje jis sukėlė didelį Miesto tarybos lietuviškos daugumos nepasitenkinimą dėl Vilniaus ir dėl švietimo politikos. Šis nepasitenkinimas 1922 m. rugpjūčio 10 d. peraugo į krizę ir atvirą Tarybos nario K. Ubeikos ir burmistro konfliktą. Mat simpatijų lenkams turėjęs burmistras prieš tai blokavo 1922 m. Tarybos priimtą rezoliuciją dėl aktyvių lietuvių persekiojimo ir suėmimo Vilniaus krašte (33-ų byla[32]), neoficialiai rėmė paralelinių klasių, kuriose būtų dėstoma lenkų kalba, įvedimą miesto gimnazijoje ir net lenkų vidurinės mokyklos

* Antantės misija – valstybių, Pirmojo pasaulinio karo nugalėtojų, komisija.

[28] Šemetas A., Šiaulietis partizanas bermontininkų nelaisvėje, *Įdomus mūsų momentas*, 1936-05-17, p. 3, 4.

** Lietuvos darbo federacija įkurta 1919 m.

[29] *Ubeika, Kazimieras (1884–1942), Pedagogas, visuomenės veikėjas*. Prieiga internete: http://www.krastotyra.zvb.lt/lt/krastieciai_1/ubeika_kazimieras_1884_-_1942.html; Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

[30] *Šiaulių miesto istorija (iki 1940 m.)*, p. 140.

[31] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

[32] 1922 m. sausio mėnesį lenkų okupacinė valdžia Vilniuje suėmė 33 lietuvius ir baltarusius, apkaltinusi juos antivalstybine veikla. Tarp jų buvo ir žymus mokslininkas, visuomenininkas, kilęs iš Viekšnių, Mykolas Biržiška, kuris kaltintas „tėvynės“ išdavimu. Jam grėsė net mirties bausmė. Tik įsikišus Tautų lygai, M. Biržiška kartu su likusiais 32 „maištininkais“ buvo paleisti ir perduoti Lietuvos Respublikai.

Šiauliai apie 1920 m. Nuotrauka iš Romualdo Ozolo lituanistikos centro archyvo

įkūrimą Šiauliuose pagal „Oswiata“[33] planus[34]. Patriotiškai nusiteikusi Miesto tarybos dauguma sutarė atstatydinti burmistrą. Rugpjūčio 10 d. prasidėjusiame posėdyje burmistro oponentai mėgino įtraukti į posėdžio darbotvarkę nepasitikėjimo klausimą[35], bet A. Mikševičius, pasirėmęs Vietos savivaldybės įstatymu, nesutiko. Tuomet klausimo formuluotė buvo pakeista taip: „Nepaprasti paklausimai burmistrui A. Mikševičiui apie jo darbavimąsi.“[36] K. Ubeika frakcijų vardu paskelbė dokumentą, kuris buvo pavadintas Kreipimosi į valdybos pirmininką[37]. Etikos požiūriu mandagiai, bet gana griežtai Tarybos narys uždavė burmistrui šešis klausimus, kurių keturi buvo politinio pobūdžio. Vienas klausimų: „Ar dar palaikai žodžius, išreikštus Tamstos šioje Miesto tarybos salėje <...>, kad Kaune sėdi mulkiai begalviai?“ (turima omenyje Lietuvos vyriausybė – *aut. past.*), be užuolankų reikalavo pasiaiškinti, išsklaidyti įtarimus dėl nelojalumo Lietuvai. Burmistrui to jau buvo per daug. Ištiktas šoko jis šaukė, kad K. Ubeika tučtuojau nutiltų, jį perspėjo: „Tu tylėk! Aš tau duosiu į snukį!“[38] Bet pastarajam nenutilus, davė ranką jam per veidą. Kai kurie Tarybos nariai, skriaudžiamojo bičiuliai, jau norėjo A. Mikševičiui atsilyginti tuo pačiu, bet, susitvardęs ir parodęs šaltakraujiškumą, K. Ubeika juos sustabdė sakydamas: „Vyrai, jo nelieskit! Aš jam atleidžiu.“[39] Susikompromitavęs burmistras A. Mikševičius po šio incidento atsistatydino, jo buvusias pareigas eiti laikinai buvo pavesta gerbiamam, bet silpnos sveikatos Tarybos nariui Aleksandrui Šerkšniui.

Minimi įvykiai savivaldybės taryboje, K. Ubeikos elgesys jų metu prisidėjo prie jo autoriteto padidėjimo, liudijo turint jį lyderio gebėjimų. 1922 m. spalio 13 d. K. Ubeika buvo išrinktas naujuoju miesto valdybos pirmininku (burmistru). Prireikė tik trejų metų nuo atvykimo į Šiaulius, kad K. Ubeika taptų miesto savivaldos galva.

K. Ubeika – ketvirtasis Šiaulių miesto lietuviškos savivaldybės burmistras per nepilnus ketverius metus, iš kurių treji paskutiniai buvo be okupantų. Nedaugelis sveikų pastatų vis dar stovėjo apsupti griuvėsių, nors ankstesni burmistrai, Juozas Orlauskis ir A. Mikševičius, jau buvo šį tą dėl to nuveikę. Šiaulius reikėjo ne tik atstatyti, bet

[33] „Oswiata“ – lenkų kultūros ir švietimo draugija, kuri, lietuviams atkūrus savo valstybingumą, čia steigė savo mokyklas ir rūpinosi jų išlaikymu.

[34] Laikraštis „Lietuvos žinios“ apie tai pranešė savo publikacijoje „Šiaulių gimnazija“ rugpjūčio 12 d.

[35] Viešas atsikreipimas prie miesto valdybos pirmininko frakcijų vardu, 1922-08-10, *Lietuvos MA Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius*, b. f. 76–124, l. 4.

[36] *Ten pat.*

[37] *Ten pat.*

[38] *Ten pat.*

[39] *Ten pat.*

ir pradėti kurti kaip modernų europietišką, o ne provincijos miestą, turintį elementarius patogumus gyventojams, normalią infrastruktūrą, koks buvo carų laikais. Be atstatymo, buvo daugybė kitų miesto gyvenimo problemų, laukiančių naujosios vietos valdžios sprendimų. Miesto, vis dar atrodžiusio labai liūdnai, naujojo vadovo laukė sunkus darbas, bet 38 metų, energingas, stiprus, gyvenimo jau užgrūdintas K. Ubeika sunkumų nebijojo, kaip daugelis to meto išsilavinusių lietuvių tikėjo savo šalies ir miesto šviesia ateitimi. Savivaldybė vadovavo miesto atstatymo ir tvarkymo darbams, vadovaudamasi 1920 m. priimtu ir 1922 m. pakoreguotu planu[40], taip pat Vidaus reikalų ministerijos 1920 m. kovo 4 d. paskelbtu aplinkraščiu apskričių ir miestų valdyboms dėl miestų planingo, gražaus užstatymo[41]. Miesto plane pirmiausia buvo numatyta sutvarkyti centrą: atstatyti apgriautus namus, statyti naujus mūrinius 2–3 aukštų namus, ištiesinti kreivas gatves, paplatinti siauras gatves, išlyginti gatvių grindinį, atnaujinti sugadintą ar susidėvėjusį, išgrįsti lauko akmenimis, padaryti patogesnį susisiekimą ir kt.

Atlikti daug darbų savivaldybė iš karto negalėjo dėl to, kad, dar neatsigavus ekonomikai, labai stigo lėšų. Bet 1922 m., kai buvo įvestas litas, stabilizavosi krašto finansai, ūkis pradėjo augti ir miesto biudžetas po truputį didėjo. Atstatymo darbais tiesiogiai rūpinosi Atstatymo komisija. Pradėta statyti ir naujus pastatus, nors ir labai nedaug. Šiame veiklos bare K. Ubeikai labai pasisekė: 1922 m. miesto inžinieriumi ir Statybos skyriaus vedėju buvo priimtas dirbti Karolis Reisonas (1894–1981), kuris buvo kompetentingas ir veiklus žmogus, gebėjęs sėkmingai įgyvendinti pagrindinius miesto valdybos sprendimus jam skirtuose darbuose.

Per šiek tiek daugiau kaip dvejus K. Ubeikos vadovavimo metus buvo padaryta išties nemažai, kad pagal turimas galimybes miestas būtų kiek įmanoma greičiau atstatytas ir sutvarkytas. Išsprendus su gyventojais iškilusias problemas dėl žemės, buvo praplatintos kai kurios gatvės. Apie tai kadencijai baigiantis pats K. Ubeika rašė: „Per praeitą ir šią vasarą netikėtai prasiplėtė miesto gatvės, ypač centre.“[42] Pradėta tvarkyti senus ar įrengti naujus šaligatvius ne tik miesto centre: „Šaligatvių tvarkymas prasideda net užkampiuose. Šit Dvaro gatvėj iki pat buvusių kareivinių tiesiami platūs, dailūs šaligatviai.“[43] Tvarkyta centrinių gatvių danga, jos grįstos lauko akmenimis, tiesintos kreivos gatvės, kai kurios sujungtos.

Atvykusiesiems į miestą, o kai kada net patiems šiauliečiams kartais buvo sunku susigaudyti dėl pasenusios ir netvarkingos namų numeracijos. Kai kurie namai turėjo tuos pačius numerius, ypač po dalies gatvių, pirmiausia, Kuršėnų ir Šeduvos, sujungimo į vieną Vilniaus gatvę ir Tilžės bei Joniškio – į Tilžės gatvę. K. Reisonas parengė gatvių pavadinimų ir namų numeracijos naujas lenteles. Buvo pakeisti ir kai kurių gatvių netinkami pavadinimai, numeriai[44].

Miestui plėstis trukdė teritorijos trūkumas. Miesto valdyba kreipėsi į Šiaulių apskrities Žemės reformos komisiją, kad parceliuojamo Gubernijos dvaro, anksčiau priklausiusio grafams Zubovams, žemių dalis būtų paskirta miesto reikmėms. Kai tai buvo padaryta, K. Reisonas suprojektavo naujas gatves, susiejo jas su senamiesčiu[45].

Dėmesio skirta ir anksčiau apleistoms poilsio vietoms. Prie cerkvės esančiame skverelyje, vadintame sodneliu*, „išvedžiota takeliai, prisodinta medelių, žemė išpūrenta ir užsodinta žole, kuriai sudygus, sodnelis apsidengė gražiu žaliu apklotu ir savo švaria išvaizda traukė kiekvieno akis“[46]. Skverelyje pastatyti suoliukai, įrengti takeliai, atmatoms išmesti pastatytos šiukšlių dėžės[47]. Visą tai padarius skverelis oficialiai buvo atidarytas birželio 19 d.

Rengiantis priimti Šiauliuose pavasarininkų dainų šventės dalyvius, gerokai patvarkytas ir miesto parkas, tuomet pačių šiauliečių vadintas miesto sodnu. Savaitraštis „Šiaulių naujienos“, nors ir kairiosios politinės orientacijos, todėl negailintis krikdemų dominuojamai savivaldybei kritikos, pripažino daugelį gerų jos darbų. Antai apie parką

[40] *Šiaulių miesto istorija (iki 1940 m.)*, p. 146.
[41] *Ten pat*.
[42] Ubeika K., Dėl str.(„Š N“, Nr. 37): pats gorodo galva važinėjo pas Šviesos ministerį, *Šiaulių naujienos*, 1924-09-26, p. 1.
[43] Šiauliai, *Šiaulių naujienos*, 1924-07-25, p. 1.
[44] Šiauliai, Gatvių pavadinimai pakeisti, *Šiaulių naujienos*, 1924-03-14, p. 1.
[45] Gubernijos dvaro parceliacija, *Šiaulių naujienos*, 1924-03-28, p. 1.
* Dabar – skverelis priešais savivaldybės pastatą.
[46] Leo, Apsileidimas, *Šiaulių naujienos*, 1924-06-27, p. 1.
[47] Šiauliai, *Šiaulių naujienos*,1924-07-25, p. 1.

laikraštyje rašyta taip: „Dabar gi metai po metų tvarkomas, gražinamas <...> padaryta daug naujų suolų, tvora užtverta*, gražiai nutapyta.“[48] Parašęs į laikraštį žmogus piktinosi, kad, deja, kultūra žema: nauji suolai sutepti, prirašinėti šlykščiausių rusiškų ir lietuviškų žodžių, išpjaustinėti[49]. Kad meno kolektyvams, dainininkams ir žiūrovams būtų patogu, pastatyta scena, įrengtas ir bufetas[50].

Tik daugelį miestiečių erzino tai, kad parke „pilna prostitučių, kurios beveik kiekvieną praeivį užkalbina ir siūlo savo „patarnavimus“[51].

Žymius sugriauto Šiaulių miesto atstatymo ir tvarkymo pokyčius pastebėjo oficiozas „Lietuva“, kuriame buvo pranešta, kad miesto „didelis trečdalis jau atsistatė“[52]. Pavasarininkų dainų ir sporto šventės surengimo Šiauliuose proga laikraštyje buvo rašoma: „Šiaulių miesto valdybai tikrai rūpi gražumas, planingumas ir jo ateities plėtimasis. Išdegusių kvartalų gatvės plečiamos, medeliais gražiai nusodintos, kurie žaliai dažytais basleliais aptverti. Mediniai, susmukę namukai, kur nesudaro ypatingų sunkumų, tuojau nugriaunami, kiti trumpam laikui palikti. Mūriniams namams, kaip girdėti, duota laiko per 20 metų tolyn nusikelti, kurie yra nauju miesto planu gatvėn įsikišę.“ Miesto sodeliai tvarkingai laikomi, takai pilti žvyru, gėlynai stropiai prižiūrimi[53]. Straipsnio autorius, susižavėjęs pertvarkomis Šiauliuose, netgi paskelbė, kad Kaunas tvarkosi prasčiau, ir dėl to jam esą gėda[54].

Atsistatančiame mieste daugėjant gyventojų vis opesnės darėsi švietimo ir socialinės politikos problemos, kurias pagal išgales K. Ubeikos vadovaujama savivaldybė irgi sprendė.

Skurdžią tuomet tik dviejų pradžios mokyklų padėtį savivaldybė gerino – nupirko naujų stalų ir mokyklinių suolų. Mokyklos neturėjo savo patalpų, dirbo netinkamomis higienos sąlygomis. Bet manyti, kad taip atsitiko dėl savivaldybės apsileidimo, būtų klaida. Pati miesto valdyba 1924 m. patalpas

Kazimieras Ubeika.
Nuotrauka iš Romualdo Ozolo lituanistikos centro archyvo

darbui taip pat nuomojo, nuo 1924 m. rudens įsikūrė V. Vaitkaus namuose, kurie buvo ant Vilniaus ir Bažnyčios* gatvių kampo[55].

Sveikatos apsaugos padėtis mieste priklausė ne tik nuo daugiausia privačiai dirbančių gydytojų, bet ir nuo savivaldybei priklausančios miesto ligoninės, ambulatorijos. Ligoninės darbas pagerėjo paskyrus vedėju gydytoją chirurgą Matą Mickų (1888–1984), kuris savo vadovaujamoje įstaigoje įvedė tvarką. „Šiaulių naujienos“ rašė: „Abelnai įmant, M. ligoninė, daktarui Mickui vedant, žymiai visais atžvilgiais spėjo pagerėti.“[56] Paskyrus vaistinės prie miesto ligoninės vedėju farmacininką A. Domeiką, ir ten reikalai labai pasitaisė: „Vaistinėje visame kame jaučiasi tvarka ir švarumas.“[57] Pagal savivaldybės nustatytą tvarką neturtinguosius klientus ambulatorijoje gydytojai apžiūrėdavo nemokomai, kiti turėdavo mokėti po 2 Lt[58].

Miesto valdyba žengė pirmuosius žingsnius, siekdama lengviau įdarbinti bedarbius, – 1924 m. rudenį įsteigė Darbo biržą[59].

* Tuomet tvora laikyta tvarkos simboliu, bet, žinoma, tvarkinga, prižiūrima.

[48] A. V., Miesto parkas, *Šiaulių naujienos*, 1924-05-16, p. 2.

[49] *Ten pat.*

[50] Būtinu reikalu, *Šiaulių naujienos*, 1924-09-12, p. 2.

[51] X., Betvarkė miesto sode, *Šiaulių naujienos*, 1924-06-27, p. 2.

[52] J. Str., Pavasarininkų dainų ir sporto šventė ir paroda Šiauliuose, *Lietuva*, 1924-07-10, p. 4.

[53] *Ten pat.*

[54] *Ten pat.*

* Dabar – Vasario 16-osios g.

[55] Miesto valdyba persikėlė, *Šiaulių naujienos*, 1924-10-10, p. 1.

[56] Ten buvęs, Vaistinė ir ambulatorija prie miesto ligoninės, *Šiaulių naujienos*, 1924-08-01, p. 1.

[57] *Ten pat.*

[58] *Ten pat.*

[59] Miesto darbo biržoje, *Šiaulių naujienos*, 1924-10-10, p. 1.

Kai kurie miesto vaikai, kuriems reikėjo globos, buvo priglausti miesto savivaldybės išlaikomoje prieglaudoje, laikinai įsikūrusioje apskrities savivaldybės nuomojamose patalpose, priklausiusiose grafams Zubovams[60].

XX a. trečiajame dešimtmetyje Šiaulių miesto atsikūrimo ir augimo tempai buvo labai spartūs. Jei 1920 m. pradžioje gyventojų buvo tik 11 092, tai 1923 m. – jau 21 387[61]. Išsiplėtė miesto teritorija. Burmistrui tekdavo daug kur nuvykti, įveikti nemažus atstumus, todėl prireikė lengvojo automobilio. Savivaldybė nusipirko „Fordą“. 1923 m. birželio mėnesį nutiko nelaimė. Automobilis, kuriuo į kariuomenės 8-ojo pulko gegužinę važiavo burmistras su žmona, taip pat p. Matusevičius ir mažametė mergaitė Gricevičiūtė, susidūrė su omnibusu, vežusiu žmones iš gegužinės: „Fordas suteškėjo į skūtus <...> visi keleiviai smarkiai sužeisti, išskyrus mergytę, kuri sveika išliko.“[62] K. Ubeikai teko gydytis miesto ligoninėje.

Vykdamas į oficialius renginius, priimdamas svečius, burmistras K. Ubeika užsivilkdavo fraką ir užsidėdavo katiliuką. Tai buvo naujosios, iš valstiečių kilusios, Lietuvos aukštosios valdininkijos apranga, būdinga to meto Europai.

Kai 1925 m. rinkimus į Miesto tarybą laimėjo socialdemokratai, K. Ubeika turėjo pasitraukti iš posto. Kovo 11-ąją K. Ubeika burmistro pareigas perdavė socialdemokratų atstovui Jackui Sondeckiui.

Išvarius bermontininkus iš Šiaurės Lietuvos, buvo galima pamažu tvarkyti ir švietimo reikalus. Reikėjo kurti lietuvišką mokyklą, kurios pagrindas buvo pradinė, tais laikais vadinta pradžios, mokykla. Vadovaujant Švietimo ministerijai, jos kūrimo uždavinius pirmaisiais Nepriklausomybės metais nustatė pradinių mokyklų deleguotų mokytojų ir Švietimo ministerijos įgaliotinių apskrityse suvažiavimas, įvykęs Vilniuje 1918 m. gruodžio 29 d. – 1919 m. sausio 1 d., ir pradinių mokyklų mokytojų konferencija, įvykusi 1919 m. balandžio 24–25 d. Kaune[63]. Apskrityse iš jų vykdomųjų organų, komitetų ir pradinių mokyklų mokytojų atstovų buvo sudaryta Kultūros ir švietimo komisija, kuri „sprendžia ir tvarko visus mokyklų ir mokytojų administravimo reikalus“[64]. Tiesiogiai mokyklas administravo apskričių švietimo skyriai, sudaryti iš Švietimo ministerijos paskirtų instruktorių, dviejų apskrities valdybos narių ir dviejų Mokytojų sąjungos narių[65]. Lietuvos valdžia, anais laikais vadinta centrine, apskrityse skyrė savo instruktorius. Pradines mokyklas kūrė ir išlaikė vietos savivaldybės, visuomeninės organizacijos, o mokytojams algas mokėjo Švietimo ministerija[66], t. y. valstybė.

Kokia sudėtinga ir sunki švietimo situacija apskrities mokyklose, K. Ubeika, kaip pradžios mokyklų instruktorius, sužinojo dar lapkričio mėnesį, nuvykęs į mokyklas ne tiek švietimo, kiek kovos su bermontininkais organizavimo reikalais. Apie savo patirtus įspūdžius jis vėliau parašė į Šiauliuose leidžiamą pirmąjį Lietuvoje kooperacijos, savivaldos, ūkio, kultūros ir profesinio judėjimo laikraštį „Sietynas“: „Visur trūksta mokytojų, vadovėlių, darbo įrankių ir lėšų <...> mokytojai ketvirtas mėnuo be algų, bet nė vieno veide nepamatysi nė šešėlio liūdnumo. Atbulai – pilni energijos, pasišventimo, grūmias, kovoja su okupantais kryžiuočiais*, gina mokyklų butus, saugo baldus, mokslo įrankius.“[67] Nustebintas mokytojų pasišventimo ir kaimo žmonių požiūrio į mokslo žinias, instruktorius padarė optimistinę išvadą, kad, nepaisant ypatingos padėties, „darbas mokyklose eina normaliai. Mokinių visos mokyklos prisikimšę ankštai. Žmonių palankumas mokslui didžiausias“[68]. Bet visgi kai kuriose apskrities vietose pradžios mokslas buvo sužlugdytas. Mat Šiaulių, Kuršėnų, Meškuičių ir Joniškio apylinkėse veikusių mokyklų pastatus bermontininkai užėmė, baldus sudegino, langų stiklus išdaužė[69].

Aptarti švietimo reikalų, pateikti mokytojams darbo gaires, nustatytas Lietuvos valdžios,

[60] Paaiškinimas, *Šiaulių naujienos*, 1924-06-27, p. 2.
[61] Šiaulių miesto taryba, *Sietynas*, 1920, Nr. 7, p. 16; *Lietuvos apgyvendintos vietos. Pirmojo visuotinojo Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys*, Kaunas, 1925, p. 287.
[62] Buvęs, Atsitiko nelaimė, *Šiaulių naujienos*, 1923-06-27, p. 1.
[63] *Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*, Kaunas, 1990, p. 309–310.
[64] *Ten pat*, p. 309.
[65] Barzdytė M., Pradedamosios mokyklos Šiaulių apskrityje, *Sietynas*, 1919, Nr. 1–2, p. 17.
[66] *Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis*, Kaunas, 1990, p. 310.
* K. Ubeika taip vadino bermontininkus, kurių dauguma buvo vokiečiai, kaip ir Lietuvą viduramžiais puolę kryžiuočiai.
[67] ŠM instr. K. Ubeika, Mokyklų darbai, *Sietynas*, 1919, Nr. 3–4, p. 25.
[68] *Ten pat.*
[69] Barzdytė M., Pradedamosios mokyklos Šiaulių apskrityje, *Sietynas*, 1919, Nr. 1–2, p. 17.

1925 m. Šiaulių mokytojų seminariją baigusios pirmosios keturių kursų laidos (mokinių ir mokytojų) vinjetė. Vinjetėje šių asmenų portretinės fotografijos: Šiaulių mokytojų seminarijos direktorius J. Orlauskis, mokytojas K. S. Stonis, visuomenės veikėjas, pedagogas, buvęs Šiaulių miesto burmistras (1922–1925 m.) K. Ubeika, mokytojas A. Bružas, lietuvių kalbos mokytojas, įvairių mokyklinių vadovėlių autorius J. Murka, mokytojas, radijo technikas S. Brašiškis, pedagogas, agronomas J. Krikščiūnas, vokiečių kalbos mokytoja J. Bliumaitė, mokytojas D. Gecas, dailininkas, pedagogas G. Bagdonavičius, mokytoja A. Voicekauskaitė, kūno kultūros mokytojas S. Janušauskas, skaičiavimo ir gamtos pažinimo mokytojas A. Žalys, mokytojas L. Galvonas. Taip pat vinjetėje įamžinti J. Šerkšnys, S. Buišas, Paražinskas, V. Soblys, V. Augustauskas, I. Balnionis, J. Petkevičius, S. Morkūnas, A. Grigaitytė, S. Šalkauskas, J. Adomaitis, J. Kvedaras, J. Šurna, J. Gaidamavičius. 1925 m., Šiauliai. Chaimo Zakso nuotrauka. ŠAM T-N 6017

dalyvaujant ir mokytojams, 1919 m. gruodžio 21 d. buvo sušaukta Šiaulių apskrities mokytojų konferencija. Instruktorius K. Ubeika, nors dar neišrinktas į prezidiumą, kaip paprastai būdavo vėliau, laikytinas vienu pagrindinių konferencijos dalyvių. Pirmiausia jis kalbėjo apie bermontininkų padarytą materialinę žalą, akcentavo mokytojų pasišventimą, jų sunkią finansinę padėtį, už kurią jautėsi iš dalies atsakingas. Mat pagal tuomet galiojusią tvarką atlyginimus pradžios mokyklų mokytojams iš jiems skirtų lėšų išmokėdavo instruktoriai. Daug vėliau mokytojas Rapolas Šaltenis savo atsiminimuose rašė, kad „inspektorius* K. Ubeika pėsčias lankydavo apskrities mokyklas ir, pamušale užsiuvęs pinigus, išnešiodavo mokytojams algas“[70].

Instruktorius pranešė, kad iš 137 pradžios mokyklų neveikė tik apie 10, nes iš jų bermontininkai išvarė mokytojus[71]. Kadangi Švietimo ministerija lėšų neskyrė*, pagalbos teko prašyti apskrities savivaldybės. Iš pradžių iš jos gauta labai mažai pinigų, tik 20 000 auksinų[72]. Be to, savivaldybė mo-

* Turėtų būti ne inspektorius, bet instruktorius, nes V. Indrašius rašo apie 1919 m., tuomet inspektorių nebuvo.

[70] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

[71] Mokytojų konferencija, *Sietynas*, 1920, Nr. 1–2, p. 19.

* Lėšų ji turėjo skirti tik nuo 1919 m. gegužės 1 d.

[72] Ten pat.

kytojams duodavo maisto produktų. Instruktorius griežtai kritikavo Šiaulių miesto valdybą, kuriai tuomet vadovavo mokytojas Juozas Orlauskis. Neva ji esanti šykšti, švietimui gailinti lėšų, pati išlaikanti tik dvi pradžios mokyklas, taip pat apskrities valdybą. Dėl mokytojams nesumokėtų algų 1919 m. pavasarį K. Ubeika parodė savo tvirtą charakterį konferencijos dalyviams pareiškęs, kad jis su Socialinės apsaugos ministerijos įgaliotiniu apskrityje nutarė paduoti apskrities valdybą į teismą, jei pastaroji neišmokės mokytojams priklausančių pinigų. Iš tiesų instruktorius elgėsi gana drąsiai, turint omenyje, kad jis dirbo ir apskrities savivaldybės Švietimo skyriuje.

Dvi dienas užtrukusios konferencijos pabaigoje jos dalyvius K. Ubeika supažindino su Ministerijos aplinkraščiais ir perskaitė referatą auklėjimo klausimais. Konferenciją instruktorius užbaigė emocingai, su optimizmu, kviesdamas dirbti: „Gana šnekų. Į darbą, draugai mokytojai! <...> Jūs tamsoje mokėjote būti klajojančiais žiburėliais užmirštame mūsų sodžiuje, dabar aukščiau kelkite žibintuvą, jau rytas nebetoli.“[73]

Atlikti savo kaip apskrities pradžios mokyklų instruktoriaus pareigas K. Ubeikai nebuvo lengva, nes visur visko trūko, lietuviška švietimo sistema dar tik kūrėsi, reikalingos patirties instruktorius iš pradžių neturėjo. Net aplankyti jo pedagoginei priežiūrai priskirtas apskrities mokyklas buvo sudėtinga, nes pirmaisiais darbo metais K. Ubeika jokio transporto neturėjo: „Pasiimdavo lazdą ir pėsčias apkeliaudavo visas apskrities mokyklas.“[74]

Šiaulių apskrityje gerėjant ekonominei situacijai, buvo atidaromos vis naujos pradžios mokyklos. Aprėpti jų darbą K. Ubeikai darėsi per sunku. Tuomet pradžios mokyklos buvo padalintos į du rajonus, paskirtas dar vienas instruktorius, garsaus lietuvių mokslininko, Paryžiaus semiotikos mokyklos įkūrėjo Algirdo Juliaus Greimo tėvas Julius Greimas (1882–1942)[75].

1922 m. lapkričio 10 d. Steigiamasis Seimas priėmė seniai lauktą Pradžios mokyklų įstatymą[76]. Šiuo įstatymu visa Lietuvos teritorija buvo padalyta į švietimo rajonus, o kiekvienam rajonui Švietimo ministerija skirdavo jau ne pradžios mokyklų instruktorių, bet inspektorių.

Įstatymas nustatė Švietimo ministerijos paskirtų pradžios mokyklų inspektorių, taigi ir K. Ubeikos, kompetenciją. Inspektoriams valstybė suteikė gana dideles teises ir pareigas mokyklų administravimo srityje:

1. Tirti ir prižiūrėti visų savo rajono žmonių pradžios švietimo reikalus – visų rūšių pradžios mokyklas, pradžios švietimo kursus, vaikų darželius, mokyklų bibliotekas ir skaityklas.

2. Prižiūrėti, kaip laikomasi priimtų įstatymų, Švietimo ministerijos nustatytų reikalavimų.

3. Kontroliuoti, kaip laikomasi pedagogikos reikalavimų, duoti pedagoginių ir mokyklų vadybos nurodymų.

4. Parengti savo rajono švietimo reikalams skirtą sąmatą ir pristatyti Švietimo ministerijai.

5. Kasmet pateikti ataskaitą apie švietimo reikalų padėtį savo kuruojamoje srityje.

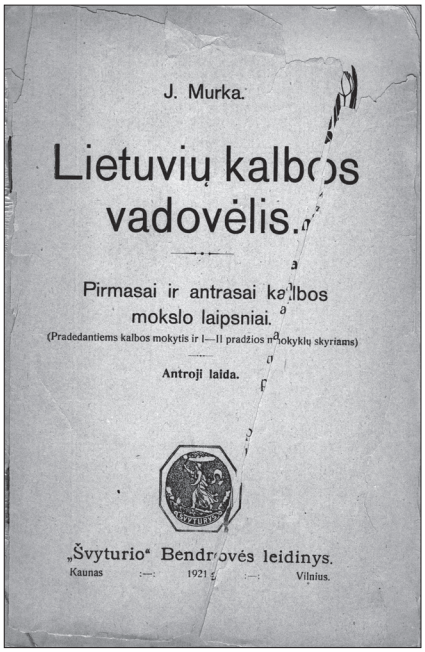
Be to, inspektorius turėjo įeiti į Pradžios mokyklos baigimo sprendžiamąją komisiją, apskrities Švietimo komisiją (su patariamuoju balsu), tvirtinti skiriamus, keliamus ir paleidžiamus mokytojus, galėjo paleisti mokytoją iš darbo (ne daugiau kaip savaitei), privalėjo teikti pasiūlymus savivaldai mokyklų steigimo, jų aprūpinimo mokymo ir ūkio priemonėmis klausimais[77]. Kad galėtų sėkmingai atlikti savo pareigas, inspektorius privalėjo ne mažiau kaip kartą per metus apsilankyti savo rajono švietimo įstaigoje, o tas įstaigas, kurias išlaikė valstybė, – aplankyti du kartus per metus[78]. Vėliau pradžios mokyklų inspektorių teisės ir pareigos nedaug keitėsi. Antai 1925 m. jiems skirta pareiga kviesti savo rajono mokytojų suvažiavimus – konferencijas[79]. Visiškai įsigalėjus A. Smetonos autoritariniam režimui, buvo griežtai laikytasi valdymo centralizacijos. Todėl 1936 m. priimtu nauju Pradžios mokyklų įstatymu sustiprinta inspektorių vykdoma mokytojų priežiūra ir kontrolė. Inspektorius „prižiūri mokytojų darbą ir duoda jiems nurodymų“[80].

[73] Mokytojų konferencija, *Sietynas*, 1920, Nr. 1–2, p. 21–22.
[74] Šaltenis R., *Gaudeamus igitur*, Kaunas, 1993, p. 114.
[75] Greimas Julius, *Prienų krašto muziejus*. Prieiga internete: https//www.prienumuziejus.lt/greimas-julius.
[76] Pradžios mokyklų įstatymas, Saulius Kaubrys, *Galios gimtis*, Vilnius, 2000, p. 239–244.
[77] *Ten pat*, p. 240–242.
[78] *Ten pat*, p. 241.
[79] 1925 m. Pradžios mokyklų įstatymo pakeitimas, Saulius Kaubrys, *Galios gimtis*, Vilnius, 2000, p. 256.
[80] 1936 m. Pradžios mokyklų įstatymas, *Galios gimtis*, Vilnius, 2000, p. 284.

Porą metų Pradžios mokyklų įstatymo numatytomis teisėmis ir pareigomis K. Ubeika nesivadovavo, nes, tapęs burmistru, dirbti pradžios mokyklų inspektoriumi negalėjo.

1924 m. rudenį baigėsi K. Ubeikos kaip burmistro kadencija, bet, esant įprastoms aplinkybėms, jis nebūtų galėjęs iš karto grįžti į ankstesnį darbą, nes apskrityje nebuvo laisvos inspektoriaus vietos. Laimė, kad, gerokai padaugėjus pradžios mokyklų, 1924 m. spalio 1 d. apskrityje buvo įkurtas dar vienas švietimo rajonas[81]. Mat Pradžios mokyklų įstatymas buvo nustatęs, kad švietimo rajoną turi sudaryti ne daugiau kaip 75 mokyklos[82]. Švietimo ministerija K. Ubeiką paskyrė to naujo (I) rajono pradžios mokyklų inspektoriumi[83], nors dėl mieste susiklosčiusios politinės padėties burmistro pareigas ėjo iki 1925 m. kovo 11 d. Ta proga kairiosios pakraipos savaitraštyje „Šiaulių naujienos“ skaitytojams buvo pateikta įdomių ir, vertinant K. Ubeiką kaip instruktorių ir pedagogą, svarbių pastebėjimų. Laikraštyje rašoma, kad mokytojai tų mokyklų, kurios anksčiau priklausė V. Plaušinaičio kompetencijai, o dabar perėjo K. Ubeikai, labai liūdi jį praradusios, nes „jie jame matė inspektorių draugą, kuriam rūpėjo ne protekcijos, ne partijos reikalai, ne jokie bizniai, tik tobulūs mokyklos darbai“[84]. Ir toliau pabrėžiama, kad „porą metų atgal ir Ubeika buvo mokytojų ne mažiau gerbiamas ir mylimas inspektorius*, bet dabar abejonė ima, ar 2 metų burmistravimas neišstumė jo iš pedagogo vėžių? Tikimės, kad p. Ubeika numes puikų fraką, cilinderį ir vėl bus tokiu, kaip ir buvo“[85]. Trumpa publikacija baigiama žodžiais: „O inspektorius Mockus, pakliuvęs tarp 2 stiprių pedagogų, šiek tiek sustiprės, subręs.“[86] Taigi, pripažįstama, kad K. Ubeika – stiprus pedagogas.

Kai K. Ubeika, vis dar dirbdamas ir burmistru, grįžo į Švietimo ministerijos atstovo apskrityje pareigas, jų pavadinimas ir funkcijos buvo

Jono Murkos „Lietuvių kalbos vadovėlis“. Nuotrauka iš Romualdo Ozolo lituanistikos centro archyvo

pakitusios: nebe instruktorius, bet inspektorius. Instruktoriaus pareigos pabrėžė jo pagrindinę misiją – padėti, pamokyti. Jos buvo reikalingos pirmaisiais lietuviškos pradžios mokyklos kūrimo metais, kai mokyklose dirbo daug nekvalifikuotų mokytojų. Laikui bėgant, ypač atidarius kelias mokytojų seminarijas, situacija pakito, todėl jau labiau reikėjo ne instruktuoti (padėti, patarti), bet inspektuoti (tikrinti, kontroliuoti), kaip laikomasi nustatytų teisės aktų, pirmiausia Pradžios mokyklų įstatymo.

V. Indrašius, rašydamas apie K. Ubeiką kaip inspektorių, tikriausiai siekdamas parodyti jo originalumą, ne biurokratiškumą, citavo R. Šaltenio atsiminimus: „Inspektorius lankė mokyklas ir lankė mokytojus. Įėjęs į klasę nežiūrėjo, kaip mokytojas veda pamoką, bet pats pradėdavo dirbti su mokiniais, o mokytojas žiūrėdavo ir mokėsi...“[87] Tikrai įdomus, nestandartiškas metodas, bet visai ne pagal pradžios mokyklų inspektoriaus pareigas, kurios reikalavo mokytoją tikrinti, kontroliuoti, o ne mokyti. Mokyti instruktoriui būtų reikėję pirmaisiais lietuviškos pradžios mokyklos darbo

[81] K. M., Iš mokyklų gyvenimo apskrity, *Šiaulių naujienos*, 1924-10-10, p. 1.
[82] Pradžios mokyklų įstatymas, Saulius Kaubrys, *Galios gimtis*, Vilnius, 2000, p. 241.
[83] *Ubeika, Kazimieras (1884–1942), Pedagogas, visuomenės veikėjas*. Prieiga internete: http://www.krastotyra.zvb.lt/lt/krastieciai_1/ubeika_kazimieras_1884_-_1942.html.
[84] K.M., Iš mokyklų gyvenimo apskrity, *Šiaulių naujienos*, 1924-10-10, p. 1.
* Turėtų būti instruktorius.
[85] *Ten pat.*
[86] *Ten pat.*
[87] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika.* Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

metais atvykus pas nekvalifikuotus pedagogus. Kaip tai vertinti? Ar kad K. Ubeika buvo labai geras žmogus ir tokiu nestandartiniu būdu norėjo padėti mokytojams, ar kad jis buvo nepakankamai drausmingas ir ne visada paisė įstatymo raidės? Norėtųsi laikytis pirmojo požiūrio.

Pradžios mokyklų inspektoriaus pareigas K. Ubeika ėjo beveik 14 metų. Jis dirbo iš pradžių I, o paskui – II švietimo rajone. 1932 m. spalio 1 d. K. Ubeikos II rajonui priklausė 65 pradžios mokyklos, 4 vaikų darželiai. 59 švietimo įstaigos buvo lietuvių, likusios – kitataučių[88].

Pradžios mokyklų instruktoriai ir vėliau dar kurį laiką inspektoriai vykdė ir tokiems švietimo valdininkams netinkamas, nebūdingas funkcijas, susijusias su mokyklų metinių sąmatų sudarymu, algų mokytojams išmokėjimu. Jau rašėme, kaip tai buvo pavojinga bermontininkų siautėjimo laikais, bet ir gerokai vėliau nebuvo saugu, nes inspektorius su mokytojų pinigais galėjo tapti vagių taikiniu. Antai 1925 m. birželio 28 d. iš K. Ubeikos tarnaitės vagys sužinojo, kad kitą dieną inspektorius mokės mokytojams algas. Naktį iš 28 į 29 d. per K. Ubeikos buto virtuvės langą vagys įlindo į inspektoriaus butą norėdami pavogti mokytojams skirtus pinigus. Laimė, kad, įėję į valgomąjį ieškoti pinigų, jie pažadino ten miegojusią tarnaitę, kuri pakėlė triukšmą. Išsigandę vagys pabėgo pro iš anksto atidarytas lauko duris[89].

Siekdami iš karto perduoti Švietimo ministerijos nurodymus, supažindinti su jos nuostatomis, aptarti aktualius švietimo klausimus apskrityje, paprastai kas kelerius metus inspektoriai šaukdavo bendrus mokytojų susirinkimus, vadintus suvažiavimais, vėliau – konferencijomis. Tautininkų valdymo metais K. Ubeika mokytojų konferencijose išsiskyrė iš kitų inspektorių. Taip atsitiko dėl kelių priežasčių. Pirma, iš pat pradžių jis turėjo didelį autoritetą, nes buvo kvalifikuotas pedagogas, kovotojas už šalies nepriklausomybę ir aktyvus valstybės kūrėjas. Antra, 1924 m. K. Ubeika įstojo į Lietuvių tautininkų sąjungą ir reiškėsi kaip vienas jos funkcionierių Šiaulių apskrityje. Jis visada pradėdavo konferencijas, buvo renkamas į prezidiumą, daug kalbėdavo įvairiais klausimais, kai kuriose konferencijose skaitė ir specialių pranešimų. Jo siūlymu 1928 m. birželio 1–2 d. vykusioje konferencijoje[90] pirmą kartą buvo pasiųstas sveikinimas Respublikos Prezidentui A. Smetonai, Ministrui Pirmininkui Augustinui Voldemarui ir švietimo ministrui Konstantinui Šakeniui. Vėliau mokytojų konferencijos buvo formalizuotos: pradedamos* tautos himnu ir būtinai siunčiamas sveikinimas „tautos vadui“ Prezidentui A. Smetonai. Padėka „tautos vadui“ neapsiribota – siekta ir politinių tikslų. 1933 m. spalio 31 d., pradėdamas konferenciją, K. Ubeika pasakė, kad mokykla turi žengti kartu su gyvenimu[91]. Ką tai reiškia, atskleidė konferencijos svečias Švietimo ministerijos I departamento direktorius Miškinis, kuris savo kalboje akcentavo, kad mokykla turi būti tautiška, ugdanti tautos gyvumą, pajėgumą ir vienybę. Jo žodžiais, perduotais žurnalisto Rapolo Šaltenio, pasirašiusio pseudonimu Ra Ša, bent koks susiskirstymas lietuviams, mažai tautai, būtų „per didelis liuksusas“[92]. Čia aiškiai matome primygtinį raginimą telktis apie Prezidentą ir „tautos vadą“ A. Smetoną. Taigi, K. Ubeika buvo įtrauktas į Tautininkų sąjungos idėjų propagandą, nors formaliai jo, kaip pradžios mokyklų inspektoriaus, skirto Švietimo ministerijos, vaidmuo buvo vykdyti Ministerijos švietimo politiką, būti jungiamąja grandimi tarp Ministerijos ir mokytojų, remiantis abipusės naudos principu.

Inspektorius K. Ubeika ne tik perduodavo savo rajono mokytojams Švietimo ministerijos nurodymus, reikalavimus, bet ir rūpinosi įvairiais dalykais, tiesiogiai susijusiais su pedagogine veikla, mokytojų personalu, ypač mokyklų materialine baze, mokytojų darbo sąlygomis. 1930 m. balandžio 25–26 d. vykusioje konferencijoje skaitydamas savo pranešimą „Mokykla, darbo sąlygos joje ir mokytojo asmuo“ K. Ubeika sakė, kad blogiausios mokymosi ir mokytojų darbo sąlygos tose pradžios mokyklose, kurių patalpos nuomojamos, arba jos yra įrengtos kumetynuose. Pasak inspektoriaus, dirbant tokiomis sąlygomis, ne vienam mokytojui po kelerių

[88] Ra Ša, Šiauliuose nėra nė vieno lenko, *Šiaurės Lietuva*, 1933-01-08, p. 3.
[89] Pr. Tomas, Šiauliai, *Šiaulietis*, 1925-07-05, p. 2.
[90] Pradinių klasių mokytojų suvažiavimas, *Šiaulietis*, 1928-06-05, p. 2.
* Būta ir konferencijų, kurios būdavo ne pradedamos, bet užbaigiamos tautos himnu.
[91] Ra Ša, Mokytojų konferencija, *Šiaurės Lietuva*, 1933-11-05, p. 4.
[92] *Ten pat.*

„Spaudos medžių“ sodinimas Šiauliuose, Turgaus aikštės pakraštyje. Vieną iš keturių ąžuolų sodina Šiaulių miesto ir apskrities savivaldybių atstovai: tuometinis Šiaulių apskrities viršininkas, atsargos karininkas A. Pranculis (I), advokatas, visuomenės veikėjas, pirmasis Šiaulių burmistras K. Venclauskis (II), tuometinis miesto burmistras J. Sondeckis. Nuotraukoje taip pat užfiksuoti: kairėje (su skrybėle ir akiniais) – Mokytojų seminarijos direktorius J. Orlauskis, pradinių mokyklų inspektorius K. Ubeika, inžinierius V. Bielskis (su šviesiu švarku, kepure ir barzda); dešinėje – burmistro pavaduotojas S. Petuchauskas (už K. Venclauskio), visuomenės veikėjas L. Jakavičius-Lietuvainis (krašte, su akiniais ir skrybėle). 1929 m. gegužės 9 d., Šiauliai. Nežinomo XX a. pirmosios pusės fotografo nuotrauka. ŠAM poz. Nr. 34/VIII

metų tenka atsisveikinti su šiuo pasauliu, o ir mokinių sveikatai daroma didžiulė žala. K. Ubeika pabrėžė, kad jo pranešimo tikslas – atkreipti visuomenės ir vyriausybės dėmesį į problemą. Jis ragino tose mokyklose dirbančius mokytojus prašyti vyriausybės, kad ji siektų pagerinti darbo ir mokymosi sąlygas varganose mokyklose. Inspektoriaus siūlymu nutarta kreiptis į Švietimo ministeriją, kad skirtų daugiau lėšų mokyklų statybai ir remontui[93].

Dabar gerai žinome, kad „prašymas“ nėra pats efektyviausias poveikio valdžiai būdas, bet dėl suprantamų priežasčių inspektorius kitų būdų nesiūlė.

K. Ubeika labai mėgo pedagogo darbą ir negalėjo be jo gyventi. Dirbti pradžios mokykloje dėl užimamų pareigų jam būtų buvę nepatogu, o turima kvalifikacija neleido dirbti aukštesnių pakopų bendrojo lavinimo mokyklose, todėl, kai 1919 m. Šiauliuose buvo atidaryta Mokytojų seminarija, jis iš karto pasinaudojo atsiradusia galimybe, prisijungė prie Seminarijos mokytojų. K. Ubeika dėstė geografiją, raštvedybą ir mokyklų administravimą[94]. Pastarasis dalykas gerai derinosi su jo kaip pradžios mokyklų inspektoriaus atliekamomis pareigomis, sukaupta patirtimi, buvo naudingas tiek Seminarijos mokiniams, tiek ir jam pačiam. 1920 m. didelio mokytojų stygiaus sąlygomis K. Ubeika vadovavo antriesiems Mokytojų kursams, kurie vyko Mokytojų seminarijoje. Taip pat buvo ir praktikos pamokų vadovas[95].

Papildomi pinigai labai pravertė: K. Ubeika nusipirko namą Bažnyčios gatvėje 29, kuri nuo 1933 m. buvo pervadinta į S. Dariaus ir S. Girėno gatvę*, ten įsikūrė su savo šeima.

Švietimo ministerijos vadovybė buvo patenkinta inspektoriaus K. Ubeikos darbu ir 1938 m. priėmė sprendimą pakviesti jį į laikinąją sostinę – tų pačių metų liepos 1 d. K. Ubeiką paskyrė pradžios mokyklų inspektoriumi Kaune. Kitais metais

[93] Iš Šiaulių apskrities I rajono pradžios mokyklų konferencijos, *Šiaurės Lietuva*, 1930-05-09, p. 3.

[94] Dromantienė L., *Šiaulių mokytojų seminarija*, Šiauliai, 1997, p. 25.

[95] *Ten pat*, p. 27–28.

* Dabar – Vasario 16-osios g.

K. Ubeika buvo išrinktas Švietimo ministerijos tarybos nariu[96].

K. Ubeikos išvykimo dirbti į Kauną proga, liepos 2 d., Šaulių klube „mokytojai suruošė savo inspektoriui <...> išleistuves“[97], į kurias atvyko pats apskrities viršininkas Alfonsas Pimpė, Mokytojų seminarijos direktorius J. Orlauskis, kiti svečiai ir apie 100 mokytojų iš jo kaip pradžios mokyklų inspektoriaus švietimo rajono mokyklų. Pasisakiusieji „iškėlė didelius p. Ubeikos nuopelnus valstybei ir mokyklai, atliktus Šiauliuose dirbant apie 20 metų, ir palinkėjo sėkmingo darbo Kaune“[98]. Išleistuvės užbaigtos gana efektingai: „Poną Ubeiką ir ponią Ubeikienę mokytojai išnešė ant rankų ir įteikė dideles rožių puokštes.“[99] Nežinantiems to meto, kai valdė tautininkai, valdininkų ritualų, tai būtų didelės meilės ir pagarbos įrodymas. Tačiau yra vienas svarbus *bet*: taip buvo ir kitais atvejais, kai Šiauliuose dirbę valstybės pareigūnai, ypač apskrities viršininkai, buvo paaukštinami ir palikdavo Šiaulius. Tiesa, šios palydėtuvės visgi skyrėsi nuo kitų – ant rankų išnešdavo tik ponus...

Kaune K. Ubeika dar palypėjo savo karjeros laiptais: 1939 m. jis buvo paskirtas Švietimo ministerijos Švietimo tarybos nariu[100]. Inspektorius pasiekė savo karjeros viršūnę, bet, deja, netinkamu laiku – Antrojo pasaulinio karo ir Lietuvos okupacijos išvakarėse.

Naujos aukštos visuomeninės pareigos nelabai derinosi su K. Ubeikos turimu išsilavinimu – Panevėžio mokytojų seminarijos suteiktu nebaigtu aukštuoju mokslu, neleidusiu dirbti gimnazijoje. Todėl, manau, tai buvo pagrindinė priežastis, dėl kurios, jau prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, 55 metų amžiaus K. Ubeika „1939 m. rugsėjo 15 d. kreipiasi į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto vadovybę, prašydamas priimti į Teologijos-filosofijos fakultetą laisvu klausytoju“[101]. Bet, nepraėjus nė metams, jo naująsias studijas nutraukė pirmoji sovietinė okupacija.

Jaunimo ugdytojas, politikos ir visuomenės veikėjas

Kraštotyrininkas V. Indrašius, apibūdindamas K. Ubeikos asmenybę, rašo: „Jaunimą K. Ubeika mylėjo ir noriai su juo dirbo.“[102] Tai tiesa. Polinkis dirbti su jaunimu, veikti jį K. Ubeikai būdingas nuo jaunystės. Savo publikacijoje V. Indrašius pažymėjo, kad dar carų laikais „jaunimą būrė į blaivininkų ir saviveiklos būrelius, skaitydavo jiems savišvietos paskaitas, kurios baigdavosi lietuviškomis dainomis su improvizuotais spektakliais“[103].

Nepriklausomoje Lietuvoje K. Ubeika noriai ir itin daug dirbo su jaunimu. Kol buvo krikščionis demokratas, palaikė glaudžius ryšius su Lietuvos krikščionių demokratų partijos jaunimo organizacija „Pavasaris“, o kai tapo Lietuvių tautininkų sąjungos nariu, – su Lietuvos skautų sąjunga ir „Jaunąja Lietuva“*. Visais atvejais tai buvo susiję su politika.

K. Ubeika turėjo būti patikimas pavasarininkų draugas, kad jie ryžtųsi K. Ubeikos valdomuose Šiauliuose net savo suvažiavimą ir dainų šventę organizuoti. Rengiantis suvažiavimui, pavadintam kongresu, burmistras K. Ubeika buvo išrinktas į kongreso organizacinį komitetą garbės pirmininku. 1924 m. liepos 5–7 d. pasipuošusiame mieste įvyko Lietuvos katalikų jaunimo sąjungos „Pavasaris“ kongresas ir dainų šventė, į kurią atvyko apie 7 000 žmonių. Tokios gausybės svečių Šiauliai dar nebuvo regėję. K. Ubeika priėmė daug svečių: žemaičių vyskupą P. Karevičių, švietimo ministrą L. Bistrą, žemės ūkio ministrą, Krikščionių demokratų partijos pirmininką M. Krupavičių ir kt.[104] Muzikų komisijai vadovavo kompozitorius Juozas Naujalis. Liepos 5 d. K. Ubeika pasveikino dainų šventės dalyvius, susirinkusius miesto parke, prie chorams pastatytos pakylos[105].

1925 m. rugsėjo 13 d. pavasarininkai Šiauliuose atidarė M. Valančiaus liaudies universitetą.

[96] Ubeika Kazimieras, *Lietuvių enciklopedija*, t. 32, p. 194.
[97] P. R., Atsisveikino su inspektoriumi K. Ubeika, *Įdomus mūsų momentas*, 1938-08-07, p. 1.
[98] *Ten pat*.
[99] *Ten pat*.
[100] Ubeika Kazimieras, *Lietuvių enciklopedija*, t. 32, p. 194.
[101] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.
[102] *Ten pat*.
[103] *Ten pat*.
* „Jaunoji Lietuva“ – Lietuvių tautininkų sąjungos jaunimo organizacija.
[104] J. Str., Pavasarininkų dainų ir sporto šventė ir paroda Šiauliuose, *Lietuva*, 1924-07-10, p. 4.
[105] *Ten pat*, p. 5.

Kazimieras Ubeika (antroje eilėje trečias iš kairės) su skautais. Nuotrauka iš Petro Kaminsko archyvo

K. Ubeika, paskirtas Universiteto rektoriumi, pasakė emocingą kalbą: „Mokslas ir šviesa – tai žmonijos galybė. Visas gyvenimas – tai žiauri kova už būvį <...> mes turim tvirtai suspausti „arklą, knygą, lyrą“ ir eiti Lietuvos keliais į tamsiąją liaudį nešdami jai šviesos žyburėlius.“[106]

1926 m. gegužės 2 d. LKJS „Pavasaris“ Šiaulių rajono nariai šventė Tautos dieną*. Perskaityti pranešimą apie Lietuvos Nepriklausomybę pavasarininkai pasikvietė K. Ubeiką, kurio paskaita, pasak savaitraščio „Šiaulietis“, buvo puiki[107].

Kaip jaunimo ugdytojas ir vadovas K. Ubeika labiausiai atsiskleidė dirbdamas su skautais.

Skautų organizaciją, kuri vėliau tapo tarptautiniu sąjūdžiu, 1908 m. įkūrė britų generolas Robertas Badenas-Povelis (Robert Baden-Powell, 1857–1941), remdamasis savo patirtimi, sukaupta Būrų kare (1899–1900) telkiant berniukus atlikti pagalbines, su ginklo naudojimu nesusijusias, užduotis, ypač žvalgybos**.

Lietuvai atkūrus savo valstybingumą, pamažu ir mūsų šalyje formavosi skautų organizacinė struktūra. 1922 m. buvo įkurta Lietuvos skautų asociacija (LSA), o 1924 m. kovo mėnesį – LSA Šiaulių rajono* skautų tuntas**. Tunto vadu, tuntininku, turinčiu vyresniojo skautininko laipsnį, buvo kpt. Mikas Kalmantavičius[108], kuris 1925 m. lapkričio 14 d. buvo paskirtas LSA vyriausiuoju skautininku[109]. Jam išvykus į Kauną, 1926 m. pradžioje laikinu tuntininku (tunto vadu), vėliau nuolatiniu paskirtas pradžios mokyklų inspektorius K. Ubeika, kuris šias visuomenines pareigas ėjo iki 1938 m. Būdamas pedagogas ir Lietuvos patriotas, K. Ubeika suvokė didelį skautų organizacijos poveikį jaunimui – jų siekį auklėti dorais, fiziškai stipriais, sveikais piliečiais, šalies patriotais. Manau, kad skautų įstatai (1935-03-09), įtvirtinę skautų gyvenime tokias vertybes (principus) kaip ištikimybė Dievui ir Tėvynei, duoto žodžio laikymasis, susivaldymas, blaivybė, sąžiningumas, draugiškumas gamtai, paklusnumas savo tėvams ir vyresnybei[110], buvo ne tik K. Ubeikai priimtinos – tai buvo paties K. Ubeikos dvasinės vertybės. Dėl to K. Ubeika pasižymėjo kaip didelis

[106] V., Liaudies u-to atidarymas, *Šiaulietis*, 1925-09-20, p. 1.

* Tai buvo iš dalies dabartinės Vasario 16-osios šventės atitikmuo.

[107] Kaip Šiaulių rajono pavasarininkai šventė Tautos dieną!, *Šiaulietis*, 1926-05-08, p. 4.

** Žodis *skautai* (angl. *Scouts*) reiškia žvalgai.

* Šiam rajonui priklausė ne tik Šiaulių miesto ir apskrities, bet ir kai kurių kitų teritorijų skautai.

** Skautų tuntas buvo didžiausias LSA teritorinis padalinys, sudarytas iš skilčių ir draugovių.

[108] Rėmėjas, Skautų šventė, *Šiaulietis*, 1926-03-28, p. 3; Žuvusiems Lietuvos kariams Šiauliuose kryžių pastatymo iškilmės, *Šiaulietis*, 1925-05-24, p. 2.

[109] Lietuvos skautų asociacijos įsakymai, *Skautų aidas*, 1926, Nr. 1–2, p. 1.

[110] Ubeika K., Budim!, *Šiaurės Lietuva*, 1933-11-12, p. 1.

skautybės entuziastas, negailėjęs skautiškai veiklai nei laiko, nei energijos, jis tiesiog buvo neatsiejamas nuo Šiaulių skautų.

Iš pradžių katalikiškoje ir konservatyvioje Lietuvoje skautai buvo vertinami ne visai palankiai dėl jų neįprastų ritualų, pusiau kariškos aprangos, veiklos būdų, stiprių konkuruojančių organizacijų tiek iš dešinės, tiek iš kairės įtakos visuomenės požiūriui. 1932 m. K. Ubeika rašė, kad skautai „veik iki šiam laikui Lietuvoje buvo mažai žinomi, nepopuliarūs“[111]. Tačiau ketvirtajame dešimtmetyje, kai juos stipriai palaikė ir rėmė oficiali valdžia, situacija pasikeitė. Skautai išpopuliarėjo, tapo patrauklūs daliai jaunimo dėl savo šūkio „Dievui, Tėvynei ir artimui“, jungiančio tikėjimą, patriotizmą ir tarnavimą bendruomenės nariams, taip pat praktinės, daugiausia žaidybinio pobūdžio, veiklos gamtoje, kilnių tikslų, kai kurių, ypač berniukus traukiančių, kariškumo elementų (aprangos, laipsnių, vadų*, apmokymo naudoti ginklą ir kt.). Tarpukario Lietuvos skautija buvo pusiau kariška organizacija, o dabartinė skautija nuo tarpukario skautų daug kuo skiriasi.

1930 m. spalio 1 d. paskelbtas Lietuvos skautų sąjungos įstatymas nustatė, kad „Lietuvos skautų sąjunga yra Švietimo ministerio žinioje“[112], veikia pagal švietimo ministro patvirtintą statutą[113]. Prezidentas A. Smetona, pasirašęs Įstatymą, buvo paskelbtas skautų šefu**, suteikiančiu skautų vadų laipsnius, o jo pavaduotoju paskirtas Skautų sąjungos tarybos pirmininkas[114]. Taip Lietuvos valdžia užsitikrino galimybę skautams daryti politinę įtaką, faktiškai suvalstybino jų organizaciją. Tuntininko K. Ubeikos, kuris nuo 1925 m. priklausė Tautininkų sąjungai, tai nė kiek netrikdė, skautų priklausomybės nuo politikos jis tarsi nematė: „Skautai gi niekur nesišliejo nuo pat pradžios ir iki šių laikų paliko neutralūs.“[115]

Tuntininkas K. Ubeika buvo nepaprastai aktyvus ir kvalifikuotas skautas. 1930 m. jis buvo pakeltas į aukštesniuosius skautų vadus[116]. 1933 m. skautų šefas Prezidentas A. Smetona jam suteikė vyresniojo skautininko laipsnį, kurį pagal LSS statutą galėjo gauti tik tuntininkas, „išėjęs aukščiausius skautų vadų kursus ir pasižymėjęs dideliu sugebėjimu vadovauti skautybės darbui“[117]. 1936–1938 m. K. Ubeika vadovavo Šiaulių miesto ir rajono skautams, o 1935 m. kovo 31 d. buvo išrinktas į pirmąją LSS tarybą ir joje dirbo iki pat sovietinės okupacijos[118].

Skautininkas K. Ubeika reiškėsi įvairiose skautijos veiklose: su savo skautais valstybinėse šventėse*, skautų sąskrydžiuose, mokymuose, sueigose ir pan. Jis dažnai mokydavo skautus, propagavo skautybę, skautišką gyvenimą. LSS žurnale „Skautų vadas“, ėjusiame 1931–1935 m., K. Ubeika paskelbė 5 straipsnius aktualiais skautams klausimais, rašė į vietos savaitraščius.

Už nuopelnus LSS šefas Respublikos Prezidentas A. Smetona jį apdovanojo Svastikos ir Geležinio vilko ordinais[119].

Savo politinę veiklą pradėjęs kaip krikščionis demokratas, 1925 m. K. Ubeika pakeitė politinę orientaciją. Jis prisidėjo prie tų šiauliečių, kurie kūrė pirmąją Lietuvių tautininkų sąjungos (LTS) organizaciją mieste, ir buvo išrinktas į jo vadovybę kartu su Stanislava Venclauskiene, K. Kazlausku (pirmininkas), Šiaulių dekanu Julijonu Jasienskiu[120]. Kitais metais partiečiai K. Ubeika išrinko LTS miesto skyriaus pirmininku[121], o po

[111] Ubeika K., Skautų bičiuliams, *Skautų vadas*, 1932, Nr. 4, p. 21.

* Skautų sąjungoje vadovaujančias pareigas ėjo aukšti atsargos ir veikiančios kariuomenės karininkai.

[112] Lietuvos skautų sąjungos įstatymas, *Vyriausybės žinios*, 1930-10-04, Nr. 338, eil. Nr. 2321.

[113] Lietuvos skautų sąjungos statutas, *Vyriausybės žinios*, 1935-03-09, Nr. 473, p. 1–6.

** Pirmuoju Lietuvos skautų šefu buvo Prezidentas Aleksandras Stulginskis.

[114] *Ten pat.*

[115] Ubeika K., Skautų bičiuliams, *Skautų vadas*, 1932, Nr. 4, p. 20.

[116] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika.* Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

[117] Lietuvos skautų sąjungos statutas, *Vyriausybės žinios*, 1935-03-09, Nr. 473, p. 5.

[118] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika.* Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

* Jo vadovaujami skautai tvarkydavo karių kapus, atmintinas vietas, prižiūrėjo tvarką renginių metu ir kt.

[119] *Ten pat.*

[120] Bugailiškis P., *Gyvenimo vieškeliais*, sudaryt. ir ats. red. V. B. Pšibilskis, Šiauliai, 1994, p. 243.

[121] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika.* Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

Šiaulių miesto taryba 1925–1927 m. Nuotraukoje įamžinti keturiasdešimt 1925–1927 m. Šiaulių miesto tarybos narių. Tarp jų ilgametis Šiaulių miesto viceburmistras S. Petuchauskas (1894–1941), 1925–1931 m. Šiaulių miesto burmistro pareigas ėjęs J. Sondeckis (1893–1989), Šiaulių miesto valdybos narys J. Naujalis, tarybos primininkas K. Venclauskis (1880–1940), K. Ubeika, vicepirmininkas B. Kartūnas, C. Volpė, B. Abromovičius, V. Bielskis, J. Daugėlė, L. Lemežis, J. Levinas. 1925–1927 m., Šiauliai. Berelio Abramovičiaus nuotrauka. ŠAM T-N 6726/2

trejų metų – LTS Šiaulių apskrities komiteto pirmininku, delegavo į partijos tarybą prie jos centro valdybos[122]. Šiame poste vėliau jį pakeitė notaras Vladas Kaveckis.

Nors K. Ubeika kaip Šiaulių rajono tunto vadas turėjo pakankamai veiklos su jaunimu, tuo neapsiribojo. Siekdamas padidinti LTS įtaką, K. Ubeika būrė jaunimą į šios partijos jaunimo organizaciją „Jaunoji Lietuva“, 1930 m. birželio 9 d. dalyvavo ir kalbėjo įsteigiant Šiaulių miesto skyrių, 1931 m. jau vadovavo „Jaunosios Lietuvos“ Šiaulių rajonui[123].

LTS vykdė agitaciją ir propagandą, turėjo tam tinkamų žmonių. Tautininkų valdymo laikais toksai partijos narys Šiauliuose buvo K. Ubeika, pagrindinis tautininkų oratorius mieste, gebėjęs ir kalbėti, ir rašyti taisyklinga, gražia lietuvių kalba (juk J. Jablonskio mokinys!). Jis vadovaudamasis tautininkų ideologija ir politika visada žinojo, ką ir kaip reikia kalbėti, kur ir kokius politinius akcentus sudėlioti. Paprastai savo kalbose K. Ubeika apibūdindavo politinę padėtį Lietuvoje, nurodydavo valdžios keliamus uždavinius, kvietė būti vieningus. Joks svarbesnis renginys, valstybės šventė, jubiliejus, aukštų svečių sutikimas, visuomenės organizacijų susirinkimai, politinės akcijos, svarbių valdžios asmenų pokyliai mieste neapseidavo be K. Ubeikos kalbų. Pradžios mokyklų inspektorius yra kalbėjęs ir ypač didelėms klausytojų auditorijoms. Antai 1930 m. liepos 31 d., minint Vytauto Didžiojo

[122] Naujas komitetas, Šiaulietis, 1928-09-16, p. 3.
[123] Šiaulių apskrities L. M. T. D-ro J. Basanavičiaus v. sąjungos narių konferencija, *Šiaurės Lietuva*, 1931-02-22, p. 1.

mirties ir neįvykusios karūnacijos 500-ąsias metines, kai šiauliečiai pasitiko iškilmingai atgabentą Vytauto paveikslą*, K. Ubeika Rinkos (dabar – Prisikėlimo) aikštėje apskrities Vytauto Didžiojo komiteto vardu apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto darbus ir jų reikšmę, kaip rašė savaitraštis „Šiaurės Lietuva, kalbėjo dešimttūkstantinei miniai[124]. Tai padaryti sugebėtų net ir ne kiekvienas geras kalbėtojas. K. Ubeika sugebėjo ir dėl savo kaip oratoriaus savybių, ir stiprios sveikatos.

Ypač reikšminga K. Ubeikos visuomeninės politinės veiklos dalis yra darbas Miesto taryboje, kuris tęsėsi nuo 1921 iki 1938 m. 1925 m. sausio mėnesį vykusiuose savivaldybės rinkimuose K. Ubeika vėl buvo išrinktas į Miesto tarybą, šįkart pagal kultūros organizacijų ir nepartinių sąrašą[125]. Kadangi Taryboje vyravo socialdemokratai sąjungoje su žydais, K. Ubeikai teko oponuoti valdantiesiems. Situacija iš esmės pakito 1931 m. savivaldybės rinkimuose, kuriuos laimėjo tautininkai su savo sąjungininkais. K. Ubeikai teko svarbus, Kontrolės komisijos pirmininko, postas. 1935 m. rinkimuose į Miesto tarybą K. Ubeika gavo 1081 balsą[126], daug daugiau negu kiti tautininkų kandidatai, bet populiarumu vis tiek stipriai nusileido socdemų lyderiams. Antai J. Sondeckis gavo per tris tūkstančius balsų, o K. Venclauskis, V. Bielskis – daugiau kaip po pustrečio tūkstančio rinkėjų balsų[127].

K. Ubeika, kaip Miesto tarybos narys, buvo aktyvus, ypač nuo 1931 m. pavasario iki 1935 m. pavasario, kai Taryboje vyravo jo partiečiai. Būdamas Kontrolės komisijos pirmininku, K. Ubeika kartais rengdavo patikrinimus savivaldybės įmonėse ar įstaigose, nuodugniai išsiaiškindavo situaciją vietoje, revizijos rezultatus pranešdavo Miesto tarybai jos posėdžiuose. 1933 m. lapkričio 7 d. K. Ubeika su savo komisijos nariais miesto „ligoninėje darė staigią ir nuodugnią reviziją“[128]. Komisija nustatė, kad visos ligoninės tarnybos dirba gerai. Baigdama reviziją ji padėkojo ligoninės direktoriui Janušauskui ir personalui už gerą darbą[129]. Tačiau padėtis šioje gydymo įstaigoje netrukus pasikeitė. 1935 m. liepos 6 d. K. Ubeika informavo Tarybą apie vaikų ir senelių prieglaudų, miesto ligoninės tikrinimą, atskleidė daug trūkumų, ypač miesto ligoninėje, kurią dėl prastos ligonių priežiūros kai kurie pasipiktinę šiauliečiai vadino skerdykla[130]. 1935 m. rinkimus į Miesto tarybą laimėjus socdemams, pirmajame Tarybos posėdyje K. Ubeika buvo išrinktas į Susidėvėjusio, seno turto nurašymo komisiją, nors S. Venclauskienė primygtinai siūlė įtraukti jį į Socialinės apsaugos komisiją, bet pats K. Ubeika nesutiko būti jos nariu[131].

Suprasdamas visuomenės organizavimosi įvairiais tikslais svarbą, K. Ubeika kartu su kitais sąmoningais šiauliečiais kūrė įvairias visuomenės organizacijas, dalyvavo jų veikloje, buvo renkamas į tų organizacijų vadovaujančias institucijas. Kartu su kitais jis įkūrė Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos Šiaulių skyrių (1920 m. sausio mėn.), Lietuvos šaulių sąjungos šiaulių būrius (1919–1920 m.)*, Kalinių globos draugijos Šiaulių skyrių (1924 m.), Šiaulių kraštotyros draugiją (1927 m.), Šiaulių nekilnojamojo turto savininkų draugiją (1936 m.). Tiesa, tiek kuriant Kalinių globos draugijos skyrių, tiek Kraštotyros draugiją, iniciatyva priklausė kairiesiems visuomenininkams, o K. Ubeika, kaip dešiniųjų pažiūrų žmogus, buvo pakviestas siekiant kuo plačiau atstovauti visuomenei.

K. Ubeiką, kaip vieną LTS vadovų Šiaulių apskrityje, Šiauliuose įtakingą ir garsų politiką, dažnai įtraukdavo į svarbių renginių organizavimo komitetus, politines ir kultūrines akcijas. 1929 m. minint lietuviškos spaudo atgavimo 25-metį, tuometinėje Rinkos aikštėje (dabar – Prisikėlimo) pradžios mokyklų inspektorius K. Ubeika kartu su Mokytojų seminarijos direktoriumi J. Orlauskiu ir Berniukų gimnazijos direktoriumi Vaclovu Šliageriu pasodino vadinamąjį Pedagogų ąžuolą (auga prie Dramos teatro rūmų).

1930 m. vasario 16-ąją už nuopelnus Lietuvos valstybei Prezidentas A. Smetona apdovanojo

* Vytauto paveikslu vadinamas didelis metalinis su menamu Vytauto atvaizdu įrėmintas medalis, pagarbiai neštas aukštai iškėlus.

[124] A. S. B-dza, Vytauto Didžiojo paveikslas Šiauliuose, *Šiaurės Lietuva*, 1930-08-01, p. 3.

[125] Bugailiškis F., *Gyvenimo vieškeliais*, p. 239.

[126] Naujoji miesto taryba, *Įdomus mūsų momentas*, 1935-03-24, p. 1.

[127] *Ten pat*.

[128] Šiaulių miesto ligoninėj viskas rasta tvarkoje, *Šiaurės Lietuva*, 1933-11-26, p. 5.

[129] *Ten pat.*

[130] Jonis M., Šiaulių ligoninė skerdykla, *Įdomus mūsų momentas*, 1935-07-09, p. 1, 4.

[131] Rekordiniai trumpas naujosios m. tarybos posėdis, *Įdomus mūsų momentas*, 1935-04-07, p. 1–3.

* Buvo antrasis, po J. Orlauskio, Šiaulių šaulių rinktinės vadas.

Šiaulių miesto taryba 1938 m. Nuotrauka iš Petro Kaminsko archyvo

K. Ubeiką Ldk Gedimino IV laipsnio ordinu[132], o krašto apsaugos ministras – 1930 m. įsteigtu Šaulių žvaigždės ordinu.

Politinis kalinys

1940 m. liepos 1 d. K. Ubeika, kaip okupantams nepatikimas darbuotojas, buvo išleistas į pensiją. Jis grįžo į Šiaulius ir padedant pažįstamiems vėl įsidarbino Mokytojų seminarijoje, kur „dėstė geografiją ir pedagogiką“[133]. Bandė prisitaikyti prie naujos politinės situacijos, kai rusų kalba tapo svarbesnė už lietuvių kalbą, trūko rusų kalbos specialistų, „buvo rusų kalbos kurso vadovu“[134]. Bet K. Ubeikos tai neišgelbėjo. Okupantai gerai suvokė, kokie svarbūs lietuvių tautai yra patriotiškai nusiteikę pedagogai, todėl 1941 m. birželio 14–18 d. vykdyto masinio trėmimo metu buvo suimta ir išvežta iš Lietuvos net 1 345 mokytojai[135]. Vienas jų – K. Ubeika. Baudėjai sutuoktinius, K. ir E. Ubeikas, išsivežė, netrukus išskyrė šeimą. Pagal nustatytą trėmimo tvarką vyrus („šeimos galvas“) priskirdavo „A“, o žmonas („šeimos nares“) – „B“ grupei. „A“ grupės žmonės buvo laikomi suimtaisiais, o „B“ grupės – tremtiniais, į tremties vietas gabenami atskirai[136]. Daugumą „A“ grupės žmonių, tarp kurių buvo ne tik K. Ubeika, kiti mokytojai, bet ir Prezidentas Aleksandras Stulginskis, daug aukštų valstybės pareigūnų, karininkų, baudėjai atgabeno į Krasnojarsko srities (Rusija) Kunsko rajoną ir įkalino liūdnai pagarsėjusiame Kraslage. Buvę tremtiniai lietuviai paprastai jį vadina Rešiotų

[132] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.

[133] *Ten pat*.

[134] *Ten pat*.

[135] *1941 m. birželio mėn. iš Lietuvos ištremtųjų mokytojų sąrašas*. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/333934155_1941_June_exiled_to_Siberia_Lithanian_Teachers_list_-1941_m_birzelio_men_Lietuvos_istremtuju_mokytoju_sarasas.

[136] *Lietuvos gyventojų 1941 m. birželio 14–18 d. trėmimas*. Prieiga internete: https://www.archyvai.lt/exhibitions/tremimas/pratarme.htm.

lageriu[137]. 44 metų amžiaus, gerokai jaunesnė už vyrą, K. Ubeikos žmona E. Ubeikienė (merg. Urbonaitė) iš pradžių buvo ištremta į Altajaus kraštą (Rusiją), turėjo gyventi specialioje gyvenvietėje, o 1942 m. tremties sąlygos buvo gerokai pasunkintos – ji buvo išvežta į Lenos rajoną Jakutijoje (Rusija)[138]. Tremties išvengė jų sūnus Leonas, kuris vykstant trėmimams gyveno Kaune ir Vytauto Didžiojo universitete laikė egzaminus[139]. Tik po pusės metų, „1942 m. sausio 3 d.“[140], enkavėdistai pradėjo tardyti K. Ubeiką, kad sukurptų bylą „liaudies priešui“. Mat K. Ubeika, kaip ir kitos 1941 m. masinio trėmimo birželio mėnesį („Juodojo birželio“) aukos, buvo suimtas tik remiantis sąrašais. V. Indrašiaus duomenimis, iš pradžių prokuroras siūlė aukščiausią bausmę – sušaudyti[141], bet vėliau, 1942 m. rugsėjo 12 d., Ypatingasis NKVD pasitarimas už priklausymą „kontrrevoliucinėms organizacijoms“ K. Ubeikai paskyrė 10 metų pataisos darbų[142]. Deja, jo gyvenimas netrukus, spalio 2 d., nutrūko[143].

E. Ubeikienė tremtį ištvėrė, į Lietuvą grįžo 1956 m., bet nerado nei savo namų, nei sūnaus, kuris karo metais mirė, nei tėvų namų. Ją priglaudė advokatė Gražbylė Venclauskaitė[144]. Ši kilnios dvasios neseniai anapilin išėjusi moteris buvo advokato K. Venclauskio, garsėjusio politine tolerancija, turėjusio nemažai darbo reikalų su K. Ubeika, duktė.

K. Ubeika kaip neeilinė asmenybė daug prisidėjo prie Šiaulių miesto atkūrimo, jaunimo ugdymo, visuomeninės veiklos ir miesto plėtros tarpukariu. Jis priklausė Šiaulių elito dešiniajam sparnui, kaip aktyvus Tautininkų sąjungos veikėjas nepasižymėjo pakantumu kairiesiems. P. Bugailiškis, nors ir nemėgo K. Ubeikos (savo atsiminimuose paminėjo kelis jo kairiesiems padarytus nepalankius veiksmus), visgi priskyrė buvusį burmistrą prie kitų labai aktyvių miesto piliečių: „K. Ubeika – tautiškai nusistatęs mokytojas, gyvai atsiliepdamas įvairiais visuomenės, ypač Šiaulių miesto reikalais, nuolat dėl jų reaguodavęs vietos spaudoje <...>, nepalankaus nusistatymo pažangiosios visuomenės veiklai žmogus.“[145]

Dabar, kai niekas netrukdo puoselėti istorinę atmintį, kuri svarbi miesto tapatumui suvokti ir palaikyti, vertėtų pagalvoti ir apie K. Ubeikos atminimo įamžinimą, gatvės, aikštės ar bent skvero pavadinimą jo vardu, istorinių tyrimų skatinimą.

[137] Ubeika K., *Lietuvos gyventojų genocidas. 1939–1941*, t. 1, Vilnius, 1992, p. 693.
[138] *Ten pat.*
[139] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika.
[140] *Ten pat.*
[141] *Ten pat.*
[142] *Ubeika, Kazimieras (1884–1942), Pedagogas, visuomenės veikėjas*. Prieiga internete: http://www.krastotyra.zvb.lt/lt/krastieciai_1/ubeika_kazimieras_1884_-_1942.html.
[143] *Ten pat.*
[144] Indrašius V., *Visuomenininkas, publicistas, pedagogas, Šiaulių miesto burmistras Kazimieras Ubeika*. Prieiga internete: https://www.aidas.lt/lt/kultura/article/21754-06-07-visuomenininkas-publicistas-pedagogas-siauliu-miesto-burmistras-kazimieras-ubeika
[145] Bugailiškis P., *Gyvenimo vieškeliais*, p. 247–148.

Šiaulių skautų tunto aštuonerių metų sukakties paminėjimas Šiauliuose 1930 m. Nuotrauka iš Petro Kaminsko archyvo

Rita ŽADEIKYTĖ

Metai be Vytenio Rimkaus

Nuotraukos iš autorės archyvo

2020 m. lapkričio 12-ąją netekome Šiaulių rajono ir Šiaulių miesto garbės piliečio, habilituoto menotyros mokslų daktaro, profesoriaus Vytenio Rimkaus. Prabėgo metai, bet, rodos, Vytenis Rimkus tarsi buvo su mumis. Netekties, ilgesio, susitaikymo su likimu tuštumą jo šeimai, bičiuliams, kultūros ir meno bendruomenei pildė ilgi ir jautrūs pokalbiai apie jo gyvenimą, kūrybą, jo charakterį, darbus, išgyvenimus ir džiaugsmus, apie jo neįtikėtinai gausų knygų, rankraščių, straipsnių, eilėraščių, paveikslų, apdovanojimų ir nuotraukų archyvą. Ir apie palikimą, kuris tapo reikšminga meno, kultūros ir istorijos dalimi. Tai buvo ir labai sudėtingų apsisprendimų metai, kupini svarstymų – kaip geriau derėtų sutvarkyti jo milžinišką archyvą, kultūrinį palikimą, kad jis būtų prieinamas ateinančioms kartoms ir tuo pat metu deramai saugomas. Knygos, rankraščiai savo namus surado Šiaulių Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje. Apdovanojimai, vertingi istoriniai artefaktai – Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Kaip tik mirties metinėms spėtas išleisti Vytenio Rimkaus bibliografijos tomas. Surengtos net kelios parodos. Atkurtas Rūpintojėlis vėl parimo ties Rimkų šeimos kapu Bazilionų kapinaitėse.

Taigi, metai be Vytenio Rimkaus buvo kupini Vytenio Rimkaus: kalbų apie jį, darbų, parodų, knygų ir paveikslų – viso to, kas Vyteniui Rimkui, be jo šeimos, buvo brangiausia ir svarbiausia.

Bičiulių padėka po senaisiais Vytenio Rimkaus gimtinės ąžuolais

Gegužės 15-ąją dieną Šiaulių rajono ir Šiaulių miesto garbės piliečio profesoriaus Vytenio Rimkaus (1930–2020) atminimo minėjimą praėjus pusei metų nuo jo mirties inicijavo Šv. Kazimiero ordino nariai, Vytenio šeima, artimieji. Siaurame bičiulių, artimųjų rate buvo minėta profesoriaus V. Rimkaus veiklos svarba Lietuvos kultūrai, istorijai ir svarstyta, kaip įamžinti jo palikimą.

Žmones jungiančios vertybės

Pasaulietinis Šv. Kazimiero ordinas, kurio nariai susirinko pagerbti Vytenio Rimkaus atminimo, pasidalyti mintimis apie jo palikimo išsaugojimą ir sklaidą visuomenėje, įkurtas Lietuvos kilmingų giminių palikuonių. Ordinas pavadintas šv. Kazimiero vardu, siekiant pagerbti Gediminaičių dinastijos karalaitį Kazimierą ir kilnius jo idealus. Ordino veiklos šūkis – *Vivere bonum faciendo* (*Gyventi, darant gera*), o jo narių tikslas – vadovaujantis griežtais dorovės, kilnumo ir garbės principais, aktyviai dalyvauti visuomeninėje, švietėjiškoje, kultūrinėje, labdaringoje ir globėjiškoje veikloje, rodant gerą pavyzdį, dalyvauti jaunimo auklėjimo ir

Vytenis Rimkus. Zigmo Ripinskio nuotrauka

ugdymo procese. Visi šie tikslai atitiko profesoriaus V. Rimkaus gyvenimo tikslą ir įvairialypę jo veiklą, todėl Šv. Kazimiero ordinui V. Rimkus priklausė nuo pat ordino įkūrimo pradžios.

Prisiminti profesoriaus V. Rimkaus darbų, pasimelsti už jo vėlę rinkosi artimieji – žmona Česlava, dukros Janina ir Rasa su šeimomis, sesuo Elzbieta Bagdonienė, jauniausias brolis Alfonsas su žmona, Šv. Kazimiero ordino Šiaulių apskrities komtūras Kazimieras Celestinas Alminas, šviesuolė, Krikščionybės Donelaičio draugijos Šiaulių skyriaus pirmininkė Izolina Lingienė, liturginių rūbų kūrėja, menininkė Loreta Bartkevičiūtė-Valienė, žinoma labdarė, ekonomistė Jolita Donėlienė, muzikė Nijolė Prascevičienė, dailininkai Antanas ir Aldona Visockiai, medikė Liuda Bekerienė, žurnalistė Birutė Žymantienė, medikas Antanas Lukošaitis, muzikai Daina ir Anatolijus Kavaliauskiai.

Šv. Mišias Šiaulių katedroje aukojo katedros klebonas Egidijus Venckus ir vyskupijos kancleris kunigas Rimantas Žaromskis. Šv. Mišių pamokslas buvo pripildytas minčių apie žmones jungiančias ir stiprinančias vertybes, pagarbą, aukojimąsi, apie šeimą, žmogaus pasirinkimą mylėti ir būti ištikimam. Visa tai buvo svarbiausia ir Vytenio gyvenime.

Mintys apie šias vertybes skambėjo ir prie V. Rimkaus kapo Šiaulių rajono Bazilionų kapinėse.

„Yra žmonės skirtukai ir žmonės jungtukai. Vytenis buvo jungtukas, jungiantis, vienijantis visus, pakeliantis, padedantis, globojantis“, – kalbėjo Šv. Kazimiero ordino Šiaulių apskrities komtūras, poetas, disidentas Kazimieras Celestinas Alminas.

Šiaulių dramos teatro aktorius Vladas Baranauskas skaitė Sibiro tremtyje V. Rimkaus parašytas eiles, kupinas ilgesio, meilės, aukščiausių vertybių, pabrėžiančias jo jautrią prigimtį ir tvirtas vertybines nuostatas.

Šiuo metu nuo kapo, kur 2020 m. lapkričio mėnesį palaidotas V. Rimkus, kur ilsisi jo tėvai, sesuo, nuimta ąžuolinė Rūpintojėlio skulptūra, sukurta žymaus Šiaulių krašto skulptoriaus Vitalijaus Lukošaičio (1950–1986). Įspūdingą skulptūrą iš naujo kuria Vitalijaus Lukošaičio sūnus skulptorius Gintautas Lukošaitis. Paminklas bus atstatytas V. Rimkaus mirties metinėms.

Susirinkusieji sukalbėjo maldą, padėkojo V. Rimkui už jo įvairialypę veiklą Lietuvos kultūros, dailės, tautodailės, menotyros, istorijos, kraštotyros ir kitose srityse.

Aplankę kapą visi rinkosi Pikeliškėje, išlikusioje senojoje Rimkų sodyboje su šimtamečiais ąžuolais, Jaroslavo Rimkaus (1888–1976) statytame name, iš kurio šeima buvo ištremta į Sibirą. Susigrąžinus gimtinę čia jau daugelį metų renkasi, vasaroja, kuria, dirba jau kelinta Rimkų ir jų artimųjų karta.

Šv. Kazimiero ordino nariai ir artimieji prie Vytenio Rimkaus kapo Bazilionų kapinėse. 2021 m. gegužės 15 d.

Reikšmingas Vytenio Rimkaus palikimas – profesionalų rankose

V. Rimkaus artimieji apsidžiaugė, kad su šeima susisiekė svarbiausios Šiaulių kultūros įstaigos, galinčios ir norinčios saugoti, populiarinti ir skleisti visuomenėje V. Rimkaus kultūrinį palikimą.

Vytenio žmona Česlava papasakojo, kad labai džiaugiasi, jog visą spausdintinį, rašytinį V. Rimkaus palikimą perėmė Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka, kuri ištyrinės, įvertins palikimą ir įkurs Vytenio Rimkaus vardo skaityklą.

Česlava pasakojo, kad jau nebeskaičiavo, per kiek laiko Povilo Višinskio bibliotekos darbuotojams pavyko pervežti iš buto į biblioteką V. Rimkaus parašytas, jo ar drauge su bendraautoriais sukauptas, pristatytas knygas. „Berods, keliolika krovininių autobusėlių pripildyta. Jau net gaila buvo nuoširdžių bibliotekos darbuotojų, kurie taip stengėsi kruopščiai ir atsakingai dirbti ir pernešti tokius kiekius knygų. Juk visi žino, kad Vyteniui knygos buvo viskas gyvenime. Jis saugojo, rinko ir vertino ne tik knygas, bet ir bukletus, brošiūras, temines iškarpas, fotografijas. Tai milžiniška kolekcija, kurią gali sutvarkyti ir tinkamai pateikti visuomenei tik specialistai“, – pasakojo Česlava Rimkienė.

Dėl V. Rimkaus palikimo į šeimą kreipėsi ir Šiaulių „Aušros“ muziejaus specialistai – kai kuriuos V. Rimkaus asmeninius daiktus šeima atidavė saugoti Šiaulių „Aušros“ muziejui. Dalį istorinę vertę turinčių eksponatų muziejui gerokai anksčiau yra atidavęs ir pats Vytenis.

Rinkdama bibliotekai ir muziejui V. Rimkaus knygas, spausdinius, šeima surado ir labai asmeniškų rankraščių, pavyzdžiui, stalčiaus dugne rado pamirštą eilėraščių sąsiuvinį, kuris datuojamas 1944–1945 m. Tuomet Vyteniui buvo vos 14–15 metų. Eilėraščiai jautrūs, skaidrūs, kupini jaunatviškos filosofijos, apmąstymų, atsikartojančių, persipinančių gamtoje ir žmogaus gyvenime. Gamta ir žmogus – pagrindiniai paauglystės eilėraščių herojai. Sąsiuvinio lapeliai aptrupėję, bet visi tekstai įskaitomi. Šeima padarė kelias eilėraščių rankraščio kopijas, kad Vytenio kūryba tęstų gyvavimą.

Bičiulių prisiminimai apie Vytenį Rimkų dalyvaujant jo gimtinėje surengtame paminėjime

***Kazimieras Celestinas ALMINAS**, poetas, disidentas, Šv. Kazimiero ordino Šiaulių apskrities komtūras*: „Vytenis į Šv. Kazimiero ordiną įstojo vienas iš pirmųjų – beveik prieš šešiolika metų. Kiekvieno ordino nario veikla kartu yra ir ordino veikla, todėl ir visa Vytenio Rimkaus veikla įvairiausiose srityse buvo ir Šv. Kazimiero ordino raiška

Prie Vytenio Rimkaus kapo Bazilionų kapinėse. Iš kairės: Jolita Donėlienė, Česlava Rimkienė, Kazimieras Celestinas Alminas. 2021 m. gegužės 15 d.

visuomenėje. Daug kur jis drauge su Šv. Kazimiero ordinu dalyvavo svarbiausiuose renginiuose, išmintingai kalbėjo apie pačius svarbiausius kultūros, dailės, tautodailės, istorijos reikalus. Juk Vytenio Rimkaus išleista knyga apie tėvą Jaroslavą Rimkų („Jaroslavas Rimkus – dailininkas, pedagogas, visuomenininkas“, Saulės delta, 2012) yra Lietuvos istorijos vadovėlis. Kadangi Ordino posėdžiai vykdavo (ir tebevyksta) atvirai su visuomene, mes visada kviesdavome Vytenį Rimkų kalbėti, pasakoti, visa tai yra įrašyta ir išsaugota, nes tai svarbu visai Lietuvai.

Vienas iš ordino tikslų yra pastebėti šviesuolius, paskatinti juos reikštis visuomenėje ir atkurti Lietuvoje šviesuomenę, kurią sunaikino karas, abi okupacijos. Naikintai, blaškytai šviesuomenei atsikurti reikia daug dešimtmečių, todėl mūsų pastangos ir tikslai buvo labai aiškiai siejami ir su Vytenio veikla. Labai svarbus Vytenio bruožas, kad jis kiekviename žmoguje sugebėdavo rasti kažką šviesaus. Šviesuolių pastebėjimas ir pastangos atkurti Lietuvoje šviesuomenę yra labai svarbus Vytenio Rimkaus nuopelnas ne tik Šiaulių regionui, bet ir visai Lietuvai. Vytenio Rimkaus, jo šeimos gyvenimas yra labai svarbi Lietuvos istorijos dalis. Pradėdavai kalbėti, pavyzdžiui, apie Maironį, Vytenis jau papasakoja, kaip jo tėvas Jaroslavas svečiavosi pas kunigą, poetą Maironį ir išėjęs pasivaikščioti po pietų į sodą sutiko merginą, o sugrįžęs prie pietų stalo Jarsolavas pasakė, kad ji bus jo žmona. Diskutuoji apie Algirdą Julių Greimą, Vytenis tuoj ima pasakoti savo asmeninius įspūdžius. Kokią Lietuvos šviesuomenės figūrą bepaimdavai, Vytenis visada turėdavo ką papasakoti iš savo asmeninių įspūdžių.

Vytenio vertybės buvo nepajudinamos, vėjo neblaškomos. Pamenu, kai, atgavus Lietuvos Nepriklausomybę ir atidarius sienas, į Lietuvą ėmė plūsti ne kultūra, o visokios kultūros atliekos. Bematant imta niekinti vyresniosios kartos kūryba, aukštoji kultūra, Vytenis sugebėjo atsilaikyti tai nekultūrai, išlikti prie pamatinių vertybių, viešai diskutuodamas ir atvirai ją gindamas.

Turiu ir asmeninę patirtį. Kai mane išvarė iš universiteto, kai atsisakiau pasmerkti atseit buržuazinius nacionalistus – pažįstamus, bendražygius ir draugus, kai mane, kaip antitarybininką, buvo uždrausta priimti į darbą, ėmiausi tautodailės – toks tuo metu buvo mano pragyvenimo šaltinis. Be tuometės Meno tarybos jokio darbo nebūtum galėjęs realizuoti. Meno tarybos pirmininku buvo Vytenis Rimkus, ir aš per visą sovietmetį neturėjau jokios kliūties, kad mano darbai kada būtų nepriimti. Komunistų partijos komitetas man uždraudė dalyvauti parodose, o jeigu nedalyvauji tautodailės parodose, vadinasi, nebegali ir realizuoti savo darbų, netenki vienintelio pragyvenimo šaltinio.

Vytenio Rimaus sodyboje. Iš kairės: Loreta Bartkevičiūtė-Valienė, Antanas Visockis, Elzbieta Bagdonienė, Nijolė Prascevičienė. Pikeliškė, 2021 m. gegužės 15 d.

Ne be Vytenio Rimkaus pagalbos man buvo leista dalyvauti parodose, nors ir su sąlyga, kad nebūtų mano pavardės prie darbų. Vytenis buvo labai kūrybingas, vertybiniu požiūriu labai atkaklus, nesilankstantis nuo vėjo. Jis buvo tvirtas ąžuolas.“

***Birutė ŽYMANTIENĖ**, žurnalistė, memuaristė, poetė*: „Iš Vytenio Rimkaus mes mokėmės daug ko. Daugybę pamokų aš ir, manau, daugelis žmonių gavo ne tik asmeniniame bendravime, bet ir, pavyzdžiui, parodų atidarymuose. Ateini truputį anksčiau, pažiūri parodą, matai, kad šiaip sau... Bet klausaisi Vytenio Rimkaus parodos pristatymo ir girdi, kaip jis sako, kad, nepriklausomai nuo to, kas dailininkui labiau pavyko, kas mažiau, reikia sveikinti žmogų, kad jis kuria, kad imasi kūrybos! Matai, kad ir pats dailininkas, jautęsis neužtikrintai, po Vytenio Rimkaus žodžių nušvinta ir išeina iš parodų salės sparnuotas! Vytenis mokėjo žmonėms užauginti sparnus! Ne sužlugdyti, o užauginti! Vytenis iš gyvenimo ir pats buvo gavęs daug pamokų, todėl buvo labai išmintingas. Jis žinojo, kas yra badas. Jis klausėsi mirties nuosprendžio sau – jis net tai buvo patyręs...

Miršta tiktai kūnas. Jo kūryba, jo žinios, perduotos kitiems, jo kultūra, jo pamokos išlieka kituose. Išliko, gyvena ir bus!“

***Antanas VISOCKIS**, dailininkas, profesorius*: „Kiekvienas, kas su Vyteniu Rimkumi susitiko šiame gyvenime, pasakytų apie jį ir jo darbus daug reikšmingų dalykų, tačiau vis iš kitos pusės, nes Vytenis buvo labai įvairiapusis. Aš ir mano žmona dailininkė Aldona Visockienė Vytenį pažinojome nuo 1966 m. Tada jis jau buvo vienas iš svarbių Šiaulių miesto kūrėjų branduolio žmonių. Visapusiškas – edukacine, kūrybine, organizacine, dvasine prasme, labai daug davęs Šiaulių dailei ir dailininkams. To branduolio ašis tuo metu buvo Aloyzas Toleikis, Vitolis Trušys ir Vytenis Rimkus, taip pat atvažiavo į Šiaulius daugiau gabių dailininkų, įsiliejusių labai aktyviai į Šiaulius ir kūrusių Šiaulių dailės gyvenimą.

Mus su Vyteniu siejo tiek kūrybinis, tiek gyvenimiškas, buitinis ryšys. Tuo metu dar buvo gyvas ir Gerardas Bagdonavičius. Rinkdavomės į asmenines šventes – pas mus su Aldona į svečius ateidavo Gerardas Bagdonavičius, Vytenis su Česе, Trušys su Galina. Filosofuodavome, kalbėdavomės nerinkdami žodžių, atvirai, paprastai. Buvo didelis artumas širdies, dvasios – tikroji bendrystė.

Vytenis Rimkus dailininkų pasauliui buvo toks svarbus, kad Šiauliams pavydėjo Vilniaus, Kauno ir kitų miestų dailininkų organizacijos. Jis visus matė, girdėjo, užrašė, fiksavo, o mes, „bohemščikai“, ne visada net ir apie save tiek žinojome, kiek Vytenis apie mus, nes jis turėjo visą parodų chronologiją, bibliografiją, tiksliai ir aiškiai užfiksuotą. Rinkdavo

Knygos „Vytenis Rimkus: bibliografijos rodyklė“ pristatyme Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje. Iš kairės: dr. Bronius Maskuliūnas, Vaidotas Janulis, Janina Rimkutė-Budrienė, Jonas Nekrašas, Dalia Jakaitė. 2021 m. lapkričio 20 d.

visas žinutes, kas tik pasirodydavo viešojoje erdvėje apie Šiaulių dailę ir dailininkus.

Kiekvienoje parodoje, parodėlėje V. Rimkus turėdavo ką pasakyti, kuo pasidžiaugti. Jis pabrėždavo, kad labai gerai, jog dalyvaujame užsienio parodose, nes tai labai svarbu Lietuvai, Lietuvos dailei. Vytenis visada akcentuodavo, kad nereikia užmiršti savo gimtinės, savo gimimo vietos. Jis visą laiką pabrėžė žmogaus santykį su kitu žmogumi ir su menu. Sakydavo: „Jeigu gali kažką dvasiško duoti žmogui, tai duok, eik, daryk dėl kitų ir kitiems.“

Jis buvo ir geras dailininkas, jo kūryboje – labai glaudus ryšys su gamta, emocinga plastika, jis akvareles kurdavo labai greitai, jo akvarelė – gyva, su aiškiai juntama impresija.

Vytenis buvo neišsenkamas žinių šaltinis, paliko didžiulę bibliografiją, knygų biblioteką, daugybę savo studentų, magistrantų, doktorantų. Labai svarbu, kad Vytenio mintys, jo kūryba, dvasinis ir rankraštinis, spausdintinis palikimas turėtų tęsinį ir būtų pasiekiamas visuomenei.“

Paminklas Vyteniui Rimkui – jo bibliografijos rodyklė ir jo vardo skaitykla

Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešoji biblioteka stebėtinai greitai parengė ir išleido unikalią knygą „Vytenis Rimkus: bibliografijos rodyklė“, kuri bibliotekoje vykusios knygų mugės metu pavadinta paminklu V. Rimkui. Šioje knygoje sudėta šios iškilios asmenybės aštuonių dešimtmečių darbų – knygų, straipsnių, publikacijų – rodyklė.

Knyga pristatyta Povilo Višinskio viešosios bibliotekos Meno ir muzikos skaitykloje. Dalyvavo Vytenio Rimkaus artimieji – našlė Česlava Rimkienė, dukra Janina Rimkutė-Budrienė, sesuo Elzbieta Bagdonienė. Jos pareiškė padėką knygos leidėjams.

Knygos pristatymą vedė bibliotekos vyriausioji metodininkė literatūrinei, skaitymo skatinimo veiklai ir humanitariniams moksliniams tyrimams Dalia Jakaitė, prisiminimais dalijosi profesorius Vaidotas Janulis, parašęs knygai įžanginį žodį, advokatas Jonas Nekrašius.

Povilo Višinskio viešosios bibliotekos direktorius profesorius dr. Bronius Maskuliūnas pristatydamas renginį pabrėžė, kad V. Rimkaus veikla apima visą epochą. Jis stebėjosi, kad bibliografijos rodyklės paprastai apima 50–100 puslapių, o V. Rimkaus bibliografija – net 320 puslapių.

„Daugiau mačiau tik Romualdo Ozolo bibliografijoje, kuri buvo 350 puslapių“, – sakė B. Maskuliūnas.

Solidi, estetiška knyga-publikacijų rodyklė apima V. Rimkaus aštuonių dešimtmečių (1940–2020 m.)

Knygos „Vytenis Rimkus: bibliografijos rodyklė“ pristatyme Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje. 2021 m. lapkričio 20 d.

darbus – nuo pirmųjų moksleiviškų eilėraščių iki pat mirties. Į knygą sudėtos autorinių knygų, brošiūrų, mokslo darbų, parodų katalogų, grožinių tekstų publikacijų, komentarų įvairiuose leidiniuose, straipsnių enciklopedijose ir žodynuose bei publikacijų apie jį patį nuorodos.

Česlava Rimkienė paminėjo, kad savo darbų bibliografinę rodyklę sudarinėjo pats Vytenis Rimkus, jo darbą pratęsė ir susistemino Rasa Streckienė, bibliotekos vyriausioji bibliotekininkė. Knygą redagavo Robertas Gedrimas, maketavo ir apipavidalino dailininkė Vaiva Kovieraitė-Trumpė. Leidinyje panaudoti paties V. Rimkaus piešiniai ir kita vaizdinė medžiaga iš jo asmeninio archyvo. Knyga išleista 100 egzempliorių tiražu. Leidinį rėmė Lietuvos kultūros taryba, Šiaulių miesto savivaldybė.

Ši knyga – tai liudijimas apie iškilios asmenybės įvairiapusę ir gausią veiklą. Kalbėta apie tai, kad be V. Rimkaus žodžio neapsieidavo nei viena dailės paroda, nei įvairiausi kultūros renginiai Šiauliuose, taip pat ir Šiaulių rajone.

V. Rimkaus sesuo Elzbieta Bagdonienė knygos pristatyme jautriai pasakojo, kad matė brolį nepaprastai susijaudinusį tada, kai 2012 m. iš Sibiro kalėjimo archyvo baudžiamosios bylos pavyko atgauti Irkutsko krašte, tremtyje, leistą rankraštinį laikraštuką „Taiga“, jo būta 5 egzempliorių. Būtent už juos V. Rimkus buvo nuteistas mirties bausme, kuri vėliau pakeista į 25 metus kalėjimo, 10 metų tremties.

V. Rimkaus šeima padovanojo Povilo Višinskio viešajai bibliotekai asmeninę V. Rimkaus biblioteką ir archyvą: daugybę vertingų knygų, senųjų leidinių, meno albumų, laiškų, atvirukų kolekciją ir kitų dokumentų. Tarp jų knygos su dedikacijomis, rankraštiniais įrašais, priklausomybės ženklais ekslibrisais. Bibliotekoje nuo šiol saugomas ir išskirtinis šeimos archyvo dokumentas – Jono Basanavičiaus laiškas Jaroslavui Rimkui.

Bibliotekos direktorius B. Maskuliūnas sakė, kad V. Rimkaus bibliotekai ir archyvui bus skirta atskira patalpa ir bus įsteigta V. Rimkaus skaitykla.

Bibliotekai perduotas Vytenio palikimas tvarkomas ir bus atviras plačiajai visuomenei ir mokslo tyrimams.

Mažytė dalis palikimo jau buvo eksponuota švenčiant 785-ąjį Šiaulių miesto gimtadienį – Šiaulių Povilo Višinskio viešosios bibliotekos Kraštotyros skaitykloje veikė spaudinių paroda, skirta Šiaulių miesto 785-ajai miesto šventei. Parodoje buvo eksponuojami prof. V. Rimkaus archyvo dokumentai, saugomi Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje. O parodos anotacijoje buvo rašoma: „2021 m. kovo mėnesį Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešajai bibliotekai perduotas

Šiaulių „Aušros“ muziejaus Venclauskų namuose-muziejuje surengtoje parodoje „Žymių Lietuvos šeimų ženklai Šiaulių berniukų gimnazijoje“. Birutė Lukošiūtė ir Janina Rimkutė-Budrienė (dešinėje). 2021 m.

Šiaulių garbės piliečio, menotyrininko, Lietuvos mokslo ir visuomenės veikėjo, kraštotyrininko, profesoriaus emerito Vytenio Rimkaus archyvas. Parodoje pristatomi archyve sukaupti dokumentai apie Šiaulius ir šiauliečius, liudijantys XX–XXI a. miesto istoriją. Eksponuojami paties profesoriaus ir jo tėvo, mokytojo Jaroslavo Rimkaus rankraščiai, archyve sukaupti ir išsaugoti smulkieji spaudiniai (programos, lankstinukai, vokai, atvirukai ir kt.), dailininko Gerardo Bagdonavičiaus ikonografinė medžiaga.“

Dalis vertingo istorinio palikimo – Šiaulių „Aušros“ muziejuje

Minint Šiaulių Juliaus Janonio gimnazijos 170-metį Šiaulių „Aušros“ muziejaus Venclauskių namuose-muziejuje surengta paroda „Žymių Lietuvos šeimų ženklai Šiaulių berniukų gimnazijoje“. Per 170 metų gimnazijoje mokėsi ir dirbo daug įžymių asmenybių, palikusių ryškų pėdsaką gimnazijos, Šiaulių ir visos Lietuvos istorijoje. Su gimnazija susijusios ištisos garsios šeimos: Vileišiai, Biržiškos, Jakševičiai, Venclauskiai, Šalkauskiai, Zubovai, Janavičiai, Sondeckiai, Rimkai ir kt. Dažnai net kelios šeimos kartos, jų istorija, gyvenimai ir veikla siejasi su gimnazija – tai ir atsispindi šioje parodoje. Lankytojams pristatytos ne tik šeimų istorijos, bet ir jų tarpusavio sąsajos, atskleista jų reikšmė Šiauliams ir visai Lietuvai. Neatsitiktinai greta žymiausių ir garbingiausių Šiaulių šeimų paminėta ir Rimkų šeima. Vytenio tėvas Jaroslavas Rimkus (1888–1976) – pedagogas, dailininkas, etnografas, publicistas, visuomenės veikėjas – 1899–1907 m. pats mokėsi Šiaulių gimnazijoje, o 1918–1934 m. mokytojavo šioje gimnazijoje. Šiaulių gimnazijoje mokėsi ir Vytenis, ir visi trys jo vaikai – Kęstutis, Rasa ir Janina.

Parodą parengusi muziejininkė-rinkinio saugotoja Birutė Lukošiūtė pasakojo, kad parodoje greta su Juliaus Janonio gimnazija susijusių leidinių yra nemažas pluoštas su Rimkais susijusių knygų: V. Rimkaus knyga apie tėvą Jaroslavą Rimkų, taip pat ir paties J. Rimkaus knyga „Vokiečių okupacija Lietuvoje“, kitos jo knygos ir paskutinė (nors chronologiškai gal ir viena pirmųjų knygelių), išleista jau V. Rimkaus šeimos po jo mirties, – stalčiaus dugne atrastas 14-mečio Vytenio eilėraščių rinkinėlis, kurį sumaketavo Kazys Alminas.

Leidinio „Šiaulių berniukų gimnazija“, kurį išleido Juliaus Janonio gimnazija 170-ies metų jubiliejaus proga, viršelyje yra atspausdinta 1906 m. fotografija, kurią išsaugojo ir dovanojo Vytenis. Nuotraukoje greta kitų gimnazistų yra ir J. Rimkus. Ši nuotrauka yra ir parodos afišoje.

Muziejus turi ir J. Rimkaus sudarytą, V. Rimkaus muziejui dovanotą „Šiaulių gimnazijos

Šiaulių Sauliaus Sondeckio menų gimnazijoje, Vytenio Rimkaus dailės darbų parodos atidaryme. 2021 m. lapkričio 22 d.

istoriją“. Rimkų šeimai yra skirtas ir parodos stendas, kuriame – istorinės šeimos nuotraukos.

„Parodai labai norėjome rasti Vytenio Rimkaus pieštą autoportretą, kuris kurtas jam mokantis 7 gimnazijos klasėje 1948 metais. Originalas yra Juliaus Janonio gimnazijoje“, – pasakojo Birutė Lukošiūtė.

Parodoje eksponuojami ir Vytenio apdovanojimai – Šiaulių miesto garbės piliečio ženklas ir kiti svarbūs apdovanojimai.

Tai, ką V. Rimkaus šeima patikėjo saugoti Šiaulių „Aušros“ muziejui, dar laukia gilesnių tyrinėjimų ir vertinimo.

Jaukus prisilietimas prie Vytenio Rimkaus kūrybos – paroda Sauliaus Sondeckio menų gimnazijoje

Lapkričio 22 d. Šiaulių Sauliaus Sondeckio menų gimnazijoje atidaryta septynių Vytenio Rimkaus dailės darbų, atspindinčių įvairius jo kūrybos laikotarpius, paroda. Renginyje dalyvavo menotyrininko šeima: žmona Česlava Rimkienė, brolis Alfonsas Rimkus, dukros Janina ir Rasa. Šiltais prisiminimais dalijosi Šv. Kazimiero ordino Šiaulių apskrities komtūras Kazimieras Alminas, dailininkas Voldemaras Barakauskas, žurnalistė Rita Žadeikytė, gimnazijos mokytoja, Šiaulių miesto savivaldybės tarybos narė Nijolė Prascevičienė, gimnazijos mokytoja, Vytenio ir Česlavos Rimkų jauniausioji dukra Janina Budrienė. Menotyrininko knygas pristatė bibliotekininkė Rasa Zurbienė. Parodos atidarymą muzikos garsais nuspalvino smuikininkai Ugnė Krikščiūnaitė ir Agnius Juška, kurių mokytoja – Nijolė Prascevičienė. Renginį vedė mokytoja Raimonda Sližienė.

Parodoje dalyvavo moksleivių, kuriems gimnazijos direktorė Regina Marozienė, mokytojos Nijolė Prascevičienė ir Raimonda Sližienė linkėjo suprasti, koks gali būti įdomus ir prasmingas žmogaus gyvenimas, žiūrint į V. Rimkaus gyvenimą, kūrybą, veiklą, šeimą, draugus, džiaugsmus ir išgyventus likimo išbandymus.

N. Prascevičienė prisiminė, kad V. Rimkus yra aktyviai dalyvavęs ir kuriant savivaldą bei pats dirbęs Šiaulių miesto taryboje. „Savivaldoje reikia ne tik verslą, ekonomiką išmanančių, bet ir kūrėjų, menininkų. Šviesa, sklindanti iš menininkų, yra labai svarbi miesto savivaldoje. Tai, ką profesorius Vytenis Rimkus yra padaręs dėl Šiaulių miesto, yra didžiausias miesto turtas“, – sakė N. Prascevičienė.

„Vytenis Rimkus savo tobulu paprastumu tapė, savo tobulu paprastumu bendravo su visais, savo paprastu tobulumu rašė: „Esu tvirtai įsitikinęs, kad tik gimtinėje įsitvirtinus ir kartu su ja praėjus sėkmės ir nesėkmės kelius, gali tapti Tėvynės piliečiu. Esu tvirtai įsitikinęs, kad tik savąja kultūra

Paminklas Vyteniui Rimkui Bazilionų kapinėse

mes galime išlaikyti identitetą, būti savitais Europoje ir pasaulio panoramoje. Mūsų kalba, literatūra, dailė, muzika, liaudies menas bei profesionalioji kūryba, galų gale švietimas ir mokslas – štai tos sritys ir gairės, kurioms turime atiduoti visas savo jėgas. Kad ta kūryba turi didžiulę jėgą ir galią – įrodė visi nelaisvės metai, kada lietuviškas žodis, meno kūrinys buvo tarsi plyta į pasipriešinimo eigą. <...> Tebūnie Lietuvoje mažiau pykčio ir daugiau meilės, o kelrodžiu tebūna šventojo Kazimiero žvaigždė“, – Vytenio Rimkaus rašytus žodžius parodos atidaryme pacitavo jo bičiulis, Šv. Kazimiero ordino komtūras Kazimieras Celestinas Alminas.

Vaidotas JANULIS

Profesorius Vytenis[1]

Vytenis Rimkus gimė 1930 m. sausio 17 d. Šiaulių apskrityje, Zatišų vienkiemyje prie Padubysio (Bazilionų vlsč.), mokytojo ir visuomenės veikėjo Jaroslavo Rimkaus šeimoje. Mokėsi Bagdoniškio ir Bazilionų pradžios mokyklose. 1942 m. atvyko mokytis į Šiaulius. Mokėsi Šiaulių berniukų gimnazijoje (dabar – Šiaulių Juliaus Janonio gimnazija). Gimnazijoje dailės mokė charizmatiškas Šiaulių menininkas Gerardas Bagdonavičius. 1943–1944 m. lankė Dailės studiją, kur mokė dailininkai Teofilis Petraitis, Leonas Katinas ir kt. Aukštesnėse gimnazijos klasėse pradėjo daug rašyti. Pirmasis Vytenio eilėraštis „Mūsų miestas“ išspausdintas 1947 m. lapkričio 6 d. miesto laikraštyje „Raudonoji vėliava“. Mokydamasis Šiauliuose įvairiapusiškai reiškėsi miesto kultūriniame gyvenime, kurį laiką buvo miesto Jaunųjų rašytojų sekcijos pirmininkas, aktyvus gimnazijoje veikusios slaptos partizanų ryšininkų organizacijos narys. Laisvalaikiu būsimasis profesorius domėjosi ne tik poezija, bet ir daile, piešimu, tapyba.

1949 m. su tėvais buvo ištremtas į Sibirą, į Irkutsko sritį. Apie tremtį Vytenis Rimkus pasakoja prisiminimų knygoje „Taiga“ taigoje“: *„1949 metų kovo 25 dieną didelė šeima – tėvai (tėvas Jaroslavas, jau pensininkas, buvęs Šiaulių gimnazijos mokytojas) ir šeši vaikai nuo 2 iki 21 metų amžiaus – buvo savo vienkiemyje Pikeliškėje apsupta, su didele ginkluota apsauga atvežta į Gubernijos geležinkelio stotį, sugrūsta į vagonus.“*[2]

Tremtyje kilo mintis leisti rankraštinį laikraštuką „Taiga“: *„Niekaip nesinorėjo susitaikyti su tremtinio padėtimi, su kažkokia siaubinga, niekaip nepateisinama neteisybe, sutryptomis žmogiškosiomis teisėmis. <...> Ir tiksliai nežinia, ar tą dieną, ar kokia kita proga kilo mintis kažką daryti, kažkuo užsiimti, gal leisti satyrinio pobūdžio laikraštuką.“*[3] Laikraštyje buvo pasišaipymų, Tėvynės ilgesio motyvų.

Po kiek laiko visa tai nuėjo į antrą planą. V. Rimkus baigė traktorininko kursus. Spaudė rūpesčiai, nebuvo laiko, miško darbai vis traukėsi tolyn į taigą. Reikėjo kraustytis iš vienos gyvenvietės į kitą. Vis dėlto kai kam šis laikraštukas buvo labai svarbus: *„Vieną 1951 metų pavasario naktį užgriuvo būrys milicijos ir saugumo darbuotojų, grupė aukštesnių karininkų. Padariusi barakuose kratas aptiko laikraštukus „Taiga“ ir kitus rankraščius.“*[4] Nuosprendis buvo griežtas: *„Rytų Sibiro geležinkelio teismas V. Rimkų ir J. Balčiūną nuteisė aukščiausia – mirties – bausme, tačiau, remiantis*

[1] Taip kolegos su pagarba vadindavo, kreipdavosi į profesorių Vytenį Rimkų.

[2] Rimkus V., *„Taiga“ taigoje*, Šiauliai, 2014, p. 5.
[3] *Ten pat.*
[4] *Ten pat*, p. 6.

tuo metu galiojusiu TSRS Aukščiausiosios Tarybos įsaku dėl mirties bausmės panaikinimo, ji buvo pakeista 25 metais darbų lageryje, dar 10 metų tremties bei 5 metams atimtos teisės. Iš viso 40 metų.“[5]

1958 m. V. Rimkus grįžo į Lietuvą ir tais pačiais metais baigė Šiaulių neakivaizdinę vidurinę mokyklą. Ilgai buvo atsisakoma reabilituoti nuteistuosius. Siuntinėti raštai į Vilnių, Irkutską, Maskvą. Tik 1990 m. rugpjūčio 13 d. visa grupė buvo reabilituota. 2012 m. sesuo Elzbieta Rimkutė-Bagdonienė aplankė tremties vietas. Nuvažiavo į Krasnojarską, Almazajų, Irkutską, aplankė Baikalą. Ten pasiteiravo, ar galima būtų gauti iš teismų archyvo baudžiamosios bylos medžiagą arba kopiją. Prireikė metų, kol 2013 m. vasarą Irkutsko ir Vilniaus gyventojas Česlovas Mižutavičius atvežė šią bylą iš Irkutsko į Šiaulius. Joje – originalūs penki „Taigos“ numeriai. Taip „Taiga“ grįžo iš taigos.

1959–1961 m. V. Rimkus dirbo dailininku apipavidalintuoju ATK-I, periodiškai kaip dailininkas talkino „Naujojo gyvenimo“ kolūkyje, Kukurūzų perdirbimo kombinato klube. Jis dirbo šaltkalviu-dažytoju Šiaulių autobusų parke. Toks buvo pareigybinis etatas autobusų parke, o iš tikrųjų jis atliko dailininko apipavidalintojo darbą, rašė ir piešė transparantus demonstracijoms, leido sienlaikraštį, apipavidalino socialistinio lenktyniavimo stendus, piešė karikatūras. Teko V. Rimkui dažyti aplamdytus autobusus ir kitus automobilius. Matyt, būsimasis profesorius sąžiningai atlikdavo šį darbą ir buvo tos srities autoritetas. Tai byloja viena profesoriaus papasakota istorija. Kartą, kai V. Rimkus jau daug metų dirbo Šiaulių pedagoginiame institute, buvo docentas, vienas autobuse sutiktas vairuotojas paklausė: „Rimkau, ar nudažytum automobilį?“

Dirbdamas jis studijavo Leningrade (dabar – Sankt Peterburgas), Iljos Repino dailės institute, kurį 1966 m. eksternu baigė su pagyrimu. Nuo 1966 m. iki 2009 m. V. Rimkus dėstė Šiaulių universitete (iki 1997 m. – Šiaulių pedagoginis institutas). Tais pačiais 1966 m. jis pasiprašė dirbti puse etato vyr. moksliniu bendradarbiu Šiaulių istorijos, etnografijos muziejuje „Aušra“ (dabar – Šiaulių „Aušros“ muziejus), motyvuodamas tuo, kad turės visas sąlygas dirbti mokslinį, tiriamąjį darbą. 1969 m. V. Rimkus jau vyr. dėstytojas. Nuo 1972 m. rugsėjo 1 d. metus studijavo I. Repino instituto aspirantūroje. Kaip rašoma archyviniuose šaltiniuose, į aspirantūrą buvo išleistas užbaigti kandidatinės disertacijos. 1974 m. apgynė dailėtyros kandidatinę (dabar – daktaro) disertaciją. Tiesa, prieš ginantis pirmąją disertaciją buvo nesusipratimų, kaip vėliau paaiškėjo, skundų, rašytų į I. Repino institutą, kad V. Rimkus negalėtų gintis disertacijos. Tuo metu Šiaulių automobilių parko direkcija gavo telegramą iš I. Repino instituto prorektoriaus mokslui, kad V. Rimkui būtina prisistatyti į Institutą. Atvykus pas prorektorių, šis paprašė prisėsti ir ilgai, kaip pasakojo pats V. Rimkus, kokią valandą, vartė popierius ir tylėjo, pasidarė nejauku. Tylą nutraukė riebus rusiškas keiksmažodis ir leidimas gintis. Tik tada V. Rimkus suprato, kad kai kam parūpo jo personalija ir kad nenorėta leisti jam ginti disertacijos. Vėliau paaiškėjo, jog skundas gautas iš Lietuvos. O tuo metu disertacijos tezės jau buvo išspausdintos ir išsiuntinėtos į reikiamas institucijas. Vytenis yra pasakojęs, kad Leningrade tarp dėstytojų, profesorių taip pat buvo teistų už savo pažiūras ar įsitikinimus. Tikriausiai sprendimus nulemdavo sveikas protas ir reikiamu laiku nutylėta informacija.

Ir vėliau V. Rimkaus straipsnių nenorėta spausdinti įvairiuose leidiniuose. Tada jis galimybių ieškojo Leningrade, su bendraautoriu išleido albumą apie Ablingą[6]. Bet ir šio albumo spausdinimas leidykloje ilgai strigo. Pasiteiravus, kodėl delsiama, buvo atsakyta, kad leidinyje vaizduojamos piktžolės ir netvarka. Pasirodo, cenzūros sergėtojai lietuviškų rugiagėlių laukuose įžiūrėjo piktžoles. Reikėjo aiškinti, kad tai ne piktžolės, o liaudies dainose dažnai apdainuojamos gėlės. Kadangi buvo spausdinama Leningrade, daugiau kliūčių nebuvo. Albumas „Ablinga“ buvo pirmasis reikšmingas darbas po disertacijos gynimo, paskui jis išleistas keliomis užsienio kalbomis.

Vėliau Rusijos leidyklose išėjo ir daugiau darbų ir tik po to profesoriaus straipsniai bei kiti moksliniai veikalai atrado savo vietą Lietuvos spaudoje, kultūros, mokslo žurnaluose. Savu žurnalu profesorius laikė „Kultūros barus“.

[5] *Ten pat*, p. 8.

[6] Римкус В., Плюхин Е., *Аблинга*, Ленинград: Искусство, 1977, 110 с.

1977 m. balandžio 27 d. jam buvo suteiktas docento vardas. Tais metais V. Rimkus puse etato mokslinį darbą dirbo ir Šiaulių K. Didžiulio politechnikume (dabar – Valstybinė Šiaulių kolegija). 1990 m. lapkričio 3 d. Vytenis parašė prašymą profesoriaus vietai užimti Tapybos katedroje, tačiau Senatas prašymo nepatenkino. 1997 m. V. Rimkus Maskvoje apgynė habilituoto daktaro disertaciją „Lietuvių liaudies skulptūra: raiška ir funkcionalumas“. Čia ir vėl gali pasirodyti keista, kodėl jau laisvoje Lietuvoje V. Rimkus antrąją disertaciją gynėsi Maskvoje. Gynimo tezės buvo parengtos dar 1994 m. Tačiau trejus metus Lietuvoje dėl įvairių priežasčių V. Rimkui nebuvo leidžiama ginti disertacijos. Tada Vyteniui patarimą davė profesorius Vytautas Gudonis, kad darbą reikia ginti Maskvoje. Taip V. Rimkus tapo pirmuoju menotyros mokslų habilituotu daktaru Lietuvoje. Iki tol menotyros klausimais rašydavo habilituoti filosofijos mokslo daktarai. 1999 m. kovo 25 d. ŠU Senatas V. Rimkui suteikė profesoriaus pedagoginį mokslo vardą.

Prasidėjus atgimimui ir Lietuvai tapus laisvai, atsivėrė daug galimybių užsiimti moksline, taip pat ir akademine veikla, menu, kūryba. Atsirado galimybė dėstytojams, profesoriams skaityti paskaitas kituose universitetuose. Profesorius V. Rimkus 1999 m. buvo kviečiamas skaityti paskaitų Vilniaus pedagoginiame ir Vytauto Didžiojo universitetuose, būti disertacijų oponentu, doktorantūros komiteto nariu, habilitacijos komiteto nariu, disertacijos gynimo tarybos pirmininku. Profesoriaus V. Rimkaus tyrinėjimų laukas platus: lietuvių tautodailė (daugiausia liaudies skulptūra), mėgėjų dailė, šiuolaikinės tautodailės problemos, profesionalioji Lietuvos dailė, provincijos dailės reiškiniai, tremtinių ir politinių kalinių menas ir kita kultūrinė veikla. Profesorius daugelį metų inicijavo įvairius kultūrinius renginius, plenerus, tautodailininkų mokymus. Profesorius mokymais ir savo asmeniniu pavyzdžiu skatino vietinius menininkus, tautodailininkus kurti ir taip prisidėjo prie Kurtuvėnų krašto nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimo ir puoselėjimo.

V. Rimkus daugelį metų buvo aktyvus Kurtuvėnų regioniniame parke organizuojamų kultūrinių renginių – parodų, konferencijų, klojimo teatrų festivalių, svarbių švenčių ar asmenybių minėjimų – svečias. Menotyrininkas, kultūros istorikas aktyviai užsiėmė ir kraštotyros veikla – rinko medžiagą, ją analizavo, rašė straipsnius. Profesorius – istorijos ir kultūros žurnalo „Padubysio kronikos“ vyriausiasis redaktorius ir daugelio publikacijų autorius. Taip pat rašė ir Kurtuvėnų regioninio parko metraščiui „Kurtuva“. Straipsniuose menotyrininkas visuomenei pristatė nusipelniusių šio krašto menininkų nuopelnus, meno kūrinių istoriją. Daug dėmesio skyrė ir kultūros paveldo aktualizavimui – publikavo Rimgailų antkapinio paminklo Kurtuvėnuose istoriją, pateikė daug įdomios medžiagos apie Dubysos aukštupio vandens malūnus, kurių nemaža dalis buvo arba tebėra regioninio parko teritorijoje.

Be profesoriaus kalbų, parodų pristatymų neapsieidavo nė viena tautodailės ar profesionaliosios dailės paroda. Kadangi V. Rimkaus pirmoji disertacija buvo apie akvarelę, jis dažnai buvo kviečiamas į tuo metu Rygoje vykstančių akvarelės trienalių parodų pristatymus, aptarimus, vėliau – į tarptautines Baltijos šalių akvarelės trienales. Parengė daugiau kaip 40 knygų. Išspausdino daug straipsnių Lietuvos ir užsienio dailės leidiniuose. Nuliejo akvarelių, sukūrė tapybos kūrinių (Tėvų Apolonijos ir Jaroslavo Rimkų portretas, 1953), pastelių (Šiauliai. Miesto parke, 1999), piešinių (Vesiola. Kiemas, 1956; Justina Dargužaitė, politinė kalinė, tremtinė, 1957). Buvo parodų kuratorius. Nuo 1960 m. dalyvavo parodose, pleneruose, surengė personalinių parodų. Aktyviai dalyvavo Dailininkų, Tautodailininkų, Mokslininkų sąjungų, Lietuvos kraštotyros draugijos veikloje, buvo mėnraščio „Gintaro gimtinė“ redakcinės kolegijos narys.

Profesoriaus Vytenio gyvenimas neatsiejamas nuo akademinio darbo Šiaulių pedagoginiame institute (nuo 1997 m. – Šiaulių universitetas). 1967 m. prof. V. Rimkus kartu su prof. Aloyzu Toleikiu ir prof. Vitoliu Trušiu įsteigė piešimo, braižybos ir darbų specialybę, kuri išaugo į Dailės, o vėliau – į Menų fakultetą. Studentų profesorius buvo mylimas ir gerbiamas. Prisimenu, per meno istorijos egzaminą profesorius įsitaisydavo patogiai, užsikeldavo koją ant kojos ir išsiskleidęs skaitydavo laikraštį „Tiesa“, kol studentai ruošdavosi. Nei jis mato studentų, nei studentai – profesoriaus, žodžiu, nusiraišinėk, kiek širdis geidžia. Pasirodo, taktika gali būti apgaulinga. Atsakius į egzamino klausimus, studento laukdavo staigmena – profesorius

rodydavo dailės darbų reprodukcijas ir klausdavo, kas autorius, koks darbo pavadinimas. Ir jeigu tu puikiausiai atsakydavai į egzamino klausimą, o pasiklysdavai autorių pavardėse ar darbų pavadinimuose, profesoriui buvo aišku, kad karalius nuogas. Atvirai pasakius, per egzaminą pas profesorių buvo gėda nusirašinėti nors jis ir atsitverdavo nuo studentų „Tiesa“ už tris kapeikas. Retas kuris pas profesorių gaudavo neigiamą pažymį. Paprasčiausiai tai buvo nepadoru. Daugumai studentų pas profesorių tekdavo rašyti kursinius darbus apie tuo metu jau nykstančius dvarus, kuriančius tautodailininkus, profesionalius menininkus. Dažnai tie darbai išaugdavo į diplominius darbus ir įgaudavo kitą kokybinę vertę.

Piešimo, braižybos ir darbų studentams reikėdavo atlikti muziejinę praktiką. V. Rimkaus dėka muziejinės praktikos vykdavo Ermitaže, tuometiniame Leningrade. Tikriausiai profesoriui, baigusiam ten mokslus, nebuvo sunku tai padaryti ir, žinoma, įtraukti į programą bei įtikinti vadovybę, kad tokia praktika reikalinga piešimo, braižybos ir darbų mokytojams. Geresnio prisilietimo prie dailės kūrinių negalėjai ir įsivaizduoti. Visos Ermitažo salių budėtojos pažinojo V. Rimkų ir iš tolo sveikindavosi. Ilgainiui praktikos nunyko, transformavosi, gal ir profesoriui jau buvo per sunku važinėti.

Be paskaitų, pavasariais vykdavo studentų mokslinės konferencijos, jose studentai labai aktyviai dalyvaudavo, pateikdavo daug kūrybinių darbų, daugiausia tapybos, grafikos. Vykdavo darbų pristatymai, diskusijos, o tų debatų ašis buvo profesorius V. Rimkus. Visada rasdavo ką pasakyti, paskatinti toliau gilintis į vieną ar kitą temą, plastinius sprendimus. Neretai profesoriui tekdavo gesinti ir įsiaudrinusių studentų diskusijas.

Kaip kolega ir bendradarbis Vytenis visada buvo korektiškas ir dėmesingas, pozityviai nusiteikęs – pokalbiui nuspalvinti dažnai papasakodavo nuotaikingą istoriją ar pikantišką anekdotą. Rektorate taip pat įsiklausydavo į V. Rimkaus nuomonę, nors jis buvo liberalas ir daug kam nepatiko, bet nuomonę išklausydavo. Vertindamas studentų darbus visada rasdavo už ką pagirti, buvo studento pusėje.

1979 m. profesoriui teko pavaduoti katedros vedėją profesorių Aloyzą Toleikį. Ir tada neapsieita be kuriozų. Neaiškus šešėlis ir čia sekiojo šalia... Vieną dieną į kabinetą pas V. Rimkų užėjo „draugas“ ir parodė lapelį su piešiniu, kuriame buvo vaizduojama Lietuvos vėliava. Pasakė, kad piešinį rado sienlaikraštyje, ir apkaltino, jog čia jo darbas. V. Rimkus pažiūrėjęs į piešinį atsakė, jeigu tai būtų jo piešinys, tai vėliavą jis būtų nupiešęs teisingai ir geltona vėliavos spalva būtų ne apačioje, o viršuje. „Draugas“ suglumo ir pasakė užeisiąs dar kartą. Buvo užsukęs, bet veltui... Kaip yra pats sakęs, nemėgo administracinio darbo, mielesnė jam buvo mokslinė, kūrybinė veikla, akademinis darbas su studentais.

Be mokslinės, meninės veiklos, žinoma, buvo ir laisvalaikis. Pas dailininkus skulptorius Birutę ir Kazimierą Kasperavičius Rėžių gatvėje (Šimšės rajonas) buvo susibūrusi dailininkų „sodininkų, daržininkų bendrija“. Tai prof. Vytenis Rimkus, dailininkas Povilas Anikinas, prof. Vitolis Trušys ir jų žmonos. Kasperavičių sklypas buvo didelis, tad ten kiekvienas turėjo savo lysvę ir sodindavo tai, ko širdis geidžia. Žinoma, lysves puoselėjo ir prižiūrėjo žmonos, o vyrai, palikti vieni, greitai nuo diskusijų apie menus pereidavo prie politikos.

Galima teigti, kad Šiaulių Sąjūdžio užuomazgos ir gimė šiame daržininkų kolektyve. Į pirmosios miesto tarybos rinkimus 13 kandidatų delegavo Šiaulių architektų ir dailininkų organizacijas, teatralus ir kitus kultūros darbuotojus vienijusi visuomeninė organizacija „Mūsų miestas – mūsų namai“. „Sodininkai“ vėliau tapo Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio, Šiaulių miesto tarybos nariais, Sąjūdžio suvažiavimų delegatais.

Dar vienas profesoriaus pomėgis buvo kolekcionavimas. Tiesa, jis pats sakydavo: „Aš nieko nerenku, aš paprasčiausiai nieko neišmetu.“ Šis, atrodo, nereikšmingas pomėgis subūrė bendraminčius į savotišką klubą, kurio iniciatorius buvo dailininkas, Šiaulių miesto garbės pilietis Antanas Krištopaitis. Jis buvo šių susirinkimų ašis, tą sambūrį pavadinęs „Lože“, kurią profesorius Vytenis Rimkus juokais pavadino „Mėlynosios rožės“ vardu. Taip ir gimė mitas apie neformalią Masonų ložę. Kolekcininkų ir bendraminčių susibūrimai ir bendravimas iš pradžių vykdavo teatro kavinėje, vėliau – miesto savivaldybės kavinėje, arbatinėje „Rasi čia“, kavinėse „Savynė“, „Prie teatro“, paskutiniu metu – kavinėje „Remarka“. Žinoma, pasisėdėjimai neapsieidavo be politikos,

Knygos „Vytenis Rimkus: bibliografijos rodyklė“ pristatyme Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešojoje bibliotekoje. Prof. Vaidotas Janulis ir Janina Rimkutė-Budrienė. 2021 m. lapkričio 20 d.

bet daugiausia dėmesio buvo skiriama kultūrai, kolekcijoms. Prie stalo kilo daug puikių minčių, pavyzdžiui, A. Krištopaičio albumų leidyba. Profesorius daug straipsnių yra parašęs kolekcininko Petro Kaminsko mažatiražiams leidiniams, kartu rengė kitus leidinius iš savo sukauptų kolekcijų. Susirinkę visi dažnai dalydavosi naujienomis ar parašytu straipsniu, išleista knyga, gautu senoviniu leidiniu, atviruku. Be dėmesio nelikdavo ir vienas ar kitas profesoriaus V. Rimkaus ar kitų kolegų straipsnis spaudoje. Straipsniai buvo aptariami, komentuojami. Tuo metu su profesoriumi galima buvo pasikonsultuoti vienu ar kitu klausimu.

Profesorius buvo aktyvus visuomenininkas, dar 1962 m. buvo išrinktas pirmuoju Šiaulių zonos Liaudies meno sekcijos pirmininku, vėliau – Sekcijos valdybos nariu, nuo 1966 m. – Kultūros istorijos paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos Šiaulių miesto skyriaus Valdybos nariu. 1963 m. Vytenis pradėjo rašyti straipsnius dailės klausimais vietinėje ir respublikinėje spaudoje. Profesorius turėjo II šachmatų ir II šaškių atskyrius. Kiek įstengdamas dalyvavo įvairiuose renginiuose, parodų atidarymuose, konferencijose. Visur buvo kviečiamas ir stengdavosi niekam neatsakyti. V. Rimkus buvo ilgametis Šiaulių LIONS klubo narys, dalyvaudavo įvairiuose labdaros renginiuose. Padėjo atrinkti ir grąžinti į Lietuvą visuomenės veikėjų Kazimiero ir Stanislavos Venclauskių dokumentinį turtą, jo paskatinimu šios šeimos rūmai buvo dovanoti Šiaulių „Aušros“ muziejui. Yra surinkęs gausią Šiaulių istorijos leidinių, periodinės spaudos, atvirukų kolekciją. Nuo 1993 m. buvo Lietuvos centro sąjungos, nuo 2002 m. – Liberalų ir centro sąjungos narys, 1990–1995 m. – Šiaulių miesto tarybos deputatas, 1995–1997 m. ir 1997–2000 m. – Šiaulių miesto savivaldybės Tarybos narys. Miesto kultūros, mokslo, švietimo visuomenei jis žinomas kaip iškili asmenybė, dariusi reikšmingą poveikį miesto ir visos Lietuvos dvasiniam gyvenimui. Už tautodailės populiarinimą jam buvo paskirta Lietuvos meno kūrėjų asociacijos premija, 1995 m. – Stasio Šalkauskio premija, 2003 m. – Jono Basanavičiaus premija, 2005 m. – Kultūros ministerijos premija. 2000 m. buvo suteiktas Šiaulių miesto garbės piliečio vardas. Lietuvai švenčiant šimtmetį – 2018 m. vasario 16-ąją – Vytenis Rimkus tapo pirmuoju Šiaulių rajono garbės piliečiu.

Jau vėliau, sudarius bibliografijos rodyklę, žmona Česlava pasakojo, kad, kraustydamiesi iš vienos vietos į kitą, ištraukdavo stalčius iš stalų, o persikraustę vėl juos sustumdavo atgal. Kas yra tuose stalčiuose – nebūdavo laiko peržiūrėti. Vyteniui Rimkui išėjus amžinybėn, Česlava Rimkienė pradėjo apžiūrinėti tuos stalčius ir aptiko Vytenio jaunystės eilėraščių – „Eilėraščiai Nr. 4, 1944–1945“. Jeigu eilėraščių rinkinys yra pažymėtas Nr. 4, suprantame, kad kažkur stalčiuose guli neatrasti Nr. 1, Nr. 2, Nr. 3 poezijos rinkiniai! Tikėtina, kad ir jie, kaip Rembranto Harmenseno van Reino „Sūnus palaidūnas“, kada nors grįš ir nuguls poezijos knygų puslapiuose.

Jonas KIRILIAUSKAS

Juozo Tumo-Vaižganto epizodas Kuršėnų krašte

Šiemet sukako 120 metų, kai Kuršėnų krašte pradėjo kunigauti būsimasis literatūros klasikas, kunigas Juozas Tumas-Vaižgantas.

Matyt, Micaičiai taip ir būtų likęs istorijos ir kultūros paraštėse iki pat XXI amžiaus pradžios, kol nepasirodė Apolinaro Čepulio romanas „Likimo upė“, skirtas šeimyninėms dramoms ir melodramoms, sakau, melodramoms, nes yra dar gyvų liudytojų, kurie pažinojo aprašomus personažus ir pasakoja tas istorijas kiek kitaip, nei autorius aprašo romane. Bet skaitytojas gali paklausti, o kuo čia dėtas tas A. Čepulis, minimas šiame straipsnyje, ir jis bus neteisus. Ateityje, rašant Micaičių istoriją, gal reikės išskirti ir „Čepulio epizodą“, savaip literatūriškai išgarsinusį šią gyvenvietę ir jos apylinkes.

Prieš šimtą dvidešimt metų buvo panaši situacija, kai kunigui J. Tumui labai nepasisekė ir jis iš Kulių buvo perkeltas į šį „Žemaitijos užkampio užkampį“, o Micaičiams pasisekė neišpasakytai, nes jų vardas įsirašė įvairių, ne tik aukso, spalvų raidėmis į literatūros ir šalies istoriją. Tik gaila, kad praėjus net šimtui ir daugiau metų nuo to momento, kai čia pakankamai trumpai darbavosi didysis mūsų literatūros, publicistikos ir leidybos organizatorius, Micaičiai, be paminklinės lentos ant bažnytėlės sienos, nesugebėjo išnaudoti to fakto, kad taptų Vaižganto gerbėjų, literatūros istorijos mėgėjų ir turistų populiaria lankymo vieta.

Taip jau kartais nutinka, kad neateina niekaip tas laikas parodyti, papasakoti savo istorijos, aktualizuoti ją, bet ne paverkšlenimams šis straipsnis skirtas, o pačiam J. Tumui-Vaižgantui ir jo veiklai Micaičių filijoje ir visame Kuršėnų krašte.

Trumpai priminsime Juozo Tumo-Vaižganto biografiją iki jo atvykimo į Micaičių filiją.

„Juozas Tumas-Vaižgantas (1869 m. rugsėjo 20 d. Maleišiuose, Svėdasų valsčius – 1933 m. balandžio 29 d. Kaune).

Tėvai buvo pasiturintys ūkininkai. Šeimoje gimė 10 vaikų, iš kurių išaugo tik 5, dar 5 broliai mirė vaikystėje. Juozas buvo jauniausias, 10-as, vaikas šeimoje. 1879–1881 m. mokėsi Kunigiškių pradžios mokykloje.

1881–1888 m. mokėsi Daugpilio realinėje gimnazijoje. 1888 m. rudenį įstojo į Kauno kunigų seminariją. Įsitraukė į slaptos lietuvių klierikų Lietuvos mylėtojų draugijos veiklą, o vėliau perėjo į Šv. Kazimiero draugiją. 1890 m. parašė pirmąją korespondenciją į laikraštį „Žemaičių ir Lietuvos apžvalga“. 1893 m. lapkričio 28 d. įšventintas kunigu ir paskirtas vikaru į Jelgavą. 1895 m. dėl konflikto su kunigais ir dekanu E. Roppu perkeltas vikaru į Mosėdį.

1896 m. buvo vienas iš „Tėvynės sargo“ išleidimo iniciatorių, 1897–1902 m. faktinis jo redaktorius. Palaikė ryšius su vietos knygnešiais, rūpinosi

Kunigas Juozas Tumas-Vaižgantas. Iš interneto laisvai prieinamų šaltinių

slapta jų draugija, gaudavo draudžiamos spaudos, ją platindavo, mokė vaikus skaityti. 1896 m. spalio 2 d. Vaižganto brolis Jonas buvo areštuotas gabenantis draudžiamą spaudą.

1898 m. rugpjūčio 10 d. perkeltas vikaru į Kulius (Kretingos apskritis). Čia vėl aktyviai įsitraukė į knygnešių veiklą ir slaptųjų mokyklų kūrimą, slėptuvę spaudai įrengė klebonijoje. 1900 m. pradėjo leisti laikraštį „Žinyčia". Dėl lenkomanų dvarininkų ir kunigų skundų 1901 m. iškeltas į Micaičius..."[1]

J. Tumo-Vaižganto konfliktas Kuliuose įvyko su Bogdanu Oginskiu, apkaltinusiu jį dėl 1900 m. parašytos „Ūkininke" piktos korespondencijos apie jį. Šis didikas įtarė niekuo dėtą mūsų būsimąjį literatūros klasiką ir apskundė vyskupui M. L. Paliulioniui[2].

Tame straipsnyje tikrai įžeidžiamai buvo parašyta: „*Kunigaikštis karališkos veislės gali užmušinėti žmones, jam nėr bausmės už tai... štai ir kunigaikštis karališkos veislės užmušė nekaltą duonkepį ir jo visa bausmė už tai, kad jam liepė ant rankos visada nešioti retežėlį... Ir dabar jis po senovei muša žmones, o valdžia to nemato, nenori matyti, nes tai daro kunigaikštis karališkos veislės! – Jis užmušė keletą žmonių, bet apie tai nė nesiteiravo valdžia...*"[3] Žinoma, tokie kaltinimai ne juokais įsiutino B. Oginskį, kuris manė, kad daugiau tose apylinkėse publicistų nėra, tik J. Tumas.

Čia tik įžanga apie tai, kokia opinija jau buvo apie jauną trisdešimt metų sulaukusį žmogų.

Koks kunigas J. Tumas-Vaižgantas mums iškyla prieš akis kalbamuoju laikotarpiu?

Vienas iš jo biografų Aleksandras Merkelis pabrėžė vyrišką grožį. Iš tikrųjų to meto nuotraukose J. Tumas-Vaižgantas dar ne žilas, dar ne tas „ikoninis", dar ne solidus literatūros klasikas, kaip mes esame įpratę matyti literatūros istorijose ir vadovėliuose. Biografas rašė: „*Gražų, visuomet gerai nusiteikusį ir gyvą, vaizdingu sąmojumi trykštantį kunigą.*"[4] Visa puokštė epitetų žmogui, su kuriuo iš tikrųjų turėtų būti labai malonu bendrauti.

Kunigas tuo laiku dar ne žymus literatas, o greičiau aistringas publicistas, redaktorius, nelegalios lietuviškos spaudos leidėjas, jau šis faktas rodo jį buvus bravūrišką ir drąsų žmogų, kuris nesilaikė įstatymų, kurį sekė policija, nes už menkiausią draustą knygelę ar laikraštį jis galėjo būti ištremtas į Sibirą ilgiems metams. Jis aistringas agitatorius ir lietuvybės propaguotojas. Kiek reikėjo drąsos, kai 1901 m. rugpjūčio mėnesį Viekšniuose, klebonijoje, dekanato centre, susikibo su senais klebonais, kanauninkais, baigusiais mokslus Peterburgo dvasinėje akademijoje: vadinamajai M. Valančiaus kartai pasakė, kad vyskupas nemoka lietuviškos ortografijos, kad Seinų vyskupas Antanas Baranauskas yra renegatas ir atsimetėlis nuo lietuvybės ir panašiai[5].

Seinų vyskupas Antanas Baranauskas tapęs aukštu bažnyčios hierarchu nutolo nuo lietuvybės reikalų, sakė lietuviškose savo vyskupijos parapijose lenkiškus pamokslus, dėl to susilaukė daug priekaištų iš aušrininkų ir kitų atgimimo veikėjų[6].

Nežinančiam tuometinio Lietuvos kultūrinio konteksto ir lietuvių kalbos išstūmimo į visišką visuomeninio gyvenimo paribį gali atrodyti, kad nieko čia tokio, padiskutavo ir tiek.

Tačiau, anot daugelio XIX a. antrosios pusės tyrinėtojų, situacija su lietuvių kalba buvusi labai prasta. Viešajame gyvenime tik bažnyčioje per

[1] Prieiga internete: https://lt.wikipedia.org/wiki/Juozas_Tumas-Vai%C5%BEgantas.
[2] Merkelis A., *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius, 1989, p. 95.
[3] Rietavas, *Ukininkas*, 1900, Nr. 3, p. 40.
[4] Merkelis A., *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius, 1989, p. 98.
[5] *Ten pat*, p. 102–103.
[6] *Ten pat*, p. 98.

Micaičių bažnyčia. Iš interneto laisvai prieinamų šaltinių

pamokslus ja buvo kalbama, mokomasi slaptose mokyklose, vaikams valdiškose mokyklose už kalbėjimą lietuviškai buvo skiriamos fizinės bausmės, skaityti legaliai buvo galima tik maldaknyges ir katekizmus. Iš jų daraktoriai labai dažnai slapta ir mokydavo vaikus lietuviškai skaityti ir rašyti.

Poeto Tomo Venclovos senelis Merkelis Račkauskas, tuo metu gyvenęs šiuose kraštuose, tą situaciją taip vaizduoja:

„Anais laikais tūlas žemaitis, pretendavęs į šiokį tokį kultūringumą, pirmiausia stengdavosi pramokti lenkiškai: ta kalba šnekėjo aukštesnysis luomas – dvarponiai su savo tarnais ir kunigai su vargonininkais, tos kalbos nemokėjimas buvo laikomas mužikiško tamsumo požymiu. Šitokiai pažiūrai laikytis padėdavo kunigai: ateina pas kleboną koks nors Vilimas vaiko krikštyti, vaikas metrikuose įrašomas „Wilimowicz“...“[7]

Štai tokiame kalbiniame ir kultūriniame kontekste, nepamirštant dar ir to, kad valdžios įstaigose reikėjo kalbėti rusiškai, galima įsivaizduoti situaciją žmonių, skelbusių, kad lietuvių kalba čia yra svarbiausia ir ja ne tik reikia, bet ir privalu kalbėti viešose vietose ir tarp savų.

V. Kudirka, mūsų tautinės giesmės autorius, gėdijosi lietuviškai kalbėti, kai į mokyklą, kur jis mokėsi, atvažiuodavo tėvas, jis vesdavosi kur nors į atokesnę vietą pasišnekėti, kad kas nors iš klasės draugų neišgirstų ir nesijuoktų paskui. Bet kai jam į rankas pateko „Aušra“, štai kaip jis paskaitęs pirmą lietuvišką žurnalą pasijuto:

„Po to ar į pusmetį gavau pirmąjį „Aušros“ numerį. Žiūriu, pirmame puslapy stovi Basanavičius. „Pranašas“, – pagalvojau tada apie Basanavičių jau lietuviškai. Ėmiau skubiai vartyti „Aušrą“ ir... nebeatmenu jau visko, kas paskui su manim darėsi... Tiek pamenu, kad atsistojau, nuleidau galvą, nedrįsdamas pakelti akių į sienas mano kambarėlio... rodos, girdėjau Lietuvos balsą, sykiu apkaltinantį, sykiu ir atleidžiantį: o tu paklydėli, kur iki šiol buvai? Paskui pasidarė man taip graudu, kad apsikniaubęs ant stalo apsiverkiau. Gaila man buvo tų valandų, kurios negrąžinamai išbrauktos iš mano gyvenimo, kaip lietuvio, ir gėda, kad taip ilgai buvau apgailėtinu pagedėliu... Po to pripildė mano krūtinę rami, smagi šiluma, ir, rodos, naujos pajėgos pradėjo rastis... Rodos, užaugau išsyk, ir tas pasaulis jau man per ankštas... Pajutau save didžiu, galingu: pasijutau lietuviu esąs...“[8]

Išsilavinusio žmogaus atsivertimo drama – taip ir ne kitaip galima šitą epizodą pavadinti, bet panašūs jausmai užplūdo ir dar vieną mūsų netolimų

[7] Račkauskas M., *Užrašai. Dvidešimt metų (1885–1905) Žemaitijos užkampy*, Vilnius, 2008, p. 28.

[8] Kavolis V., Žmogaus genezė. Psichologinė Vinco Kudirkos studija, *Žmogus istorijoje*, Vilnius, 1994, p. 34.

apylinkių asmenybę – Žemaitę, ji savo akistatą autobiografijoje taip aprašė:

„*Sykį parvažiavo Poviliukas* (Povilas Višinskis – *aut. past.*) *ant Kalėdų, tą patį vakarą beatbėgąs pas mumis; toks linksmas, šokinėdamas sako:*

– Cioce! Nesitikėjai, kokį parvežiau pyragą? – ištraukęs iš užančio knygelę, rodo: – Žiūrėk, tokios nematei dar...

Pagrobus jam iš nagų, žiūriu: net man akys pabalo – „Aušros" knygelė, visų metų susiūta.

– Žemaitiška!? – nustebus sušukau.

Vartau ir skaitau, ir savo akimis nenoriu tikėti... rankos man dreba..."[9]

Čia buvo mūsų tautinio atgimimo 1883 m., kai pasirodė „Aušra", pradžia. Bet situacija nesikeitė taip greitai, kaip norėjosi lietuvybe susirūpinusiems žmonėms. Ta pati Žemaitė rašė, kad kunigai per pamokslus pradėjo grasinti žmonėms, skaitantiems ir platinantiems uždraustus raštus. Jų nuomone, juos leidžia ir platina bedieviai Vokietijoje, tai yra liuteronai Rytų Prūsijoje. „*Negana dūšią pražudyti tokiais skaitymais, dargi valdžios bausmę galima užsitraukti – kalėjimą ar ištrėmimą ir katorgą.*"[10]

Kuršėnų parapijoje klebono Antano Eidimto antilietuviška agitacija peraugo į „inkvizicinį" spektaklį, kai jis užtikęs „Aušrą" „*pas savo parapijietį sukvietė sekmadienį tikinčiuosius ant šventoriaus ir keikdamas jos rašytojus sudegino aną ant aukuro, o pirma po to šventą dieną iš pamokslinyčios apskelbė, kad tie, ką skaitysią „Auszrą", negausią išrišimo ir būsią policijai išduoti*"[11].

Tai buvo, ko gero, pirmas ir toks agresyvus lenkomanų išpuolis prieš „Aušrą" ir aušininkus bei jos skaitytojus Lietuvoje ir jis įvyko parapijoje, į kurią netrukus buvo atkeltas vienas iš aršiausių litvomanų kunigų. Kokie kartais būna įdomūs istorijos paradoksai.

Senų kunigų pozicija buvo beveik suprantama, permainų niekas nenorėjo iš karto, sunkiai jas priėmė, situacija gal būtų buvusi kita, jeigu jie būtų žinoję, kad visą šį reikalą užsuko jų garbinamas vyskupas Motiejus Valančius, tik dėl savaime suprantamų dalykų šito nebuvo galima skleisti. Žinojo tik patikėtiniai, tik tie, kurie šį darbą vykdė.

Vyskupas M. L. Paliulionis, skirtingai nei M. Valančius, nemėgo kunigų rašytojų, buvo kosmopolitas ir tikinčiuosius nevertino pagal tautiškumą, nors ir buvo lietuvis, bet kalbėjo lenkiškai ir su kunigais, ir su namiškiais.

Tą laikotarpį taikliai apibūdino E. Aleksandravičius: „*Šiuo metu apskritai pastebimas tam tikras atitolimas nuo vyskupo M. Valančiaus pradėtos lietuvinimo krypties, kas kėlė tam tikros, radikaliau už atsinaujinimą stojančios dvasininkijos nepasitenkinimą. J. Tumas-Vaižgantas, J. Mačiulis-Maironis, A. Dambrauskas-Jakštas ir daugelis kitų apie katalikišką Šviesos laikraštį susibūrusių lietuvių kunigų priėmė to laikotarpio ir hierarchų mestą iššūkį ir, nepabūgę tarnybinių nemalonumų, stojo ginti tautinių Lietuvos interesų. Tai reiškė mėtymą po neturtingas ir atkampias parapijas, vadovybės persekiojimus ir akylą rusų valdžios stebėjimą bei baudžiamuosius teisminius procesus.*"[12]

Iš tikrųjų po M. Valančiaus atėję Žemaičių vyskupai nebuvo tokio lygio vyskupijos valdytojai ir apie jų valdymą jau nebuvo galima pasakyti, kad tai buvo atskira epocha Lietuvos istorijoje[13], be kurios neįmanoma suprasti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasitraukimo iš moderniosios lietuvių tautos gyvenimo, Lietuvos tautinės valstybės atsiradimo ir įsitvirtinimo bei dabartinių tautinės valstybės pokyčių[14]. Todėl minėtas dvasininkijos jaunimas kilo į kovą su įstrigusiais pusiaukelėje buvusiais Motiejaus Valančiaus bendražygiais, kurie kiek kitaip vertino lietuvių tautinį atgimimą, laikydamiesi lenkiškumo, kaip aukštosios kultūros pagrindo.

Štai tokiame kultūriniame ir kalbiniame kontekste turime vertinti kunigo J. Tumo-Vaižganto pasirodymą Micaičių padangėje 1901 m. liepos 14 d.[15]

Micaičių garbei reikia pasakyti, kad jis džiaugėsi naująją vieta ir žmonėmis, ir po poros savaičių draugui, kunigui A. Dambrauskui, tuometiniam

[9] Žemaitė, *Autobiografija*, Vilnius, 1996, p. 98.
[10] *Ten pat*.
[11] Kristupas J., Keli atsiminimai iš laikų „Auszros", pirmojo mūsų laikraščio, *Varpas*, 1903, Nr. 3, p. 100.
[12] Aleksandravičius E., *Giesmininko kelias*, Vilnius, 2003, p. 181.
[13] Jokubaitis A., Lopata R., Motiejaus Valančiaus veikla politikos filosofijos požiūriu, *Lietuva kaip problema. Filosofiniai, istoriniai politikos tyrinėjimai*, Vilnius, 2014, p. 85.
[14] *Ten pat*, p. 84.
[15] Merkelis A., *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius, 1989, p. 97.

vyskupo M. L. Paliulionio sekretoriui, rašė: „*Padėjimas pakilus, į visas puses toli matyti, oras sveikas, gyvenimas naujas, žmonės labai geri. Na, duonos matau irgi bus, by tik turėčiau 2 rublinių obligacijų. Apie tai pasirūpinęs galėsiu gyventi kuone taip, kaip ir kiti mandarinai* (čia turi omenyje valdininkus – *aut. past*.)."[16]

Pinigų, bent jau iš pradžių, turėjo turėti, nes išvykstant iš Kulių Mykolas Oginskis per savo administratorių jam davė 200 rublių „*ūkiui įsitaisyti*"[17]. Pageidavo žemiško paskyrimo: „*Žinoma, ten geriau, kame klebonas šviesus ir mašna labiaus išpūsta, nes mano interesai menki...*"[18] Parapiją gavo turtingą, kaip ir pageidavo, tik klebonas buvo šviesus ne ta prasme, kokio norėjosi.

Rado jis čia tik labai apleistą „ūkį". Micaičių bažnyčia stovėjo Ketūnų dvaro savininkų Jakubauskių valdų pakraštyje, „*dvaro lauke gale, nedidelė ir be cirkulo*". Aptriušusi nedidelė „klebonijėlė", špitolė, apgriuvusios lūšnelės gyvuliams, štai ir visas „ūkis".

Situaciją gelbėjo jo komunikabilumas. Netrukus jis ėmė puikiai sutarti su inteligentiška ir išsilavinusia Jakubauskių šeimyna. Jonas Jakubauskis buvo agronomas, baigęs mokslus Rygoje, jis ne tik buvo dvaro savininkas, bet ir dalyvavo Kuršėnų savitarpio banko valdybos veikloje, buvo išrinktas jo vedėju. Nebuvo labai uolus tikintysis, bet bažnyčią remdavo. Jo žmona, apie kurią irgi buvo kalbėta, kunigaikštytė iš Pavirinčių dvaro Anykščių parapijoje, buvo graži, simpatiška, visapusiškai išsilavinusi ir gera bei pamaldi moteriškė. Ji Micaičių bažnyčiai, kai ją kunigas J. Tumas suremontavo, padovanojo įvairių papuošalų, o pats Vaižgantas vyko į jos tėvoniją, į Pavirinčius, ir iš ten parvežė Micaičių bažnyčios altoriui puikų paveikslą. Šiame dvare taip pat buvo puiki paveikslų galerija, kuri, deja, irgi pradingo istorijos verpetuose.

Jakubauskių dvaras buvo didelis – per tūkstantį dešimtinių (dešimtinė – 1,0925 ha – *aut. aut*.) žemės ir daug miško, todėl jiems davus medienos Micaičiuose greitai buvo pastatyta nauja erdvi klebonija (net 17 sieksnių ilgio)[19].

Dar iš mokyklos laikų apie J. Tumą-Vaižgantą žinome daug visokių juokingų, pamokančių ir liūdnų istorijų, todėl daugiau dėmesio skirsime netradiciškumui jo kasdieniame gyvenime, o tai geriausiai gali atskleisti skundai ir juose surašytos jo tariamos nuodėmės, kurios užkliuvo ne tik lenkomanui Kuršėnų klebonų A. Eidimtui, bet ir kitiems žmonėms, įtrauktiems ar įsitraukusiems į J. Tumo-Vaižganto juodinimo istoriją.

Tai kuo gi buvo kaltintas Micaičių filialistas?

Vienas iš kaltinimų buvo, kad nesilaikė reikalavimų ir Kuršėnų zakristijoje per šv. Velykas priėmė senutę išpažinties, atsisėdęs ant kaladės, nes ta senolė per žmonių spūstį prie klausyklų kelinta diena negalėjo išpažinti savo nuodėmių. Ir štai jaunas kunigėlis pagelbėjo močiutei ir užsitraukė baisiausią pyktį. Ar čia nusižengimas, ar žmogiškumas? Greičiausiai, kad antras variantas.

Kitas kaltinimas – diskutavo su Kuršėnų vikaru Gudeliu ir pareiškė, kad jei žmogus neturi tvirto tikėjimo, tai jo jokiais būdais neįvarysi, pasakė tai pirmu asmeniu, kaip „aš", ir čia buvo išpūstas burbulas, kad J. Tumas-Vaižgantas yra bedievis ir tai viešai bei garsiai išpažino ir dar kur – klebonijoje.

Čia galime pakalbėti apie žmogiškumą.

Jeigu kunigas Juozas Tumas nebūtų žmogiškas, tai ta senutė, išvargusi ir niekaip negalinti atlikti išpažinties žmonių spūstyje, per mažoje parapijos bažnyčioje, juk nebūtų pas jį prisiprašiusi. Kitas įvykis, kai pas jį iš Šiaulių dviračiu atskuodė Augustinas Janulaitis ir Vaižgantas jį priglaudė pas save ir dar sugalvojo būdą, kaip padėti bėgliui. A. Janulaitis apie tai taip pasakojo:

„*Lėkiau per miestą, niekas netrūko. Išvažiavęs Pagižių (Pasadną) [gatvę] iki galui, turėjau įsukti į vieškėlį, Kuršėnkelį. Girdžiu, žmonės kalbasi, bene bulbes sodindami: žiūrėkit, Janulaitis važiuoja... Ir rado laiką pažinti. Važiuoju vieškelin, kelias blogas – prieš vėją sunku. Neramu. Į Žemaičių pusę geriau težinojau kelią per Kuršėnus, o jis man nepatogus, eina išilgai geležinkelio 24 kilometrus, yra telegrafų, gali mane, davus žinią iš Šiaulių, išeiti pasitikti. Tumet dingęs. Už 6–7 kilometrų nuo Šiaulių matau, važiuoja vežimas su policijos žmonėmis. Turbūt, tariau, manęs paimti. Nežinau, ką daryti. Imtis revolverio? Važiuoti atgal? Ar nulipus nuo dviračio, nudavus pavargusį dėl didelio vėjo (o gal man taip rodėsi), palaukti šalikelėj... Nulipau, turiu būti ramus, kad nepastebėtų susijaudinimo, susierzinimo. Ir laukti su revolveriu. Pravažiavo.*

[16] *Ten pat*.
[17] *Ten pat*, p. 95.
[18] *Ten pat*, p. 97.
[19] *Ten pat*, p. 98.

Lengviau pasidarė. Rodos, ir vėjas mažesnis. Ir lengviau važiuoti. Ramiai pravažiavau pro stotį (Kužių arba Amalių), niekas nesutiko. Važiuoju per miestelį ir dairaus, niekas neužkalbina, nesulaiko. Reikėjo išsukti į šalį toliau nuo gelžkelio. Tuomet kelias man platus, Žemaičiuose galėsiu pasislėpti, tik toliau nuo gelžkelių, miestų, miestelių, kur yra telegrafai. Juk galėjo žandarai visur manęs ieškoti, mušė telegramas. (O jie visai to nedarė!)

Iš Kuršėnų ramiau jau apsukau Micaičių link pas kunigą Tumą.

Išnervintas gerokai, nuvykau pas jį. Jisai nuramino mane, pavalgydino; galėjau jau ramiau kalbėti.

Reikia keisti išvaizdą. Turėjau didelę, stangią, juodą barzdą. Nepažinojo ji nė žirklių, nė skustuvo. Jei bent ją skustuvas būtų lytėjęs, kuomet ji žėlė, kad dar labiau želtų. O dabar reikėjo visai ją nuimti.

Kunigas Tumas nuskuto mane, paliko visai mažus favoritus...“[20]

Taigi, kunigas J. Tumas pavalgydino, nuramino bėglį ir pakeitė jo išvaizdą.

Nors ir žinojo, kokios pasekmės gali būti, jis dalijosi su Micaičių valstiečiais uždraustomis knygomis, kurias laikė slėptuvėje, įrengtoje už altoriaus, kitaip sakant, labai šventoje vietoje, kur tokie dalykai bažnyčioje yra griežčiausiai draudžiami. Šioje vietoje Micaičių filialisto priešininkas kaip ir turėtų svarbų argumentą dėl šio kunigo tikėjimo stiprumo ir galėtų retoriškai klausti, o kas yra jam svarbiau – tikėjimas ar lietuvybė.

Matyt, ir pats J. Tumas-Vaižgantas tuo metu gyvendamas Micaičiuose būtų pasisakęs už lietuvybę, nes jis ir jo aplinkos kunigai sielojosi, kad lėtai vyksta lietuvinimo procesas.

Dėl klebono A. Eidimto bjauraus charakterio ir elgesio Kuršėnų parapijos bendruomenėje buvo nesveika atmosfera: parapijiečiai jo nemėgo ir net nekentė, bet neprašė vyskupo jo iškelti, nes bijojo gauti dar blogesnį, todėl į akis jam šypsojosi, o už akių šaipėsi ir nepadėjo įgyvendinti jo sumanymų, neaukojo pinigų bažnyčiai statyti ar pavargėlių draugijai steigti.

Ir štai atvažiuoja čia kunigas J. Tumas-Vaižgantas, ir pinigai pasipila kaip iš gausybės rago. Ketūnų dvarininkai duoda medžiagų klebonijos ir bažnyčios remontui. Šaukėnų savininkai grafai Gorskiai su senąją Marija Gorskiene priešakyje ne tik pritaria idėjai steigti labdarių draugiją ir paaukoja 3 000 rublių, bet ir duoda elgetynui medinį namą, iš viso apie 7 000 rublių[21]. Kiti apylinkės dvarininkai lyg susitarę prižada taip per skirti įspūdingas sumas naujojo kunigo sumanymui įgyvendinti.

Kunigas J. Tumas-Vaižgantas ne tik per jubiliejinę vakarienę 1901 m. rugpjūčio 16 d. Viekšniuose „drasko akis“ vyriausiems klebonams ir dekanui Juozapui Zaleskiui, bet ir kitur savo kalbomis savotiškai terorizuoja A. Eidimtą, kuris gal ne visada ir humorą linkęs suvokti taip, kaip derėtų. O kur tik Micaičių kuratorius pasisuka, ten užverda karšti pokalbiai apie lietuvybę ir jos svarbą tuo metu, kurie neretai pasibaigia ir kivirčais ar kalbomis net apie kraujo praliejimą, kurio taip bijojo klebonas, žinodamas, kad gali nukentėti nuo lietuvių, nors pats ir buvo lietuvis, bet laikė save lenkų kultūros atstovu.

Be to, J. Tumo buvo „visur pilna“ – štai jis važiuoja į Anykščių parapiją parvežti Jakubauskienės padovanoto švento paveikslo Micaičių bažnyčiai, štai jis jau Šiauliuose dalyvauja lietuvių organizuotoje šventėje ir baliuje ar Lapkasiuose, dvaro bibliotekoje, renkasi paskaityti knygų, ar pas Jakubauskius po jų šeimos archyvą ir dvarą knaisiodamasis randa L. Ivinskio mikroskopą ir lietuviškos istoriografijos tėvo – Simono Daukanto – paveikslą.

J. Tumas-Vaižgantas svarbius Lietuvos kultūrai artefaktus suranda, įvertina jų svarbą ir padaro žinomus plačiajai visuomenei, ne Vilniuje, ne Šiauliuose, bet Micaičiuose, jų apylinkėse! Ar tai nerodo aukštos kultūros ir pagaliau lietuvybės svarbos suvokimo čia, kaime, prie seno trakto?

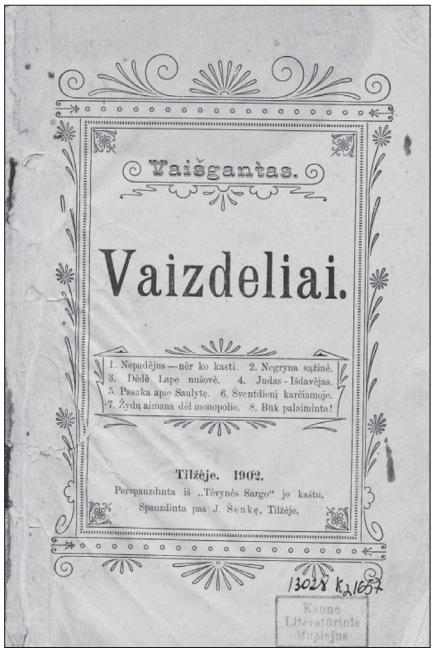
Atrodo, kad jo pilna parapija, dekanatas ir visa Šiaulių apskritis.

O dar reikia spėti redaguoti „Tėvynės sargą“, „Žinyčią“, rašyti korespondencijas, rinkti medžiagą apie parapijų sudėtį, kokie kur kaimai ir dvarai priklauso, kiti darbai.

Micaičiai gali didžiuotis, kad būtent Micaičiuose, ne Kuliuose ar Vadaktėliuose, jis debiutuoja kaip rašytojas, išleidžia ir pirmąją savo literatūrinių bandymų knygą „Vaizdeliai“. Štai jums ir kaimas šalia

[20] Janulaitis A., *Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*, Vilnius, 1989, p. 333–334.

[21] Merkelis A., *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius, 1989, p. 98.

Vaišgantas.

Vaizdeliai.

1. Nepadėjus — nėr ko kasti. 2. Negryna sąžinė. 3. Dėlė. Lapė nušovė. 4. Judas - Išdavėjas. 5. Pasaka apie Saulytę. 6. Sventdieni karėiamoje. 7. Žydų aimana dėl monopolio. 8. Buk palaiminta!

Tilžėje. 1902.
Perspauzdinta iš „Tėvynės Sargo" jo kaštu.
Spauzdinta pas J. Šenkę, Tilžėje.

13028 K.1657

Kauno Literatūrinis Muziejus

Knyga „Vaizdeliai", išėjusi kunigui J. Tumui-Vaižgantui darbuojantis Micaičiuose. Iš interneto laisvai prieinamų šaltinių

Žemaičių vyskupas M. L. Paliulionis. Iš interneto laisvai prieinamų šaltinių

seno trakto. Micaičiai yra Vaižganto literatūrinio kelio, pirmos knygos pasirodymo pradžia!

Be viso to, kunigas, siekdamas bent kiek pagerinti situaciją, tvarkė ir Micaičių bažnytinį ūkį. Tokia buvo jo kasdienė dienotvarkė, kuri prasidėdavo nuo ankstyvo ryto ir tęsdavosi iki vėlyvos nakties.

Visa ši veikla nepatiko Kuršėnų klebonui A. Eidimtui, kuris, beje, buvo ir užkietėjęs lenkų kultūros šalininkas ir lojalus caro administracijai bažnyčios tarnautojas bei agresyvus lietuvybės persekiotojas.

Labai greitai klebonas A. Eidintas „susidarė nuomonę" apie naująjį Micaičių filialistą. Pirmajame savo skunde Žemaičių vyskupui M. L. Paliulioniui jis rašė: „*Dar nėra metų, kai aš asmeniškai pažįstamas su kun. J. Tumu, o jau jis sudarė man slegiantį geležinio ir laisvamanio lietuvių veikėjų vado įspūdį. Laikau garbe apie tai pranešti jūsų Ekscelencijai.*"[22] Taigi, klebonas kunigą pavadino „laisvamaniu", toks kaltinimas turėjo vieną vienintelį tikslą – kad kaltinamasis būtų pašalintas ir iš kunigų luomo, o ne šiaip nubaustas.

Jaunas ir karštas kunigas J. Tumas-Vaižgantas, žinoma, supyko ir į skundą reagavo skausmingai ir audringai, nes jautėsi neteisingai apšmeižtas. Ir Lapkasiuose, ir, matyt, kitose vietose kalbėdamas atvirai grasino susidorosiąs ir atkeršysiąs savo skundikams per spaudą. Gaila tik, kad Lapkasių dvaro savininkas Aleksandras Davaina-Silvestravičius nepaisė svetingumo papročių ir paskleidė žinias viešumoje – jos pasiekė ir Kuršėnų kleboną. Vėliau, jau 1902 m. birželio 5 ir 6 d., kvočiamas Varnių dekano J. Zaleskio, A. Davaina-Silvestravičius pakartojo, ką girdėjęs, ir bandė glaistyti nemalonią situaciją ir, nenorėdamas „turėti garbės būti skundiku", teisino J. Tumą-Vaižgantą: „*Iš viso kun. Tumas, mano manymu, yra nenusistovėjęs žmogus, kuris būdamas atsidėjęs lietuvių tautos sąmoninimo idėjai, nekreipia dėmesio į tai, kad to jos „susipratimo" kėlimas paliečia ekonominių ir socialinių santykių sferą; taigi labai pavojingas idėjas, jei jas paskleisti tamsiose masėse. Aš manau, kad ilgainiui, kai kun. Tumas ne taip karštai apie savo idėjas galvos, jis supras, kokią nepaprastai žalingą įtaką gali turėti jo skleidžiamos idėjos.*"[23] Jis nusuko kalbas visuomeninių klausimų link, o dėl „pasiuntimo Romos velniop" paminėjo „buvus dirbtinai pakeltos nuotaikos", kitaip tariant, buvus abiem įkaušusiems.

Kitą dieną Lapkasių dvarininkas, kvočiamas dar kartą, pakartojo, kad „<...> *kun. Tumas pasirodė esąs nenusistovėjęs žmogus, nepaprastai gyvo*

[22] Keli skundai prieš Tumą Vaižgantą 1902 metais, *Mūsų senovė*, 1938, t. II, Nr. 2, p. 343.

[23] *Ten pat*, p. 345.

temperamento ir todėl daugelį priskiriamų jam posakių, manau, reikia laikyti tojo gyvumo išdava, kuris neleidžia jam apsvarstyti siekimų pasekmes, kurios gali būti pavojingos visuomenei“[24].

Kuršėnų vaistininkas Jonas Kozmianas, matyt, apskritai nenorėjo veltis į konfliktą, kuriame jam teko dalyvauti Kuršėnų klebonijoje 1901 m. gruodžio mėnesį ir diskutuoti lietuvybės tema. Ir kai klebonas A. Eidimtas pareiškė, kad lietuvybės idėjų skleidimas atves prie kraujo praliejimo, o J.Tumas-Vaižgantas pasakė, „*kad jeigu kas daug to kraujo turi, tai neblogai būtų jo sumažinti*“, vaistininkas pareiškė, jog „*esu tos nuomonės, kad kun. Tumas taip ištarė tik taip sau, juokaudamas*“[25].

O štai dvarininkas Jokūbas Berezinskis, pasiklausęs už Kuršėnų klebonijos durų J. Tumo-Vaižganto ir Gudelio pokalbio, priėjo prie išvados, kaltinančios pirmąjį ir palaikančios klebono A. Eidimto užmačias: „*Iš klebonijos išėjau su tuo įspūdžiu, kad kun. Tumas yra netikįs žmogus, ateistas...*“[26]

J. Tumas-Vaižgantas žinojo, kas vyksta: kad vyskupui rašomi skundai, kad vyskupas 1901 m. spalio 22 d. pavedė Varnių dekanui ištirti klebono A. Eidimto skundus. Gavęs kvietimą pas dekaną, J. Tumas-Vaižgantas lapkričio 5 d. iš Micaičių parašė laišką kunigui A. Dambrauskui:

„*Brangus Prieteliau! Užvakar apturėjau nuo Džiakono užkvietimą atvykti pas aną pasirokuoti apie tarnystės dalykus. Kadangi mano tarnystėje lyg šiol dar nebuvo nei kokių keblumų ir painijų, tai spėju, juog dėl ko kito šaukia; seredos vakare gausiu žinoti ir Tamstai pranešiu: tai irgi man ding, bus lopinys ant lietuviško bendrijos klausimo. Spėju, juog vyskupas Džiakonui pridavė ištyrimui kokį nors paskvilį ant manęs. Paškvilių, tariuos, netrūkstant, nes ir dabar jau matau, kad yra sistemiškai vedama prieš mane kontragitacija, kurios korifiejus – tai godotinas mano kaimynas ir principalas – Kuršėnų Prabaščius Eidėnas, alias Eidimtt. Nuo laikų kulvartos K. Bakšio aš vis tankiaus gaunu patirti, kaip daug žemų esama žmonių, kaip mėgiama pasalomis kąsti artimą, kurio idėjos nepatinka. Dieve mano, dėl ko negalėtų stačiai susiremti ir argumentų paklausyti?! Eidimtas mane mažai teužkabinėja, bet pašaliais ne tik ką rašo į Vyskupą visokius niekus, kuriuos galėtų ir namie aprokuoti, bet matydamas vis augančią mano įtekmę ant bajorų, ėmės kiekvienam įrodinėti, koks aš esu bajorų nevydonas. Kada jam nepavyko supjudyti mane su jais po Viekšnių kalbos, tai pramanė šitką: Tumas, girdi, neatspėjamas žmogus: če jis rodo kuo geriausius jausmus bajorams, če neseniai ant lietuviškos sueigos pas Chadakauskį ir... neužilgo proklamacijos – siundančios mužikus prieš bajorus. Atsiremdami ant tos „ištirtos“ žinios, bajorai susirinko pas gydytoją ir išgirdo, juog aš tai provokatorius ir juog aniems reikia jau gintis. Pasirūpinsiu, žinoma, išaiškinti jiems, juog būti ant tokio susirinkimo tai ne tas pats, ką dirbti proklamacijas, kurias aš taip peikiu, juog aš Kuršėnuose dar nė šnipšt neištariau prieš bajorus ir nemisliju ką nors sakyti, ketindamas visus sutraukti į savo partiją. Bet kol tai padarysiu, tegul gi palaužo galvą ant išmislijimo visokių baisybių.*

Nu tiek to, pagyvensime pamatysime, o tuo tarpu į darbą. Gavau žinoti, juog Betygalos Draugijos įstatymai, nors užtvirtinti, kitiems negali tarnauti, nes esą tam tikri normališki įstatymai, gaudami Gubernatoriaus kanceliarijoje po vieną rublį; tai būk geras, nupirk du egzemplioriu ir, kiek galėdamas, veikiai prisiųsk, nes lyg Naujų Metų norime ką-ne-ką žinoti, ar gausime, ar ne – daleidimą. Draugystės klausimas Kuršėnuose įsirpęs: kad ne aš, tai kits kas būtų užsiėmęs suturėjimu pinigų, išleidžiamų ant gerų užmanymų į Varšuvą. Viena p. Gorskienė turi tam dalykui paskyrusi į 7000 rub. Argi negerai, kad iniciatoriumi bus kunigas? Vis gi tai bus ženklas, juog neteisybė, ką svietiškiejie pramano apie kunigų pasilikimą užpakalyje. Tai vis Jums ne dėl to, kad nežinotumėte, bet kad teiktumėtės mano nuomones, kame reiks, išdėti...“[27]

Kaip matome iš šio laiško, kunigas J. Tumas-Vaižgantas turėjo kitų rūpesčių, jis nesitikėjo, kad bus apkaltintas už tikėjimo dogmų laužymą ar socialinių neramumų kurstymą. Jam rūpėjo kunigų luomo prestižas, jo manymu, bažnyčia turėtų užsiimti neturtingųjų ir elgetų globa, kad pasauliečiai nesakytų, jog bažnyčiai ši veikla nerūpi.

Ir dar galima paminėti faktą, kad tie laiškai iš Micaičių į Kauną vyskupo sekretoriui A. Dambrauskui,

[24] *Ten pat*, p. 346.
[25] *Ten pat*, p. 345–346.
[26] *Ten pat*.
[27] Merkelis A., *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius, 1989, p. 105–106.

taip pat litvomanui, kaip ir J. Tumui, buvo rašomi lenkų kalba, prieš kurią taip aršiai buvo kovojama, – tokie buvo to meto paradoksai.

Tačiau Kuršėnų klebonui A. Eidimtui nepavyko sukiršinti J. Tumo-Vaižganto su Kuršėnų parapijos bajorais, nes ir praėjus ne vienam dešimtmečiui su juo susirašinėjo J. Jakubauskio žmona Marija. Laiškus rašė ir J. Jakubauskas. Štai 1904 m. sausio 10 d. iš Ketūnų J. Tumui-Vaižgantui buvo rašoma: „*Man buvo malonu girdėti, gerbiamas kunige, nors vis dar esate atskirtas nuošalioje filijoje, tačiau savo dvasia prikeliate nacionaliniam gyvenimui plačiausias mūsų mylimos žemės mases.*“[28] Kad šio dvarininko žodžiai nebuvo tik skambūs patriotiniai šūkiai, matyti iš to, jog savo kolekcijoje buvusį S. Daukanto portretą jis padovanojo Lietuvių mokslo draugijai, o dalį dvaro archyvo atidavė J. Tumui-Vaižgantui.

Ko gero, galima daryti prielaidą, kad tokių pozityviai apie lietuvybę manančių bajorų J. Tumas-Vaižgantas buvo radęs ne vieną.

Bet grįžkime prie skundų.

A. Merkelis teigė, kad kunigas J. Tumas-Vaižgantas lenkininkų buvo puolamas pagal tam tikrą, matyt, paruoštą planą, ir tas planas buvo svarstomas net dviejuose vietinių dvarininkų susirinkimuose. Turtingieji tarėsi pas J. Gruževskį, o mažiau turtingi, ko gero, – pas A. Eidimtą. Kas buvo nutarta, sunku išaiškinti, bet vienas dvarininkas buvo paskirtas sekti ar stebėti Micaičių filialistą[29].

Kuršėnų dvarininkas Jonas Gruževskis, kai per rugiapjūtę sustreikavo jo darbininkai, nesutarę su dvarininku dėl darbų pobūdžio, įskundė kunigą J. Tumą-Vaižgantą policijai, kad tai jis platina proklamacijas ir taip agituoja darbininkus streikuoti. Aiškių kaltės įrodymų nebuvo, todėl policija kunigui kaltinimų nepateikė ir jo nesuėmė. Tačiau eilinį kartą jo reputacijai buvo suduotas smūgis, į jį ir toliau buvo žiūrima įtariai[30].

Apskritai nuo Micaičių kunigavimo laikotarpio santykiai su bajorais kunigui J. Tumui-Vaižgantui gerai nebesiklostė. Jis pamatė, kad tautinio atgimimo veikėjams su nutautusia bajorija yra ne visai pakeliui[31].

Prie skundų rašymo kaip liudininkai prisidėjo du Kuršėnų parapijos dvarininkai: Aleksandras Davaina-Silvestravičius ir Jokūbas Berezinskis. Pastarasis už durų klausėsi pokalbio ir susidarė nuomonę, kad J. Tumas-Vaižgantas yra ateistas, o A. Davaina-Silvestravičius minėjo, kad yra buvęs ir Micaičių klebonijoje, taigi gal ir jis buvo tas šnipas. Niekas dabar tiksliai nepasakys, kaip iš tikrųjų buvo. Nors, jeigu įvertintume tą faktą, kad Kuršėnų šventoriaus tvora su įspūdingais neogotikiniais vartais prieš porą metų baigta mūryti plytomis, pagamintomis Lapkasių dvaro plytinėje, tai pono A. Davainos-Silvestravičiaus pozicija darosi aiškesnė.

Kuršėnų klebonas buvo net parašęs savotišką traktatą „Šis tas apie modernųjį lietuviškumą Žemaičių diocezijoje“, kuriame skelbė negailestingą kovą su lietuvybės platintojais, ir juos šis senųjų lenkų kultūros veikėjų atstovas įvardijo kaip didžiausius katalikų bažnyčios priešus, mat, anot jo, litvomanai kelią didžiausią pavojų pačiai bažnyčiai.

Šiame traktate naujoji karta buvo užsipulta dėl R. Filochovskio mažojo katekizmo, kuris vyskupijoje išvertus į lietuvių kalbą labai paplito. 1897–1901 metais buvo išleistos trys laidos.

A. Eidimtui užkliuvo jau pati įžanga, kurią parašė vertėjas, pasivadinęs „Vaiszgantu“, ji pradedama taip: „*Apie reikałą mokyti vaikus katekizmo... nuolat kunigams kala į galvą viskupai ir Przegląd Katolicki*.“ Ši įžanga, anot traktato autoriaus, yra įžeidžianti vyskupus. Be to, jis parapijoje užtikęs dar vieną knygelę, kurioje anonimas rašė, kad klebonams senstant vikarus, o kartu ir parapijas, valdančios klebonų gaspadinės. Čia, matyt, A. Eidimtas norėjo pasakyti, kad tos knygelės autorius irgi yra minėtas Vaižgantas.

Toliau dar gražiau – užkliuvo vertėjo pavartotas žodis „lenk“ vietoj senojo „szynawok“. Abu žodžiai reiškia „gerbk“. Ketvirtasis dekalogo įsakymas: „Lenk tėvą ir motina tawa.“ Blogumo esmė yra ta, kad paprasti žmonės, suprask, lietuviai, tą žodį „lenk“ vartoja ir daiktų ar žmonių vengimo prasme. Todėl daroma išvada, kad už lietuvybę pasisakantieji naujais žodžiais siekia tik iškreipti tikėjimo dogmas ir, žinoma, sugadinti dekalogo ketvirtąjį

[28] Aleksandravičius E., *Prieš Aušrą*, Vilnius, 1990, p. 12.
[29] Kiriliauskas J., *XIX a. – XX a. pirmosios pusės Kuršėnai. Gyvenimo fragmentai, laikas ir žmonės*, Šiauliai, 2014, p. 105.
[30] Merkelis A., *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius, 1989, p. 135.
[31] *Ten pat*, p. 134.

įsakymą, kuris esąs visokios valdžios tvirtumas ir ramstis[32].

Kitam žodžiui suniekinti nesibodima panaudoti savo net bjaurių darbelių, tai yra įdavinėti lietuviškos spaudos platintojus, užpykdžius žmones ir sulaukus iš jų grasinimų. Taigi, A. Merkelis galėjo ir nežinoti istorijos su kuršėniškiu, pabėgusiu į Ameriką. Tai buvo F. Milaševskis (Milaszewski), kuris iš ten parašė grasinantį laišką pasirašydamas „su godone“, reiškia su pagarba, o šitas žodis vartojamas ir vertėjo. Taigi, anot Kuršėnų klebono, pagrasino mirtimi ir pasirašė „su godone“ – kokie baisūs tie nauji lietuviški žodžiai.

O ši istorija su Pranu Milašausku, o ne Fraciškumi Milaševskiu buvo tokia. Jie su broliu Kazimieru 1899 m. pabaigoje buvo įskųsti žandarams, kurie atlikę kratą rado „Tėvynės sargą“, kitų knygelių, elementorių ir t. t. 1900 m. pabaigoje Šiaulių kalėjime jie atsėdėjo 7 paras[33]. O 1901 m. rudenį P. Milašauską vėl kratė Šiaulių žandarų viršininkas Ševiakovas, o po kelių dienų – Kuršėnų uriadnikas Šimbergis ir šimtininkas Jonaitis[34].

Esant tokiai situacijai P. Milašauskas, matyt, pabėgo į JAV ir iš ten savo įskundėjui parašė grasinantį laišką, kurį A. Eidimtas pavertė dar vienu kaltinimu tautinio atgimimo veikėjams.

Galų gale padarė, anot jo, logišką išvadą, kad senuosius žodžius ir svetimybes būtina šalinti iš lietuvių kalbos, nes jie teršia ir gadina tikėjimo tiesas, o tie, kas tai daro, tikėjimui daro tikrą vandalizmą. Be to, palygino tokią veiklą su čekų J. Huso reformomis arba su latvių nuomone, kad šie atsimetę nuo katalikų tikėjimo yra stipresni ekonominiu ir pramoniniu atžvilgiu.

Stebėtina sociologinė įžvalga, nes M. Weberio kūrinys „Protestantiškoji etika ir kapitalizmo dvasia“ pasirodys tik 1904 m., kuriame garsus pasaulyje sociologas įrodinės panašias mintis.

Baigiant nagrinėti J. Tumo-Vaižganto gyvenimo Micaičiuose epizodą, galima konkrečiai įvardyti, kuo buvo kaltinamas mūsų būsimasis literatūros klasikas. Taigi, anot kaltintojų, kunigas propagavo lietuvybę, redagavo nelegalų leidinį, buvo kažkokios partijos atstovu ir vadu, nes kalbėjo „mes“, o ne savo vardu. Beje, šitoks kaltinimas buvo ir tiesioginė nuoroda žandarams, kad reikia jį labiau sekti.

Kuršėnų parapijos skundikai buvo užsibrėžę sau ne bet kokį tikslą – jie siekė, kad J. Tumas-Vaižgantas būtų pašalintas iš kunigų luomo, nes metė sunkius kaltinimus, iš kurių pats sunkiausias – ateizmas. Netikintis kunigas, ar gali būti sugalvotas sunkesnis kaltinimas?

Kuliuose, kaip pamename, B. Oginskis kaltino kunigą, kad šmeižė per spaudą, nors nebuvo jokių įrodymų, kas yra straipsnio autorius, Kuršėnuose kaltinimai buvo visai kitokio pobūdžio, tokie, kokių ir pats Micaičių filialistas nesitikėjo.

Ne be reikalo Kuršėnų klebonas buvo pravardžiuojamas „rašytoju“, kad gerai moka skundus rašyti.

Užteko trijų skundų, iš kurių, kaip matėme, vienas buvo parašytas net kaip filosofinis traktatas, kad būtų pradėtas tyrimas ir apklausti liudininkai. Į knygelę įdėsime apklausos ataskaitą, o skaitytojams pateiksime J. Tumo-Vaižganto atsakymą Žemaičių vyskupui sufraganui, tiesa, rašytą jau iš Vadaktėlių, bet jis yra apie Micaičius ir jų apylinkes:

„Jo šventenybei Ponui Vyskupui
Sufraganui Gasparui Cirtautui

Vadaktų filialisto
kun. Juozo Tumo

Raportas

Į man pareikštus kaltinimus pagal septynis punktus turiu garbės atsakyti.

1. Jeigu aš kada ir stodavau prieš ką nors kaipo lietuvis, neslepiąs savo kilmės ir trokštąs tamsios lietuvių liaudies kultūrinio atgimimo, kurio ji, kaipo tauta, turi visišką teisę siekti, tai mano prisidėjimas prie tos kovos apsiribodavo tik išaiškinimu tų teisių ir tiktai tiems, kurie tas teises neigė. „Idėjų, nesutinkančių su mano, dvasininko, pašaukimu“, aš niekad neskelbiau, o juoba tokių idėjų, „kurios sociališkai pavojingos ir kelia nesantaiką“; jeigu kada apie ką panašaus ir buvo kalbama, tai mano karšti pamokymai buvo kreipiami ne į žemuosius sluoksnius, kaip tariamuosius nesantaikos kėlėjus, bet į tuos, kurie iš anksto galėtų užkirsti kelią eventualiai nesantaikai plisti. Už tai

[32] Merkelis A., *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius, 1989, p. 109.
[33] Kuršėnai, *Ukininkas*, 1901, Nr. 2, p. 14
[34] *Ten pat*, p. 13.

mane gali kaltinti tik tokie trumparegiai žmonės, kurie jiems teikiamas saviginos priemones palaiko ginklu, prieš juos pačius nukreiptu. To siekdamas, aš niekada nesinaudojau nė jokiomis kitokiomis priemonėmis, kaip žodžiu.

2. Kiek man žinoma, Lietuvoje gyvuoja daug partijų: klerikalinė progresyvinė, liberalinė progresyvinė ir net socialdemokratų. Todėl būti „lietuvių nacionalinės partijos vadu", kad ir labai norėčiau, negalėčiau. Jeigu kada ir buvo kalbama apie lietuvių kalbos vartojimą namie ir visuomenėje, tai ne tam, kad „nebūtų leidžiama kitos kalbos", turinčios Lietuvoje pilietybės teisių, bet tam, kad tarp kitų kalbų būtų įvedama ir lietuvių, iš seno užleista ir neabejojamai už vis daugiau turinti pilietybės teisių. To aš galiu tik nuoširdžiai pageidauti, bet ne „reikalauti", nes neturiu priverčiamų priemonių. Jeigu būtų galima pareikalauti, tai tektų pasiremti teisingumo autoritetu. Posakis „mes to reikalaujame" sine patre kilo lakioje vaizduotėje denunciantų, kurie bendromis jėgomis rašė prieš mane skundą, norėjo mane parodyti kuo tamsiausiomis spalvomis ir dėl to, pamiršę savo žiles, nesigėdijo sumeluoti mano žodžius, pasakytus kitokiu tikslu ir kitokia proga. O aš kaltinu savo denunciantus, kaip aplamai žmones ejustem farinae, matyt mėgstančius ir darančius iš nieko daug triukšmo tam, kad aiškiau pabrėžtų savo tariamąją politinę ir moralinę ištikimybę. Dėl to, kad sumeluotas mūsų pašnekesys, kurių pusėje yra didesnė jėga: ar darbdavių, – jeigu jie sumanytų ekonomiškai priversti turinčius uždarbio prisitaikyti prie jų kalbos ir papročių, ar darbininkų, – saugok Dieve, jie griebtųsi tos priemonės. „Jeigu mane užmuštų ar pakartų", tai lietuvių tautinis judėjimas nė žingsnio atgal nežengtų, nes dabartiniu metu tautininkų visose pasaulio šalyse tenka skaityti jau ne „šimtais", bet „tūkstančiais".

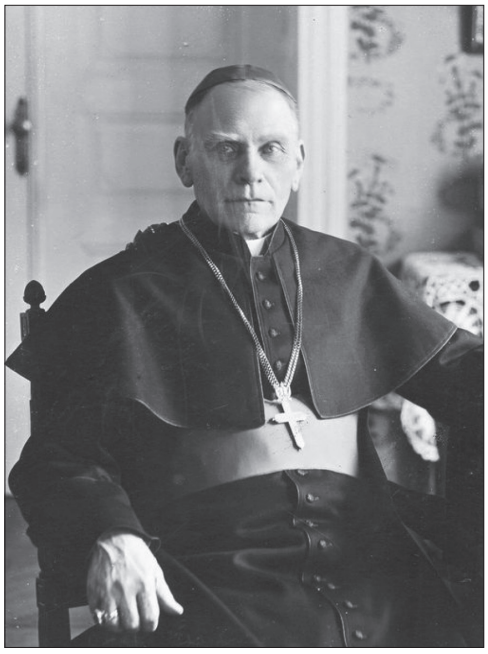
3. Gyvendamas aštuonerius metus Mintaujoje ir tolimiausiose Telšių apskrities vietose, kur ligi gelžkelio beveik šimtas varstų, aš, teisybė, kiekvienais metais leisdavaus į tolimas keliones – ypač pas gimines, gyvenančius kitame Kauno gubernijos krašte. Numodamas ranka į tolimą gelžkelį, aš kartais važiuodavau pašto arkliais, kad, tarp kitko, galėčiau pažinti savo tėvynę ir rinkti geografinę etnografinę medžiagą Imperatoriaus Geografinei Draugijai ir „Wislos" redakcijai. Aš korespenduoju, bet iš ko denunciantai sprendžia apie mano korespondencijos „gausumą", nežinau. Kad visa jaunoji lietuvių karta atsidavusi tautinėms idėjoms ir kad „sentikiams" sui generis nepasiseks užgniaužti tautinį jausmą, tai niekam ne paslaptis, ir istorija aiškiai rodo. Ar aš kalbėjau Kuršėnų klebonijoje, esant seminarijos auklėtiniams, abejoju, nes auklėtinių ten reta: visiems žinoma Kuršėnų klebono kun. Eidimto mizantropija verčia iš tolo lenkti jo klebonіją ir vaišingumo ieškoti pas kaimynus.

4. Viekšniuose iš tikrųjų buvo kalbama apie vyskupo Baranausko atskalūnybę nuo dabartinės tautinės srovės, bet žinomo ir, tarp kitko, atsitiktinio Jo šventenybės posakio proga; apie žodį „intrūzas", nežinodamas jo logiško ryšio su buvusia kalba, nieko neatmenu. „Dėtis tvirtu veikėju" taip juokinga ir negailestingai kvaila, kaip ir pats denunciato posakis, ir aš jį pasipiktinęs atmetu.

Aš nė jokio „savo laikraščio" neturiu ir leidime nedalyvauju. O dėl lietuviškųjų spaudinių išplitimo Lietuvoje, reikia pasakyti, kad jie toli prašoksta 2000 egz., kaip tai rodo Volterio straipsnis „K statistikie Litovskich Pečatnych Proizvedenij" v „Pečatnom Iskustvie". SPB. 1902 g. Kiek tvirtos jų skleidžiamos idėjos, negaliu spręsti. Tačiau sprendžiant iš progresyvinio lietuvių spaudos plitimo, joms netrūksta pastovios dirvos.

5. Posakis apie kraujo praliejimą yra sumeluotas. Dar nežinodamas, kad kun. Eidimtas yra psichopatas ir būtent serga manija, kuri išsivystė kažin kokiam lietuviui, amerikiečiui pagrasinus atkeršyti, aš ne „gyvatiškai" šypsodamos, bet su komišku rimtumu pasakiau bendrą, visiems žinomą ir nuvalkiotą posakį: „Taip, kiekviena nauja idėja reikalauja aukų"; tą posakį kun. Eidimtas palaikė sau taikytu; lygiai, kaip ir dabar, girdėti, šis nesveikos psichikos nelaimingasis įsivaizduoja, kad aš prieš jį sukelsiu visus neramiuosius visuomenės gaivalus ir paruošiu jam kažkokį netikėtai žiaurų kerštą. Vagie, kepurė dega!

Taip pat nesąžiningiausiai sumeluota ir mano nieko nereiškianti frazė apie Rymą. Ne „per šventas Velykas", bet paprastą vakarą, ne „įkaušęs", bet visai blaivas būdamas, aš su namų šeimininku pasikalbėjimą apie Rymą petraukiau juokaujama fraze: „Na, tai meskime Rymą ir

Aktyvus kun. J. Tumo-Vaižganto „istorijos“ Micaičiuose dalyvis Žemaičių vyskupas sufraganas Gasparas Feliksas Cirtautas. Iš interneto laisvai prieinamų šaltinių

eikime degtinės atsigerti“, nes tuo laiku tarnas kvietė mus vakarienės. Niekinti Rymą ir net kaip katalikybės centrą ir kartu pasilikti Rymo katalikų dvasininku būtų jau per daug, ir denunciantai, tuo mane kaltiną, arba visiškai užslopino savo sąžinę, arba dėl savo minkštaprotiškumo nesuvokė, kokią didelę reikšmę ji turi. Be to, piktam naudoti vaišingumo teisę, priimti į namus svečią kaipo pageidaujamą lankytoją, o aš to iš Lapkasių dvarininko Aleksandro Davainos-Solvestravičiaus nusipelnęs, man lietuviui, taip svetima ir abuojiška, jog bus geriau juo baigti šio punkto savo pasiaiškinimus.

6. Klausinėdamas Silvestravičių apie mano perkėlimo priežastis ir pirmą kartą iš jo paties sužinojęs, kuo mane kun. Eidimtas kaltina, aš labai piktinaus ir pažadėjau šį dalyką viešai iškelti, kaip signum temporis, kuriomis priemonėmis lenkų kultūros šalininkai stengiasi nuveikti lietuvių laisvą kultūrinį atgimimą.

7. Į šv. Eucharistijos Paslaptį ir į visas, be išimties, Rymo Katalikų Bažnyčios dogmas tikiu ir drąsiai tvirtinu, kad, priešingai, būtent tas netiki, kuris tokiu nesąžiningumu ir griežtu teigimu, nors tam nėra jokių duomenų, metė šį kaltinimą. Teisybės vardan prašau Jūsų Šventenybę šį dalyką ištirti, pakvietus liudininku kun. Gudelį, ir, jeigu tai pasirodys prasimanytas melas, palaikyti jį pačiam denunciantui, nesuderinamu su jo aukštu dvasininko luomu.

Meldžiu Jūsų šventenybę atleisti man už kiek per aštrų pasiaiškinimą. Juk aš žmogus taip pažemintas, kokio Lietuvos bažnytinė kronika dar nežino, t. y. esu atiduotas kapitulos teismui, ir ramiai rašyti negalėjau.

Kaune,
1902 m. spalio mėn. 2 d.

Vadaktų filialistas
kun. J. Tumas[35]

Tačiau toks drastiškas J. Tumo-Vaižganto atsakymas Žemaičių vyskupo sufragano G. Cirtauto netenkino, jis draugiškai liepė perrašyti savo raportą „taip, kaip reikia“ ir užrakinęs kambaryje kaltinamąjį paliko. Kunigas J. Tumas-Vaižgantas gavo eiti į kompromisus su sąžine ir parašyti švelnesnį raportą, bet vis tiek pabrėžė, kad iš ankstesnių trijų parapijų klebonų jis gaudavęs gerus atsiliepimus. Todėl jis klausė: „*Nejaugi jis per mėnesį mano sielą ir sąžinę geriau pažino, negu kiti per septynius metus?*“[36]

Konsistorijos teismas kunigą J. Tumą-Vaižgantą išteisino ir jį morališkai reabilitavo, bet kartu ir nuteisė:

„*1. Kun. J. Tumą pamokyti ir įtikinti, kad jis toliau nedirbtų ir neįsitrauktų į tokius dalykus, kurie svetimi, dvasininko, pašaukimui ir kas savo kalbose būtų labiau atsargesnis.*

2. Uždrausti siųsti į žurnalus arba laikraščius savo straipsnius be vyskupo leidimo ir pritarimo.

3. Uždrausti išvažiuoti iš savo gyvenamosios vietos be kiekvienu kartu atskiro vyskupo leidimo, išskyrus tik tuos atvejus, kada važiuojama švenčių metu į kaimynines parapijas padėti kitiems kunigams atlikti bažnytines pareigas.“[37]

Kaip matome, Kuršėnų klebono A. Eidimto skundai turėjo skaudžių pasekmių J. Tumo-Vaižganto veiklai ir Žemaičių vyskupo M. L. Paliulionio negarbei – tuo metu garbus vyskupijos ganytojas buvo labai nutolęs nuo savo pirmtako Motiejaus Valančiaus inicijuotų veiklų.

[35] Merkelis A., *Juozas Tumas Vaižgantas*, Vilnius, 1989, p. 125–129.
[36] *Ten pat*, p. 131.
[37] *Ten pat*, p. 132.

Apskritai kunigo J. Tumo-Vaižganto persekiojimas ir murdymas po tokius užkampius yra didelė dėmė ant bažnyčios, institucijos, kaip tautinio atgimimo metų veikėjos, reputacijos munduro.

O Micaičiai gali didžiuotis, kad dešimčiai mėnesių buvo tapę tautinio atgimimo vienu iš epicentrų ir su kunigo J. Tumo-Vaižganto iškėlimu 1902 m. gegužės 29 d. kaimelis prie seno trakto vėl pasitraukė į pilkąsias istorijos paraštes, išnykdamas iš istorinių analų.

Tiesa, 1902 m. gegužės 18 d. jis dar prašė vyskupo nors iki Kalėdų palikti Micaičiuose, tačiau vyskupas to prašymo neišgirdo[38].

J. Tumas-Vaižgantas nepamiršo Kuršėnų ir Micaičių, nors ir buvo iš čia greitai iškeltas, 1905 m. „Vilniaus žiniose" rašė apie Kuršėnų ekonominę padėtį dėl prasidėjusio Rusijos ir Japonijos karo, apie savitarpio pagalbos banką, apie tai, kad ūkininkai nebeturi ko samdyti darbams, nes „*jaunūmenė kaip žydo bitės išsisklaidė po visas puses: vieni Amerikon savo valia, kiti Mandžūrijon noromis nenoromis*"[39].

Nepamiršo ir kultūrinės analizės: „*Lietuviškus laikraščius išrašo daugiausia dvarai. Žmonės gi nelabai noringai juos skaito, nemato savo korespondentų, neranda paliečiamųjų jų pačių reikalų ir rūpesčių. Nejaugi, sako, lietuviškai negal rašyti to, apie ką rusiški taip plačiai rašo?! Paklauskime gi, kas kaltas, kad iš ten korespondencijų nėra? Bene laikymas patamsyje žmonių...*"[40]

Micaičius Vaižgantas prisiminė ir savo gyvenimo pabaigoje. Štai viename laiške, adresuotame Petrui Klimui, 1930 m. rugpjūčio 15 d. jis rašė: „*Suskaityk tik mano neramybės etapus: Mintauja, Mosėdis, Kuliai, Micaičiai, Vadaktai... 16, kunigavimo 37, vidutiniškai 2 metai bet kuriai pozicijai, o buvo metų ir po kelis mėnesius...*"[41]

Vadinasi, Micaičiai buvo giliai įsirėžę į literatūros klasiko atmintį, palikę neišdildomą įspūdį.

[38] Kirkutis V., *Vilko poteriai*, Vilnius, 2009, p. 34.
[39] Vaižgantas, Kuršėnai, *Raštai*. t. 6, Vilnius, 1995, p. 389.
[40] Ten pat, p. 390.
[41] Rutkauskaitė G., *Vaižganto „Laiškai Klimams": laiškai, dienoraštis ar autobiografija?* (magistro darbas), Vilnius, 2007, p. 41.

Romualdas OZOLAS

Dienoraštis. 1958 metai

1958 m. kovo 18 d., antradienis

Žadėjau į paskaitas neiti, bet nuėjau. Ir nesigailėjau. Seminaras buvo apie nacionalinį klausimą. (Tiesa, gavau Aniutos laišką iš dekano, vakar dėl to buvo atėjęs Stravinskas ir rado mūsų kambaryje baisią netvarką, kaltas Šiušelis – neuždarė durų.) Iš karto pamažu, bet paskui liaudis įsisiūbavo. Svarbiausia – dėl ko kyla nacionalizmas. Eidukynas sako, kad dėl rusų, kurie užima geriausias vietas, patys nieko neišmanydami. Sigis sako, kad dėl kolūkių, kurie esą silpni, o žmonės tai tapatina su tarybų valdžia ir rusais. Kiti dar sako, kad užsienio agitacija, religija, kunigai. Žodžiu, pasisakė gan aštriai. Bet visus nustebino, pritrenkė Urbonas. Jis atsistojo ir pradėjo: „Draugai, ar jums neatrodo, kad daug pakenkė tie laikai, kada iš mūsų sodžių keliais ir keleliais apstatyti šunimis ir šautuvų vamzdžiais dūmė sunkvežimiai, kai dundėjo traukiniai, ir mūsų broliai mirė gūdžioje Sibiro taigoje. Aš manau, kad tai buvo mums didelė skriauda, ir pareis daug laiko, kol ji bus atitaisyta.“ Jis neklausė mūsų tildymų ir kalbėjo baisiai abejingai, nežiūrėdamas, kas dedasi aplink. Vilius tiesiog nusisuko iš apmaudo – kaip išsiduodi, Levukas kvikena, bet niekas nesuranda, kokią nutėkšti išraišką. Ir tikrai, visa tai taip netikėta, nelaukta. O Kanopa, nors pats sako, kad reikia jautrumo, tiesiog švilpčiojo iš pykčio. Atkirto Ledui, kad mūsų Maironis, Krėvė buvo nuvertinami, o Urbonui tiesiog pasakė, kad jis nacionalistinį išpuolį padarė, nors galbūt jūs patys to nepastebit.

Visi apie tai ir tešnekėjo. Žemaitis yra asilas, jis sako, kad žemaičiuose nėra nacionalizmo, ir iš viso jis aklas, nors sako, kad Stanaitis kvailys, ir juokiasi iš jo.

Na, literatūros seminaras nebuvo toks įdomus. Tik Vasiliauskas vėl labai originaliai pasisakė apie Baltušio „Pardavimą“. Kostkevičiūtė juokiasi slapčia, bet daugiau iš pasitenkinimo, žiūrėdama į besišypsantį Mikailionį. Pupkis ir Račkaitis buvo sukritikuoti. Į lotynų paskaitą nėjau, nuėjau į Rašytojų sąjungą. Sekretorė pasakė, kad užeičiau pas Baltrūną. Jis paklausė, ar mano apsakymus svarstė Markevičius. Sakau, taip, tai po to ir patarė man atnešti. Gerai, sako, perskaitysiu, nes nesuspėjau, tik grįžau iš atostogų, o čia turiu neatidėliotino darbo. Žiūriu – byla, o ant jos parašyta „L. Janušytė“. O visi poetai lošia stalo tenisą. Baltakis įvirto vienmarškinis. Nieko sau leidžia laiką žodžio meistrai. O Balzakas išvijo kažkokią ten asmenybę, kad netrukdytų; priėmęs moterį, jis gailėjosi praradęs tris puslapius teksto. Štai kaip reikėtų skaičiuoti laiką!

Bet ir aš jo neskaičiuoju taip, nors turėčiau. Taip taip. Buvau ir poliklinikoje. Nuėjau anksčiau, priėmė anksčiau, o šiaip stengiausi mokytis. Mokiausi ir namie. Apie valandą mušiau kontrabosą. Atėjo Jonas su Gražka. Pasidalinau 10 rublių ir neva valgyti išėjau. Tikrai nuėjau į bufetą; oi, kiek pinigų aš išleidžiu. Nenusipirksiu aparato tokiu būdu, ne. Reikia būti taupesniam.

Skaitykloje prasėdėjau iki 12 valandos. Grįžęs žiūrėjau karinį. Bet negaliu – limpa akys. Jancevičius vėl miega pas mus. Kalba apie prieš jį iškeltą diskusiją. Sako, gerai – užpildė laikraštį. Jis net neskaitęs, tik pirmą ir paskutinį. Iš kalbų aišku, kad jis dirbęs milicijoje. Sako, teko tardyti vieną prostitutę, paskui apie bylą dėl skendusių 16 mergaičių (2 nuskendo). Dabar, sako, Augustinaitis liepiąs negerti, nes parašys tėvams. Sako, aš tau patariu kaip tėvas. Sekmadienį jie turėję važiuoti Kaunan pietauti, bet jis neatėjęs, tai nevažiavę. Sako, duktė negraži, bet gera, gal ir reikės vesti. Bet tikiu – neilgai tegyvens. Dabar Augustinaitis renka jam darbą, kad tik tas negertų. Miega Jancevičius iki 1 valandos, paskaitos nerūpi, nors jis tik trečiame kurse. Gyvena žmogynas.

1958 m. kovo 19 d., trečiadienis

Kaip sunku keltis. Ypač kai laukia visas pusdienis užsiiminėjimo. Tikrai, su dujokaukėmis, kojinėmis, pirštinėmis užsiiminėjom dvi valandas šlapi. Paskui šaudymo teorija. Po velnių, kaip tai bjauru, be tikslo! Aš turiu numesti velniop tą karinio slėgimą. Tada ir darbas, ir mokslas, ir laisvė. Būtinai įvykdysiu savo pasiryžimą.

Kaip gera, kai netikėtai paleidžia, nes trečios paskaitos nebuvo. Mes staugdami lėkėme namo. Pavalgęs įsitaisiau lovoje skaityti. Bet perskaičiau nedaug – užmigau. Ir kaip svajoju parvažiuoti namo per Velykas! Bet vėl abejoju. O dabar artėja egzaminas. Gal po jo? Gal nusipirksiu drabužių, bus jau šilta?

Nežinau. Su Šiušeliu geriame arbatą ir ruošiamės ryškinti filmą. Jis nuėjo atnešti arbatos, pakalbėjo su virėjomis, tai pripylė pilną kanelį. Sakau, į tai reikėtų ir bazuotis. Mes juokiamės; paskui jis skaito savo kūrybą. Pastebiu – žengia pirmyn. Gerai, gerai!

1958 m. kovo 20 d., ketvirtadienis

Viską darau nepaprastai abejingai. Jei nevaldyčiau savęs, galėčiau gulėti, jei būtų kiek šilčiau lauke – eičiau valkiotis. Nepaprastai kvaila nuotaika. Kokia lengva ji buvo, kai ėjau po koliokviumo namo, nors jį išlaikiau labai blogai, tokia sunki ir bjauri ji dabar. Gal dėl to, kad vienas, cypia radijas, skaičiau Paustovskio „Auksinę rožę“, galvojau apie rašymą, paskui verčiau vokiečių, snaudžiau – visa tai nepaprastai kvaila. Šiušelis išėjęs, jis tikriausiai vėl su tais draugais, Enskys, Jonas, Arnašius, Jancevičius „Spartako“ sporto salėje, tik aš čia tūnau. Tas kalbėjimasis su Rūta, rodymas, kaip šokti bugį, paskaitos ar laikraščių platinimas neužpildys gyvenimo tuščių vietų. Su baisiu noru sieksiu išsivaduoti iš tokio gyvenimo. Keliauti, pažinti! O dabar ką – gyvenimą pažįstu tik iš kitų pasakojimų. O jie daugiausia būna ciniški. Kad ir vakarykštis Enskio pasakojimas. Apie tai, kaip jis gulėjęs su ta mokytoja, kaip iš ryto ji buvusi mėlyna, kaip jie kalbėję apie reikalus ir t. t. Svarsto su mumis, apie ją kalba kaip apie prekę ir, deja, galvoja apie vedybas. Na, tokį tipelį tai galima panaudoti bet kur. Svarbu ne moteris, o turtas, sako Jancevičius. Tai tušti žodžiai, nes ir jis nelabai nori tos Augustinaitytės. Enskys pritaria, nors, aišku, ir jam tie žodžiai nevisiškai kelrodiniai. Kaip kartais žmogus kalba priešingai savo mintims.

O mano fuksai mokosi skaityti giesmes.

Tiek to, bjauri nuotaika. Einu į fizinį lavinimą.

Šiandien buvo kolokviumas. Reikia dar daug dirbti. Labai daug.

1958 m. kovo 22 d., šeštadienis

Iš kurso susirinkimo. Ledas. Sako, man suteikė didelę garbę vyresnybė. Apie kultūrą sprendžiama ne vien pagal dokumentą, bet ir pagal pažiūras, skonį. Visapusiškai išsilavinęs – komunistinės pasaulėžiūros žmogus – tiesus, atviras, draugiškas, jautrus. Kultūringas elgesys yra tam tikra civilizacijos forma. Jo nepaisymas priveda prie bendro elgesio normų nepaisymo. Tėvai, mokykla, auklėtojai sako, kad daug ko nedavė. Reikalauja *tokio* elgesio. O kodėl *tokio*? Tai žaloja žmogų. Baigęs mokyklą toks žmogus lieka nesubrendėliu. Filmai, knygos čia gali daug padėti. Žievė nepavaduoja medžio. Dėl pastabos nereikia įsižeisti, mes daug ko išmoktume. Gera surasti savyje ydų. Kartais savo įpročius sunku pergalėti.

Žmogui ne vis tiek, kokį įspūdį jis palieka kitam. Šiurkštūs žmonės yra mažiau mėgstami. Jei tikrai myli žmogų, tai kodėl bijoti? Konkrečiai – studentijos kultūringumas. Mes užsidarę. Bet parvažiavę skriaudžiam. O juk reikia žinoti, kaip elgtis. Studentai yra kultūringi, pateisina tai. Jie ir stengiasi būti pavyzdžiu. Kaimiškumu ir storžieviškumu pakeičia savo mandagų elgesį, kai galvoja, kad

mandagumas – buržuazinė liekana. Dažnai maivosi vietoj kultūringumo. Tai daugiau miesčionija. Kartą kalbėjo miesčionė su kaimiete, bet tokiu tonu, kad tik įžeisdavo ją. Prašau! Ne pagal galvą buvo jos kepurė.

Teisė ir pareiga. Vienas studentas nusipirko bilietą, o ten sėdėjo senė, ir studentas užėmė jos vietą.

Kalba irgi turi būti kultūringa. Univerka, stipkė. Lietuvių kalba nepakenčia to ir reikia tai žinoti. Apsirengimas, kultūringumas. Stiliagų yra, tas vardas tinka. Bet tai daugiau tinka, kai išvaizda neatitinka formų. Galvą kelia dėl to, kad ji lengva (juokas).

Draugas reiškia artimą žmogų, šiaip ar kitaip. Kaip kreiptis tad į svetimą žmogų? Draugas gali skambėti pašaipiai. Tamsta, jūs čia irgi ne visai tinka.

Svarbu įgūdžiai. Jei jų neturėsi, tada pozuosi. Tai žaloja moralę ir elgesį.

Teatre irgi elgiasi kaip nemokšos. Dauguma nemokėtų elgtis svečiuose. Mes organizavom vaišes, matėm.

Pastebimas keistas dalykas – nervingumas, kvaila energija. Tai vėjavaikiška, nesivaldymas, o ne jaunystės poreikis. Chroniškas nemandagumas yra vėlavimas – ir į paskaitas, ir į susirinkimus. Tada girgždesys, kyla kalbos. Profesoriui išsisklaido mintis, žala yra ir mums, o be to, mes neturim pagarbos jausmo. Santykiai tarp vyrų ir merginų – painus klausimas. Visuomenėj jos daugiau gerbiamos, joms nusileidžiama. Jei naivumas jai tinka, vyrui – jokiu būdu. Vyrui turi reikšmės taktas. Tai svarbu, nes taisyklių visur nesurašysi. Tas santykiavimo klausimas svarbus. Seniau būdavo daugiau dėmesio kreipiama, o dabar – iš kur išmoksi. Taisyklės yra, ir reikia suprasti.

Reikia pabrėžti, kad turi jaustis taktas, kad sąžinė paskui neprikaišiotų dėl to. Būtų gerai visur tuos klausimus dažniau panagrinėti. Apskritai žmogus yra toks, kad siekia grožio. Tos etiketo normos yra jo išraiška (audringi plojimai).

Nastopka sako, kelti klausimą tiesiog.

Drugelis sako, nesutinku, kad kultūra ir mandagumas ne tas pat.

Mikailionis sako, kad reikia merginas statyti šalia savęs.

Patašius sako, kad perdėtas mandagumas geriau, negu iš viso būti storžieviu. Vyrui leidžiama šakotis, o merginai to negalima, kuklumas turi būti labai griežtai pastatytas.

Girdenis sako, kad reikia padaryti pastabą. O kaime reikia geriau sakyti ką negu prašau.

Patašius sako, kad pamokslus sakyti yra nesąmonė.

Baltrėnas sako, kad tai atlikti reikia labai jautriai. Jei žmogus perspėjamas, kartais mes padarom dar didesnį netaktą. Mandagumą padarysi, kai to nematysi, o vėliau tik patarsi.

Bučys. Mandagumas atrodo lyg taisyklės, o tai juk netiesa. Mandagumas – tai natūralumas. Jei labai mandagiai arba per daug laisvai – irgi atrodo lyg stuobrys arba kita. O kad ranka kišenėj ar garsiau nusijuokti – tai dar ne yda. Netaktiškas – tai irgi jausmų, vidinės kultūros stoka. Stilius. Žmogus turi rengtis kaip jam patogu. Priešininkai dėl kelnių – absurdas. Svarbu elgesys. Tarp žmonių yra ryšys. Reikia jį jausti ir būsi taktiškas.

Patašius sako, kad natūra – tai ne mandagumas. Natūra – kasytis ausį teatre, bet tai dar ne nemandagumas.

Stanaitis. Jei žmogus nepatinka, jei aš kultūringas, aš netylėsiu. *Draugas* yra bendrų idėjų draugas. Vienas kalba, kitas prieštarauja. Jei žmogų gerbi, privalai pakelti *žmogų iki savęs*.

Velykytė dėl stiliagų. Reikia prieiti subtiliai. Ne drabužiuose, o dūšioje stiliagos.

Žemaitis sako, kad esmė kelnėse.

Dar vienas. Dauguma įsižeidė, kad vyrai nesisveikina. Pas mus daug kas užsidarę. Kitiems viskas nesvarbu. Mes neieškom, kas mus jungtų. Pas mus daug „antžmogių“. Dėl to kyla tas šaltumas.

1958 m. kovo 24 d., pirmadienis

Nebuvo laiko rašyti. Tiesiog nebuvo. O dalykėlių įdomių buvo kiek reikiant. Dariau informaciją apie ŽŪA akademinį chorą. Turėjau progos įsikalbėti su Eidukynu ir Urbonu. Jis papasakojo apie savo santykius su Drugeliu, apie darbą redakcijoje, išdidumą, įsivaizdinimą, apie mokytoją.

Pasakojo ir Arnašius apie pirmuosius rinkimus į TSRS Aukščiausiąją Tarybą, kaip juos apginklavo ir siuntė prieš banditus. Tiesa, informaciją padariau, bet buvo nunešta jau kažkieno kito. Bet aš priėmiau ją kaip savo. Buvau šeštadienį šokiuose, šokau su ŽŪA studente diplomante Gražka. Šokau stilium. Buvo kambaryje kažkoks fruktelis, mes labai draugiškai pakalbėjom. O iš ryto, sekmadienį, išvažiavau į Giedraičius. Velnias, kiek pykau, kai

neturėjau pinigo, kai reikėjo grįžti. Bet ten užtai buvo gerai. O jau prisivalgiau, su Hėle išgėrėm, buvo jos sesuo, motina, pakalbėjom apie mokslą, viską. Išvažiavau penktą. Namie buvau apie pusę septynių. Nuėjau pas Rimą. Jis apsakymo dar neperskaitė. Žadėjo atnešti antradienį. O šiandien – lakstymo diena. Ruošiau apsakymą „Studentui" per antikinę. Vokiečių praleidžiu šiaip sau. Na, o per Mirono paskaitą irgi nebuvo laiko – per pertraukas perrašinėjau. Namo ėjau su Uliu, kalbėjom apie mano apsakymus. Jam ir patinka, ir ne. Gaunu iš namų tris laiškus. Tai džiaugsmas. Juos skaitau pas dantistę, iš ten lekiu pas Arnašių, bet nerandam Antanavičiaus, nueinu į kirpyklą, vėl grįžtu, nieko nepešęs išeinu. Bet aš prasimušiu! Paskui valandą skambinu, nueinu į repeticiją, bet Bartusevičius neateina. Dumiu namo. Perku bulką, limonadą, nors pinigo taip maža.

Vakare šalta, nors dieną visur saulė ir vanduo. Sunku mokytis jau dabar, o kas bus pavasarį! Aš nieko nepasiruošęs rytojui. Iš viso antradienis – durniausia diena.

1958 m. kovo 27 d., ketvirtadienis

Veikli diena. Nepaprastai. Vakar Stanaitis atėjo ir išsikvietęs ėmė kalbėti apie stojimą į komjaunimą. Ne, sakau, kol kas mano pažiūros neatitinka reikalavimų. Man per daug padarė mokykla, kad aš užmirščiau. Aš kovoju už pažangą, o ar aš būsiu komjaunuolis, ar ne – ne tame esmė. Tada draugas Stanaitis neva tarp kitko užsiminė, kad aš negausiu bendrabučio. Štai ir jis kokiomis priemonėmis veikia, siekdamas tikslo.

Aš ant jo nepykau, nepradėjau vengti. Šiandien ėjom namo kartu. Jis sako, kad egzaminus laikys balandžio mėnesį, tai žadu ir aš. Gal leis. Mane sužavi tas planas, aš džiaugiuosi, sėdu prie įvado. Bet ateina Arnašius ir sako, kad eičiau tiesiog į „Viktoriją". Jis paskambina iš geležinkeliečių technikumo, kad aš ateisiu, ir mes išeinam.

Atsiskiriant jis man pasakė, kad fabrikas randasi prie Dzeržinskio turgaus; aš nuvažiavau, klausinėju vieno, kito – niekas nė negirdėjo. Paskui vienas žmogus pasakė, kad jis Žvėryne. Konduktorė sako, kad tikrai. Nuvažiuoju, išlipu, o kur eiti? Vėl klausiu – nurodo konditerijos fabriką. Nueinu iki jo, o ką aš jame veiksiu? Klausiu tokios ruskės, sako, kad prie Stalino prospekto. Pagaliau nutveriu milicininką, tai tas pasako: pirma gatvė į kairę, po to pirma į dešinę. Tikrai – „Viktorija". Po velnių, kiek vargo, kol suradau – dvi valandos. Štai ką reiškia nepažinti miesto. Bet juk taip tik ir tepažinsi.

Truputį nejauku, bet kai žinau, kad kitos išeities nėra, veikiu drąsiai. Sargas – žilas senis – nenori praleisti, bet aš reikalauju, sakau, kad buvo sutarta. Jis skambina inžinieriui, direktoriaus nėra. Pagaliau ateina Kozlova, komjaunimo organizacijos sekretorė. Mes įeiname. O ta mergiotė ir pabėga. Lieku su tokiais jaunikliais, kol ateina inžinierė. Ji įsivedė į direktoriaus kabinetą, ėmė pasakoti, paskui davė savo straipsnį apie vaikų avalynės modelius, sako, jums geriau bus kombinuoti. Aš susitariu ateiti rytoj pakalbėti su žmonėmis, nes šiandien jau vėloka, daugelis nebedirba. Iš fabriko (manęs netikrino kaip kitų) aš numoviau į Radijo komitetą. Ten dar buvo susirinkimas, susitikimas su kaimo literatais. Buvo Jarmolavičius, Neimantas ir dar du. Vienas miegojo pas mane. Kaimietis, ką darysi. Arnašius jį labai traukia per dantį. Net miegant jis mužikiškas.

Po to, kai pasibaigė laida, jie užsirašė adresus, ir aš dar porą paėmiau. Numatėm vasarą organizuoti Dusetose sąskrydį. Žiūrėsim. Po viso to nuėjau į „Moksleivio" redakciją. Susitikom su Širviu, Čekuoliu, pora merginų. Kalbos bendros – apie „Moksleivį", darbą. Širvys padovanojo mums po numerį su savo autografu, mums prašant. Jis taip ir smelkia degtine. Mes gavom kai kurį darbą – aš paėmiau recenziją apie Maruko apsakymus. Paskui numačiau dar keletą dalykėlių. Atsisveikinom su visais, Širvys taip linksmai palinkėjo sėkmės, ir mes išėjom su Stanaičiu. Susitikom Marcinkevičių, kvietė užeiti į redakciją, bet sakiau, kad nėra laiko, užeisiu kada. Sakau – neišėjo reportažas, užbėgo už akių „Tiesa", ką darysi, sako, visko būna. Iš namų bėgau į ansamblį, bet Pundys sako, kad nėra jam laiko. Ko aš lauksiu – išėjau. Vakare jaučiausi nepaprastai pavargęs.

1958 m. kovo 28 d., penktadienis

Atsikeliu anksti – aštuntą valandą, nes tas mano literatas per daug jau puikiai miega. Per marksizmo paskaitą rašiau vokiečių, po to skambinau į „Komjaunimo tiesos" redakciją, neprisiskambinau. Gėda sakyti, bet kaip skambinti, tai ir gerai nežinau. Taigi, nuėjau pats. Iškviečiau Baužytę, pakalbėjom

dėl to reportažo; sako, daryk, gali lygiagrečiai dirbti ir iš kombinato. Gerai. Išėjau. Ką daryti – eiti ar ne? Saulė, gražu, gal eiti namo? Prisiverčiu. Nueinu. Sargas vėl sako, kad nėra direktoriaus, o aš atsakau, kad man reikia pakalbėti su žmonėmis. Todėl pakviečia Kozlovą ir mes nueiname į agitpunktą. Aš paprašau, kad pakviestų Rovdą arba Galiaminą. Ji pakviečia. Na, aš ir pradedu – kaip darbas, kokie sunkumai? Ji juokiasi. Nieko, simpatiška mergiotė. Mes gana atvirai įsikalbėjome apie mokslą, darbą. Jos sako, lietuviai gabesni rusų kalbai. Kalbėjome ir apie žurnalistiką; aš sakau, trečiakursis. Pajuokavom, pakalbėjom. Paskui pavedžiojo po cechus, žodžiu, šio to sužinojau. Tuo viskas ir baigėsi. O kaip sunku, kai visur tik rusai!

Parėjau namo, parsinešiau 40 rublių, siuntinį ir išėjau į Mokslų akademiją. Galvojau, kad duos pinigų, o čia vėl prašo sisteminti korteles. Sutikau, bet reiks atsisakyti mėnesiui, paskui vėl nuolat dirbsiu.

O pavasaris pas mus! Pjauna liepų šakas, veža; gatvėse – upeliai, kitur įsaulėję jos jau sausos, nors kalneliai dar snieguoti. Vilnelė – vienos drumzlės. Pavargęs aš, bet užeinu dar į univermagą, knygyną, nusiperku Jablonskio I tomą. Namie numiegu – taip limpa akys. Ansamblyje vėl užpykstu – niekas manęs nemoko. Velniop. Pasakau Čižui, kad einu namo. Gerai, sako. Štai tau ir tvarka.

Stanaičiui nunešiau lašinių ir kiaušinių, Kasperavičiui – vaistų. Su Stanaičiu mes susiimam, jis neįveikia manęs. Vilius pasakoja, kad už surinktas dainas gavęs 300 rublių. Gerai, dirba žmogus. O aš tik kalbu.

Ateina Jancevičius, Urboniukas, riejasi dėl lovos. Paskui susitvarko.

Ir taip praėjo diena. Eisiu budėti iki keturių valandų. Nieko neišmokau.

Tiesa, istorijėlė su čigone, kurią pasakojo Enskaitis. Sako, priėjo, prašo pinigo. Smulkių neturėjo, davė rublį. Tai ji stovi. Jis nesuprato, paskui pamerkė. Sako, aš ir sumišau.

Vis dėlto gyvenime yra įdomaus. Tiesa, dar tas pamokslininkas apie Chruščiovą, komunizmą ir krikščionybę, žodžiu, visą TSRS istoriją. Įsidėmėtina – jis išsilavinęs. Taigi.

1958 m. kovo 29 d., šeštadienis

Naktį iki ketvirtos budėjau. Atėjo tokie ekonomistai, triukšmavo, nuėjau pas pirmininką ir Aleliūną, bet jiems nieko nepadarė. Miegojau iki vienuoliktos valandos, į paskaitas nėjau. O paskui nuėjau į Akademiją. Nuobodu rašyti. Perrašiau 22 dainas. Keista ir nuobodi man atrodo ta darbuotojų kompanija. Su malonumu išeinu į lauką. Pavasaris tiesiog puikus. Vaikštau po krautuves, bet nieko įdomaus. Ir tik vakare pradėjau rašyti žodžius iš Juškos dainų.

1958 m. kovo 30 d., sekmadienis

Iš ryto vartausi lovoje patenkintas. Paskui atėjo Vėlius ir mes su Girdeniu nuėjom į Dailės muziejų. Pirmiausia dar užėjom į Pedagoginį institutą. Paskui apžiūrėjom parodą, bet nieko įdomaus, menka mūsų dailė. Patiko tik pora peizažų ir „Merginos prie veidrodžio“. Bendrabutyje pilna estukų, Jancevičius nori muštis. Aš visą dieną prasiterliojau. Vakare kiek paverčiau, padirbau pratimus su Stanaičiu, paskui Jancevičius pasakojo apie savo karo meto vaikystės įvykius: pistoletus, minosvaidžio šaudymą. Ir įdomiausia – apie ansamblio streiką, nes dabartinis radijo „Vilniaus žinių“ redaktorius suko nuo ansambliečių maisto pinigus. Buvo atėjęs Kisielius su Gražka. Kaip tai jie gali. Urboniukas atsiplovė miegoti.

1958 m. kovo 31 d., pirmadienis

Nieko įdomaus. Kalbėjau su Dale ir Daina dėl informacijos apie jų mokyklos šventę. Paskui buvau skaitykloj, žiūrėjau straipsnį apie Viktoriją, o vakare buvau pas Zigmą. Ansamblio repeticijos nebuvo. Negerai, slegia toks gyvenimas.

1958 m. balandžio 1 d., antradienis

Vakar marksizmui ruošiausi, bet kitko nieko nežinau. Su Uliu kalbam apie abejingumą mokslui. Baisus reiškinys – daugelis nusivylę savo profesija: Urbonas, Eidukynas, jis pats, aš... Aš tik ir tetrokštu mesti velniop visa šitai...

Marksizmas – sąmonės prievartavimas, ypač dabartinės dogmos. Klausiu, kodėl nerašo apie Bulganiną, Pupkis imasi aiškint, susikertu.

Per literatūros įvadą atėję staugiam už durų, Kostkevičiūtė sako, kad nestudentiškai elgiamės. Žemaitis piešia galvutes, baisiai džiaugiasi panašumu. O paskui ginčijasi su Bučiu dėl poezijos. Jis yra asilas – staugia, vaizduoja kažin ką ir pripažįsta tik tai, ką pats supranta. Ginčai nenutrūksta ir

lotynų paskaitoj. Savo auditorijoj pasakojam apie nusišovimus: vienas su montekristu nusišovė dėl merginos, milicininkas pasikorė dėl bobos, kitą motina nušovė eidama pro duris, nes jis prisirišo virvutę ir t. t. Leonas rašo vis savo „Kurtinio giesmę“. Bučys spausdino almanachą. O lotynų tai nieko nežinau. Buvau nuėjęs į polikliniką, persirašiau penktadieniui ir pavalgęs išmoviau į aklųjų kombinatą. Daug ko sužinojau, užsirašiau. Bet kaip nenatūraliai kalba, kai dėkoja tarybų valdžiai. Iš viso, žmonės pripratę vienaip kalbėti, kitaip galvoti. Parėjęs rašiau reportažą, vėliau – korteles. Iki 1 val. buvo komisija, posėdis, Šiušelis viską suvertė Arnašiui, tas gavo papeikimą. Kalbėjome apie rašytojo darbą su Mažiuliu. Sako: įsivaizduoji. Ne, tikrai nuo Vengrienės akių žvilgsnio kilo apsakymo sumanymas. O kaip šiandien laukiau žinios ar pinigų iš namų! Deja, nieko. Slegia dargana, ansamblis, egzaminai, kursinis ir karinis. Traukia eiti gulti, užsimiršti viską.

1958 m. balandžio 2 d., trečiadienis

Iš ryto nuėjau į karinį, bet nebuvo. Grįžau, rinkau žodžius iš Juškos dainų. Vakare baigiau rinkti. Buvom kine „Neatsigręžk, sūneli!“ Žavu! Bet taip nieko daugiau ir nenuveikiau. Tie žodžiai užima begales laiko. Enskys išvažiuoja, nes Vaineikis važiuoja apsižiūrėti. Pasakojo E., kaip žydai dirbo pinigus, kaip buvo Vilnių užplūdus gauja Charkovo plėšikų. O jų sinagoga baisiai niūri.

1958 m. balandžio 3 d., ketvirtadienis

Vakar gulti nuėjau vėlai, tai į paskaitas nebenuėjau. Susiruošiau į skaityklą, parašiau iš „Viktorijos“ reportažą. Norėjau dar užsukti, bet vakar skambinau, nesusikalbėjau, sakau, išsiversiu su savo medžiaga. Namie parėjęs perrašiau, nes sulūžo parkeris. Tuoj ir nunešiau, padaviau Arnašiui. O grįžęs mokiausi groti, nes repeticijose bebuvau seniai. Jonas rašo diplominį, Šiušelis – apsakymą. Jį sukritikuos. Mes su juo buvom nuėję mašinėlių. Yra, ir nebrangios – 350 rub. Bet ten visi sukčiai sulindę. Į repeticiją išėjau apie septintą valandą, tai grįžau tik dvyliktą. Davė groti, bet aš nepripratęs, tai maustausi. Likau nemokša. Bet parodysiu savo. Bartusevičius išvargęs. O tie draugužiai kai kurie neblogi. Grįžęs radau Agą. Arnašius šaukia, kodėl aš neparnešiau jam kortelių. Sako, jie juokėsi iš mano reportažo įžangos. Velniop. O aklųjų kombinato medžiaga Arnašiui patiko. Siūlo bendraautorystę. Žiūrėsim. Šiušelis verčia vokiečių. Daugiau nieko neparuošiu. Dirbsiu per marksizmą. O dabar baisiai norisi miego.

1958 m. balandžio 4 d., penktadienis

Svarbiausias žygis buvo paskaitos – iškentėjau jas ir drožiau į MA. Davė tokį tekstą, kur š = sz, tai perrašiau tik 10 dainų. Nukniaukiau Arnašiui 23 lapukus, nes tik dėl to ir ėjau. O po to užsukau į redakciją. Baužytė davė kai kurių pastabų – nubraukė lyrinius nukrypimus, skaičių daugiau pareikalavo, ir aš parėjau namo, bet greit vėl išėjau – į ansamblį. Tiesa, išspausdinta mano apsakymo ištrauka „Tėvas...“ Na ir išdirbę! Velniai! O repeticijoj išbuvau iki 12 valandos. Ir nieko gero.

1958 m. balandžio 5 d., šeštadienis

Atsikėliau anksti, išėjau į fabriką. Nuėjau pas direktorių, nurodė į plano skyrių. Pakalbėjau su Nagornia. Gera žydė. Teisingai sako: jūs ieškot medžiagos, o kas mums iš to. Kad padėtų, o dabar... Arba neparašot, arba laikraščiai nepraleidžia. Gera bobikė, pakalbėt su ja galima. O plano skyriuje man skundėsi ministerija. Mat aš irgi šiokia tokia jėga. Tiek to, pasiėmęs viską, išvažiuoju į Giedraičius. Mašinos teko laukti ilgai. Bet gerai, su tarnybine nuvažiavau. Nuvežė per visą miestelį, o krautuvėj sutikau Hėlę. Parėjom plepėdami apie Gylio išdirbimą laikraštyje. Buvo pirtis. Maudėmės Jurgis, aš ir toks kvailas Jonas. Ne tiek kvailas, kiek kiti tokiu jį apšaukia. O po pirties skaičiau, kai jos išėjo į bažnyčią, pirma numigęs. O viešpatie, kaip aš ten visada prisivalgau!

1958 m. balandžio 6 d., sekmadienis

Gulėjau ilgai. Milė parėjo iš bažnyčios, neša man kisielių, sausainių, o aš skaitau. Ir kas iš manęs išeitų, jeigu aš visą laiką ten gyvenčiau? Diena bjauri, miglota, bet šilta. Žmonės būriais traukia iš bažnyčios. Dirbti negaliu, neprisiverčiu. Valgau ir miegu. Mat dar truputį išgėriau, tai visiškai susileidau. Po pietų Milė sutaisė milžinišką čemodaną. Atėjo Hėlė su tokia kurčia boba. Milė išlėkė, Hėlė barasi ir aš tik nepražiopsojau mašinos. Milė išnešė čemodaną, aš pagriebęs lietpaltį išlėkiau. Suspėjau. Net neatsisveikinau. Ką gi darysi... Važiavo Steponavičiūtės

ir nieko sau mergytė. Jos kvakėjo visą laiką. Konduktorė manim rūpinasi, padeda. O toks jaunas vyriokas inteligentas taip nusigėręs, plepa apie žemės ūkį ir pramonę, kitas rusas rūko. Moterys jį kolioja. Grįžau namo pusę septynių. Šiušelis su Vėlium ir Pupkiu išėjo į šokius. Dirbti negaliu. Išėjau ir aš. Įeiti negalėjau, tai pasivaikščiojau po miestą. Koks ramus, miglotas oras. Ir kiek girtų! Visi girti. Grįžau ir, pavartęs albumą, parašiau reportažą ir maždaug padirbau vokiečių. Antra valanda. O jų dar nėra.

1958 m. balandžio 7 d., pirmadienis

Vokiečių šiandien buvau pasiruošęs bent kiek stipriau, tai mokėjau bene geriausiai. Per antikinę skaičiau lenkų filmų žurnalus ir perrašinėjau reportažą. O per Mirono paskaitą užsirašinėjau ir kalbėjausi su viena vokietuke. Larisa sako, kad aš geriau būčiau mokęsis aktoriumi. Parėjau namo su Terese. Ji sako, kad aš baisiai pasikeičiau. Jai nepatinka mano apsakymo ištrauka, nors ji ginčijosi su viena mergaite, ir ana pasakiusi, kad aš būsiu rašytojas. Gera būtų! Apie 5 val. nunešiau reportažą. Baužytė jau ruošėsi išeiti. Papliurpė, pasakė, kad duočiau skaičius, ir aš išėjau. Gulti nuėjau anksti, nieko gero nenuveikiau, tik kiek paskaičiau lit. istoriją. Parvažiavo mažiukas, tai pasakojo apie Vaineikio šunybes Jurbarke. Kaip jis su mokytoja užsidarė kambarėly, grožėjosi jos apatinuku, kaip girtas smogė kažkam sutiktam į veidą, kaip per šokius organizavosi jį mušti, kaip jiedu su broliu organizavę kitą šaiką. Ypač patiko du tipai – tėvas ir sūnus, mušeikos. Užmigau vėlai.

1958 m. balandžio 8 d., antradienis

Jau 7 valandą šviesu, oras puikus, ant miesto migla. Guliu tingėdamas keltis. Numingu penkias minutes ir vėl prabundu.

Pavalgau dar gerai – Velykų įtaka. Oras šaltas, bet einu su lietpalčiu ir gerai. Baltrėnas pasakoja, kad jis jau pripratęs gyventi be namų – 6 metus išgyveno. Grįžti nesinori, visi jau svetimi. Oi, kaip tai sunku! Užtai galbūt jis toks asketas.

O per seminarą ir man reikėjo pasisakyti dėl revoliucijos „eksporto“. Apskritai nepasakysi juk, kad tik tarybinė armija įvykdė „revoliuciją“ Rytų Europoje. Ką darysi!..

Per literatūrą rašiau žinutę „V. žinioms“. O lotynų kalbą pasirodžiau mokąs ne taip blogai, nors nieko nežinau.

Po lotynų užsukau pas Baltrūną. Tas žaidžia tenisą. O ateiti reikia vėl kitą kartą.

Užtai „Vakarinėse naujienose“ susipažinau su tokiu jaunu žurnalistu, gyvenusiu 444 kambaryje. Jis pasiūlė man ateiti dažniau. Puiku!

Nuėjau į kiną „Aš pasakysiu teisybę“, skiedalas. Žiūrėjau į koncertininkus. Žlugę žmonės.

Buvau repeticijoj. Susitikau panašią į katiną mergiotę. Ėjau su Arnašium. Repeticijos nebuvo. Mes su ja parėjom namo. Norisi kažkaip pasipuikuoti – aš ne taip jau prastai apsirengęs, oras puikus.

O kai parėjau, atėjo Stanaitis. Ir ką jis papasakojo iš savo gyvenimo! Jėga! Aš turbūt darysiu ką stambesnio.

Kai parėjo jie, tai jau ne darbas.

1958 m. balandžio 9 d., trečiadienis

Tik nepramiegojau – pusė devynių. Bet greitai apsirengiu. Susitinku Ireną. Keletą nereikšmingų žodžių sumetam ir aš einu į karinį.

Buvo lauke. Pasirodžiau gerai, paskyrė instruktorium. Paskui paprašiau Lunios, kad išleistų, bet tas nelabai norėjo. Išėjau, nes Arnašius liepė 11 val. būti redakcijoje. O be reikalo. Baužytė sakė, kad galėjau ir vėliau. Reportažas jau perspausdintas, neatpažįstamas. Sužinau žinias per telefoną. Redakcija jau nebesvetima. Paskui nuėjau Arnašiui nupirkti sifoną vandens. Bobos iš „Viktorijos“ nenori duoti žinių, nes sako, jūs išgirsit, o tai neduos naudos. O ką aš darysiu? Blogai nepraleis. Velniop, grįžau namo ir, darbo nuotaikai esant, parašiau recenziją. Po to susitikau Zigmą, pakalbėjom apie mergiotę juodaakę, apie Kauną ir nuėjau į konsultaciją. Gerai, kad turėjau žodžius, tai pasiaiškinau. O taip tai nė dėstytojo pavardės nežinojau. Plepėjom su Drugeliu. Sakau: „Tu pamaiva.“ Ji sutinka. Vakare išėjau ir nuo 7 iki 12 val. parašiau apybraižą apie Stanaitį. Kambarį pykdamas tvarkė Arnašius, tai truputį žymu. O skaitykloje dirbti nebloga, tik įkyriai pliurpė bufetininkė.

1958 m. balandžio 10 d., ketvirtadienis

Paskaitos dvi: per Balčikonio užsirašinėju, o per istoriją kalbu su mergyte. Jos vardo nežinau, nors

pažįstu gerai. Daviau Leonui perskaityti apybraižą, paskui – Vizgirdai, Račkaičiui, toms mergytėms. Leonas sako: „Sila.“ Tik Vizgirdas kritikuoja žodžius. Bet paskui labai gyrė ištrauką. Sako: jėga, kažkas naujo. Mane labai glosto tos pagyrų gaidelės. Mergiotės nustebo – tikrai nuostabus yra Stanaičio gyvenimas. Aš jam perskaičiau apybraižą, jis liko patenkintas. Sakau: rašysiu daugiau, romaną. Tada jis man pasakoja, kaip sukapojo mergytę, kaip užmušo moterį ir ją išprievartavo, kaip jis šliaužė per lavonus ir kt.

Prie manęs priėjo nepažįstama mergina iš sienlaikraščio redakcijos. Prašo apsakymo. Prižadėjau. Ryt rašysiu. Su Stanaičiu ėjom apsipirkti. Buvau „Moksleivyje“. Priėmė gerai, nuoširdžiai, pakalbėjom su tom merginom. Sako: užeik dažniau. Palikau apybraižą. Ryt užeisiu. Namie perrašiau Stanaičio recenziją, perskaičiau savo, ji patiko ir Česiui, ir mūsiškiams. Po to perrašinėjau savąją. Penktą išėjau į kiną. Oras puikus, sniego beveik nebėra, kvepia pavasariu. O į „Korčiaginą“ atėjo tik vaikai, smulkmė. Bet kinas ir antrąkart mane veikia. Nulėkiau namo – Šiušelis rašo, įkalbėjau daryti informaciją. O pats išlėkiau į repeticiją. Nieko nėra. Tai ėmiau rašyti apsakymą. Pražiopsojau, kai leido visus. Turėjau eiti aplinkui. Su Patašium žiūrėjau į artistes, kalbėjom apie Klovą – jis Patašių mokęs; sako, kai reikėdavę solfedžiuoti, jie cypdavę gaidžiukais. Repeticija tik formali; aš zauksau, nusirašinėju natas. Namo grįžtu 11 valandą. Šokiai tęsiasi, bet nepasilieku. Arnašius rieja Šiušelį už „skundimą“. Tiesiog žiauriai, reikėtų žmoniškumo jausmą turėti. Gulti eisiu anksčiau (tiesa, jau pirma), ryt neisiu į paskaitas, rašysiu apsakymą.

1958 m. balandžio 11 d., penktadienis

Į paskaitas nėjau. Iš ryto užsukau į „Moksleivio“ redakciją, atidaviau recenzijas, po to nuėjau į skaityklą ir prasėdėjau lygiai 6 val., kol parašiau apsakymą „Sūneli, ką tu padarei?..“ Vakare daviau įvertinti. Mažiukas sako: neblogai, o Arnašius: simpatizuoji liaudies priešams.

1958 m. balandžio 12 d., šeštadienis

Per Balčikonio paskaitą mėginau užsirašinėti, per Saukos klausomės referatų. Atėjo tokia mergiotė, ta, kur anądien prašė apsakymo. Daviau. Kai perskaitė, sako, tiks. O vakare mane pasveikino – Juodvalkytė sako, kad jai padarė didelį įspūdį, o apie Povilą buvo silpnesnis. Šokiai buvo nekokie, susitikimas su žvejais praėjo blankokai, nors vienas žemaitis pasakojo gerai. Nuotaiką sugadino Valda ir tokia mergiotė, vaidinanti stiliagą.

1958 m. balandžio 13 d., sekmadienis

Nors gerai išsimiegu, iki 10 valandos. Paskui nuperku kavos, pavaišinu draugus ir išeinu į miestą. Kaip gražu! Šilta, gera, žmonės vaikšto pavasariškai nusiteikę. Buvau prie upės, stebėjau srovę. Ir svajojau apie mašiną, kad aš turtingas, parvažiuoju namo... Juokai. Ką padarysi – silpnybė. Bet nuotaikos nėra. Ateina Zigmas, išeinam pasivaikščioti, bet kai susiranda žydų kompaniją, palieku jį. Ateina Jono sesuo su draugais, jie išeina gerti, o man tiesiog didžiausia apatija. Negaliu nė pajudėti. Paskui imu piešti, sutemsta, todėl metu. Norėjau eiti į apžiūrą, bet jos nėra, tai nuėjau į televizorių, o po to į skaityklą parašyti laiško.

1958 m. balandžio 14 d., pirmadienis

Rytas tikrai pavasariškas: saulėtas, šaltokas, su ledukais prie šaligatvių. Sunku sėdėti paskaitose. Nors tiek, kad vokiečių buvau padaręs (atsikėlęs iš ryto). Tiesa, vakar Jonas su draugu parėjo visai girti. Jonas miegojo pas Vėlių, privėmė, o tas – Jono lovoj.

Taigi, paskaitos. Vokiečių gerai. Per antiką sėdim su Liučvaityte. Šlapakauskas jau rašinėja apie platonišką meilę raštelius, ji kalba su kažkokiu bachuru apie šukuosenas ir kliedėjimą. Aš daviau apsakymą, tai ji iki pusės tik perskaitė. Man tai nesmagu. Jis sako, kad „Tėvas“ patiko. O per Mirono Larisa sako, kad ant manęs pyksta. Už ką – nesako. Kažkas kažką tai sakę. Sako: aš artistas. Kvailės, nieko neišmano. Nueinam pažiūrėti stipendijos, ir aš su Ijole išeinu. Palydžiu iki Gorkio gatvės, maunu į redakciją. Taisyti reikia abu dalykus. Sako, kad galės eiti tas ir tas. Apybraižos pabaiga jai patiko. Sako, užeikit, nebūkit išdidūs. Aš kalbu nesivaržydamas. Namie nenutveriu ką daryti, einu su visais pasiimti stipkės, šiaip taip įsibraunu į eilę prieš Teresę, pažadėjęs saldainių ar pietus jos prašymu. Nueinam į kiną „Asmeniškai pažįstamas“. Šiušelis iškombinuoja, kad bilietus nupirktų tokia mergiotė. Jis ją norėjo paskui lydėti. Aš po kino išbėgu pirmas ir sušilęs numaunu į ansamblį. O ten

koncertas. Pažiūrėjau. Po visko Bartusevičius davė pastabų. Parėjom kartu su Arnašium, kalbėjom apie žiūrovus (tėvai ir vaikai), nuėjau nupirkti cukraus ir namie pavalgėm. Arnašius dėl vandens susipyko su Mažiuku. Sako: nerėk. O aš sutikau katinuką. Dažnai pagalvoju apie ją. Nieko nedirbęs nuėjau gulti.

1958 m. balandžio 15 d., antradienis

Kada aš nesiruošiu, man visada išeina žymiai geriau. Pavyzdžiui, vakar nieko neruošiau, o iš TSKP seminaro pasisakiau kuo aktyviausiai. Ir svarbiausia – teisingai. Mano galva – ne tokia jau puodynė, žinodama nors vieną teiginį, ji sugeba išvesti daug ką.

O per literatūros seminarą išsivystė ne tik diskusijos, bet ir aistros. Bučys skaitė darbą apie Putino eilėraštį „Vergas“. Jis įrodė, kad pasaulinėje literatūroje jis yra nieko vertas. Iš tikro, visiškai su tuo sutinku. O Vėlius, Cemnolonskis, Varnagiris ir kiti prisiskaitėliai citatų srovėmis pradėjo lieti į jį. Vėlius Bučiui patarė pasiskaityti Leniną. O Stanaitis jį tiesiog iškoliojo. Tai keisčiausia. Aš užrikau ant jo. O Žemaitis atsistojo ir išrėžė taip piktai, kad visi – kvaili, o jei Bučys samprotauja sava galva, reikia tik sveikinti. Tikrai, Bučio darbas originaliausias. Tik Vasiliauskas jam gal prilygsta. Per pertrauką Vėlius juokdamasis padėkojo, kad Žemaitis pareiškęs savo pažiūrą. O tas atrėžė: su durnium nešneku. Eidami į lotynų ginčijamės su Uliu. Aš jam įrodinėjau, kad pasaulinio kūrėjo mes neturim. Jis nesutinka, sako, jei kas išverstų, tai ir būtų Nėris, Maironis, Čiurlionis pasauliniai žmonės. Lotynų pertraukos irgi buvo pašvęstos ginčams. Mes ryjame bulkas ir barankas. Vasiliauskas juokiasi iš mūsų plėšrumo. O lotynų aš noriu atsakinėti, ir jai atrodo, kad aš moku, nes vertimą žiūriu, o kitką paskaitau ar pasako.

Namie tvarkausi, kertuosi su diplomantais. Po to pusantros valandos ieškau bliuzės arba batų. Nėra, nors padūk. Namuose rašau laiškus, skaitau „Meškeriojimą“, prisimenu kaimą ir tinginiauju. Užmiegu labai labai anksti – 11 valandą.

1958 m. balandis

Prisimenu tetos kambarėlius, apstatytus gėlėmis, tokius baltus, jaukius, obuolių ir samanų kvapą ir tuos vaizdus, kurie jaudino tada mano vaizduotę.

Net šią apsiniaukusią Velykų dieną aš prisimenu aną šviesų laiką. Ką reiškia daina! Kai išgirstu „Mišką“ (daina iš spektaklio „Yra apie ką pakalbėti“, J. Titovo žodžiai, V. Nečajevo muzika), tuoj prisimenu tas nerūpestingas dienas, kurias praleidau sirgdamas Giedraičiuose.

1958 m. balandžio 21 d., pirmadienis

Nerašyta visą savaitę ir nėra ko prisiminti, nebent tik šeštadienį ir sekmadienį. Kodėl, po galais, toks kvailas ir menkas gyvenimas, kad nieko negali prisiminti, viskas paprasta, kasdieniška. Net tos išvykos tokios neypatingos. Nuvažiavau gerai, su pakeleivine mašina, buvo šilta, nes saulė šildo stipriai, visur jau pavasaris. Kaip smagu žiūrėti į kaimo trobas, kur kapstosi vištos, laksto vaikai, kur negražu, bet taip sava. Namie pas Milę nieko nėra. Atsirakinu, įeinu, pavalgau. Laukiu. Smagi tokia vienuma. O oras toks šiltas... Pareina Helė, paskui ir Milė. Ruošiuosi į pirtį. Ateina Gylys ir imame kalbėti. Koks jis žmogus! Giriasi, kad rašąs, turįs paveikslų, kokia esanti liaudis! Kokie niekais išėję žmonės. Sunku su juo. Aš labai abejingas. Jis tai pastebi, sako, gerai, kad tu šaltas, galėsi galvoti. Gavau du laiškus. Nuskubėjau į repeticiją, bet būnu neilgai. Grįžtu, perskaitau. Kaip smagu, kai yra žinia iš namų. Paruošęs su Stanaičiu vokiečių, buvau mieste. Reikia skolintis apie 400 rub. Turiu parvažiuoti namo kaip reikiant. Vakare žiūriu televizorių, o žadėjau dirbti visą dieną, rašyti kursinį. Bet oras toks prastas, nėra nuotaikos, negaliu prisiversti.

1958 m. birželio 4 d., trečiadienis

Šiandien mane maloniai paveikė Rimas. Iliustracijos mano apsakymui! Žiūriu ir šypsausi. Graudu ir kažkaip linksma. Povilas ir Aga valtyje. Ji mojuoja skarele, Povilas sėdi. Miela žiūrėti į tas jos linijas, lyg aš būčiau tėvas. Gal taip pat tėvas žiūri ir į savo kūdikį, aš manau. Nes man buvo taip džiugu, taip gera. Juk tai aš sukūriau juos! Tame sakinyje telpa viskas: ir atlyginimas už darbą, ir pasididžiavimas, ir mintys apie tolimesnę kūrybą. Pirmosios iliustracijos! Dieve, nejaugi aš būsiu tas, kuris duos akstiną kitų žmonių kūrybai, mintims, estetiniam pasitenkinimui. Apskritai, apsakymą visi vertina.

Skaitė Janė (ji buvo Vilniuje, spartakiadoje), skaitė jos draugės ir sakė: „Įdomu! Puiku!“ Ir Vėlius su Girdeniu sako, kad tai – jėga.

O kad sugebėčiau, kad dirbčiau, gal pasiekčiau.

Šiandien pas Vėlių kalbėjom apie tai, kas kuo bus. Žemaitį sveikinau su gramatika, o aš, sakau, draugai, galvokit ką norit, tik rašyme tematau gyvenimo tikslą.

Bet pats pradedu abejoti. Rašau, o taip sunku išsireikšti. Be to, kiek aš terašau! Net dienoraščio nesugebu vesti tvarkingai.

Gana!

Jis bus reikalingas smulkiems fakteliams parankioti ateityje, reikia jį prižiūrėti.

Iš ryto pabundu anksti – septintą, paskui pusę devintos. Kažkaip neramu, nes laikau marksizmą. Darau mankštą koridoriuj, prausiuos. Reikia pripažinti, kad čia aš darau gerai, – mankšta būtina. O aš, be to, svajoju apie sunkumų kilnojimą.

O po to kartoju kai ką, peržiūriu bilietus, nes jaučiuosi silpnas, ruoštis ėmiau tik prieš dvi dienas. Išeinu. Pamačiau Baltrėną. Nesinori su juo eiti. Tiesiog nemėgstu jo. Sausas kaip nagas. Zubrija per dienų dienas. Vis tiek aš iš antikinės gavau 3 (vos ne 4), o jis, viską perskaitęs, – 4. Vieną kartą jis pradėjo: tu nieko nemokėsi. Koks tavo reikalas, sakau. O jei dar teks kitais metais gyventi kartu – vargas. Bet jis žada bėgti, sako, negyvensiu su jumis. Laimingai! Nors būtų įdomu pagyventi su juo – tipas.

Reikėjo laukti, nes jau atsakinėjo 26 auditorijoj. Todėl užsiėmiau eilę ir išėjau. Sode perskaičiau Lenino nacionalinę programą. Oras gražus po ilgų lietų, purkščia medžius, žmonės skuba, bėga, o mes su Ledu ir Žemaičiu vaikštom. Buvom prie Vilnelės. Ledas svajojo. Sugrįžus man reikėjo eiti. Velniškai neramu. Bet kai ištraukiau bilietą – 15! – pasidarė ramu. Pasiruošiant daug prirašiau, bet be plano. Ir pasakojau be plano, bet ištisą valandą. Tai Šarmaitis juokiasi, kad, sako, nežinau, kokios tavo žinios, – daug kalbi. Tikrai, davė klausimą, kokios buvo partijos 1905 m. revoliucijoj, ir – nežinojau. Keturi. Gerai ir tiek. Grįžom su Šiušeliu. Dimavičius sutiko, prašė užrašų, paėmė knygas. Ir čia išaiškėjo mano melas – aš ne žurnalistas ir gavau ne 5. Nepatogu. Bet sumečiau, kad ten parašė 5, o į knygutę 4. Štai tau ir pliurpk nesąmones. Susitikau Zigmą, Adolfą, Onutę ir kitas archeologes. Paplepėjom apie mokslą, bet nuobodu ir pikta dėl mano žioplumo. Pasiėmiau batus, bet nenuėjau į ateljė, o pas Rimą. Vis pykstu ant savęs. Bet kai Rimas parodė darbus, o ypač iliustracijas, buvo džiugu. Jis padarė keletą: tėvas šauna į Povilą, Aga sėdi ant Povilo lovos, jiedu bučiuojasi, jiedu valtyje. Smagu. Pirmasis iliustratorius. Jis dirba. Gerų darbų turi. Davė vanago autolitografiją. „Šluotai“ piešia, „Valstiečių laikraščiui“, rebusus ir galvosūkius dirba. Tvarkoj. Parėjo kiti. Jiems praktika. Dirba eskizus. Pasakojo, kaip vieną sulaikė prie elektrinės, kaip bijojo jo dėžės, atsitraukė visi, kai darė. Diversantas mat! O čia žmogus neranda kelio. O kitą vėl nutempė į miliciją, kad tas piešė cemento būdas. Ar tai ne juokas! Kvailių budrumas. Su Rimu išėjom. Jis buvo redakcijoj. Sakė, priims jo „Mados auką“. Pirko jis sportinius batelius, o paskui buvom nuėję į universitetą paimti programų. Rimas tuoj pat ir išsiuntė. Jis pažadėjo ateiti, atnešti knygų ir gauti tikslesnių žinių apie ekonomikos stojimą. Parėjęs pavalgiau už 5 rub., nes nuo vakar nebuvau valgęs. O kambary su Žiuželiu staugėm, nes privalgę abu. Po to sutarėm eiti į kiną. Jam poryt egzaminas, mokosi. O pas mus baisi netvarka, bet jau su tuo apsipratom. Kinas geras, gal ne visai. „Paukščių pardavėjas“. Muzikinis. VFR gamyba. Pas mus tokio subtilaus humoro nepadarytų.

Grįžę bendrabuty kalbėjom su archeologėm apie įvairius niekus. Ryt nunešim knygas. Grįžo Arnašius ir Kisielis. Kai mes parėjom, tai ir užpuolė. „Šaltam duše“ išmaudysiu, kad netvarkot. Tik susilaikiau nesurikęs: „Kur jūs, draugai, kad negalit tvarkytis?“ Nutylėjau – tepasiunta. Su durnium du turgai, su pliku nėra ko peštis. Peržiūrėjau dar iliustracijas, nuotraukas (kiek pasitenkinimo teikia man jos!) ir ėmiausi rašyti. Jau pusė trijų, pro langą atsklinda katinų kniaukimas ir kiti nakties garsai, ypač švilpukai. Jie kažkaip sminga į širdį, norisi važiuoti.

Bet – gulti. Skauda kojos. Tik miego nesinori, gera, kai prisiverti padirbėti. O juk netrukus ir auš.

1958 m. birželio 5 d., ketvirtadienis

Visą rytą trainiojaus ir rašinėjau laiškus. Parašiau į namus, Martynui, išsiunčiau Čiegytei. Vis dėlto aš būtinai užeisiu pas ją susipažinti. Žadėjau rašyti Onai, bet, nuėjęs duonos, žiūriu – laiškas iš jos. Pasakoja, kad tas mane Bazilionuose tardęs tipelis buvęs pas ją, klausęs, kam mano nuotrauką

Anuta laiko ant stalo. Ji išvariusi jį. Įdomu, kad jį galas. Ivanausko neradau namie, tai nuėjau į skaityklą. Sigis, Baltrėnas jau zubrina įvadą. O aš? Deja... Nutvėriau Felikso D. brolį ekonomistą. Jis papasakojo apie įstojimo ekonomikon sąlygas. Parašysiu Laimai. Grįždamas sutikau Tolę. Merginos marksizmą laiko blogai – vieni trejetai. Užėjau į komisą, pakalbėjau, kaip priima pardavimui. Nedrąsu. Gėda. O ką darysi... Grįžęs radau Rimą. Jis sušvilpė nuo 4 aukšto. Mes pakalbėjom, parodžiau nuotraukas. Netikėtai kažkas į duris pasibeldė – Živilka! Pasibučiavom, Rimas pasisveikino – kažkaip keista, pradžioj šokinėjom nuo vienos minties prie kitos. Aš parodžiau Rimo darbus, pakalbėjom apie redakcijas, apsakymus; ji negali atsigrožėti mano plaukais. Nėra ko. Nors retkarčiais ir aš jais patenkintas. O į veidrodį tai mėgstu pažiūrėti, papozuoti ir galvoti: gražus aš, ar ne? Žinoma, nugali savimeilė.

Živilka važiuoja į Kauną, mes ją palydim, kalbėdami apie sportą. Ji ten sukūrusi „sila“ komandą. Gerai. Ji plepa atvirai apie sustorėjimą, paliesėjimą, o man atrodo nepatogu, vadinasi, neturiu laisvės, manyje įsigali pataikavimas viešajai nuomonei.

Buvom užėję į VPI bendrabutį prie Aušros vartų. Ten klaikūs labirintai. Stotį pasiekėm greit. Ten išgėrėm „čirškalo“, Rimas nupirko bilietą, paskui nedrąsiai prasmukom į peroną. Mes vaikštom trise, kalbamės apie darbą, filmus, keliones ir kt. Traukiniai vaikšto. Tai man labai gražu. Traukia važiuoti. Bet atsisveikinam su Živilka ir nueinam. Rimas pasakoja, kaip jis tik tik neįstojęs į Geležinkeliečių rūmus dailės būrelio vedėju. Paskui kalbam apie gyvenimo tikslą. Einam gatvelėmis ir postringaujam. Jis sako, kad pradeda abejoti ir norisi gyventi šiandiena, paūžti, pamatyti; nes nežino savo jėgų. O aš ar žinau? Nieko nežinau, nors tikiuosi, baisiai daug tikiuosi. Tik nedirbu. Taip, o tai yra klaiku.

Atsiskiriam prie Čiurlionio 23, aš nueinu į repeticiją; nieko nėra, pasiimu raktus, pusantros valandos daužau kontrabosą. Grįždamas susitikau Teresę ir Mortą. Teresė gavo Markso 3. Mes kalbamės apie Stonį. Palydžiu atgal iki Čiurlionio 23 Mortą. Ji pasakoja: Stonys – literatūros eruditas, stiprus, principingas žmogus. Ir tikrai, baugu darosi – kaip išlaikysim; žurnalistus smarkiai sukapojo. Užeinu į jų 9-ą kambarį. Mergiotės nemiega, pakalbam. Kiek jos žino apie mūsų kurso berniokus! Baisu! Visos turi po meilę. Apie tai visą vakarą pokalbis ir ėjo. O Baltrėnas susilaukė nepaprasto Mortos pasmerkimo. Ji trokšta, kad tas gautų 4. Man, nors nereikia, irgi to norisi. Jis baisus pedantas.

Grįžęs ėmiau skaityti Aisedoros Dunkan atsiminimus. Taip objektyviai ir nešališkai niekur nebuvau skaitęs – ir apie save! Tai jėga! Skaičiau iki 3 valandos.

Tiesa, Arnašiui pasiūlymas persikelti į „Kauno tiesą“ pramonės skyriaus vedėju. Aną redakciją išformuoja, kaip užėmusią neteisingą liniją. Reikia stoti į partiją. Arnašius nebežino ką daryti. Grįžus pirmas žodis – keiksmas.

Šiušelis ir jo draugai zubrina. Ryt – egzaminas.

1958 m. birželio 6 d., penktadienis

Atsibundu apie 11 val., kai pabudina atėjęs Brukas. Jis pasiima knygas, kurias nunešti žadėjom Onutei ir Aldonai. Jis paima Dunkan atsiminimus ir negali atsitraukti. Bet aš paimu ir skaitau iki 2 valandos gulėdamas.

Šiušelis išėjo vienas, nors susitarė su Šimaičiu. Tai draugas – antras „brolis Baltrėnas“. Atsikėlęs padarau mankštą, nusiprausiu. Gera, lengva, nors šalta (3° šilumos naktį). Numatomos šalnos.

Sugraibau kapeikų, pasiimu bonką ir bufete nusiperku duonos, bulkutę ir sūrio. Pasikepinu ir skaniai pavalgau, nors skrandis be skysčio ir reikalauja savo – skauda. Sėdu rašyt. Noriu kiek galint daugiau rašyti. Aisedora man įkvepia tą mintį. Norint viską galima pasiekti. Galvoju apie knygų ir mūsų pasaulį. Vis tiek be jų įtakos jis tampa niūrus. Knyga – gyvenimo druska.

Išėjau atlikti daug darbų, bet padariau tik vieną: nuėjau į skaityklą, pasiėmiau knygą ir su Levuku perskaičiau straipsnį. Jis greičiau skaito, aš dar plepu su ta ketvirtakurse simpatija, žiūriu žurnalus ir šiaip jau linkęs pavėpsoti. Grįžtu, grįžta ir Šiušelis; gavo keturis; ir Šimaitis, tas zubryla, gavo 4. Mes juokiamės. Paskui aš išeinu į repeticiją. Kai jau buvau gerokai paskambinęs, atėjo Pundys. Klausiu: reikės važiuoti ar ne? Jei turėsi pusę repertuaro – reikės. Tada ir į gastroles reikės. Sako, greitai pradėsim rimtai dirbti. Gerai. O šiandien nieko nebėra. Pasiimu porą partitūrų ir su Skrodeniu ir Patašium grįžtam. Aš pasakoju apie Aisedorą Dunkan. Su Patašium užeinam pas mane, kalbam

apie piešimą, keliones. Jis su entuziazmu prisidėtų prie Neringos šturmavimo. Taip nuvažiuodami kalbamės apie kiną, apie Nr. 14 kregždutes – jos tikrai vykusios. Mes kažkaip atkreipiam žmonių dėmesį: abu stiliai, vienas juodas, kitas baltas. Pas jį užvalgiau, nes motina atvažiavo ir atvežė valgyt. Jis gyvena geram namuke, galėtų suorganizuoti nugėrimą. Jis paskambina, rodo piešinį, pasakoja apie savo išgėrimus. Paskui abu einame Paneriais pasivaikščioti. Užlipam ant kalvų. Ir nuo tilto iki posūkyje nugriauto iki pusės didelio kalno mes nueiname pačiomis keteromis, čia leisdamiesi, čia kildami. Tik nenuvirtom, prisėmėm kojas, bet buvo įdomių skardžių. Savo tikslą pasiekėm, o paskui pavandeniu grįžom atgal. Kiek kelio padarėm! Bet įdomu. Kokie gražūs peizažai, koks geras vakaras! Kad tai būtų kokia mergytė!.. Paskui, atsisveikinęs su juo, tiltu, barškindamas lazda, nuėjau namo. Juodas vanduo, debesys, pušynas. Gražu. Tik per pušyną eiti nejauku. Kelią radau, nors buvau pasukęs ne tuo keliuku. Pro Čiurlionio bendrabučius grįžau namo. Visi jau miegojo. Aš nusirengiau, atsiguliau ir su malonumu ištiesęs kojas skaičiau laikraščius. Taigi, nieko nenuveikiau. Jei nebūčiau išėjęs, būčiau rašęs. O gal įspūdžiai geriau?..

1958 m. birželio 7 d., šeštadienis

Vėl nerašiau porą trejetą dienų – egzaminas. Tiesa, šeštadienį nieko gero nenuveikiau, jei tai galima vadinti geru.

Iš pradžių į šokius nė negalvojau eiti – norėjau pavaikščioti, pasižiūrinėti po miestą, bet kolegos žurnalistai sugundė. Išėjau su jais. Pradžioj apie dvi valandas prastovėjau vis stebėdamas buvusią Patašiaus simpatiją. O ji žvilgčioja į mane. Pradėjau su kitom, paskui ji mane išvedė. Ką gi, aš atsilyginau. Pradėjom kalbėt apie šokius, kad aš tokią pat bliuzę pasisiuvau, kaip jos suknelė. Ji juokiasi. Šoka per daug jau stil. Subačius sako: „Kam tų konvulsijų?“ Nepatogu taip. Paskui palydėjau, nors ji neparodė norinti. Kalbėjom jos kieme (prie Tauro) apie vasaros atostogas. Kažkas ėjo, sako: „Chebra, neprisipažinkit.“ Ji sumišo, galvojo, kad tai mums. Gal ir mums. Šiušelis vėl sugrįžo pusę trijų.

1958 m. birželio 8 d., sekmadienis

Vakar radau laiškutį iš Živilkos, kad ryt ateisianti. Ji buvo gretimam kambary, ir visi nusprendė, kad ji drąsi. Iš ryto atsikeliu anksti, apie devintą, susitvarkau, pavalgau už bonkas, bet ji ateina, kai kambarys jau atsikėlęs ir išbildėjęs. Mudu nueinam į paštą, kalbėdami apie jos vaikus – sportininkus, apie Antonovą ir jo raštelį, jo elgesio sumažinimą, apvaikštom krautuves, paskui aš ją palydžiu iki Aušros vartų ir atsisveikinam. Mieste – saulės srautas. Aš išdidžiai einu gatve; gerai jaučiuosi. Užtat grįžęs einu degintis ant Tauro kalno. Arnašius paprašo atnešti limonado; nors tai kiek žeidžia, bet jis tą stengiasi užtušuoti. Šiušelis vadina rašytoju, jis irgi. Nepikta, bet nesinori per daug. Čia guli daugiau liaudies: vyrai, merginos; dvi žvilgčioja čia; kas iš to... Mes su Šiušeliu ir Kasperavičium pragulim iki pavakario, ir aš perskaitau tik 49 puslapius. O yra apie 500. Nusiprausę, pasipaveikslavę, prisižiūrėję „futbolo rungtynių“, muštynių, Paleckio dukters ir kt. einame namo. Bet negi mokysies? Sutariam su Šiušeliu eiti užrašų. Bet sutinkam Karalių. Tas jau išgėręs. Mes užeinam į Stuokos bendrabutį, pakalbam su draugėm lituanistėm ir žurnalistėm, Karalius labai jau švaistosi sūriuoju Klaipėdos sąmoju. Paskui pas žydą nusiperkam ledų ir grįžtam namo. O pas mus geria. Arnašius sako – išeikit! Karalius pavarė jį š... Tas ir Jonas užsidegė. Tik tik nesusimušo. Reikėjo raminti ne tik man, bet ir Šiušeliui. O Blondinas su Dideliu juokiasi. Mes išėjom. Karalius prisiekė nedovanoti. Linksmi nuėjom į šokius. Arnašius ir tie draugai vis taikstėsi muštis, bet taip ir paliko. Šokau su ja, ta nauja simpatija, nors ji turėjo savo „frajerį“. Užtai einant namo Jonas suorganizavo tokias dvi bobas. Jam patiko viena, man nė viena, bet ką darysi, draugui reikia padėti. Prie Komjaunimo gatvės išsiskyrėm ir aš savo senę palydėjau iki Pedo bendrabučių, kalbėdamas apie niekus – bites, darbą, žmoną (aš ją turįs) ir t. t., ir t. t. Bjauru. O sugrįžęs radau pas Arnašių Agą. Nejau susitaikė? Ji su manim nori kalbėti. Kai grįžo Jonas, sakė, kad padarė keletą meninės gimnastikos numerių. Susitarę susitikti. Fain boba! – toks jo įvertinimas. Žiuželis vėl grįžo apie tris. O aš norėjau tik miegoti. Baisu, kai pagalvoji apie egzaminus. O gal taip ir reikia?

1958 m. birželio 9 d., pirmadienis

Visa diena praėjo mokantis literatūros mokslo įvadą. Ir kėliausi anksti, ir guliau vėlai. Net į

ansamblio repeticiją tik tenuėjau, atidaviau natas ir pabėgau. Visą dieną kambary – gerai, kad dar diena nelabai kokia. O valgyti nebėra ko. Spintoje stovi surūdijusių spirgų puodukas, ant kurių pakepus duoną, ji pasidaro karti. Lašinius irgi baigiu, Žiuželis irgi. Jis turi kelis rublius, tai dar nuperka duonos ir kepinam. Ir taip – duona su vandeniu.

Visa laimė – parvažiuoja Enskus, pavaišina rūkytu žiobriu. Atsigaunu kiek. Bet einu gulti ir nesiklausau, ką Mažiukas pasakoja Arnašiui ir Šiušeliui. Tiesa, jis jau pasakojo tą pat Dideliui ir man.

Apsivedė. Buvę vestuvės „komjaunuoliškos“. Jis rodęs kaprizus per tą vakarą. O paskui prasidėjusi „tikroji“ meilė. Oi buvę vargo! Bet ji neprieštaravusi, tik dar labai naivi. Nieko nežino. O jie eidavę žvejoti. Lošdavęs jis krepšinį. Vieną kartą neteisingai teisėjavo – parašė į „Sportą“. Bet tai esą priemonė išgarsėti. Ech, Mažiuk, Mažiuk, tu jau pasinerk į tą pilką kasdienybę...

1958 m. birželio 10 d., antradienis

Atsibundu labai anksti – pusę šešių. Miegoti ar ne? Pamažu prasiraivau. Visi knarkia, o aš, nors ir probėgšmais, perskaitau apie 200 puslapių per 2,5 valandos. Po to dar porą valandų numiegu. Paskui vėl – kėlimasis, mankšta ir užrašų skaitymas. O oras toks jau gražus, toks gaivus – naktį lijo lietus. Miestas padūmavęs. Labai neramu, nes kiti jau eina laikyti, o aš dar mokausi. Tiek to, nueinu. Kely sutinku Uzdilą ir Baltrėną. Tas gavęs penkis, bet nesisako. Nepatinka man. O Uzdiliukas labai nuoširdus. Egzaminas vyksta ten, kur ir marksizmo. Užsiimu eilę ir laukiu skaitinėdamas tropus, figūras ir kt. Pagaliau įeinu, ištraukiu – pirmas bilietas. Klausimai iš karto atrodo sunkūs – vaizdas ir charakteris, kūrinio idėja ir literatūros kūrinių rūšys ir žanrai. Bet pamažu pamažu ir sužinau, išgalvoju. Mikailionį prieš mane paveja, aš suabejoju savimi, bet kai atsakiau pirmą klausimą labai gerai, padrąsėju. Klausimuose apie charakterio ir psichologinio sprendimo santykį aš truputį maustaus. Bet Stonys mato, kad galvojimas yra ir – labiau negu gerai – įvertina 5. Džiugu. Nueinu pas Jolantą, atiduodu užrašus, pakalbu. O ji nieko šiaip pakalba. Namie pareinu, atsigulu. Ateina Uzdila, nes buvau prašęs paskolinti pinigų. Paskolina 50 rublių. Tuoj su Vėlium ir juo nueinam pavalgyt, paskui į kiną. Ir prie stalo, ir salėje jis mandagus, korektiškas, pasakoja apie Lenkiją, sako „pas mus“. Kalbam apie geriausiai patinkančius knygą, rašytoją, filmą; kokia šalis stato geriausius filmus. Grįžęs noriu miegoti, bet susigalvoju, susitvarkau kambarį, nes norisi būti gražesnėj aplinkoj, kai „ant sąžinės“ ramu. Paskui, aptvarkęs kambarį, sėdu rašyti. Bet reikia eiti repeticijon. O kojinės kiauros. Velnio tvarka! Atsirakinu, padirbėju, bet negaliu ilgai, nors žinau, kad, jei nedirbsiu, tai nevažiuosiu. Choras dirba, estradinis dirba, o aš... E, metu ir einu sau. O oras toks puikus, gaivus. Tik kai kur iš daržų dvelkteli išviete. Prisimenu namus.

Bendrabutyje draugai stypso ant balkono, dainuoja, gieda giesmes, maustosi kelnes, Kasperavičius pasakoja, kaip jį pavarė, kaip kitus. O kambaryje vėl įprasta nuotaika: Gražina pasakoja apie ekonomiką, Jonas su ja išeina, Didelis siuva triusikus, Žiuželis mokosi, Mažiukas skaito Aisedorą. O ką aš darysiu! Kol kas rašau. Nors šitą...

1958 m. birželio 11 d., trečiadienis

Nieko ypatingo neįvyko. Tarp kitko, taip apie kiekvieną dieną galėčiau pažymėti jau po 2–3 dienų, nes kas tada buvo – nebeatsimenu. Viešpatie, kokios jos neįdomios!

Bet, rodos, iš trečiadienio kažkas išliko. Rytą Arnašius paprašė, kad nuneščiau batus. Nešiau savo, tai paėmiau ir jo. Komjaunimo gatve nuėjau iki pat stoties, bet neradau. Su pasimėgavimu vaikštau, nekreipdamas dėmesio į praeivius, – įsivaizduoju esąs laisvas.

Užnešu vienon kamarėlėn batus – žydas netaiso, matyt, nori pinigo arba tingi. Sako: reikia vulkanizuoti. Išeinu. Nuėjęs, kur mergiotės laikė egzaminą, pakalbėjau, tai man pasakė, kad yra prie Aušros vartų. Nuėjau ten. Ir iš tikro – yra. Du žydai – jaunas ir senas. Gan maloniai priima – o, pas mus tai galima padaryti! – pažiūri, užrašo, stilių pataiso tuoj, tai palieku savuosius mažus. Ateiti tik antradienį. Blogiau bent kiek.

Dar užsuku į 23 auditoriją. Mūsų praginė 10, mergiočių irgi apie tiek. Bieliauskienė turi savo dukrytę. Nepaprastai drąsi. Paėmiau ją, ji apsikabino. Nežinau ką daryti su tokiu vabalu, o jos juokiasi. Bet graži mergytė. Artistė.

Namie zubrinau, Dalei paskolinau užrašus, paskui, rodos, dar vaikščiojau.

1958 m. birželio 12 d., ketvirtadienis

Užtat jau šiandien nutariau mokytis. Pavalgęs keptos duonos, nuėjau į skaityklą. Bet kur tu gerai mokysies – su Levuku ir Patašium ėjom valgyti, reikia dairytis į įeinančius ir išeinančius ir t. t. Taip iki 4 val. perskaičiau 70 puslapių. Buvau išėjęs dar pasivaikščioti, pasižiūrinėti. Grįžęs namo, radau Laimos laišką. Kviečia atvažiuoti. Pinigų reikia – sakė, kad atsiųs. Bet aš noriu parvažiuoti su aparatu, blicu ir visa kita atributika. Išvežu savo rudąjį kostiumą parduoti. Bet nežinau, kaip ir kiek prašyti. Velniop! Važiuoju į Giedraičius. Susitaisau bematant čemodaną ir išlekiu. Enskys paskolina 9 rublius, ir aš išeinu. Mieste visi žiūri, kaip aš einu su čemodanu. Pasiekiu stotį. Mašina į Giedraičius jau laukia. Bet pastovi dar gerą pusvalandį, kol išvažiuoja. Aš iš pradžių skaitau užrašus, paskui gėriuosi vaizdais. Šalia sėdi vaikai, žiūri – stiliaga, mat. O tikrai, batai stil, žalias švarkas, gelsvi maršk inukai, kaklaraištis su povu, kojinės, baltas ploščius ir svarbiausia – plaukai! Ką gi, pateisinama, nes net mokytojėlė, kuri važiavo čia, felčerei pasakojo, kad „prie Hėlės išlipo pirmos rūšies stiliaga“.

O pas Milę gerai. Tuoj privalgau, kalbam apie gyvenimą, su Mile apie karą, palydovą ir kt. Milė serga skrandžiu, Hėlė daug dirba, vargas... Nors vargo aš nematau – tegul visi taip gyvena.

Anksti einam gulti – jos taip įpratusios.

1958 m. birželio 13 d., penktadienis

Atsibundu apie 6 val. Skaitau naują „Tarybinę moterį“. Labai pakito. Iš perdėto politiško laikraščio gavosi specializuotas šeimininkiškas. Gal ir geriau.

Milė pasakoja, kad felčerė buvo labai nepatenkinta mano šokimu mokykloj, kai buvom su Stachu. Gal dėl to, kad jos neišvedžiau...

Hėlė aptvarko namus ir išeina. Tada Milė įdeda man 11 rublių, kiaušinių, sūrio, kumpio, dešros, lašinių, obuoliukų. Viskas labai gerai, bet man nepatogu – ji save juk skriaudžia. Išeidama palieka valgyti, man tik karaliauti! Tikrai, aš neskaitau, bet užsisuku plokšteles, skaitinėju žurnalą ir tik tada, kai apžiūrėjau jos slaptas knygas, imu mokytis. Bet čia vėl užmiegu, taip kad neperskaitau nė pusės užrašų. Už rugių guli Hėlės motinos Dangutė su savo simpatija ir mokosi. Meilė! Nes iš lietuvių Dangutė gavo 2. Taigi. O peizažai puikūs. Nors ūžia ir tarška akmenų malykla, bet po langu rugiai tokie puikūs, kad aš jų neužmiršiu ilgai. Iš viso, ideali tvarka. Gražu pas juos.

Grįžta Milė, pasiruošiam kelionei. Pareina Hėlė. Mes dar pavalgom, bet Hėlė nekalbi. Atsisveikinu, išlekiu.

Mašinoje dulkės, kelias dar taisomas ir tik vėliau įvažiuojam į gerą kelią. Na, tada važiuoti miela ir malonu. Pliurpia du rusai, senas ir jaunas, šposija su konduktore, o aš galvoju apie grįžimą. Reikėtų grįžti ir parašyti, perskaityti jiems „Ištraukas iš dienoraščio“. Būtų originalu.

Namie apspinta Arnašius. Nueinu duonos, tai jisai visai patenkintas, perša blicą už 400 rublių, nes gavau 500 rublių perlaidą. Bet aš repeticijoj paklausiau Vitlipo – tik 300 rublių. Spekuliantas. Pundys atvažiuoja girtas, jį sveikina juokais, įteikia diplomą. Parvažiavo Bartuškė, davė velnių. O festivalis – labai rimtas dalykas. Man klausimas. Bet velniop.

Einu skolintis pinigų. Ulys neturi, Uzdiliukas irgi. Buvau ir pas Mortą. Paplepėjom.

Grįžęs užeinu pas Vėlių. Yra Žemaitis. Sako, tu laimės vaikas, nesimokai ir moki. Kažin ar ilgai? Baugu vis dėlto. Noriu eiti pasivaikščioti, bet sėdu ir mokaus. Arnašius ir Kisielius pila vandenį ir mėto duoną ant kieme žaidžiančių, vis tiek neįmanoma mokytis, tai gulu ir užmiegu, dar vis klausydamasis istorijų iš jų kareiviavimo laikų.

1958 m. birželio 14 d., šeštadienis

Nors nutariau mokytis, bet padaręs mankštą, nusiskutęs ir nusiprausęs sėdu rašyti dienoraščio. Kodėl aš taip darau? Aš labai neatsakingas mokslo atžvilgiu. Juk sugaišau visą valandą.

Mokiaus visą valandą su tam tikromis pertraukomis ir kt. Gan nuobodu ir monotoniška. Nieko neatsimenu.

1958 m. birželio 15 d., sekmadienis

Atsikeliu pusę aštuonių, nes labai norėjau miego. Mokiausi iki 3. Laukiau laiško. Nėra. Po pietų nuėjom į stadioną. Tiesa, vakar atsiėmiau 500 rublių ir pirkau už 700 aparatą. Dirbau nuotraukų, bet milicionistas į aikštę neleido. Leis! Mačiau Jancevičių su žmona. Graži, lyg indė. Žaidė veteranai. 3 : 3. Iš dviratininkų nugalėjo Maskva. Mūsų 8 vieta. Krulikauskui plojame, staugiame, švilpiame. Einant namo Alfonsas pasakojo apie Aldoną. Namie vėl

mokiaus, bet trukdo įvairūs pokalbiai, Arnašius su batais.

O Girdenis jau pakartojęs. Aš tik teperskaičiau knygą. Ryt reiks pažvelgt į chrestomatiją. Kas bus?

Bet diplomantai nesijaudina, nors ryt valstybinis.

1958 m. birželio 16 d., pirmadienis

Sutikau Česį, kai jis prausėsi. Gaivinasi vandeniu, nes vakar gėrė. Pasakoja, kaip su mergyte nieko nebegalėjęs ir kt. Sutarėm kartu eiti į egzaminą. Aš nusitempiau knygas, skaitau chrestomatiją ir kuo mažiausiai jaudinuos. O eina vieni trejetai. Įeinu ir aš. Ir išėjau su trejetu. Česys, Vasiliauskas prieš mane gavo penketus, o aš, nors ištraukiau pirmą bilietą, nesugebėjau. Ką ten atsakinėsi, kartą perskaitęs. Be to, klausimai visai nežinomi. Toks Petkevičius, Morkūnas. Aš žinau tik jų pavardes. Ką gi išskaldysi... Be to, kas išleido pirmą dainų rinkinėlį, kas pirmas dainos nuotrupą paskelbė. Sakau: Strijkovskis. Ir Česys to nežinojo. Nesiseka man su bilietais. O juk daug klausimų tikrai gerai būčiau atsakęs. Kad ir Česio bilietą. Apie Švobą (jo tris giesmes), Donelaičio „Metų" gamtos vaizdus. Bet man nelemta... O Girdenis sako, kad aš laimės vaikas. Ir pats po to visiems pasakoja, kaip aš nemokėjęs. O paklaustas, kiek jis gavo, atsako, kad penkis, bet taip, lyg jokių abejonių nebūtų, kad jis gali gauti kitokį pažymį. Pasitikėjimas savo jėgom gerai, tik kažin ar čia pasitikėjimas. Gal iš tikro teisingai buvo pliektas „Studente".

O aš apie tą trejetą iš karto nė negalvoju. Kažkaip jau buvau susigyvenęs. Ir tik namie, kai gavau laišką ir siuntinį, pasidarė apmaudu, pikta. Su kokia meile man tėvai siunčia viską, o aš...

O čia Zigmas su Alfonsu pliurpia smulkmenas. Pikta. O ypač, kai žydas nenori eiti atnešti alaus. Tik neužpykstu rimtai, bet susivaldau; paskui įperšu Kasperavičiui.

Išgeriam alaus, pavalgom; nueinu paimti batų. Po to vyksta prie „fontano" susirinkimas, kur siūloma važiuoti dirbti. Bet kaip! Iš karto Daunoravičius pereina prie perspėjančių grasinimų. Žemaitis sako, kad bus gerai ir be citatų, ir nevažiuoja, teisindamasis sergąs. Vis tiek gerai, kai nėra ko bijoti dėl stipendijos. Nepriklausomas žmogus. O Urbonas tuoj derasi. Ir Reginai pažada parūpinti stipkę. Pikta. Visą vakarą prastypsom ant balkono, dainuodami ir grodami. Ateina net brolis Baltrėnas.

1958 m. birželio 17 d., antradienis

Skaičiau Mažiulio „Pasaulio kalbas". Užsirašinėjau. Bet ilgai negaliu ištverti. Peržiūrėjęs skaitykloje Teresės paimtus žurnalus, išeinu į repeticiją, nors Šlapakauskas grįžęs ir groja ant balkono. Nueinu anksčiau, padaužau, bet neužilgo ateina Pundys ir derina kankles. Ateina Patašius. Jis laikė su mergiotėm, nes pas mus pavėlavo, ir gavo 5. Štai kur laimės vaikas. Jei ne karinis, gal būtų išlindęs penketais. Žiūrim lenkiškus kino žurnalus; apskritai, labai neblogai. O Bartusevičius klausia, kaip sekasi. Vidutiniškai. Kaip pačiam atrodo, galėsi važiuoti Rygon? Nelabai. Tai blogai, tai nevešim. Ką gi...

Užsidarau vienas ir išmokstu vieną. Merginos vakar matė, kad grojau bendrai, kviečia ir dabar, bet koks reikalas man sėdėti?

Sakau, kai išmoksiu, tada ir grosiu. Grįžtu namo. O viešpatie, taip be rezultatų ir slenka dienos!

1958 m. birželio 18 d., trečiadienis

Iš ryto nuėjau pavalgyti, ir su Vasiliausku po to nuėjom į Vingio parką. Perskaičiau porą puslapių, nuėjau prie Neries ir po to sugrįžau. Apsirengiau ir nuėjau pas Rimą. Su juo atėjome pas mane, pavalgėm ir išėjom į kiną „Tykusis Donas". Kalbam susėdę, kada ateis tokie laikai, kada mes pinigo turėsim. Apie Krasauską kalbam. Ima kas mėnesį po 6–10 tūkstančių. Kinas nieko. Yra labai stiprių vietelių. Rimas piešė, aš jį sutrukdžiau. Sugadinta diena. Nuėjau repeticijon – vienas. O grįžę išėjom į miestą su Vėlium. Jaunimo sode matėm „Kelią į žvaigždes". O vakare Arnašiui užėjo pykčio priepuolis prieš Šiušelį.

1958 m. birželio 19 d., ketvirtadienis

Ką aš veikiau ketvirtadienį? Gal mokiaus, gal pravaikščiojau. Žinau – buvo repeticija ir joj svarstėm važiavimo klausimą. Aš kabau ant plaukelio.

Štai ką reiškia nekasdieninis rašymas. Bet juk čia paties gyvenimo atspindys – jis toks menkas.

1958 m. birželio 20 d., penktadienis

Mokiausi pirma kambaryje, paskui parašiau į namus laišką, o po to išėjau į miestą. Jaunimo sode vaikščiojau, skaitinėjau, kartojau. Bet žmonės.

Kitam krante mergina plauna drabužius. Sunku sukaupti dėmesį. Grįžęs namo, prasitryniau nieko gero nenuveikęs, paskui prieš šešias su Cemnolonskiu nuvažiavom pas Vytką. Sutikau koridoriuj. Jis žadėjo pas mane atvažiuot, žadėjo iškombinuoti kambarį. Prieš septynias nuvažiavau iki Kolūkiečių turgaus ir nuėjau repeticijon. Pagrojau gerokai. Išmokau 3 dalykus, nors pirma truputį buvau zubrinęs, bet dabar su birbynėm. Čižauskas ėjo namo, repeticijos nebuvo, jam reikėjo paduoti Arnašiaus nuotraukas, tai abu, daug nerasdami ką kalbėti, grįžom į Taurą. Kol jis žiūrėjo nuotraukas, rinkosi, mes kalbėjom su mergiote, atėjusia pas Enskį. O po to dainuodami ir progarsiu staugdami su Žiuželiu nuėjom į „Pionierių“. Ėjo „Erelis 101“. Eilinis nuotykių filmas. Grįžom po 12. Arnašiaus nėra. Kažkaip laisviau. Tik paskui išsigandom, kai gerokai suvalgėm kepenų pašteto. O jei jo? Bet tai buvo Mažiuko.

1958 m. birželio 21 d., šeštadienis

Keltis nesinori, apgaudinėju save. Pusę devynių išsiritu. Neinu, parsinešu kavos, duonos, nunešu laišką ir pavalgęs, parašęs sėdu mokytis.

1958 m. rugpjūčio 2 d., šeštadienis

Kiek darbų, kiek reikalų! O visų vis tiek nesutvarkėm. Pas mus gyvena du fukseliai. Dabar aš pasidariau labai agresyvus fuksų atžvilgiu. Vis stengiuosi juos pašiepti. Ir prie Rasos. Ji, žinoma, juokiasi. Bet su šiais vyrukais šiaip jau sugyvenam.

Vienas atitarnavęs armijoj. Dirbo rajkome. Bet nieko. Tik, rodos, jis buvo pasikabinęs Nikitą. Patariau išmesti. Išmetė, bet neprisipažino, kad jo. Antras – jauniklis. Baigęs Klaipėdoj. Turi III irklavimo vietą. Šiandien jie rašė rašomąjį. Rytą tvarkome savo daiktus – ir Arnašius, ir aš. Kiek bereikalingų dalykų, popierių, filmų! Koks šiukšlynas kambaryje! Ir jei tik ko neranda, tuoj kimba prie manęs: fuksiuk, ar nematei? Visiems jis nepatinka ir visi stebisi, kaip aš su juo sugyvenu. Pagaliau – velnio toks sugyvenimas!

Šiaip taip susitvarkęs, sukrovęs paskubom į dėžes, išnešė pas Saulių. O aš nunešiau į sandėlį. Antklodės neišvežiau pas Milę, nes neturėjau kaip pasiimti antro čemodano. Tiesa, vakar buvau pas Milę, atsikėliau anksti, apie 7 val. Bet 7 val. išeina kursuojanti mašina, ir aš iki 11 val. turėjau palaukti, kol gavau pakeleivinę. Važiavom su tokiu bachurėliu. Pasakiau, kad ruošiuosi gastrolėms. Tai jis klausia, ar aš iš teatro. Ne, iš ansamblio. Ir papasakojau taip, lyg iš valstybinio būčiau. Jis kalba, kad dabar geriau, aš pritariu. Bet tas jo kalbėjimas plaukia ne iš įsitikinimo, o todėl, kad aš – „aukštas asmuo“. Pas mus taip jau yra daugumoje.

Milė buvo šiek tiek pikta, kad neparašiau laiško. Bet paaiškinau reikalą – esą net į namus neparašiau, net valgyt nebuvo kada. Kaip ir visada, privalgiau kiek tilpo, privalgiau uogų, obuolių, net pilvą suskaudo. Pinigų jos neturi, Helė turėjo 25, atidavė tuos pačius. Ir lašinių daugiau kaip 2 kg įkrovė. Išvažiavau patenkintas, nors jau ir nepatogu. Reiktų kokių Gruzijos dovanų joms parvežti. Parvažiavęs nuėjau į paštą. Ir – laimė! – 300 rub. Nuėjau pas Rasą, 100 rub. atidaviau, vaikščiojau su ja iki 2 val., pasakodamas savo istoriją su mokykla.

Taigi, pažymėjau rugpjūčio 1 d. įvykius. O rytdieną laksčiau sušilęs. Kai atidaviau visus daiktus, lėkiau ieškoti rankšluosčio, filmų. Bet nieko neradau ir tik apie pietus lakstymą baigiau, užsidėjęs mokymo daly antspaudą. Grįžęs namo išėjau prie išvykimo – į Čiurlionkę. Bet apie tai paskui. Artėja Maskva, visi ruošiasi, reikia darbą nutraukt ir man.

Smagu važiuoti, ir ypač į nežinomas vietoves. Susitinku pažįstamus fuksiukus, Saulę, visi linki, visi pavydi. O mes, susinešioję instrumentus, sukeliam į mašiną ir išvažiuojam. Jau iš karto filmuoju. Paimam lagaminus nuo Čiurlionio 1, Tauro ir, pro langus mojuodami fuksiukams, išvažiuojam stotin. Ten pamažu renkasi liaudis. Merginos su kelnėm iki blauzdų. Betgi atrodo gerai. Vakarietiškai. Iš karto visi juokiasi, šaiposi, o mieste, sako Dangė, visi tik ir spitrina. Važiuoja kartu ir sportininkai. Jie su uniforma – baltais švarkais, treningais. Mes nekantraujam. Ir, žinoma, paveiksluojamės.

Pagaliau kelionė. Niekas neišleidžia, niekas ir nesutiks. Tiesa, atėjo Marcinkevičius, korespondentas, paveikslavo. Kalbėjom kaip lygus su lygiu. Gavom 8 vagone. Kai kurie, t. y. dauguma, – 2. Ten geriau. Nueinu ir aš. Tą dieną nieko naujo ar įdomaus ir nebuvo. Pabuvęs pas mergaites, grįžau į savo vagoną.

Važiuojam Baltarusijos laukais.

1958 m. rugpjūčio 3 d., sekmadienis

Važiuojam Baltarusijos laukais. Tikrai, pagrindinis bruožas – pelkės, apaugusios tankiais

mažučiais berželiais. Trobelės retos, sukumpusios, dengtos šiaudais. Lietuvoje tokių nėra. Ir visa Rusija iki Pamaskvio tokia – trobelės lyg būdos. O Maskva irgi didelio įspūdžio nepadarė. Tik metro kaip pirmą kartą šiek tiek įdomiau. Nebloga yra revoliucijos stotis, o šiaip nieko. Tik į mus tai visi žiūri. Mudu vaikščiojom su Patašium: jis su amerikoniška bliuze, mano kelnės siaurutės, švarkas vokiškas, abu su kepurėm; visi tik ir žiūri. Kalbam laisvai, kalbą pastiprinam „druska“. Milicininkai neleido prie mauzoliejaus – nusikeikėm, numojom ranka ir nuėjom kaip amerikonai. Vaikščiojom po CUM'ą, ir ten visi rodo į mus, stebisi. Tik kai pasirodė indės, ir mes pasukom paskui jas.

Nieko gero ir toj Maskvoj nėra – net filmų, net palaidų bliuzių. Po velnių. Kremlius, cerkvė, aikštė daro įspūdį, bet tiek būnant mes nieko ir negalime pamatyti.

1958 m. rugpjūčio 4 d., pirmadienis

Ukraina – visai kas kita. Namukai nors iškart ir labai prasti, bet visi moliniai, dengti šiaudais, sodeliai, sodybėlės jaukios. Laukai kukurūzų, sorų, kviečių, daug šiaudų kaugių, kai kur jos dega. Pagal geležinkelį medeliai, ir tai labai puikiai atrodo.

Man kilo minčių apie rašymą. Pirmąkart pagalvojau apie Gorkį, jo kūrinius ir santykį su gyvenimu. Ir, rodos, tik pirmąkart pajutau kūrinio ir gyvenimo santykį.

Stotys gražios, ypač graži Mineralnyje Vody. Visiškai naktį važiavom pro Doną. Danutė tik nepakrito po traukiniu.

1958 m. rugpjūčio 5 d., antradienis

Vakar neblogai pavalgiau. Apskritai, mergytės stengiasi mane pavaišinti. Aš sugyvenu neblogai su visom. Savo pinigų išleidau dar nedaug. O valgau atsargas. Rytą privažiavom kalnus. Gražiai atrodo. Pirma prasidėjo pakilimai, paskui – vieniši kalnai. Aukšti, paskendę migloje. Teko pravažiuoti keletą upių, ir visos sraunios, be pastovios vagos, drumzlinos. Stipriai karšta. Oras – tai melsva migla. O laukai – tai kukurūzai ir sora. Daug arbūzų. Dabar važiuojam tarp kalnų. Jie seni, apaugę medžiais. Yra ir labai stačių šlaitų. Bet vėl išvažiavom iš kalnų, vėl pusiau banguotos lygumos, kai kur pelkėtos, viksvuotos. Charakteringi bruožai pietums – asilai, buivolai, vynuogynai ir stačios, viršun šaunančios tuopos. Kai kur žemė turbūt labai molinga, nes iš jos kasamos plytos, džiovinamos ir statomas namas. Tvenkiniuose antys. Nepaprastas jaukumo įspūdis, palyginus su Baltarusija ir Pamaskvio sodybom. Jaukumo ypač teikia stipriai supintos tvoros. Atsiranda daugiau ir vaisių.

Bet tą pat dieną, tiksliau, vakarą, pamačiau, kaip nedraugiškai galima nusiteikti po blogo žodžio. Mes užsakėm kažkokio azerbaidžanietiško valgio ir jį negreit pagamino, tada Arnašius užrėkė, kad per ilgai laukiam. Ji paliko oficiali ir, kai mes suvalgėm tą mėsą, išgėrėm vyną, sumokėjom 32 rub., aš paprašiau adreso, nes buvau nutraukęs su Jurgelevičium, ji pasakė, kad geriau lai paprašąs direkcijos.

Apmaudu ir dėl tokio įvykio, ir dėl tiek išleistų pinigų.

Vėl Čižauskas aprėkė, kad aš nesirūpinu. Ir kur nepabūsi, nepaveiksluosi, kai prie tavęs šoka, groja. Jų muzika spiegianti, šokiai gan panašūs, audringi. Groja vieną europietišką, kitą nacionalinį.

Aš tik paveiksluoju. Juk labai įdomu. Nuotrauka – vienintelis dalykas, kuris tavęs neapgaus, pasakys, kas buvo tada ir tada.

Parėjau su armėne ir azerbaidžaniete. Pastaroji visai nevykus ir, matyt, pasileidus. O armėnė nieko. Pasakojo apie Armėniją. Sako, ten rusų kalba, kaip ir Gruzijoj, nepriimta, o čia visi kalba. Aš padovanojau joms po atvirutę, užrašiau. Palydėjo dar tramvajum, kol reikėjo išlipti. Bobrovas dar pasakė, pritaikęs progą, gan nepadorų dalyką, o jos juokiasi, lyg tai būtų gerai.

O vakare pas mus paprastai vyksta anekdotizmas. Svirskas lepteli neblogus. Iš fuksų deda Patašius.

O Jezdauskui, sako, į lovą įlindo skorpionas, dėl ko jis pakėlė didelį triukšmą.

1958 m. rugpjūčio 9 d., šeštadienis

Iš ryto gerai išsimiegojom, tai labai puiku, nes poilsio gan trūksta. Dieną negaliu miegoti. Miegam visiškai neapsikloję – šilta. Po to visi kartu į jūrą. Diena buvo vėjuota, saulė nekepino, o jūroje pakilo net bangos. Mes darom masiškas nuotraukas. Aš jaučiu simpatiją Nilkai, nors su ja draugauja Gintas. Žinau, kad ji ne ta tikroji, kurios man reikia, žinau, kad ji nusibos taip, kaip pradeda nusibosti Rasa. Kalbu su ja, juokauju. Bet abu mes kažką galvojam, ir tai prasidėjo dar nuo tada, kai traukiny žaidėm

flirtais. O Rasa viena sėdi gale laivo, ir aš prieinu tik tada, kai jai į jūrą nulekia skarelė. Aš duodu jai savo, kad nesidraikytų plaukai. Apskritai, mes dainuojam, šokam, siaučiam. Aš dažnai pasikalbu ir su Vita, pasimyluojam. Ji neabejinga tam. O man tik linksma, kad kaskart nauja mergina. Nežinau, kas iš to išeis.

O jūra puiki. Prie kranto ji padengta naftos sluoksniu, bet toliau, kur vėjo neuždengia miestas, ji banguoja. Vandens masė – žalsva, sunki. Pralėkė karinis kateris, sukeldamas didžiules bangas. Kaip smagu sūpuotis! O prie kranto visai ramu ir dvelkia nafta.

Grįžę iš jūros apžiūrinėjom Mergelės bokštą. Užsirašiau jos legendą. Susitinkam su žmonėmis, mergaitės pasakoja apie bokštą. Visi stengiasi pamatyti, kaip aš rašau. O paskui – Nizami muziejus. Daug, oi daug ko sužinojau apie jį, tą didįjį azerbaidžanų poetą. Žinau dabar ir Sabirą, ir Fizulį, ir dar keletą smulkesnių. Tai nepaprastai įdomu.

Vakare koncertas. Mes einam gatvėmis su nacionaliniais rūbais, ir į gatves išeina žmonės net būriais, stebėdamiesi žiūri. Mums tai ir smagu, ir keista.

Mūsų laukė tos dvi mergaitės. Nepatogu ir nesinori taip labai rodytis. Dėl to aš šaltas. Ir, rodosi, armėnė limpa prie Bobrovo, o azerbaidžanė – prie manęs. O ji man visai negraži. Todėl kiek pavaikščioję, papaveikslavę, mes einam neva repeticijos. Tikrai, Čižas vėl kimba ir Pundys klausia, kodėl neateinu nusivilkti kontrabosą; visa laimė, kad aš jau buvau nusivilkęs. Koncertas praeina neblogai. Aš jau mažiau jaudinuos, laisvai išeinu į sceną, nors daug dar vaidinu. Pertraukų metu paveiksluoju kareivius, šiaip kadrelius rankioju. Nusipaveikslavau ir dvi mergytes.

Einam namo. Jurgelevičius paprašo nupaveiksluoti jį su karininku ir dviem kitom. Nupaveiksluoju. Tos mus tempia į šokius. Aš, nemandagiai palikęs Bobrovą su Džen ir Undžin, nueinu. Kiek šoku, kiek paveiksluoju. Apstoja minia žioplių. Klausia, ar ne iš kalėjimo mes pabėgę. Viena berniokas prieina ir sako: „Nekreipk dėmesio.“ Mes su juo einam namo. Mato, kad tos dvi taikosi prie manęs, ir sako, kad aš su prostitutėmis neprasidėčiau. Gerai, aš atsisveikinu su tom dviem, Bobrovas nueina su Džen, o kita pasuka namo, ir mes su tuo draugu kalbėdami nuėjom namo.

Kas per žmogaus protas! Tikrai stebiuosi. Jis daug įtakos daro man. Juk aš seniau buvau baisus internacionalistas, net nekenčiau savo menkesnių dainų. Dabar po Rygos ir čia aš jaučiu – pradedu kitaip galvoti. Taip, kiekviena tauta turi savo charakterį ir jį reikia saugoti, ginti visomis jėgomis. O po tokių kalbų kaip šiandien mano pasiryžimas stiprėja.

Taigi, ėjom namo.

1958 m. rugpjūčio 10 d., sekmadienis

Skubu aprašyti įvykius, kiek jų pamenu, o to draugužio Rašio pasakojimą aprašysiu vėliau.

Blogai, kad nepasižymiu iš karto – paskui ir užmiršti. Tuo labiau kad įvyksta tokių smulkių įvykėlių, kurie yra įdomūs, bet šiuo momentu nebe galvoj.

Taigi sekmadienis. Po vakarykščio koncerto mes žinojom, kad hipodrome vyksta arklių lenktynės. Skubėjau apsiruošti, pavalgyti. O tai sudaro nusiprausimas, pagriebimas iš kieno nors pomidoro arba ragaišio ir pan.

Išėjom pėsti. Vakar Žemaitė man atsakė tokiu keistu tonu, jog aš įsižeidžiau. Šiandien irgi išdidi, nors pirma su manim ji būdavo labai jau draugiška. Aš pradėjau kalbėti apie Rašidą. Ir papasakojau, kaip žiūri į mergaites, vaikščiojančias su jais, vietiniai žmonės, kokiu reikalu jie eina pas jas. Žemaitė klausė, klausė ir sako, kad aš ją sujaudinau. Mes su ja ir Rasa nuėjom į hipodromą, kartu sėdėjom, kartu vaikščiojom po turgų, tad reikalai, rodos, pasitaisė. Bent tai taip atrodė. Viską pamačiau vakare. Bet apie tai paskui.

Dabar apie hipodromą, nes tai charakteringa Rytams vieta. Pirmiausia Rašidas man sakė: „Nevažiuok ten, važiuok į pliažą, bus įdomiau.“ Sakau: „Man reikia viską pamatyti, o į pliažą suspėsiu.“

Hipodromas didelis. Jei teisingai supratau, apjojus – kilometras. Teisėjai važinėja su motociklais, jojimo takai išpurenti, kad nedulkėtų, prieš tribūnas palaisto vandeniu. Tik bėda – mažai žalumos, gerai dar, kad tribūnoje gavom sėdėti; tiesa, ji pilna ir nebuvo. Yra bufetai, staleliai, daugelis geria. Gerai Rašidas ir sakė, kad ten eina tik tie, kurie nori išgerti arba lošti. Tiesa, lošimas madoje. Lošia totalizatoriuje. Perka bilietus užstatydami tam tikrą sumą – nuo 5 iki 10 ir daugiau. Mūsų draugai organizavo lošimą iš pinigų. Rasa, Dangė ir aš – natūra. Kada išlošia, staugia visi kaip vilkai laimėję ir pralaimėję.

Šalia manęs sėdėjo du azerbaidžaniečiai, jau pagyvenę. Iš karto nieko – staugėm kartu su jais, kai

prie finišo artėdavo arklys, daviau jiems programas, o paskui įsišnekėjom. Jie sakosi esą turkai. Sako, kokie čia azerbaidžanai, taip tik dabar pakrikštijo. Sako, tai daro rusai. Ir su tokia neapykanta. Iš karto neaišku kodėl. Paskui paaiškėjo. Jis buvęs Azerbaidžano puslengvio svorio bokso čempionas. Kartą teko jam boksuotis su rusu, kuris praskėlė galva lūpą, o pralaimėjimą užskaitė jam. Nuo tada jis nebesiboksuoja. Pasakojo su didele neapykanta, kaip užmušę vieną jų gerą boksininką. Sako, tarnavęs armijoj, sirgęs, ir jam įsakę boksuotis. Boksavosi su Lagutka. Trečiam raunde mirė. Matyt, kad jis labai nekenčia rusų. Ir sakosi esąs tikras turkas. Pasakoja, kaip dabar visi vagia, o seniau to nebuvę, nes buvus kita tvarka. Sako, 1918 m. pakorė penketą už vagystes, kitiems nukirto rankas, ir niekas nedrįsdavo vogti. Sako, griežtai, bet užtai masės buvo apsaugotos. Arba skerdynės. Juk armėnai su jais pešasi. Baisios skerdynės buvo apie 18–20 metus. O prieš devynias dienas, sako, irgi šaudęsi ir pjovęsi.

Apskritai, įdomus jis tipas. Tuo labiau kad pamatęs, kaip mūsiškiai žaidžia, jis paėmė 5 rublius, padavė man ir sako: „Eik žaisti.“ Kitas senis pasakė, koks arklys laimės, bet su mūsiškiais aš nesusitariau. Tarp kitko, tas arklys ėjo pirmas, tik prieš galą jį pralenkė. Po to pinigus aš norėjau atiduoti jam, jis neėmė, pasižiūrėjo įsižeidęs. Velnias jo nematė. Nors žmogus geras, matyt. Rūpinasi broliu boksininku, iškopusiu pusfinalin.

Grįžom namo autobusu. Yra specialūs, gražūs. Turguje visi domisi mumis, žiūri, šaiposi. Reikia pastebėti, kad taip yra visur.

Ir grįžom išvargę. Kas valandą einam dušan. Tai vienintelis mūsų išganymas, kitaip iškeptumėm. Ir vėl visa diena smulkių rūpestėlių. Gailiuos, kad gerai neapžiūrėjau miesto. Tiek to, stengsiuos kitur.

Vakare buvo koncertas Nizami poilsio ir kultūros parke. Iš tikro, parkas neblogas.

Įdomiausias dalykas – lietuviai kareiviai. Jau vakar buvom susipažinę. Tai atėjo šiandien pas mus, kartu nuvažiavom, paveikslavomės. Kaip jie nori nusipaveiksluoti, pasikalbėti! Po koncerto, kai važiavom namo, jie tik neverkdami kalbėjo, kaip mes sugadinom jų gyvenimą, – buvo pripratę, o dabar vėl baisu pagalvot. Dilys sako, jie juk visi kaimiečiai, Lietuvoj mes gal kalbos neturėtume, o čia – brangūs žmonės. Iš tikro, ir jie prisipažįsta, kad tik dabar žino, ką reiškia Lietuva.

Tiesa, ryt į pliažą. Vadovas išdirbo Žemaitę ir C° už per daug didelį draugavimą su čečmėkais. Ir jos liks saugoti namų, į jūrą nevažiuos. Be to, kažkokia mergina skyrė pasimatymą, ir taksi šoferis girdėjo, kaip jos partneris organizavo draugus su ja susidoroti. Bet ji neatėjo – šoferis sakė.

Štai kas gali būti. Vadovas kalba atvirai. Kas eina? Ieškantieji šansų. Tikrai. Ir Žemaitės kompanija. Buvo varduvės, kvietė kai kuriuos. Rodos, mes geri draugai, o nekvietė. Dainuojam mes nuogi, svajojam, o man pikta. Bet velnias jų nematė.

1958 m. rugpjūčio 11 d., pirmadienis

Prieš akis – viliojantis dalykas! Tai pliažas. Kaip ten bebūtų, bet Kaspijos jūroj maudytis įdomu. Ir niekada negalvojau, kad šitai teks padaryti taip greitai. Važiuojame elektriniu traukiniu. Kelio visai valandai. Sustojimų apie 16, todėl gan nuobodu. Kartu važiuoja ir tas kitas draugužis Kaderas. Jis garbina rusų kultūrą. Sako, kas būtų, jei nebūtų rusų kalbos – kaip mudu kalbėtume? Arba jam geriau patinkanti rusų gamta. Tiktai jie, sako, atnešę kultūrą. Tai visiška priešingybė Rašidui. Bet šis karštesnis, draugiškesnis; tuo aš įsitikinau stotyje. Taigi, nors pažiūros man nepatinka, patinka pats žmogus, ir atvirkščiai. Tai sudėtingas ir dėkingas klausimas.

Jis giriasi savo šalimi. Sako, Armėnijoj daug blogiau, ten visi vagia, smulkiai vagia. Pas mus, sako, stambūs vagys. Jei pavagia, tai retkarčiais. Čia, sako, esąs stotyse toks sekimas, kad bematant suranda daiktą ir grąžina. Bet vis dėlto jis patarė man būti atsargiam, nes tai esą Užkaukazės keliai, ir niekas negali žinoti, kas gali atsitikti. Apskritai, jis neblogas vyrukas. Sako, dėl gero draugo galvą atiduoti galima. Nešiojo mano lagaminą, rašė man žodžius stotyje. Na, nieko.

O dabar apie jūrą. Niekada nebūčiau tikėjęs, jei būtų kas pasakojęs, kad jūra gali būti tokia šilta. Išlipę tolokai nuo kranto, atsigėrę pas tokį žmogelį vandens (tarp kitko, šulinukas siauras, gražus; išvietė tvarkinga, sodyba taip pat), tamsiu lakiu smėliu nuėjom pajūriu. Vandenin lipau išsigandęs, drebėdamas, bet jau iš karto pajutau, kad vanduo šiltas. Išbuvau arti valandos, o lauk lįsti nesinori. Mat, vėjas, ir nors saulė kepina, darosi šalta. O vandeny kaip piene. Nuplauki prieš bangą, pakyli, pasineri, ji persirita per tave arba teškia tau į veidą.

Kai banga eina, dugno pasiekti negali, ir darosi baisu; bet tai apgaulė – gali nueiti toli toli, o dugnas vis yra. Ir kaip tai puiku, kaip puiku! Geriausia, kas buvo Baku, buvo pliažas ir Kaspijos jūros vanduo.

Paskui mes paveikslavomės; pirma ant akmenų įvairiausiomis pozomis, po to – bangose, ir vėl gan įdomiai. Bus gerų kadrelių. Rodos, tiek nedaug tebuvom saulėje, o išėjom nusvilę.

Važiuodami namo mes dainavome, ir visi klausėsi, nepasakyčiau, kad laukiniškai nusiteikę, – kiti gan susidomėję.

Nebegalima būti saulėje. Tiesiog kepina. Aš buvau su Patašiaus baltiniais, tai visi stebėdamiesi žiūri, – atseit, stiliaga. O vienas priėjo ir sako: „Juk čia moteriška medžiaga." Mes paskui juokiamės su Patašium, kad jis, vargšas, iš tikro nė nėra matęs vyriškos ar moteriškos medžiagos.

Namuose pradedam ruoštis, krautis; taip praeina beveik dvi–trys valandos, o aš vis tiek užmirštu tautiškus batus ir atsimenu tik prieš pat išvažiavimą. Triukšmas, pykimasis truputį aprimsta, kai išvažiuoja merginos, ir mes, atidavę lagaminus, einame prie tramvajaus. Mus lydi daugybė vaikų. O stotyje mergiočių laukia jų draugai, mūsų vyrukai irgi lekia. Kęstas visą laiką prabuvo su ja, savąja. Tik aš neturiu, nors turėti galėčiau. Bet tik paveiksluoju, užsirašinėju adresus, ir viskas. Taip išėjo ir stoty – paveikslavau Rašidą, Karimą, kitus, o pats nespėjau atsisveikinti net su mergaite. Ką darysi, tokia jau mūsų dalia.

Traukiny prie mūsų sėdėjo toks jaunas azerbaidžanas su žmona. Mes susidraugavom. Jis mane išpeikė, kodėl jo nenupaveikslavau, paskui ėmė klausinėti apie aparatus. Papasakojau. Jiedu su žmona valgė vynuoges. Davė man. Paskui būtinai prižadėjo atsiųsti vaisių, paėmė net adresą.

1958 m. rugpjūčio 12 d., antradienis

Miegojau ant 3 lentynos, labai blogai, nes buvo kieta, skaudėjo nudegusi nugara. Be to, visokie spekuliantai klykdė vaikus, krovė maišus ir kt. Naktį tikrino pasus.

Vis dėlto šiaip taip išsimiegojau. Priprantu. Juk tokios kelionės jau penkta para. Įdomu prisiminti ir sieną, ir Araratą, ir Irano kareivius. Rodosi, lyg iš ano pasaulio. Ėjo jie Arakso krantu ir dainavo. Palydovai liepia nutilti. Sako: „Klausykitės." Stotyse vaisių kažkodėl mažiau. O kalnai nepaprastai gražūs: raudoni, gelsvi, sulaužyti, susukinėti. Vakare pasimatė Erevanės ugnys. Puikus reginys. Ir atvažiavęs kitaip jauties. Miestas kultūringas, žmonės gražiai apsirengę, nors spokso taip pat. O kur nespoksotų? Gavom Sevano viešbutį, gražu, bet nejauku. Suvaržytas jauties. Fontanai kieme sukelia miško tankmėje čiurlenančio upelio vaizdą. Vėjas supa medžius. Ir nejauku kaip miške.

1958 m. rugpjūčio 13 d., trečiadienis

Iki pietų mes laisvi. Buvau išėjęs apžiūrėti miesto. Žmonės, ypač vyrai, apsirengę labai kultūringai, gražiai. O aš ką turiu? Nieko. Labai nepatogiai jauties gatvėj. Tai pagrindinis jausmas.

Dieną iki 11 val. ryškinau filmus, vakare irgi. Su manim gyvena daug sportininkų. Kokie stiprūs! Ir kokių prasčiokų yra!

Mūsiškiai prosijasi, skalbiasi, vaikšto su klumpėm. Viena mergytė, gan graži, klausia, ar mes ne iš Prahos, kas dėvi tas klumpes, ir pan. Papasakoju, kad jos – šokio apavas, yra ir šokio bateliai. Aš apsirengiu ir išeinu su ja pasikalbėti. Tikrai, ji tebėra. Graži mergytė. Ji klausinėja, kada išleidžia už vyro, kokie merginų ir berniukų santykiai, kaip rengiamės. Kelnes dėvi net mergaitės, mes šokam, dainuojam gatvėj, už gerą darbą galim pabučiuot mergytę viešai. Tuo ji nepaprastai stebisi. Sako, mane tėvas užmuštų, jei eičiau su kuo gatve. Liepia tekėti, nors jai tik 18 metų. Pasisako vardą, prižada ryt ateiti. Išsiskiriam kaip draugai. Mūsiškiai laukia apačioj, sako, greit prisisukai armėnę. Pripažįsta, kad graži.

Bet atvažiuoja mašina. Mes išvažiuojam koncertuoti. Pakeliui kaukazietiški peizažai. Matosi Araratas, įdomūs pakelės arykai, pačios trobelės – akmeninės, be stogų; įdomūs asiliukai dvikinkiame vežimuke. Atvažiavom pasiutusiu greičiu. Ten skaitosi Lenino vardo Lenino ordino kolūkis. Bet manau, kad tik oficialiai laikoma kolūkiu. Faktiškai ten miestas – poliklinika, parduotuvės. Matėm kapines maždaug 800 metų senumo, bažnyčią poros tūkstantmečių. Kapinės – kaugiškai aptašyti akmenys su užrašais. Iki koncerto dar daug laiko. Nuvažiavom į baseiną. Vanduo puikus: šiltas, žalias, tik drumzlinas, nardyti atsimerkus neįmanoma. Kas stebėtina – armėnės merginos ten nesimaudo, tai nepadoru. Iš viso joms neleidžiama maudytis pliaže. Bet tai jau vyksta.

Koncertas išsimaudžius buvo laibai puikus, visi jautėmės puikiai. Tik Kubilius įžeidė vadovą, už ką paskui atsiprašė viešai.

Parvažiavom vėlai naktį, nes reikėjo laukti mašinų. O kol buvom ten, Nikolajus (žurnalistas) pasakojo apie Armėnijos kultūrą. Labai jau gyrėsi. Sako, mūsų istorija – tūkstančiai metų, visi puolė, bet mes išlikom. Patašiui nepatinka gyrimasis, sako, užtai pas mus greiti istorijos tempai.

1958 m. rugpjūčio 14 d., ketvirtadienis

Ši diena – Sevano diena. Užrašinėti beveik nereikia – ji visada liks atmintyje. Važiavom su paprasta mašina, bet kalnų keliais, tai vaizdas geras. Smagu leistis ir ypač per posūkius. O kai pamatėm ežerą, tai tiesiog paveikslas. Pridarėm ciklą nuotraukų. O debesys visai prie mūsų. Aukštis – apie 2,5 km. Ežero spalvos nuostabios, vanduo melsvai žalsvas ir šaltas šaltas. Prisipaveikslavom ant uolų, prisilaipiojom, net padai skaudėjo.

Paskui išvažiavom į kalnus. Oras šaltas, debesys ranka čiupinėjami, kaimiūkščiai irgi įdomūs. Juos kada nors plačiau aprašysiu, kiek sugebėsiu. Per posūkius kalnuose užima kvapą, nes mašinos ratai visai arti bedugnės. Matėm nuvirtusią mašiną. Žuvo 5 žmonės. Po maudymosi buvo gan nešilta, o rūkas dar labiau sušaldė. Gerai, kad važiavom zilu. Grįžom vėlai vakare. Nikolajus Grigorjevičius rodė miesto gatves ir aiškino apie didelę naują statybą – Erevanė baisiai greit auga. Tikrai – ištisais kvartalais.

1958 m. rugpjūčio 15 d., penktadienis

Dieną praleidau visai nenaudingai – prabuvau namie.

Vakare buvo koncertas – pirmas koncertas čia. Žmonių nedaug. Visi stebisi, šaiposi, kai mes einam su nacionaliniais kostiumais. Net pikta ant vadovų. Tiek to.

1958 m. rugpjūčio 16 d., šeštadienis

Šiandien buvo organizuotas miesto apžiūrėjimas. Bet Niko, aš ir Žemaitės kompanija nusiėmėm tik apžiūrėję Filharmonijos salę ir išvažiavom į Urartu kasinėjimus. Buvo gan įdomu, tik nuotaiką gadino Rasos zirzėjimas, kad ji pavargusi, norinti gerti ir pan. Man tai baisiai nepatinka. Kai kuriuos faktelius iš Niko pasakojimo užsirašiau, čia neminėsiu. Kasinėjimai dykynėj. Mes užėjom pas žmones, davė pomidorų, Niko pakalbėjo, ir tokia luoša boba atrakino namelį, kur sudėti eksponatai. Apžiūrėti įdomu, ypač kai žinai, jog tai daryta prieš 3–4 tūkstantmečius. Gėrėm iš senovinio karaso. Paveikslavomės. Ir visur. Daug nuotraukų pridarėm pačiuose kasinėjimuose. Jis vis su merginomis stengiasi paveiksluotis. Paskui šlaitais nusileidom prie upės. Nešvari, bet mes maudėmės. Gal dėl to paskui mane išbėrė. O mergiotės vis zirzia. Ypač einant kaitriomis gatvėmis. Niko perka ledus, vandenį, neduoda mums pirkti.

Tą dieną, rodos, taip viskas ir baigėsi. Buvo koncertas, o po jo Stupinas, Dzūkas, Meškauskas ir aš, sumetę pinigo, išgėrėm vyno. Norėjom eiti pasivaikščiot, bet buvo jau vėlu. Arnašius dirbo. Jam vis tiek daugiau vargo.